

*Sarbodayev Umidjon
Ravshanbekovich*

GEOGRAFIYA

- *barcha amaliy mashg'ulot javoblari*
- *umumlashtiruvchi dars mavzularining javoblari*
- *har bir mavzu yakunidagi amaliy savollarga javoblar*
- *mavzularga doir qo'shimcha ma'lumotlar*
- *amaliy mashg'ulotlarning ishlanish yo'llari.*

GEOGRAFIYA

**GEOGRAFIYA FANI O'QITUVCHILARI, ABITURIYENTLAR VA
O'QUVCHILAR UCHUN
10-SINF GEOGRAFIYA FANI BO'YICHA METODIK QO'LLANMA**

Andijon – 2024

Tuzuvchi:

Sarbolayev Umidjon Ravshanbekovich – Andijon viloyati Buloqboshi tumani
17-maktab geografiya fani o'qituvchisi.

Taqrizchilar:

Nargiza Turapova — Toshkent shahar Mirobod tumanidagi
110-IDUM geografiya fani o'qituvchisi;

Farxod Raximov — Andijon viloyati Andijon shahar
19-maktab geografiya fani o'qituvchisi;

Yoqutxon Xakimova — Andijon viloyati Buloqboshi tumani
22-maktab geografiya fani o'qituvchisi;

Bugungi kunda, shiddat bilan rivojlanayotgan dunyoni o'rganish, ularni tahlil etish, voqealarga munosabat bildirish va ularni hamma uchun tushunarli tarzda taqdim etish ko'nikmasi talab qilinadi.

Ushbu qo'llanmada 10-sinf geografiya darsligi asosida berilgan amaliy mashg'ulotlar, umumlashtiruvchi topshiriqlar, xarita bilan ishlash, jadval va sxemalar bilan ishlashning qulay usullari yoritib berilgan. Dars sifatini hamda o'quvchilarni fanga bo'lgan qiziqishlarini yanada oshirish maqsadida mavzularga doir qo'shimcha ma'lumotlar keltirilgan.

O'ylaymizki, ushbu qo'llanma geografiya fanini qiziqib o'rganuvchilar uchun kerakli ma'lumotlarni olishda muhim manbaa bo'lib xizmat qiladi.

MUNDARIJA

Kirish.....	6
1-§. Jahonning siyosiy xaritasi	7
2-§. Jahon mamlakatlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanganligi bo'yicha tasnifi	10
3-§. Mamlakatlarning boshqaruv shakli va davlat tuzilishi	12
4-§. Amaliy mashg'ulot. Jahon siyosiy xaritasi bilan ishlash	14
5-§. Mineral resurslar geografiyasi	17
6-§. Tugamaydigan va tiklanadigan tabiiy resurslar geografiyasi	19
8-§. Dunyo aholisining soni, o'sishi va joylashishi	20
9-§. Jahon aholisining yosh, jinsiy va irqiy tarkibi	21
10-§. Dunyo aholisining etnik va diniy tarkibi	22
11-§. Jahon mamlakatlarining urbanizatsiyasi	23
12-§. Amaliy mashg'ulot. Aholi harakati, tarkibi va joylashuviga oid masalalar	24
13-§. Jahon xo'jaligi va xalqaro mehnat taqsimoti	27
14-§. Jahon iqtisodiyoti markazlari va xalqaro integratsiya jarayonlari	28
15-§. Amaliy mashg'ulot. Jahon xo'jaligi va uning tarkibini o'rganish	28
16-§. Jahon energetikasi geografiyasi	30
17-§. Amaliy mashg'ulot. Jahon sanoati geografiyasi va uning o'zgarib borishini o'rganish	31
18-§. Jahon qishloq xo'jaligi geografiyasi	37
19-§. Jahon transporti geografiyasi	39
20-§. Xalqaro iqtisodiy aloqalar geografiyasi	40
21-§. Umumlashtiruvchi dars	41
22-§. Yevropaning geografik o'rni, chegaralari va siyosiy xaritasi	43
23-§. Amaliy mashg'ulot. Yevropa siyosiy xaritasini o'rganish	45
24-§. Germaniya Federativ Respublikasi	48
25-§. Buyuk Britaniya va Shimoliy Irlandiya Birlashgan Qirolligi	50
26-§. Fransiya Respublikasi	53
27-§. Italiya Respublikasi	57
28-§. Rossiya Federatsiyasi	60
29-§. Rossiya Federatsiyasi xo'jaligi	61
30-§. Umumlashtiruvchi dars	63
31-§. Osiyo qit'asining geografik o'rni, chegaralari va siyosiy xaritasi	66
32-§. Amaliy mashg'ulot. Osiyo siyosiy xaritasini o'rganish	69
33-§. Osiyo mamlakatlarining iqtisodiy rivojlanganligi	72
34-§. Qozog'iston Respublikasi	75
35-§. Qirg'iz Respublikasi	76
36-§. Turkmaniston Respublikasi	78
37-§. Tojikiston Respublikasi	81
38-§. Amaliy mashg'ulot. Markaziy Osiyo mamlakatlarining qiyosiy geografik tavsifi	81
39-§. Turkiya Respublikasi	87
40-§. Amaliy mashg'ulot. Eron, Afg'oniston va Pokistonning qiyosiy geografik tavsifi	91
41-§. Xitoy Xalq Respublikasi.....	97
42-§. Xitoy iqtisodiyoti va iqtisodiy rayonlari	101
43-§. Koreya Respublikasi.....	105

44-§. Yaponiya	113
45-§. Hindiston Respublikasi	117
46-§. Fors qo'ltig'i arab davlatlari	120
47-§. Umumlashtiruvchi dars	123
48-§. Afrikaning geografik o'rni, siyosiy xaritasi, tabiiy resurslari	127
49-§. Afrika mamlakatlarining aholisi va xo'jaligi.....	130
50-§. Janubiy Afrika Respublikasi	131
51-§. Nigeriya Federativ Respublikasi	134
52-§. Misr Arab Respublikasi	136
53-§. Amaliy mashg'ulot. Afrikaning siyosiy xaritasi, tabiiy va iqtisodiy geografik sharoitini o'rganish	138
54-§. Avstraliya Ittifoqi	141
55-§. Amerikaning siyosiy xaritasi	144
56-§. Amerika Qo'shma Shtatlari	146
58-§. Kanada	151
59-§. Braziliya	153
60-§. Umumlashtiruvchi takrorlash	157
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati	160

KIRISH

Mazkur qo'llanma "Geografiya" darslarini o'qitishda o'quvchilarning darsga qiziqishlari va faolligini oshirish, zamonaviy ta'lim texnologiyalari va metodlarini qo'llash orqali darslarni sifatli tashkil etish hamda ta'lim mazmunini boyitishda o'qituvchilar uchun metodik yordam sifatida yaratilgan.

10-sinf geografiya darsligi asosida berilgan amaliy mashg'ulotlar, umumlashtiruvchi topshiriqlar, xarita bilan ishlash, jadval va sxemalar bilan ishlashning qulay usullari yoritib berilgan. Dars sifatini hamda o'quvchilarni fanga bo'lgan qiziqishlarini yanada oshirish maqsadida mavzularga doir qo'shimcha ma'lumotlar keltirilgan.

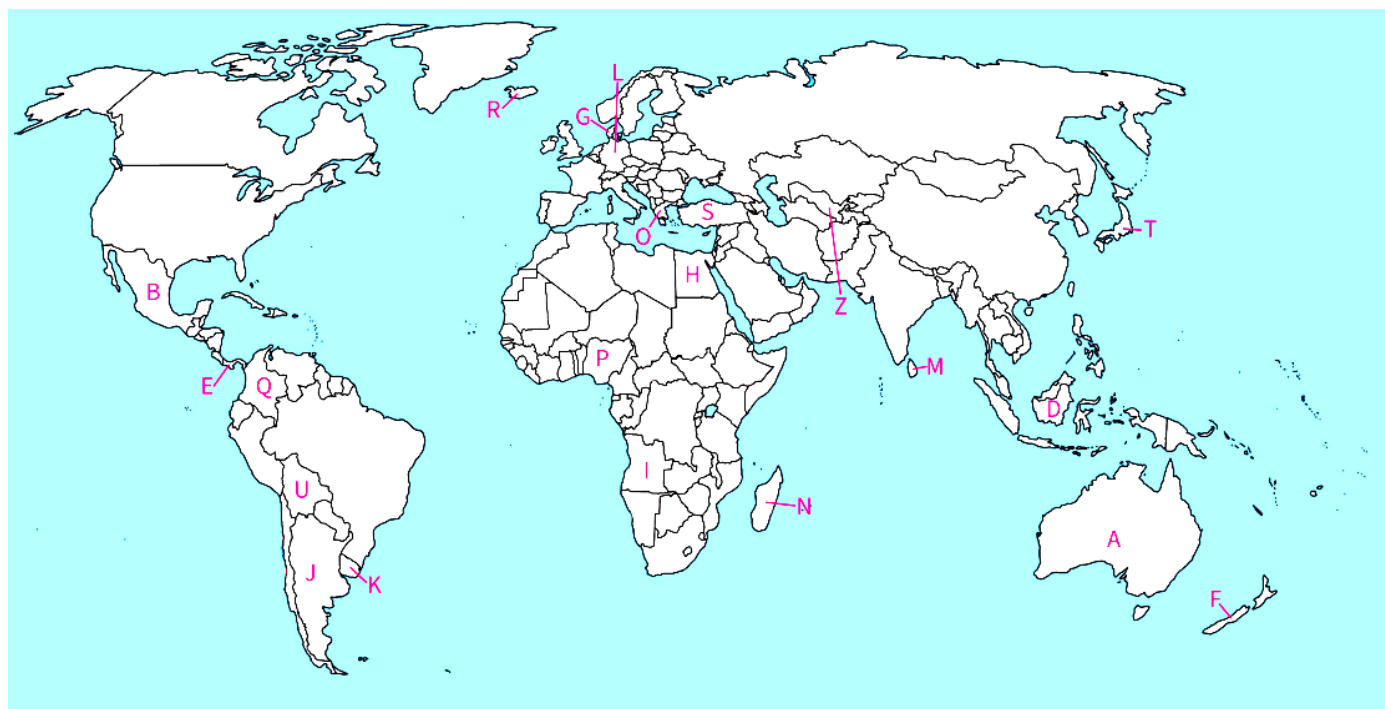
Qo'llanma orqali darslarda qo'shimcha foydalanish uchun quyidagi ma'lumotlar taqdim etilgan.

- har bir mavzu yakunidagi amaliy savollarga javoblar;
- barcha amaliy mashg'ulotlar va ularning yechimi;
- umumlashtiruvchi dars mavzularining javoblari va yechimi;
- davlatlar haqida qiziqarli ma'lumotlar;
- xarita va jadvallar yuzasidan qo'shimcha ma'lumotlar;

Yuqoridagi ma'lumotlar darslikda berilgan mavzularga qo'shimcha to'liq o'zlashtirishga yordam beradi.

1-§. JAHONNING SIYOSIY XARITASI.

1. Yozuvsiz xaritada harflar bilan qaysi davlatlar ko'rsatilganini aniqlang.

Javob:

Xaritada belgilanishi	Davlat nomi	Poytaxti
A	Avstraliya	Kanberra
B	Meksika	Mexiko
D	Indoneziya	Jakarta
S	Turkiya	Anqara
E	Panama	Panama
K	Urugvay	Montevideo
O	Gretsiya	Afina
Q	Kolumbiya	Santa Fe de Bogota
U	Boliviya	Sukre (La-Pas)
J	Argentina	Buenos Ayres
R	Islandiya	Reykjavik
G	Daniya	Kopengagen
L	Germaniya	Berlin
Z	O'zbekiston	Toshkent
M	Shri Lanka	Kolombo
T	Yaponiya	Tokio
F	Yangi Zellandiya	Vellington
N	Madagaskar	Antananarivu
H	Misr	Qohira
P	Nigeriya	Abuja
I	Angola	Luanda

2. Darslik ilovasi va atlasdagi jahonning siyosiy xaritasidan foydalanib Yevropa, Osiyo, Afrika, Amerika qit'alarida joylashgan eng yirik va eng kichik 5 tadan davlat nomini daftaringizga yozing hamda yozuvsiz xaritaga belgilang.

Javob:

Y E V R O P A				
<i>Maydoni eng yirik 5 ta davlati</i>				
Rossiya	Ukraina	Fransiya	Ispaniya	Shvetsiya
<i>Maydoni eng kichik 5 ta davlati</i>				
Vatikan	Monako	San Marino	Lixtenshteyn	Malta
O S I Y O				
<i>Maydoni eng yirik 5 ta davlati</i>				
Xitoy	Hindiston	Qozog' iston	Saudiya Arabistoni	Indoneziya
<i>Maydoni eng kichik 5 ta davlati</i>				
Maldiv Respublikasi	Singapur	Bahrayn	Kipr	Livan
A F R I K A				
<i>Maydoni eng yirik 5 ta davlati</i>				
Jazoir	Kongo Demokratik Respublikasi	Sudan	Liviya	Chad
<i>Maydoni eng kichik 5 ta davlati</i>				
Seyshel orollari	San Tome va Prinsipi	Mavrikiy	Komor orollari	Kabo Verde
A M E R I K A				
<i>Maydoni eng yirik 5 ta davlati</i>				
Kanada	AQSH	Braziliya	Argentina	Meksika
<i>Maydoni eng kichik 5 ta davlati</i>				
Sent Kits va Nevis	Grenada	Antigua va Barbuda	Barbados	Sent Vinsent va Grenadin

3. Quyidagi jadvalda berilgan davlatlarni geografik o'rin xususiyatlariga qarab orol, yarimorol, dengizbo'yi kontinental hamda ichki kontinental guruhlariga ajrating.

Irlandiya	Misr	Mongoliya	Madagaskar	Norvegiya	Kuba	Vetnam	Polsha
Xitoy	Boliviya	Ispaniya	O'zbekiston	Fransiya	Avstriya	Italiya	Fiji

Javob:

Orol davlat	Yarimorol davlat	Dengizbo‘yi kontinental davlat	Ichki kontinental davlat
Irlandiya	Norvegiya	Misr	Mongoliya
Madagaskar	Ispaniya	Polsha	Boliviya
Kuba	Italiya	Xitoy	O‘zbekiston
Fiji	Vetnam	Fransiya	Avstriya

4. Jahonning siyosiy xaritasidan Yevropa, Osiyo, Afrika va Okeaniyadagi eng yangi (1990-yildan keyingi davrda mustaqillikka erishgan) mustaqil davlatlarni toping.

Javob:

Yevropa	Osiyo	Afrika	Okeaniya
Estoniya	Armaniston	Eritreya	Palau
Belarus	Gruziya	Janubiy Sudan	
Latviya	Ozarbayjon		
Litva	Qirg‘iziston		
Moldova	Qozog‘iston		
Rossiya	Tojikiston		
Ukraina	Turkmaniston		
Sloveniya	O‘zbekiston		
Xorvatiya	Yaman		
Bosniya va Gersegovina	Sharqiy Timor		
Shimoliy Makedoniya			
Chernagoriya			
Chexiya			
Slovakiya			
Germaniya (1990-y)			

2-§. JAHON MAMLAKATLARINING IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANGANLIGI BO'YICHA TASNIFI.

1. Quyidagi davlatlar nomini aniqlang. Ularning umumiy o'xshash jihatidan kelib chiqib, bu yerda yana qaysi davlat bo'lishi kerakligini toping.

Javob:

- 1) Buyuk Britaniya; 2) Kanada; 3) Germaniya;
4) AQSH; 5) Fransiya; 6) Yaponiya.

Yuqorida keltirilgan davlatlar “Katta yettilik” davlatlar bo’lib, bu yerda yana Italiya davlati bo’lishi kerak edi.

2. Ushbu davlatlarni “Katta yettilik” davlatlari, tayanch rivojlanayotgan mamlakatlar, neft eksport qiluvchi mamlakatlar, yirik industrial-agrar mamlakatlar hamda o'tish iqtisodiyotidagi mamlakatlar guruhlariga ajrating.

1	TURKIYA	2	QATAR	3	GERMANIYA
4	MONGOLIYA	5	POLSHA	6	XITOI
7	AQSH	8	O'ZBEKISTON	9	BRAZILIYA
10	ARGENTINA	11	BRUNEY	12	ERON
13	BAA	14	HINDISTON	15	KANADA

Javob:

“Katta yettilik” davlatlari	Tayanch rivojlanayotgan mamlakatlar	Neft eksport qiluvchi mamlakatlar	Yirik industrial-agrar mamlakatlar	O‘tish iqtisodiyotidagi mamlakatlar
Germaniya	Xitoy	Qatar	Turkiya	Mongoliya
AQSH	Braziliya	Bruney	Argentina	Polsha
Kanada	Hindiston	BAA	Eron	O‘zbekiston

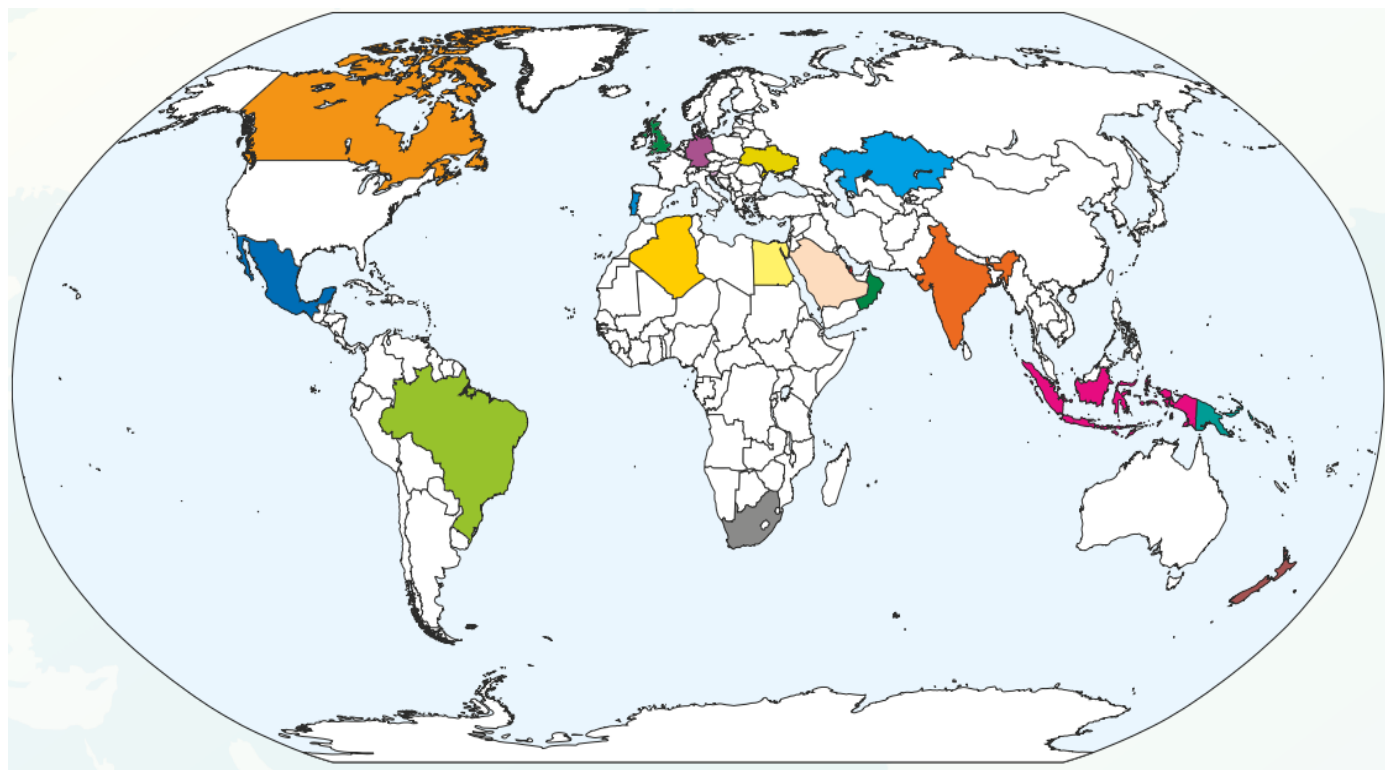
3. “Katta yettilik” davlatlari, tayanch rivojlanayotgan mamlakatlar va ularning poytaxtlarini yozuvsiz xaritaga tushiring.

Javob:

“Katta yettilik” davlatlar	
<i>Davlat nomi</i>	<i>Poytaxti</i>
AQSH	Vashington
Kanada	Ottava
Germaniya	Berlin
Buyuk Britaniya	London
Fransiya	Parij
Italiya	Rim
Yaponiya	Tokiyo
Tayanch rivojlanayotgan mamlakatlar	
<i>Davlat nomi</i>	<i>Poytaxti</i>
Xitoy	Pekin
Hindiston	Dehli
Braziliya	Brazilia
Meksika	Mexiko

3-§. MAMLAKATLARNING BOSHQARUV SHAKLI VA DAVLAT TUZILISHI.

1. Xaritada ko'rsatilgan davlatlar nomini aniqlab, ularni boshqaruv shakliga ko'ra: a) prezidentlik respublikalari; b) parlamentar respublikalar; d) aralash respublikalar; e) konstitutsion monarxiyalar; f) mutlaq monarxiyalarga ajrating.

Javob:

Boshqaruv shakllari	Xaritada berilgan davlatlar
Prezidentlik respublikalar	Meksika, Braziliya, Indoneziya, Qozog'iston
Parlamentar respublikalar	Germaniya, Hindiston, Janubiy Afrika Respublikasi
Aralash respublikalar	Portugaliya, Ukraina, Jazoir, Misr
Konstitutsion monarxiyalar	Buyuk Britaniya, Kanada, Yangi Zelandiya, Papua-Yangi Gvineya
Mutlaq monarxiyalar	Saudiya Arabistoni, Ummon, Qatar

2. Jahon davlatlarining necha foizi respublika, necha foizi monarxiya, necha foizi unitar, necha foizi federativ ekanligini hisoblang.

Javob:

Jahon bo'yicha jami **194** (100 %) ta mustaqil davlat mavjud. Shundan: boshqaruv shakli respublika bo'lgan **151** (77,8 %) ta davlat, **43** (22,2 %) ta monarxiya davlatlaridir.

Dunyo mamlakatlarining **167** (86%) tasi unitar davlatlar qatoriga mansub. Federativ davlatlarning soni esa **27** (14 %) ta.

Demak ushbu boshqaruvdagi davlatlarning Jahon bo'yicha foiz ko'rsatkichlarini aniqlash uchun berilgan boshqaruv shaklidagi davlatlar sonini 100 ga ko'paytirib chiqqan natijani jami davlatlar soniga bo'lamiz (Jahon bo'yicha jami 194 ta davlat 100 % deb olinadi).

- a) Respublika. $151 \times 100 : 194 = 77,8 \%$;
 b) Monarxiya. $43 \times 100 : 194 = 22,2 \%$;
 c) Unitar. $167 \times 100 : 194 = 86 \%$;
 d) Federativ. $27 \times 100 : 194 = 14 \%$;

3. Darslik hamda atlasdagi jahonning siyosiy xaritasidan foydalanib federativ davlatlar nomini daftaringizga yozib oling va yozuvsiz xaritada belgilang.

Javob:

<i>Mintaqalar</i>	<i>Federativ davlatlar</i>
Amerika	<i>Kanada, AQSH, Meksika, Braziliya, Argentina, Venesuela, Sent Kits va Nevis</i>
Yevropa	<i>Avstriya, Belgiya, Bosniya va Gersegovina, Germaniya, Rossiya, Shveysariya</i>
Osiyo	<i>Hindiston, Pokiston, Iroq, Malayziya, Nepal, Birlashgan Arab Amirliklari</i>
Afrika	<i>Nigeriya, Sudan, Janubiy Sudan, Efiopiya, Somali, Komor orollari</i>
Avstraliya va Okeaniya	<i>Avstraliya, Mikroneziya Federativ Shtatlari</i>

4. Jahonning siyosiy xaritasidan so‘nggi vaqtlarda federativ davlatlar safiga qo‘shilgan davlatlarni toping.

Javob:

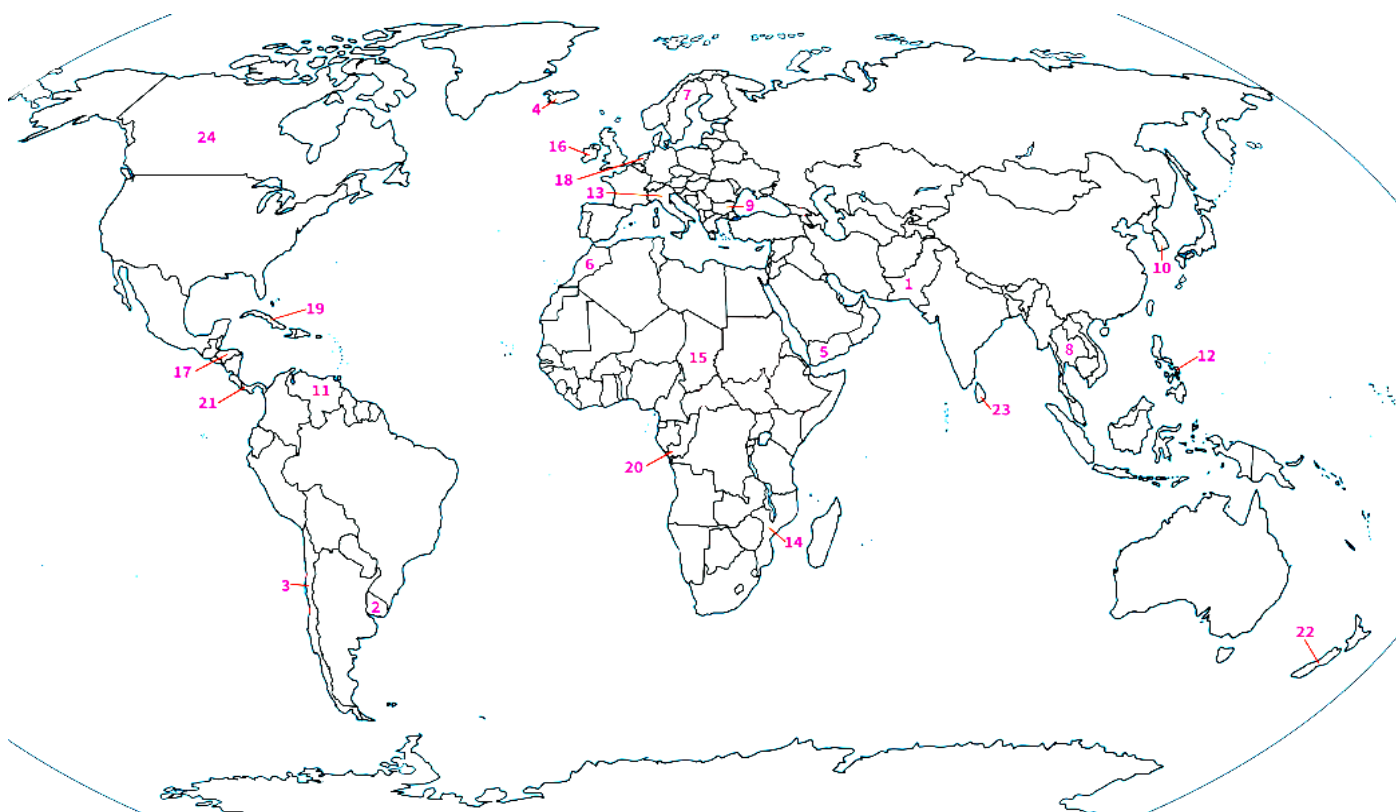
Davlat tuzilishining birmuncha murakkab shakli federatsiyadir. Bunday davlatlarda qonunchilik, ijro va sud hokimiyati markaziy (federal) hamda hududiy (shtatlar, provinsiyalar, respublikalar va boshqalar doirasida) darajalardan tashkil topadi. Federativ davlatlarning soni, 2022-yil boshi holatiga ko‘ra, 27 ta bo‘lib, jumladan, Yevropada 6 ta, Osiyoda 6 ta, Afrikada 6 ta, Amerikada 7 ta hamda Avstraliya va Okeaniyada 2 ta federatsiyalar joylashgan.

*2010-yildan so‘ng dunyoda federativ davlatlar safi **Iroq** (Osiyo), **Nepal** (Osiyo), **Sudan** (Afrika), **Janubiy Sudan** (Afrika) hisobiga ko‘paydi.*

4-§. AMALIY MASHG‘ULOT JAHON SIYOSIY XARITASI BILAN ISHLASH.

1-topshiriq. Quyidagi shaharlar xaritada qaysi raqam bilan ko‘rsatilgan davlatlar poytaxti ekanligini toping.

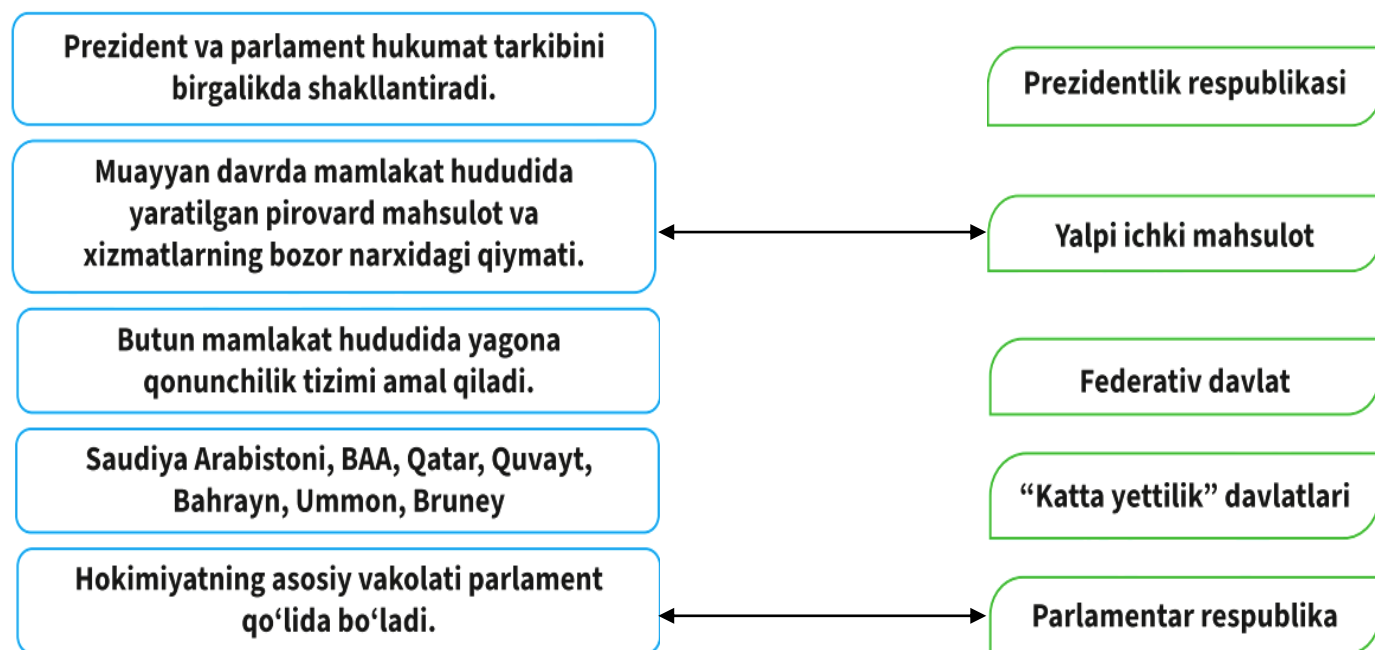
Shaharlar	Manila	Rabot	Montevideo	Sofiya	Tegusigalpa	Kolombo
Xaritada belgilanishi	12 (Flippin)	6 (Marokash)	2 (Urugvay)	9 (Bolgariya)	17 (Gonduras)	23 (Shri-Lanka)
Shaharlar	Reykyavik	Brazzavil	Ottava	Santyago	Bangkok	Vellington
Xaritada belgilanishi	4 (Islandiya)	20 (Kongo)	24 (Kanada)	3 (Chili)	8 (Tailand)	22 (Yangi Zellandiya)
Shaharlar	Maputu	Amsterdam	Karakas	Sana	Stokgolm	Gavana
Xaritada belgilanishi	14 (Mozambik)	18 (Niderlandiya)	11 (Venesuela)	5 (Yaman)	7 (Shvetsiya)	19 (Kuba)
Shaharlar	Islomobod	Rim	Panama	Dublin	Seul	Njamena
Xaritada belgilanishi	1 (Pokiston)	13 (Italiya)	21 (Panama)	16 (Irlandiya)	10 (Janubiy Koreya)	15 (Chad)

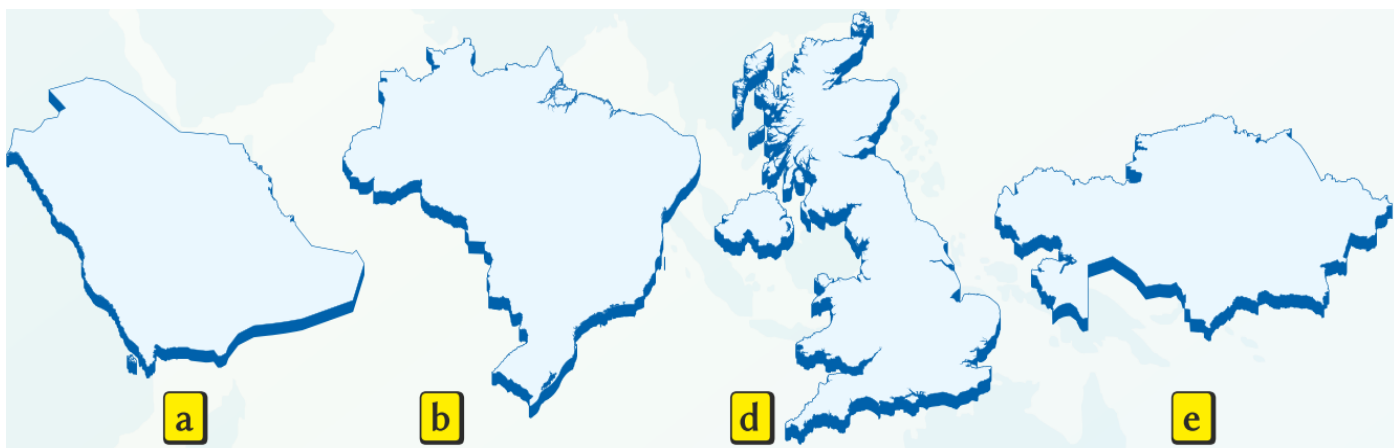
2-topshiriq. Berilgan ma'lumotlardan qaysi biri to'g'ri ekanligini aniqlang.

Avstriya, Belarus, Mongoliya dengizbo'yi kontinental davlatlar hisoblanadi.	<i>Yo'q (Ichki kontinental davlatlar bular)</i>
Mutlaq monarxiyalarning umumiy soni 5 ta bo'lib, ulardan 4 tasi Yevropada joylashgan.	<i>Yo'q (Mutlaq monarxiyalarning umumiy soni 5 ta bo'lib, ulardan 4 tasi Osiyoda (Saudiya Arabistoni, Ummon, Qatar, Bruney), 1 tasi Yevropada (Vatikan))</i>
Avstraliya va Yangi Zelandiya rivojlanayotgan davlatlar guruhiga kiritiladi.	<i>Yo'q (Rivojlangan mamlakatlarga kiradi).</i>
Qatar iqtisodiyoti xomashyo resurslariga asoslangani uchun iqtisodiy rivojlangan mamlakat hisoblanmaydi.	<i>To'g'ri.</i>

3-topshiriq. Quyidagilar orasidan bir-biriga mos keladigan juftliklarni toping.

4-topshiriq. Jahonning siyosiy xaritasi, darslik matni va ilovasidagi ma'lumotlardan foydalanib rasmlarda qaysi davlatlar aks ettirilganini aniqlang hamda ularga tegishli geografik xususiyatlarni ajrating.

a – Saudiya Arabiston; **b** – Braziliya; **d** – Buyuk Britaniya; **e** – Qozog'iston

Geografik o'rni	<i>Orol</i>	<i>Yarimorol</i>	<i>Dengizbo'yi kontinental</i>	<i>Ichki kontinental</i>
	d	a	b	e
Joylashgan qit'a	<i>Yevropa</i>	<i>Osiyo</i>	<i>Afrika</i>	<i>Amerika</i>
	d	a,e	-	b
Boshqaruv shakli	<i>Prezidentlik respublikasi</i>	<i>Parlamentar respublika</i>	<i>Konstitutsion monarxiya</i>	<i>Mutlaq monarxiya</i>
	b,e	-	d	a
Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanganligi	<i>"Katta yettilik" davlati</i>	<i>Tayanch rivojlanayotgan mamlakat</i>	<i>Neft eksport qiluvchi mamlaka</i>	<i>O'tish iqtisodiyotidagi davlat</i>
	d	b	a	e
Davlat tuzilishi	<i>Unitar</i>	a, d, e		
	<i>Federativ</i>	b		

5-topshiriq. Yevrosiyodagi ichki kontinental davlatlar nomi va poytaxtini daftaringizga yozib oling hamda yozuvsiz xaritada belgilang.

T/R	Davlat nomi	Poytaxti	T/R	Davlat nomi	Poytaxti
1	Chexiya	Praga	12	Vatikan	Vatikan
2	Shveysariya	Bern	13	Andorra	Andorra-la-Velya
3	Avstriya	Vena	14	Mongoliya	Ulan-Bator
4	Lyuksemburg	Lyuksemburg	15	O'zbekiston	Toshkent
5	Slovakiya	Bratislava	16	Tojikiston	Dushanbe
6	Vengriya	Budapesht	17	Qirg'iziston	Bishkek
7	Sloveniya	Zagreb	18	Afg'oniston	Qobul
8	Serbiya	Belgrad	19	Nepal	Katmandu
9	Belarus	Minsk	20	Butan	Tximpxu
10	Makedoniya	Skope	21	Laos	Ventyan
11	Lixtenshteyn	Vaduts	22	Armaniston	Yerevan

5-§. MINERAL RESURSLAR GEOGRAFIYASI.

1. Mineral resurslarning yoqilg'i-energetika, rudali va noruda turlariga boy bo'lgan davlatlarga 5 tadan misol keltiring va ularni jahonning siyosiy xaritasidan ko'rsating.

Javob:

Yoqilg'i-energetika		Rudali boyliklar		Noruda boyliklar	
Davlat	Mintaqa	Davlat	Mintaqa	Davlat	Mintaqa
AQSH	Amerika	Xitoy	Osiyo	Rossiya	Yevropa
Xitoy	Osiyo	Rossiya	Yevropa	Boliviya	Amerika
Rossiya	Yevropa	AQSH	Amerika	Belarus	Yevropa
Nigeriya	Afrika	Kanada	Amerika	Botsvana	Afrika
Saudiya Arabistoni	Osiyo	Avstraliya	Avstraliya	Kongo Demokratik Respublikasi	Afrika
Avstraliya	Avstraliya	Braziliya	Amerika	Angola	Afrika
Turkmaniston	Osiyo	JAR	Afrika	Hindiston	Osiyo

2. Quyidagi davlatlardan qaysi biri mineral resurslar bilan ta'minlanish darajasiga ko'ra boshqa davlatlar bilan bir guruhga kirmaydi?

Xitoy, Kanada, Avstraliya, Hindiston, Peru, Qozog'iston

Javob:

Peru davlati. Sababi Peru davlati mis va kumushga boy bo'lib, mineral resurslarning ko'p turlari bilan yaxshi ta'minlangan mamlakatlar qatoriga kirmaydi. Ya'ni bu davlat mineral resurslarning ayrim turlari bilan yaxshi ta'minlangan mamlakatlar qatoriga kiradi. Qolgan yuqoridagi barcha davlatlar mineral resurslarning ko'p turlari bilan yaxshi ta'minlangan mamlakatlar qatoriga kiradi.

3. Rasmlarda ko'rsatilgan hududlarning qaysi birida mineral resurslarni qazib olish eng qulay? Nima uchun? Javobingizni asoslang.

Javob:

D rasmdagi eng qulay. Sababi tekislik va pasttekisliklarda texnikalar mineral resurslarni qazib olish, xarakatlanishi uchun juda qulay. Bundan tashqari ularni transportda tashish, yetkazish D rasmdagi landshaftda oson kechadi. Iqlim omillariham mineral resurslarni qazib olishda alohida ahamiyat kasb etadi.

4. Quyidagi ma'lumotlarning to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini tasdiqlang.

Javob:

T/R	Ma'lumotlar	To'g'ri yoki noto'g'ri	Izoh
1	Yirik ko'mir havzalari ko'proq Shimoliy yarimsharda joylashgan.	<i>to'g'ri</i>	
2	Hozirgi vaqtda mineral resurslarning 100 ga yaqin turlaridan xo'jalik ehtiyojlari uchun foydalanilmoqda.	<i>noto'g'ri</i>	200 ga yaqin
3	Mineral resurslarning yer yuzasi bo'ylab ancha notekis joylashganligi sababi iqlimiy sharoitning farqlanishidir.	<i>noto'g'ri</i>	Turli hududlardagi yer po'stining geologik tuzilishi va rivojlanish tarixi bilan bog'liq
4	Alp-Himolay, Tinch okean bo'yi mintaqalari rudali resurslarga boy mintaqalar hisoblanadi.	<i>to'g'ri</i>	
5	Noruda mineral boyliklarning konlari qadimgi platformalarning chekka botiq qismlarida ko'proq uchraydi.	<i>noto'g'ri</i>	Qadimiy platformalarda, burmali tog'larda, sho'r ko'llarning botiqlarida ko'p uchraydi
6	Rossiya, Avstraliya, Botsvana, JAR, Kongo Demokratik Respublikasi, Kanada, Angola kabi davlatlar olmosning katta zaxiralariga ega.	<i>to'g'ri</i>	
7	Jahonda ko'mir havzalari va konlari jami quruqlikning 30% ini egallaydi.	<i>noto'g'ri</i>	Jami quruqlikning 15% ini egallaydi

6-§. TUGAMAYDIGAN VA TIKLANADIGAN TABIIY RESURSLAR GEOGRAFIYASI.

1. Ushbu davlatlarga mos keluvchi jadvalda berilgan barcha xususiyatlarni toping va daftaringizga belgilang.

A AQSH
 B Xitoy
 D Braziliya
 E Rossiya
 F Avstraliya

Javob:

1	Chuchuk suv bilan eng yaxshi ta'minlangan.	A, D
2	Geotermal resurslarga boy.	A, E
3	Dehqonchilikda foydalaniladigan yerlarning eng katta maydonlari to'g'ri keladi.	A, B, D, E, F
4	Janubiy o'rmon mintaqasida eng katta o'rmonli maydonlarga ega.	D
5	Qo'riq yerlarni o'zlashtirish, botqoq va zaxkash yerlarni ishga solish, cho'l yerlarga suv chiqarish yo'li bilan ekin maydonlarini kengaytirish ishlari keng ko'lamda olib borilgan.	A, B, D, E, F
6	Yirik suv omborlarining soni bo'yicha alohida ajralib turadi.	A, B, D
7	Shimoliy o'rmon mintaqasi o'rmonlariga boy.	A, E

2. Chuchuk suv bilan eng yaxshi ta'minlangan davlatlarni yozuvsiz xaritada belgilang.

Javob:

Chuchuk suv bilan eng yaxshi ta'minlangan davlatlar	
<i>Davlatlar</i>	<i>Ushbu davlatning qaysi mintaqada joylashganligi</i>
Braziliya	<i>Amerika</i>
Rossiya	<i>Yevropa</i>
Kanada	<i>Amerika</i>
AQSH	<i>Amerika</i>
Venesuela	<i>Amerika</i>
Peru	<i>Amerika</i>
Kolumbiya	<i>Amerika</i>
Kongo Demokratik Respublikasi	<i>Afrika</i>

8-§. DUNYO AHOLISINING SONI, O'SISHI VA JOYLASHISHI.

1. Darslik ilovasidagi jadval ma'lumotlari asosida Yevropa, Osiyo, Afrika, Amerika, Avstraliya va Okeaniyaning aholi soniga ko'ra beshta peshqadam davlatlarini aniqlang va daftaringizga yozib oling.

Javob:

Y E V R O P A		
<i>Davlat</i>	<i>Aholisi (mln. kishi)</i>	<i>Poytaxti</i>
Rossiya	146,7	Moskva
Germaniya	83,3	Berlin
Buyuk Britaniya	67,2	London
Fransiya	64,9	Parij
Italiya	60,3	Rim
O S I Y O		
<i>Davlat</i>	<i>Aholisi (mln. kishi)</i>	<i>Poytaxti</i>
Xitoy	1434,2	Pekin
Hindiston	1400,1	Dehli
Indoneziya	271,7	Jakarta
Pokiston	220,9	Islomobod
Bangladesh	169,8	Dakka
A F R I K A		
<i>Davlat</i>	<i>Aholisi (mln. kishi)</i>	<i>Poytaxti</i>
Nigeriya	206,1	Abuja
Misr	100,8	Qohira
Kongo Demokratik Respublikasi	89,6	Kinshassa
Tanzaniya	59,7	Dodoma
Janubiy Afrika Respublikasi	59,6	Pretoriya
A M E R I K A		
<i>Davlat</i>	<i>Aholisi (mln. kishi)</i>	<i>Poytaxti</i>
AQSH	329,9	Vashington
Braziliya	211,8	Brazilia
Meksika	127,8	Mexiko
Kolumbiya	51,3	Santa Fe de Bogota
Argentina	45,4	Buenos Ayres
AVSTRALIYA VA OKEANIYA		
<i>Davlat</i>	<i>Aholisi (mln. kishi)</i>	<i>Poytaxti</i>
Avstraliya	25,8	Kanberra
Papua Yangi Gvineya	9	Port Morsbi
Yangi Zelandiya	5	Vellington
Fiji	0,9	Suva
Solomon orollari	0,7	Xoniara

2. Atlasdagi dunyo aholisining zichligi xaritasidan foydalanib yozuvsiz xaritaga jahondagi aholisi eng zich hududlar hamda aholi zichligi 1 km² ga 250 kishidan ko'p bo'lgan davlatlarni belgilang.

Javob:

Aholi zichligi 1 km² ga 250 kishidan ko'p bo'lgan davlatlar	
Davlatlar	Ushbu davlatning qaysi mintaqada joylashganligi
Bangladesh	Osiyo
Gaiti	Amerika
Janubiy Koreya	Osiyo
Ruanda	Afrika
Burundi	Afrika
Tayvan	Osiyo
Yaponiya	Osiyo
Belgiya	Yevropa
Vetnam	Osiyo
Niderlandiya	Yevropa
Flippin	Osiyo
Pokiston	Osiyo

9-§. JAHON AHOLISINING YOSH, JINSIY VA IRQIY TARKIBI.

1. Quyidagi ma'lumotlardan to'g'ri-rilarini ajrating:

Javob:

T/R	Ma'lumotlar	To'g'ri yoki noto'g'ri	Izoh
1	Yevropeoid irqi tarkibida ikkita tarmoq ajratiladi;	noto'g'ri	Yevropeoid irqi tarkibida 3 ta — shimoliy, O'rta Yevropa va janubiy tarmoqlar ajratiladi
2	Shimoliy Amerika davlatlarida ayollar salmog'i birmuncha ortiq;	to'g'ri	
3	Mulatlarning yevropeoid va amerikalik hindular aralashuvi natijasida shakllangan;	noto'g'ri	Mulatlarning yevropeoid va negroidlarning aralashuvi natijasida shakllangan
4	Afrika qit'asida tug'ilish darajasi eng yuqori;	to'g'ri	
5	Mongoloidlar asosan Sharqiy va Janubisharqiy Osiyo davlatlarida keng tarqalgan;	to'g'ri	
6	Angola bolalar salmog'i eng yuqori bo'lgan davlat hisoblanadi;	noto'g'ri	Niger (51%), Angola (48%), Chad (48%)
7	Jahon aholisining jinsiy tarkibida erkaklar salmog'i 49,5%;	noto'g'ri	Erkaklar salmog'i 50,5%, ayollarniki esa 49,5%
8	Yevropada demografik inqiroz kuzatilmoqda;	to'g'ri	
9	Efiop va ural irqi aralash irqlarga misol bo'la oladi.	to'g'ri	

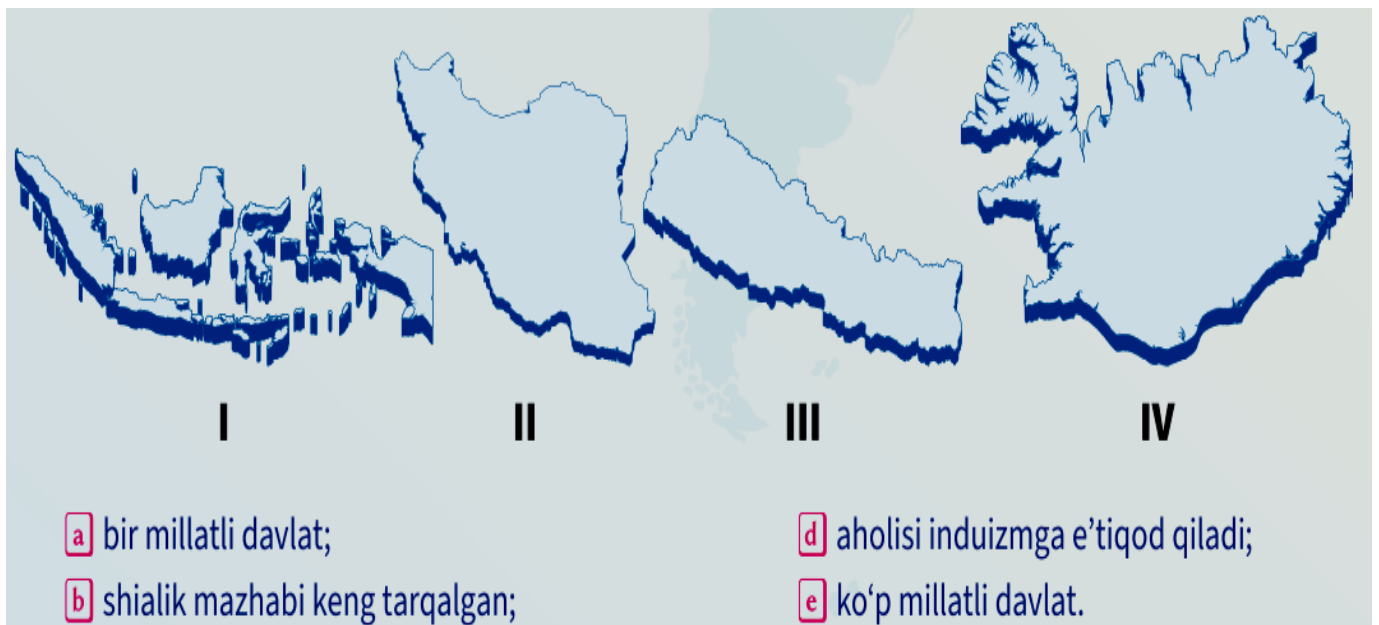
10-§. DUNYO AHOLISINING ETNIK VA DINIY TARKIBI.

1. Jahon davlatlari aholisining milliy tarkibi xususiyatlariga ko'ra qanday guruhlariga bo'linadi? Aholining milliy tarkibi bo'yicha turli tiplarga mansub bo'lgan davlatlarga misollar keltiring.

Javob:

JAHON DAVLATLARI AHOLISINING MILLIY TARKIBI	
<i>Jahon davlatlari aholisining milliy tarkibi xususiyatlariga ko'ra guruhlar</i>	<i>Davlatlar</i>
Bir millatli davlatlar	Yaponiya, Islandiya, Norvegiya
<i>Bir millat boshqalariga nisbatan katta salmoqqa ega bo'lgan davlatlar</i>	AQSH, Fransiya, Turkiya
Ikki millatli davlatlar	Kanada, Belgiya
<i>Kelib chiqishi bir-biriga yaqin millatlardan iborat davlatlar</i>	Afg'oniston, Pokiston
Ko'p millatli davlatlar	Hindiston, Indoneziya

2. Rasmda berilgan davlatlar nomini aniqlang va ularga tegishli tavsiflarni tanlang.

Javob:

I – Indoneziya; II – Eron; III – Nepal; IV – Islandiya.

I – e; II – b; III – d; IV – a.

3. Atlasdagi dinlar xaritasidan foydalanib jahon dinlari tarqalgan hududlarni yozuvsiz xaritaga belgilang.

Javob:

Nº	Jahon dinlari	E'tiqod qiluvchilarining asosiy qismi tarqalgan mintaqalar
1	Buddizm	Sharqiy va Janubi-sharqiy Osiyo (Xitoy, Yaponiya, Mongoliya va boshqalar)
2	Xristianlik , jumladan:	Yevropa, Shimoliy Osiyo, Amerika, Avstraliya
2.1	<i>katolik</i>	G'arbiy va Janubiy Yevropa, Janubiy Amerika
2.2	<i>protestantlik</i>	Shimoliy Yevropa, Shimoliy Amerika, Avstraliya
2.3	<i>pravoslav</i>	Sharqiy va Janubiy Yevropa, Shimoliy Osiyo
3	Islom , jumladan:	Janubiy, Janubi-g'arbiy, Janubi-sharqiy va Markaziy Osiyo, Shimoliy Afrika
3.1	<i>sunniylik</i>	Ko'pchilik musulmon davlatlar
3.2	<i>shialik</i>	Eron, Ozarbayjon, Iroq, Livan, Bahrayn

11-§. JAHON MAMLAKATLARINING URBANIZATSIYASI.

1. Quyidagi atamalarga mos ta'riflarni tanlab, daftaringizga yozib oling.

1) **shahar**; 2) **urbanizatsiya**; 3) **shahar aglomeratsiyasi**; 4) **megalopolis**.

A	jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy hayotida shaharlar ahamiyatining oshishi, shahar aholisi soni va salmog'ining o'sishi, shahar turmush tarzining tarqalishi jarayoni.
B	yirik shaharlar va shahar aglomeratsiyalarining bir-biriga qo'shib ketishi.
D	turli kattalikdagi shaharlarning ma'muriy, ishlab chiqarish, ijtimoiy, madaniy aloqalar natijasida birlashuvi.
E	aholisining asosiy qismi qishloq xo'jaligidan boshqa tarmoqlarda band bo'lgan aholi manzilgohi.

Javob:

1 – E; 2 – A; 3 – D; 4 – B.

2. Atlasdagi urbanizatsiya xaritasidan foydalanib yuqori darajada urbanizatsiyalashgan davlatlarni yozuvsiz xaritaga belgilang.

Javob:

2020-yil holatiga ko'ra, jahon aholisining 56% i shaharlarda istiqomat qilgan	
Urbanizatsiya darajasi eng yuqori ko'rsatkichga ega davlatlar (100 %)	Qatar, Monako, Singapur, Nauru kabi "mitti" davlatlar
Urbanizatsiya darajasi eng past ko'rsatkichga ega davlatlar	Burundi (13%), Niger (16%) Malavi (17%)
Urbanizatsiya darajasi ko'rsatkichi bo'yicha jahon mamlakatlari 3 ta guruhga ajratiladi:	
Shahar aholisining ulushi 75% dan katta bo'lgan yuqori darajada urbanizatsiyalashgan mamlakatlar	AQSH, Yaponiya, Belgiya
Shahar aholisining ulushi 50% dan 75% gacha bo'lgan o'rtacha darajada urbanizatsiyalashgan mamlakatlar	JAR, Peru, Xitoy
Shahar aholisining ulushi 50% dan kam bo'lgan past darajada urbanizatsiyalashgan mamlakatlar	Misr, Bangladesh, Moldova

12-§. AMALIY MASHG'ULOT.

AHOLI HARA-KATI, TARKIBI VA JOYLASHUVIGA OID MASALALAR.

1-topshiriq. Quyidagi ma'lumotlardan foydalanib davlatlar aholisi zichligini hisoblang:

- a) Kolumbiya:** maydoni — 1138,9 ming km², aholisining soni — 51,3 mln kishi;
- b) Buyuk Britaniya:** maydoni — 243,8 ming km², aholisining soni — 67,2 mln kishi;
- d) Qozog'iston:** maydoni — 2724,9 ming km², aholisining soni — 18,7 mln kishi;
- e) Gana:** maydoni — 238,5 ming km², aholisining soni — 31,1 mln kishi;

Javob:

- a)** 45 kishi ($51\,300\,000:1\,138\,900=45$);
- b)** 276 kishi ($67\,200\,000:243\,800=275.6$);
- d)** 7 kishi ($18\,700\,000:2\,724\,900=6.8$);
- e)** 130 kishi ($31\,100\,000:238\,500=130$);

2-topshiriq. Berilgan sonlar asosida noma'lum kattaliklarni hisoblab, quyidagi jadvalni to'ldiring.

Davlatlar	Jami aholisi, mln kishi	Shahar aholisi soni, mln kishi	Urbanizatsiya darajasi, %	Qishloq aholisi soni, mln kishi	Qishloq aholisi ulushi, %
Meksika	127.8	93.3	73	34.5	27
JAR	59.6	39.9	67	19.7	33
Myanma	54.7	16.4	30	38.3	70
Avstriya	8.9	5.3	59	3.6	41
Urugvay	3.5	3.3	95	0.2	5

Yechish:

Meksikaning shahar aholisi 93.3 mln kishi, urbanizatsiya darajasi 73% berilgan, qishloq aholisi soni va ulushi hamda jami aholi sonini topish uchun:

$$100-73=27$$

Qishloq aholisi salmog'i - 27%

$$93.3:73=1.278$$

$$27 \times 1.278=34.5$$

Qishloq aholisi soni 34.5 mln kishi.

Jami aholi sonini topish uchun shahar aholi soni va qishloq aholi sonini qo'shamiz:

$$93.3+34.5=127.8$$

JARning shahar aholisi 39.9 mln kishi, qishloq aholisi soni 19.7 mln kishi, jami aholini topish uchun qo'shamiz:

$$39.9+19.7=59.6$$

Jami aholi soni: 59.6 mln kishi

Urbanizatsiya darajasini topish uchun proporsiyadan foydalanamiz:

$$59\,600\,000\text{-----}100\%$$

$$39\,900\,000\text{-----}X$$

$$39\,900\,000 \times 100 = 3\,990\,000\,000.$$

$$3\,990\,000\,000 : 59\,600\,000 = 66.9 \text{ (67\%)}$$

Yoki shahar aholi sonini jami aholi soniga bo'lamiz va 100 ga ko'paytiramiz:

$$39.9:59.6=0.669.$$

$$0.669 \times 100 = 66.9 \text{ (67\%)}$$

Urbanizatsiya darajasi - 66.9 %.

Qishloq aholisining ulushi: $100-67=33\%$.

Myanmani jami aholi soni 54.7 mln kishi, qishloq aholisi soni 38.3 mln kishi, shahar aholisini topish uchun jami aholidan qishloq aholisini ayiramiz:

$$54.7-38.3=16.4$$

Shahar aholi soni: 16.4 mln kishi

$$\text{Urbanizatsiya darajasi: } 16.4:54.7 \times 100 = 29.9\% \text{ (30\%)}$$

Qishloq aholi ulushi: $100-30=70\%$.

Avstriya jami aholi soni 8.9 mln kishi, urbanizatsiya darajasi 59%, qishloq aholisining ulushini topamiz: $100-59=41\%$

Shahar aholi sonini topish uchun proporsiyadan foydalanamiz:

$$8\,900\,000 \text{ kishi ---- } 100\%$$

$$X \text{ kishi ----- } 59\%$$

$$X = (8\,900\,000 \times 59) : 100 = 525\,100\,000 : 100 = 5\,251\,000$$

Shahar aholisi soni 5 251 000 kishi = 5.3 mln kishi

Qishloq aholisi sonini topish uchun jami aholi sonidan shahar aholisini ayiramiz:

$$8.9 \text{ mln} - 5.3 \text{ mln} = 3.6 \text{ mln}$$

Qishloq aholi soni: 3.6 mln kishi

Urugvayning shahar aholisining soni hamda qishloq aholisining ulushi berilgan shundan avvalo urbanizatsiya darajasini topamiz:

$$100-5=95$$

Urbanizatsiya darajasi: – 95 %

Endi qishloq aholisining sonini topamiz:

$$3\,300\,000:95 = 34\,736$$

$$34\,736 \times 5 = 173\,680$$

Qishloq aholisi soni - 173 680 kishi = 0.2 mln kishi

Jami ahli sonini topish uchun qishloq aholi soni va shahar aholi sonini qo'shamiz:

$$3.3 + 0.2 = 3.5$$

Jami aholisi: 3.5 mln kishi.

3-topshiriq. Quyidagi jadvalda keltirilgan ma'lumotlardan foydalanib davlatlar aholisining 2020-yildagi tabiiy, migratsion va umumiy ko'payishi hamda 1.01.2021-yil holatiga ko'ra sonini hisoblang.

Davlatlar	1.01.2020-y. holatiga ko'ra aholi soni, ming kishi	2020-yilda tug'ilganlar soni, ming kishi	2020-yilda o'lganlar soni, ming kishi	2020-yilda ko'chib kelganlar soni, ming kishi	2020-yilda ko'chib ketganlar soni, ming kishi
Latviya	1907,7	17,5	28,9	8,8	12
Qirg'iziston	6523,5	158,1	40	1	5,8

Javob:

Latviya $17\,500 - 28\,900 + 8\,800 - 12\,000 = -14\,600$ (14.6 ming kishiga kamaygan);
 $1\,907\,700 - 14\,600 = 1\,893\,100$; **2021-yil holatiga ko'ra** Latviyada aholi soni 1893.1 ming kishi bo'lgan.

Qirg'iziston $158\,100 - 40\,000 + 1000 - 5\,800 = 113\,300$ (113.3 ming kishiga ko'paygan);
 $6\,523\,500 + 113\,300 = 6\,636\,800$; **2021-yil holatiga ko'ra** Qirg'iziston aholi soni 6636.8 ming kishi bo'lgan.

4-topshiriq. Quyidagi ma'lumotlardan foydalanib berilgan davlatlar aholisining yosh tarkibidagi tafovutlarni aniqlang va bu tafovutlarning sabablarini izohlashga harakat qiling.

Ko'rsatkichlar	Davlatlar		
	Belgiya	Mozambik	Saudiya Arabistoni
0-14 yoshdagi aholining salmog'i, %	17	46	25
15-64 yoshdagi aholining salmog'i, %	64	51	72
65+ yoshdagi aholining salmog'i, %	19	3	3
Tug'ilish, 1000 kishiga nisbatan	10	39	15
O'rtacha umr ko'rish, yosh	82	55	78
Migratsion ko'payish, 1000 kishiga nisbatan	4	-2	12

Jahon mintaqalari aholisining yosh tarkibi bir biridan sezilarli darajada farq qiladi. Xususan tabiiy ko'payish darajasi yuqori bo'lgan Afrikadagi Mozambikda aholisining yosh tarkibida bolalar salmog'i keksalarnikiga qaraganda ancha yuqori: 0-14 yoshdagi bolalar salmog'i - 46 %, keksalar salmog'i esa - 3 % ni tashkil etadi.

Demografik inqiroz kuzatilayotgan Yevropadagi Belgiya davlatida esa buning aksi

kuzatiladi: 0-14 yoshdagi bolalar salmog'i - 17%, keksalar salmog'i - 19 %.

Bunga sabab tibbiy xizmatning rivojlanishi va turmush darajasining o'sishi natijasida aholining o'rtacha umr davomiyligi oshishi sabab bo'ladi.

13-§. JAHON XO'JALIGI VA XALQARO MEHNAT TAQSIMOTI.

1. Jahon xo'jaligi qanday sektorlarga bo'linadi?

Javob:

2. Mos juftliklarni topib daftaringizga belgilang.

1) Agrar davlat	A) iqtisodiyotning tarmoqlar tarkibida uchlamchi va to'rtlamchi sektor tarmoqlari salmog'i yuqori
2) Industrial davlat	B) iqtisodiyotning tarmoqlar tarkibida sanoat va qishloq xo'jaligining salmog'i yuqori
3) Postindustrial davlat	D) iqtisodiyotning tarmoqlar tarkibida qishloq xo'jaligi va sanoatning salmog'i yuqori
4) Agrar-industrial davlat	E) iqtisodiyotning tarmoqlar tarkibida qishloq xo'jaligi va u bilan bog'liq ishlab chiqarish sohalari salmog'i yuqori
5) Industrial-agrar davlat	F) iqtisodiyotning tarmoqlar tarkibida sanoat va qurilish sohalari salmog'i yuqori

Javob:

1 – E; 2 – F; 3 – A; 4 – D; 5 – B.

14-§. JAHON IQTISODIYOTI MARKAZLARI VA XALQARO INTEGRATSIYA JARAYONLARI.

1. Transmilliy kompaniyalar deganda, qanday kompaniyalar tushuniladi? Qo‘shimcha manbalardan foydalanib O‘zbekistonda qanday xorijiy TMKlar faoliyat ko‘rsatishini aniqlang.

Javob:

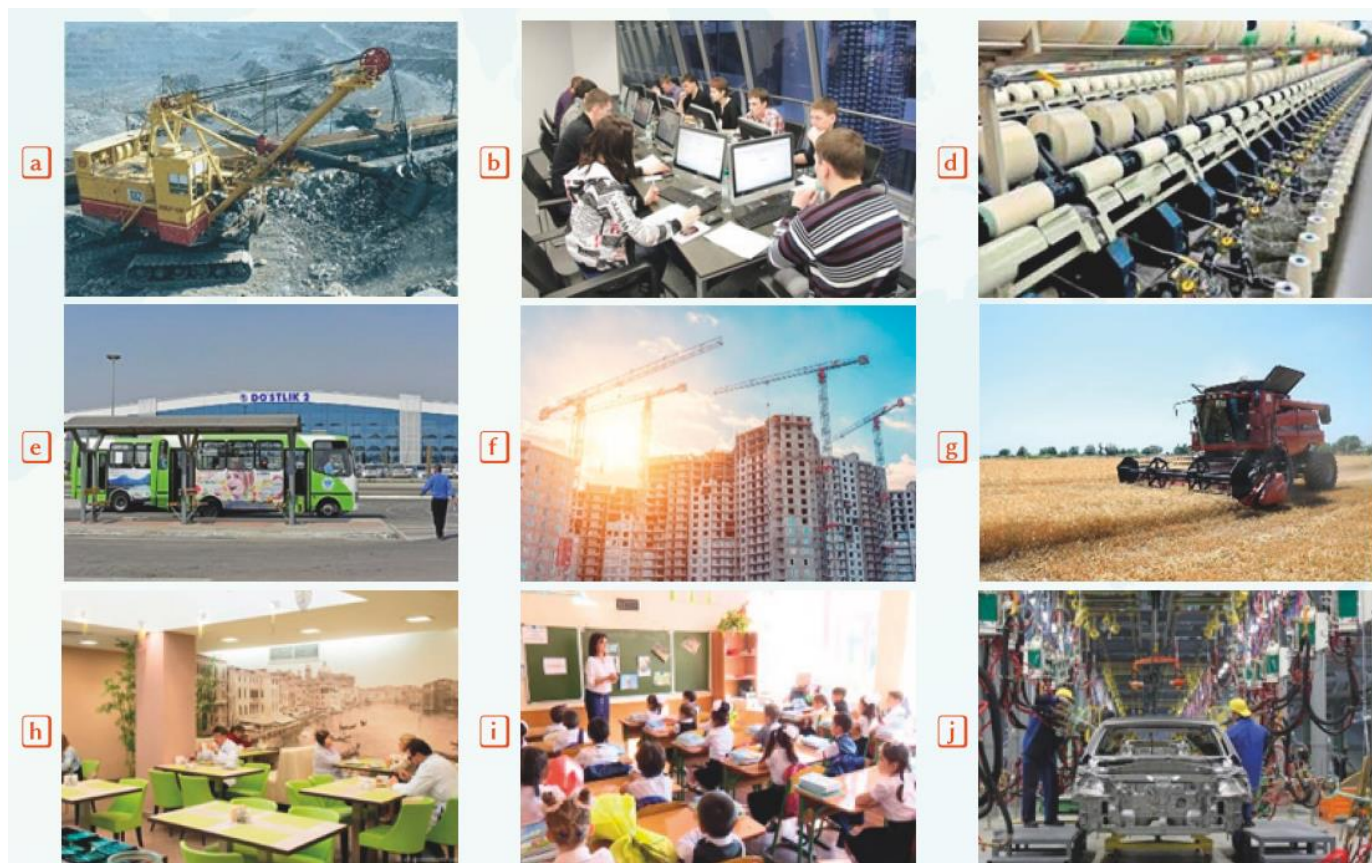
Transmilliy korporatsiya (TMK) — xorijiy aktivlarga ega bo‘lgan, operatsiyalarining kamida 1/4 qismini mamlakat tashqarisida, o‘zi ro‘yxatga olingan chet mamlakatda amalga oshiradigan yirik korporatsiya.

20-asrning 90-yillaridan boshlab O‘zbekiston sanoatining ko‘p tarmoqlarida jahondagi ko‘pgina TMKlar ishtirokida sanoat korxonalari tashkil topdi. „UzDEU avto“ (qarang Asaka avtomobil zavodi), ZarafshonNyumont, „Kabul tekstaplz“, „Coca-Cola“, „Nestle“, „Keys Corporation“ va boshqa shular jumlasidandir.

15-§. AMALIY MASHG‘ULOT.

Jahon xo‘jaligi va uning tarkibini o‘rganish.

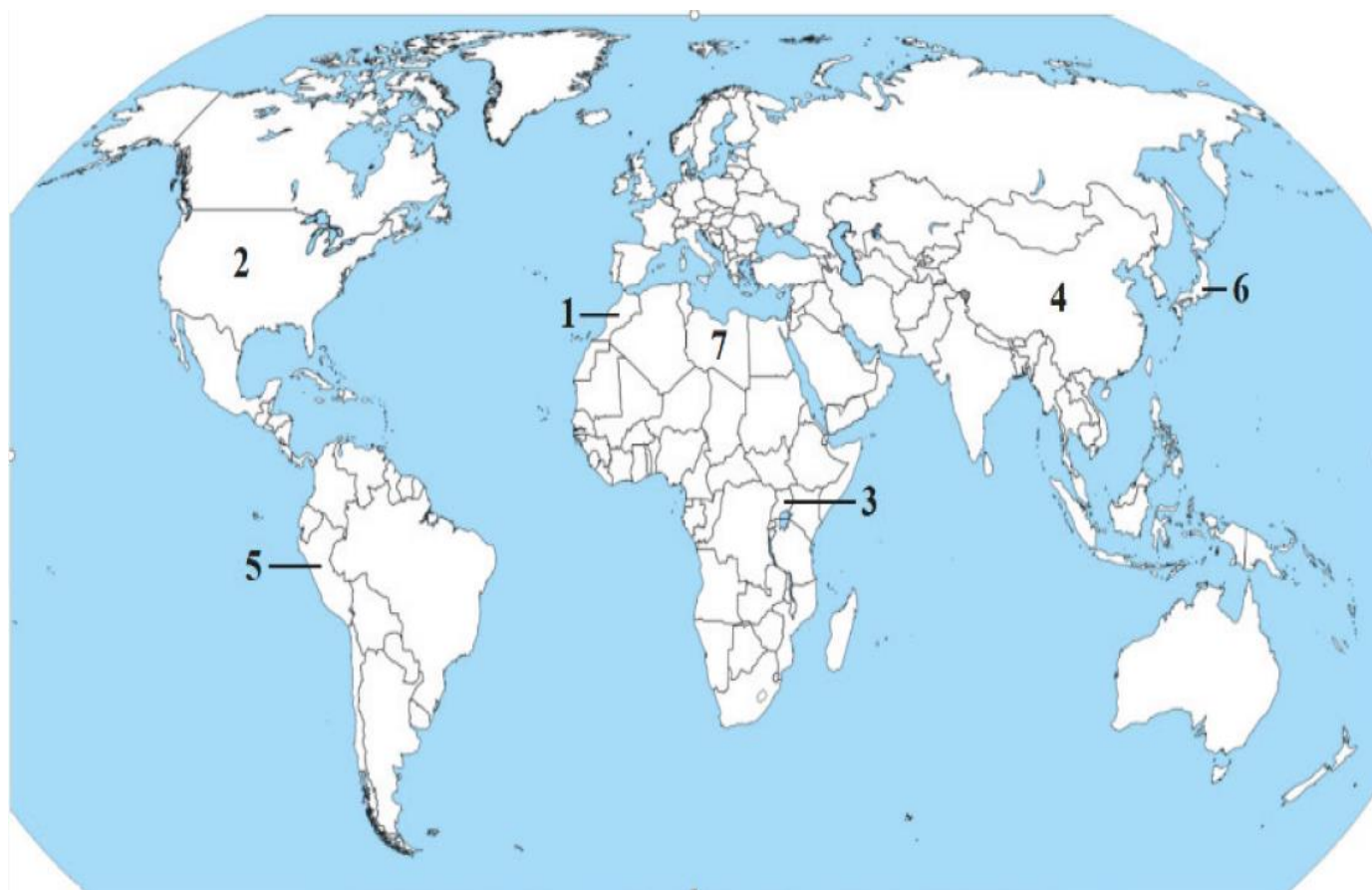
1. Quyidagi rasmlarda keltirilgan iqtisodiy faoliyat namunalari iqtisodiyotning qaysi sektorlariga tegishli ekanligini izohlang.

Javob:

Rasmda belgilanishi	Sektorlarga ajralishi	
a	Birlamchi sektor	<i>Tog '-kon sanoati</i>
g		<i>Qishloq va o 'rmon xo 'jaligi</i>
f	Ikkilamchi sektor	<i>Qurilish</i>
d		<i>Qayta ishlovchi sanoat</i>
j		<i>Qayta ishlovchi sanoat</i>
e	Uchlamchi sektor	<i>Xizmat ko 'rsatish sohalari</i>
h		<i>Xizmat ko 'rsatish sohalari</i>
b	To 'rtlamchi sektor	<i>Axborot texnologiyalari</i>
i		<i>Ta 'lim</i>

2. Xaritada belgilangan davlatlarga xos xususiyatlarni toping.

	Davlatlarga xos xususiyatlar	Xaritada belgilanishi	Davlat nomi
a	Mis rudasi va misni katta miqdorda eksport qiladi	5	Peru
b	Jahon bozoriga asosan fosforit, sitrus mevalar taklif qiladi	1	Marokash
d	Yoqilg'ı xomashyosining asosiy eksportyorlaridan biri	7	Liviya
e	Sinopec Group transmilliy korporatsiyasining bosh idorasi joylashgan	4	Xitoy
f	Avtomobil eksporti bo'yicha peshqadam	6	Yaponiya
g	Kofeni jahon bozoriga katta miqdorda olib kiradi	3	Uganda
h	Transport, axborot-kommunikatsion xizmatlar eksporti bilan alohida ajralib turadi	2	AQSH

16-§. JAHON ENERGETIKASI GEOGRAFIYASI.

1. Quyidagilar orasidan OPEKga a'zo bo'lmagan davlatlarni aniqlang:

a Xitoy; **b** Nigeriya; **d** Indoneziya; **e** Kuvayt; **f** BAA; **g** Bahrayn; **h** Gabon; **i** Rossiya; **j** Ummon; **k** Eron; **k** Mali; **l** Iroq.

Javob:

a – Xitoy; **d** – Indoneziya; **g** – Bahrayn; **i** – Rossiya; **j** – Ummon; **k** – Mali.

Neftni eksport qiluvchi davlatlar tashkiloti, qisqartmasi — OPEK (inglizcha OPEC, **The Organization of the Petroleum Exporting Countries**) — neft narxini muqobil ushlab turish maqsadida neft qazib oluvchi derjavalardan tomonidan yaratilgan kartel hisoblanadi. Ushbu tashkilotga iqtisodiyoti asosan neftni eksport qilishdan tushgan daromadga bog'liq bo'lgan davlatlar a'zo hisoblanadi. Tashkilotning asosiy maqsadi — dunyodagi neft narxlari ustidan nazorat olib borish.

OPEK davlatlari (Tashkilotning bosh qarorgohi Avstriya poytaxti Vena shahrida joylashgan. 1.01.2022-yil holatiga ko'ra, Osiyo, Afrika va Lotin Amerikasining 13 davlati bu tashkilot a'zosi hisoblanadi) hududida jahon neft zaxiralarining $\frac{2}{3}$ qismi to'plangan bo'lib, ular yillik neft qazishning $\frac{1}{3}$ qismini ta'minlab bermoqda.

2. Berilgan ma'lumotlar asosida tabiiy gaz qazib oluvchi davlatlarning jahon umumiy gaz qazib olish miqdoridagi salmog'ini aniqlang.

Javob:

<i>T/r</i>	<i>Davlatlar</i>	<i>Gaz qazib olish miqdori, milliard m³ (2020-yil)</i>	<i>Jahon umumiy gaz qazib olish miqdoridagi salmog'i, %</i>
1	AQSH	914,6	23,7
2	Rossiya	638,5	16,6
3	Eron	250,8	6,6
4	Xitoy	194,0	5
5	Qatar	171,3	4,4
6	Boshqa davlatlar	1684,8	43,7
Jahon bo'yicha		3854	100

Berilgan ma'lumotlar asosida jahon umumiy gaz qazib olish miqdoridagi salmog'ini aniqlash uchun quyidagicha tartibda bajaramiz (berilgan davlat gaz qazib olish miqdorini 100 soniga ko'paytirib, chiqqan natijani jahon bo'yicha gaz qazib olish miqdoriga bo'lamiz).

AQSH – $914,6 \times 100 : 3854 = 23,71 \%$;

Rossiya – $638,5 \times 100 : 3854 = 16,56 \%$;

Eron – $250,8 \times 100 : 3854 = 6,50 \%$;

Xitoy – $194,0 \times 100 : 3854 = 5,03 \%$;

Qatar – $171,3 \times 100 : 3854 = 4,44 \%$;

Boshqa davlatlar – $1684,8 \times 100 : 3854 = 43,71\%$;

17-§. AMALIY MASHG'ULOT.

JAHON SANOATI GEOGRAFIYASI VA UNING O'ZGARIB BORISHINI O'RGANISH.

1. Jahon qora metallurgiya sanoatiga oid quyidagi jadval bilan tanishib chiqib, savollarga javob bering.

Jahon mamlakatlarining po'lat eritish bo'yicha yetakchi 10 taligi (2000–2018-yillar)

№	2000-y.		№	2010-y.		№	2018-y.	
	Davlatlar	mln t		Davlatlar	mln t		Davlatlar	mln t
1	Xitoy	128	1	Xitoy	639	1	Xitoy	928
2	Yaponiya	106	2	Yaponiya	110	2	Hindiston	109
3	AQSH	102	3	AQSH	80	3	Yaponiya	104
4	Rossiya	59	4	Hindiston	69	4	AQSH	87
5	Germaniya	46	5	Rossiya	67	5	Rossiya	74
6	Koreya Resp.	43	6	Koreya Resp.	59	6	Koreya Resp.	72
7	Ukraina	32	7	Germaniya	44	7	Germaniya	42
8	Braziliya	28	8	Ukraina	33	8	Turkiya	37
9	Hindiston	27	9	Braziliya	33	9	Braziliya	35
10	Italiya	26	10	Turkiya	29	10	Ukraina	26
Jahon		850	Jahon		1433	Jahon		1817

— Qaysi davlatlarda 2000–2018-yillar oralig'ida po'lat eritish hajmi eng yuqori darajada o'sgan?

Javob: ushbu savolni quyidagi ko'rsatkich bo'yicha aniqlab olishimiz mumkin. Bunda har bir berilgan davlatning 2000-yil va 2018-yillar oralig'idagi po'lat eritish hajmi qay darajada oshgan yoki kamayganligini hisoblab chiqamiz.

1. **Xitoy.** 928 mln t -128 mln t = 800 mln t (bunda 928 mln t 2018-yilgi po'lat eritish hajmi, 128 mln t esa 2000-yilgi; demak 2018-yilgi berilgan ma'lumotdan 2000-yilgi berilgan ma'lumotni ayiramiz. Shunda necha mln t oshgani yoki pasayganini aniqlab olishimiz mumkin) (ortgan).
2. Yaponiya. 104 mln t -106 mln t = -2 mln t. (kamaygan)
3. AQSH. 87 mln t – 102 mln t = -15 mln t. (kamaygan)
4. **Rossiya.** 74 mln t – 59 mln t = 15 mln t. (ortgan)
5. Germaniya. 42 mln t – 46 mln t = -4 mln t. (kamaygan)
6. **Koreya Respublikasi.** 72 mln t – 43 mln t = 29 mln t. (ortgan)
7. Ukraina. 26 mln t – 32 mln t = -6 mln t. (kamaygan)
8. **Braziliya.** 35 mln t – 28 mln t = 7 mln t. (ortgan)
9. **Hindiston.** 109 mln t – 27 mln t = 82 mln t. (ortgan)
10. **Turkiya.** 37 mln t – 29 mln t = 8 mln t. (ortgan)
11. Italiya davlati 2000-yilda dunyo reytingida 10-pog'onada bo'lgan lekin 2018-yilga kelib 10-pog'onadan pastga tushib ketgan. Demak po'lat eritish hajmi kamaygan.

Yuqoridagi ma'lumlardan ko'rinib turibdiki eng yuqori darajada o'sgan davlatlar Xitoy, Hindiston va Koreya Respublikasi. Nisbatan biroz o'sgan davlatlar Rossiya, Turkiya va Braziliya davlatlaridir. Qolgan davlatlarda kamaygan.

— Po'lat eritish bo'yicha jahonning 10 ta yetakchi davlatlar reytingida 2000–2018-yillar mobaynida qaysi davlatlarning o'rni ko'tarildi, qaysilariniki esa pasayib ketdi? Sizningcha, bunga qaysi omillar sababchi bo'ldi?

Javob: yuqoridagi jadval va ishlab chiqilgan ma'lumotlarga qaraganda Xitoy yaqqol peshqadam, Hindiston, Turkiya davlatlarni o'rni ko'tarilgan. Yaponiya, AQSH, Rossiya, Germaniya, Ukraina, Braziliya va Italiya davlatlarniki pasaygan.

— 2000–2018-yillarda Xitoy, Hindiston va Yaponiyaning jahon bo'yicha po'lat eritishdagi ulushlari (% hisobida) qanday o'zgardi?

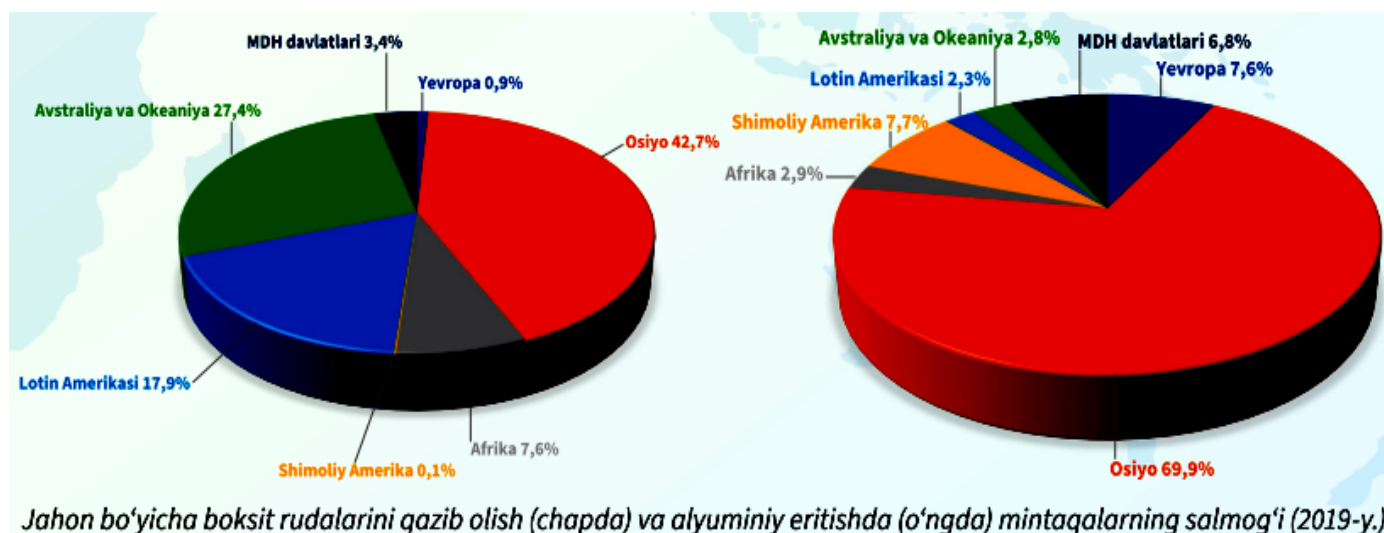
Javob: Bunda yuqorida berilgan davlatlarni 2000-yildagi va 2018-yildagi po'lat eritish hajmini Jahon bo'yicha po'lat eritish hajmiga nisbatan foiz ko'rsatkichini aniqlab olamiz. Buning uchun berilgan davlatning qazib olish hajmini yuzga ko'paytirib chiqqan natijani Jahondagi jami qazib olish hajmiga bo'lsak foiz ko'rsatkichi kelib chiqadi. So'ngra shu davlatlarni 2018-yilgi foiz ko'rsatkichiga 2000-yilgi foiz ko'rsatkichini ayiramiz. Shunda qanday o'zgarganini bilib olamiz.

1. Xitoy. $128 \times 100 = 12800$; $12800 : 850 = 15 \%$. Jahondagi ulushi (2000-yil).
 $928 \times 100 = 92800$; $92800 : 1817 = 51 \%$. Jahondagi ulushi (2018-yil).
 $51 \% - 15 \% = 36 \%$. Demak 2000-yilga nisbatan 2018-yilda 36 % ga ko'tarilgan.

2. Hindiston. $27 \times 100 = 2700$; $2700 : 850 = 3.2 \%$. Jahondagi ulushi (2000-yil).
 $109 \times 100 = 10900$; $10900 : 1817 = 6 \%$. Jahondagi ulushi (2018-yil).
 $6 \% - 3.2 \% = 2.8 \%$. Demak 2000-yilga nisbatan 2018-yilda **2.8 %** ga ko'tarilgan.
3. Yaponiya. $106 \times 100 = 10600$; $10600 : 850 = 12.5 \%$. Jahondagi ulushi (2000-yil).
 $104 \times 100 = 10400$; $10400 : 1817 = 5.7 \%$. Jahondagi ulushi (2018-yil).
 $5.7 \% - 12.5 \% = -6.8 \%$. Demak 2000-yilga nisbatan 2018-yilda **-6.8 %** ga kamaygan.
2. Quyidagi jadval va diagrammalar bilan tanishib chiqib, jahon rangli metallurgiya sanoati geografiyasiga oid savollarga javob bering.

Boksit rudalari (alyuminiyning asosiy xomashyosi) va alyuminiy eritish bo'yicha jahonning yetakchi davlatlari (2019-y.)

Nº	Davlatlar	Qazib olingan boksit rudalari, mln t	Nº	Davlatlar	Eritilgan alyuminiy, mln t
1	Xitoy	86,5	1	Xitoy	36
2	Avstraliya	81,7	2	Rossiya	3,7
3	Braziliya	30,7	3	Hindiston	3,6
4	Gvineya	19,7	4	Kanada	2,9
5	Hindiston	14,9	5	BAA	2,7
6	Yamayka	9,7	6	Avstraliya	1,6
7	Rossiya	6,6	7	Bahrayn	1,4
8	Qozog'iston	4,2	8	Norvegiya	1,3
9	Gayana	1,6	9	AQSH	1,1
10	Surinam	1,5	10	Islandiya	0,85

— Qaysi davlatlar boksit rudalarini ko'p qazib turib, alyuminiy eritish bo'yicha yetakchi o'rinlarda turmaydi? Qaysi davlatlar, aksincha, boksit rudalari qazib olish bo'yicha yuqori ko'rsatkichlarga ega bo'lmasdan alyuminiy eritish bo'yicha peshqadam davlatlar qatoriga kiradi? Ushbu tafovutlarning sabablari nimadan iborat deb o'ylaysiz?

Javob: *Braziliya, Gvineya, Yamayka, Qozog'iston, Gayana va Surinam* davlatlari boksit rudalarini qazib olsada, alyuminiy eritish bo'yicha yetakchi o'rinlarda turmaydi. Aksincha **Kanada, BAA, Bahrayn, Norvegiya, AQSH va Islandiya** davlatlari boksit rudalari qazib olish bo'yicha yuqori o'rinda turmasaham alyuminiy eritish bo'yicha peshqadam davlatlar hisoblanadi.

— Boksit rudalarini qazib olishda Osiyo, Lotin Amerikasi, Avstraliya va Okeaniya hamda Afrika mintaqalarining salmog'i qaysi davlatlar hisobiga yuqori?

Javob: Boksit rudalarini qazib olishda **Osiyo** – Xitoy, Hindiston, Qozog'iston; **Lotin Amerikasi** – Braziliya, Yamayka, Gayana, Surinam; **Avstraliya va Okeaniya** – Avstraliya; **Afrika** – Gvineya davlatlar hisobiga yuqoridir.

— Alyuminiy eritishda Osiyo, Shimoliy Amerika, Yevropa hamda MDH davlatlari salmog'i qaysi mamlakatlar hisobiga yuqori?

Javob: Alyuminiy eritishda **Osiyo** – Xitoy, Hindiston, BAA, Bahrayn; **Shimoliy Amerika** – Kanada, AQSH; **Yevropa** – Rossiya, Norvegiya, Islandiya; **MDH davlatlari** – Rossiya davlatlar hisobiga yuqoridir.

3. Quyidagi jadvallar bilan tanishib chiqib, jahon avtomobilsozlik sanoatiga oid savollarga javob bering.

Jahon davlatlarining avtomobillar ishlab chiqarish bo'yicha yetakchi 10 taligi (2000–2018-yillar)

№	2000-y.		№	2010-y.		№	2018-y.	
	Davlatlar	mln dona		Davlatlar	mln dona		Davlatlar	mln dona
1	AQSH	12,8	1	Xitoy	18,3	1	Xitoy	27,8
2	Yaponiya	10,1	2	Yaponiya	9,6	2	AQSH	11,3
3	Germaniya	5,5	3	AQSH	7,8	3	Yaponiya	9,7
4	Fransiya	3,3	4	Germaniya	5,9	4	Hindiston	5,1
5	Koreya Resp.	3,1	5	Koreya Resp.	4,3	5	Germaniya	5,1
6	Ispaniya	3,0	6	Braziliya	3,6	6	Meksika	4,1
7	Kanada	2,9	7	Hindiston	3,5	7	Koreya Resp.	4,0
8	Xitoy	2,1	8	Ispaniya	2,4	8	Braziliya	2,9
9	Meksika	1,9	9	Meksika	2,3	9	Ispaniya	2,8
10	Buyuk Britaniya	1,8	10	Fransiya	2,2	10	Fransiya	2,3
Jahon		58,4	Jahon		77,9	Jahon		96,9

— 2000–2018-yillar oralig'ida jahon bo'yicha avtomobillar ishlab chiqarish hajmi qanday o'zgardi? Bu o'zgarishlarga qaysi davlatlarning ta'siri eng katta bo'ldi?

Javob: Jahon bo'yicha 2000-yilda 58.4 mln dona avtomobil ishlab chiqarilgan bo'lsa, 2018-yilga kelib bu ko'rsatkich 96.9 mln donaga yetdi. $96.9 \text{ mln} - 58.4 \text{ mln} = 38.5 \text{ mln}$. Demak 2000-2018-yillar oralig'ida Jahon bo'yicha avtomobil ishlab chiqarish hajmi 38.5 mln donaga ortgan. Jadvaldan ko'rinib turibdiki bu o'zgarishlar **Xitoy, Hindiston,**

Meksika va Koreya Respublikasi davlatlarining ta'siri eng katta bo'ldi (Ushbu yuqorida aytib o'tgan davlatlarda avtomobil ishlab chiqarish 2000-yilda nisbatan 2018-yilda sezilarli tarzda ortib borgan).

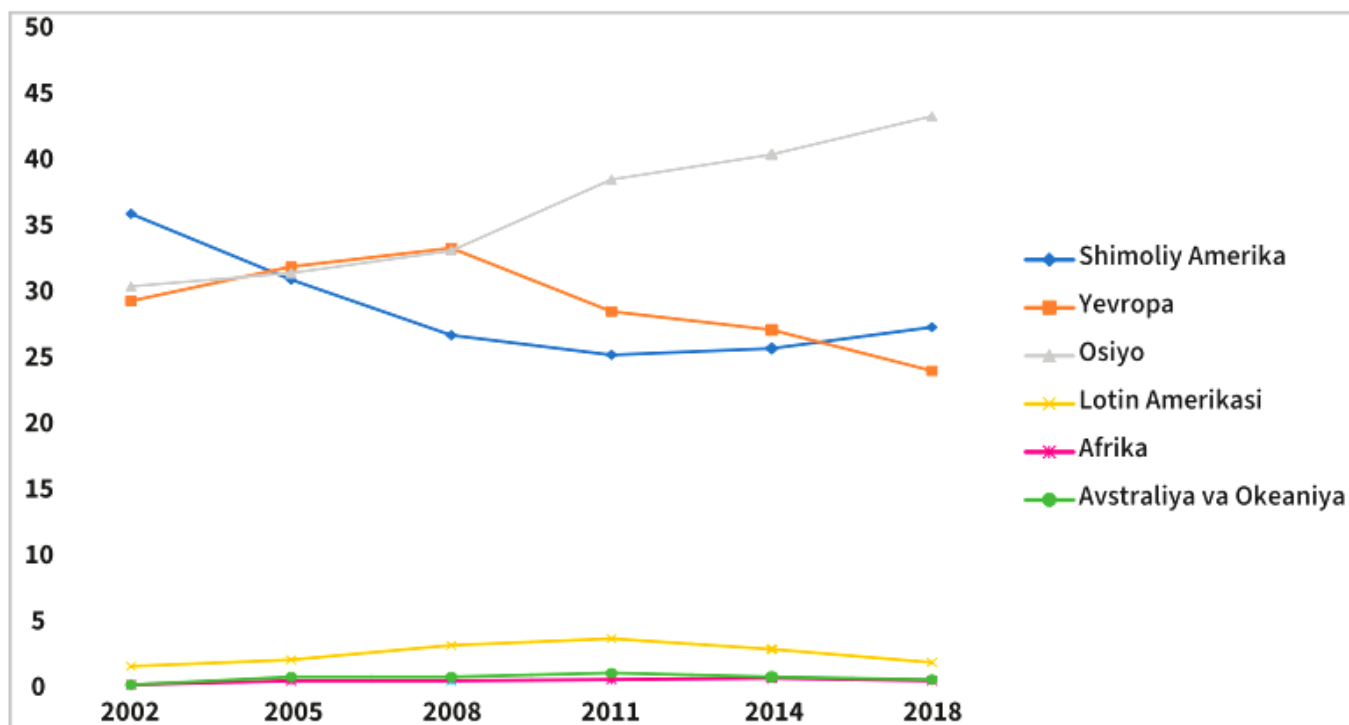
— Ko'rilayotgan davr mobaynida avtomobillarni eng ko'p ishlab chiqaruvchi davlatlar reytingida qaysi davlatlarning o'rni sezilarli darajada yaxshilandi, qaysilariniki, aksincha, tushib ketdi?

Javob: Ko'rilayotgan davr mobaynida avtomobillarni eng ko'p ishlab chiqaruvchi davlatlar reytingida **Xitoy, Hindiston, Meksika va Koreya Respublikasi** davlatlarning o'rni sezilarli darajada yaxshilandi, **AQSH, Yaponiya, Germaniya, Braziliya, Ispaniya va Fransiya** davlatlarida aksincha, tushib ketdi (Buning uchun jadvalda berilgan davlatlarning 2000-yilda ishlab chiqargan avtomobil sonini 2018-yilda ishlab chiqargan avtomobil sonidan ayiring. Shunda ortgani yoki tushib ketgani aniq bo'ladi. Masalan: Xitoy, $27.8 \text{ mln} - 2.1 \text{ mln} = 25.7 \text{ mln}$ donaga ko'paygan; Yaponiya, $9.7 \text{ mln} - 10.1 \text{ mln} = -0.4 \text{ mln}$ donaga kamaygan).

— Tegishli vaqt oralig'ida avtomobilsozlik sanoati rivojlangan davlatlarda tez o'sganmi yoki rivojlanayotgan davlatlardami? Bu jarayonga qanday omillar ta'sir ko'rsatdi deb o'ylaysiz?

Javob: Asosan rivojlanayotgan davlatlarda tez o'sgan. Sababi yuqoridagi aniqlangan **Xitoy, Hindiston va Meksika** davlatlari rivojlanayotgan davlatlar sirasiga kiradi. O'z navbatida bu jarayonga ishlab chiqarishning kengayishi, avtomobilga bo'lgan ehtiyojning ortib borishi hmada aholi sonining ortib borishini misol qilishimiz mumkin.

4. Quyidagi grafik yordamida yuqori texnologiyalarga asoslangan sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarishning geografiyasiga oid savollarga javob bering.

Yuqori texnologiyalarga asoslangan sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarishda jahon mintaqalari salmog'i (% da, 2002–2018-yillar)

— Yuqori texnologiyalarga asoslangan sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarishda 2018-yil holatiga ko‘ra, qaysi mintaqalarning salmog‘i yuqori, qaysilariniki esa past?

Javob: Yuqoridagi sxemadan ko‘rishimiz mumkinki **Osiyo** (45 %), **Shimoliy Amerika** (30 %) va **Yevropa** (25 %) mintaqalarining salmog‘i yuqori. Aksincha Lotin Amerikasi, Afrika, Avstraliya va Okeaniya mintaqalarining salmog‘i past.

— 2002–2018-yillar mobaynida yuqori texnologiyalarga asoslangan sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarishda qaysi mintaqaning salmog‘i sezilarli darajada o‘ydi, qaysilariniki esa, aksincha, ancha pasaydi?

Javob: Bunda asosan 2018-yildagi mintaqalarning ko‘rsatkichidan 2002-yildagi ko‘rsatkichlarini ayiramiz. Chiqqan javobga qarab o‘sgan yoki pasayganini bilib olishimiz mumkin.

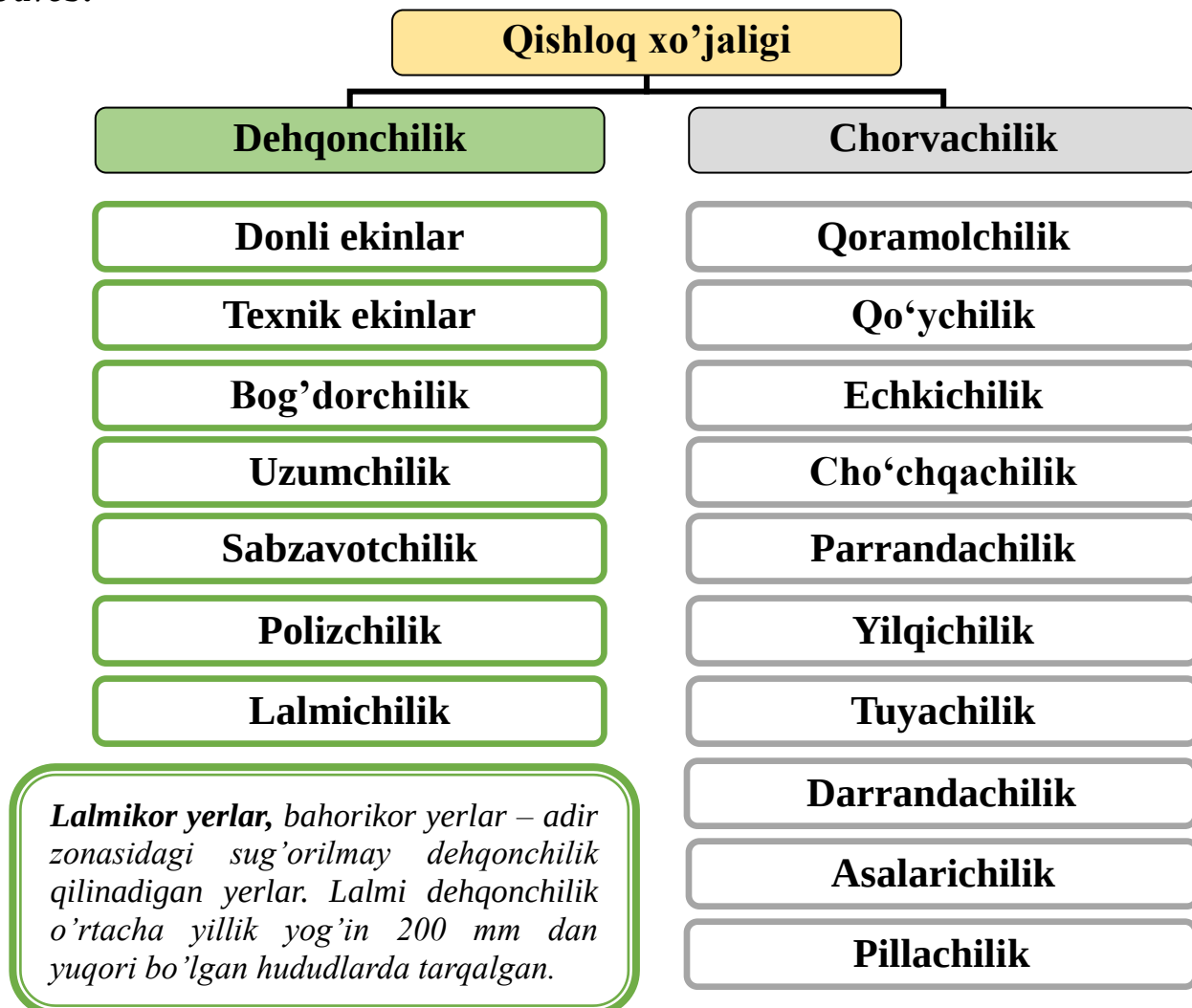
1. Osiyo. $45\% - 30\% = 15\%$. Demak 15 % ga o‘sgan.
2. Shimoliy Amerika. $30\% - 35\% = -5\%$. Demak 5 % ga kamaygan.
3. Yevropa. $25\% - 30\% = -5\%$. Demak 5 % ga kamaygan.

Ma’lumotlardan ko‘rinib turibdiki Osiyo mintaqasida yuqori texnologiyalarga asoslangan sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmi sezilarli o‘sgan. Qolgan mintaqalarda esa pasaygan holatini ko‘rishimiz mumkin.

18-§. JAHON QISHLOQ XO'JALIGI GEOGRAFIYASI.

1. Qishloq xo'jaligining qanday tarmoqlarini bilasiz?

Javob:

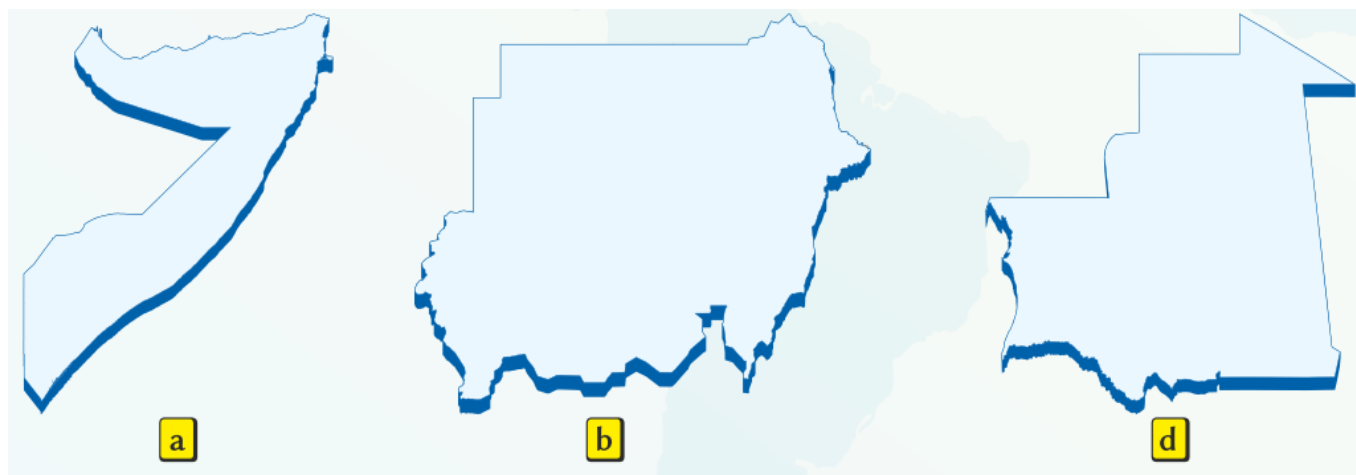
2. Jadvalni to'ldiring.

Javob:

№	Ekin turi	Ekin turini yetishtiruvchi peshqadam davlatlar
1	<i>Bug'doy</i>	Xitoy (131 mln t), Hindiston (100 mln t), Rossiya (72 mln t), AQSH (51 mln t), Fransiya (36 mln t)
2	<i>Makkajo'xori</i>	AQSH, Xitoy, Braziliya, Argentina, Ukraina
3	<i>Qandlavlagi</i>	Rossiya, Fransiya, AQSH
4	<i>Choy</i>	Xitoy, Hindiston, Keniya
5	<i>Kakao</i>	Kot-d'Ivuar, Gana, Indoneziya
6	<i>Paxta</i>	Xitoy, Hindiston, AQSH, Braziliya, Pokiston
<i>Qo'shimcha</i>		
7	Sholi	Xitoy, Hindiston, Indoneziya, Bangladesh, Vetnam
8	Soya	AQSH, Braziliya, Argentina
9	Kungaboqar	Ukraina, Rossiya, Argentina

10	Yeryong'oq	Xitoy, Hindiston, Nigeriya
11	Zaytun	Italiya, Ispaniya, Gretsiya, O'rta yer dengizibo'yi davlatlari
12	Kartoshka	Xitoy, Hindiston, Ukraina, Rossiya, AQSH
13	Shakarqamish	Braziliya, Hindiston, Xitoy
14	Qahva	Braziliya, Vetnam, Indoneziya
15	Tabiiy kauchuk (geveya)	Tailand, Indoneziya, Vetnam, Hindiston, Xitoy

3. Quyidagi davlatlar chorvachilikning qaysi tarmog'i rivojlanganligi bilan ajralib turishini toping va uning sababini izohlang.

Javob:

Rasmda belgilanishi	Davlat nomi	Chorvachilikning rivojlangan tarmog'i
a	Somali	Tuyachilik
b	Sudan	Tuyachilik. Qo'ylar bosh soni bo'yicha jahonda yetakchi davlatlardan biri
d	Mavritaniya	Tuyachilik

4. Jadvalni to'ldiring.

№	Chorvachilik tarmoqlari	Jahon miqyosidagi soni	Chorvachilikda peshqadam davlatlar
1	Qoramolchilik	1,48 milliard boshdan ortiq	Hindiston (299 mln bosh), Braziliya (215 mln bosh), AQSH (94,3 mln bosh), Xitoy (90,5 mln bosh) va Pokiston (84,9 mln bosh)
2	Qo'ychilik	1,2 milliard boshga yaqin	Xitoy, Avstraliya, Hindiston, Nigeriya va Sudan
3	Cho'chqachilik	1 milliard boshga yaqin	Xitoy (442 mln bosh), AQSH (74,6 mln bosh), Braziliya (41,4 mln bosh), Ispaniya (30,8 mln bosh), Vetnam (28,2 mln bosh)

4	Parrandachilik	Xitoy (6,3 milliard bosh), Indoneziya (2,4 milliard bosh), AQSH (2,2 milliard bosh), Braziliya (1,5 milliard bosh), Eron (1,1 milliard bosh). (Eksporti bo'yicha AQSH va Braziliya peshqadamlik qiladi)
5	Pillachilik	Xitoy, Yaponiya, O'zbekiston, Ispaniya, Italiya
6	Tuyachilik	Somali, Sudan, Mavritaniya
7	Yilqichilik	Xitoy, Braziliya, Meksika
8	bug'uchilik	Rossiya, Kanada, AQSH
9	Darrandachilik	Rossiya, Kanada, Skandinaviya davlatlari
10	Baliqchilik	Xitoy (jahon baliq ovlash hajmining $\frac{1}{3}$ qismi to'g'ri keladi), Indoneziya, Hindiston. (Baliqchilik bo'yicha okeanlar orasida Tinch okean (okeanlarda ovlanadigan baliqning 66% i), dengizlar orasida esa Bering, Yapon, Norveg dengizlari peshqadamlik qiladi.)

19-§. JAHON TRANSPORTI GEOGRAFIYASI.

1. Mavzu matnidagi ma'lumotlar asosida quyidagi davlatlar transportning qaysi turlari rivojlanishi bo'yicha jahonda yetakchi o'rinlarda turishini topib, mos javoblarni daftaringizga belgilang.

a AQSH; **b** Chexiya; **d** Gretsiya; **e** Hindiston; **f** Kanada;
g Liberiya; **h** Rossiya; **i** Braziliya; **j** Saudiya Arabistoni;

Javob:

№	Ma'lumotlar	Mos javoblar
1	Gaz quvurlari uzunligi bo'yicha	a, h, f,
2	Dengiz savdo floti sig'imi bo'yicha	d, g
3	Temir yo'llar zichligiga ko'ra	b
4	Ichki suv transporti yo'llari uzunligiga ko'ra	h, a, i, f
5	Avtomobil yo'llarining umumiy uzunligi bo'yicha	a, e, i, h
6	Temir yo'llar umumiy uzunligi bo'yicha	a, e, h, f
7	Neft quvurlari uzunligi bo'yicha	a, h, f, j

№	Ma'lumotlar	Peshqadam davlatlar
1	Avtomobil yo'llarining umumiy uzunligiga ko'ra	AQSH, Xitoy, Hindiston, Braziliya, Rossiya
2	Temir yo'llar umumiy uzunligi bo'yicha	AQSH, Xitoy, Rossiya, Hindiston, Kanada
3	Temir yo'llar zichligiga ko'ra	Chexiya, Belgiya, Germaniya, Shveysariya
4	Neft quvurlari uzunligi bo'yicha	AQSH, Rossiya, Kanada, Xitoy, Saudiya Arabistoni
5	Gaz quvurlari uzunligi bo'yicha	AQSH, Rossiya, Kanada, Germaniya, Fransiya

6	Dengiz savdo floti sig'imi bo'yicha	<i>Panama, Liberiya, Marshall orollari, Xitoy, Singapur, Gretsiya</i>
7	Dengiz portlari orasida yuk qabul qilish hajmiga ko'ra	<i>Shanxay, Singapur, Rotterdam portlari</i>
8	Dengiz bo'g'izlari orasida eng katta transport ahamiyatiga ega	<i>Malakka, Bob-al-Mandeb, La Mansh, Xormuz, Gibraltar, Eresunn (Zond), Bosfor</i>
9	Ichki suv transport yo'llari uzunligiga ko'ra	<i>Rossiya, Xitoy, AQSH, Braziliya, Kanada</i>
10	Ichki suv transportida eng ko'p foydalanadigan daryolar	<i>Amazonka, Missisipi, Dunay, Reyn, Volga, Yanszi, Kongo</i>
12	Kemalar qatnovi bo'yicha	<i>Qirg'oqbo'yi (AQSH), Buyuk (Xitoy), Volga-Bolتيq (Rossiya), Reyn-Mayn-Dunay (Germaniya)</i>
13	Havo transportida yo'lovchilarni qabul qilish miqdoriga ko'ra aeraportlar	<i>Atlanta (AQSH), Pekin (Xitoy), Dubay (BAA)</i>

20-§. XALQARO IQTISODIY ALOQALAR GEOGRAFIYASI.

1. Mamlakatimizdan chet davlatlarga qaysi mahsulotlar ko'p eksport qilinadi?

Javob:

Mashinalar, kimyo mahsulotlari, qora va rangli metall, elektr energiya, gaz, paxta tolasi oziq-ovqat mollari, pilla, qorako'l singari mahsulotlarni eksport qiladi.

2. Xalqaro iqtisodiy aloqalarning qanday yo'nalishlari mavjud?

Javob:

XALQARO SAVDO

XALQARO KREDIT-MOLIYA MUNOSABATLARI

ILMIY-TEXNIK HAMKORLIK

ISHLAB CHIQARISHDAGI XALQARO HAMKORLIK

XALQARO TURIZM

3. Quyidagi jadvalda qaysi atamalar ta'riflari keltirilganini topib, tegishli javoblarni daftaringizga belgilang.

A	Ishlab chiqarish sohalarini rivojlantirish maqsadida kapital qo'yilma kiritish hamda foyda olish jarayoni.
B	Davlatning eksport va import yig'indisi.
D	Davlatlar o'rtasidagi, xalqaro tashkilotlar va kompaniyalar ishtirokidagi xo'jalik aloqalari.
E	Ma'lum davr oralig'ida ma'lum bir davlatning eksporti va importi qiymatlarining ayirmasi.

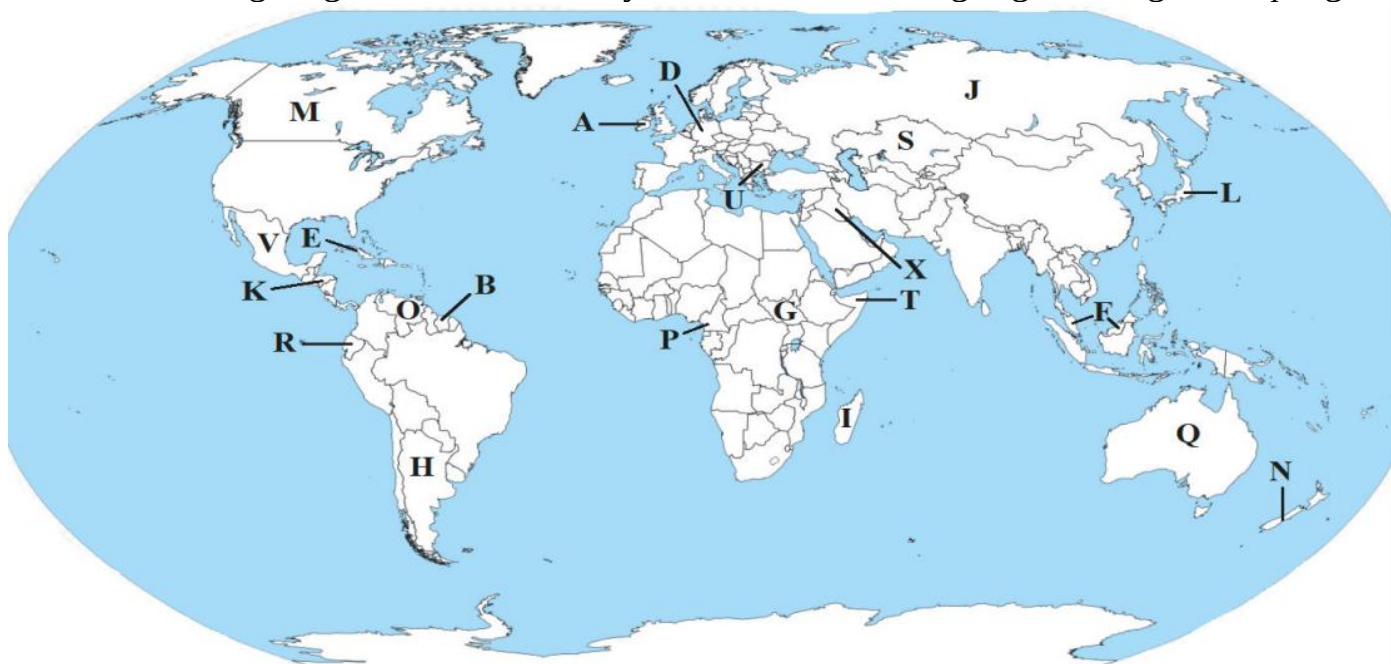
1 xalqaro iqtisodiy aloqalar; 2 tashqi savdo aylanmasi;
3 tashqi savdo balans; 4 kapital eksporti.

Javob:

A – 4; B – 2; D - 1; E – 3

21-§. UMUMLASHTIRUVCHI DARS.

1. Xaritada belgilangan davlatlar unitar yoki federativ tuzilishga ega ekanligini aniqlang.

Javob:

Unitar dalat		Federativ davlat	
Xaritada belgilanishi	Davlat nomi	Xaritada belgilanishi	Davlat nomi
B	Surinam	M	Kanada
R	Ekvador	V	Meksika
E	Kuba	H	Argentina

K	Gonduras	O	Venesuela
A	Irlandiya	D	Germaniya
U	Bolgariya	J	Rossiya
S	Qozog'iston	F	Malayziya
L	Yaponiya	X	Iroq
N	Yangi Zelandiya	Q	Avstraliya
P	Kamerun	G	Janubiy sudan
I	Madagaskar	T	Somali

2. Quyidagi rasmlarda tasvirlangan hududlarga e'tibor bering. Ushbu hududlarda qaysi turdagi muqobil energiya manbalaridan foydalanish imkoniyatlari yuqori deb hisoblaysiz? Fikringizni asoslang.

Javob:

Muqobil energiya manbalariga **quyosh, shamol, suv qalqishi, geyzerlardan** olinadigan energiyaga aytiladi.

- a) Rasmda **suv qalqishi** energiyasidan foydalanish imkoniyati yuqori. Sababi rasmda dengiz bo'yi tasvirlangan. Dengiz bo'yida esa suvning qalqishi doimiy ravishda bo'lib turadi.
- b) Rasmda **quyosh** energiyasidan foydalanish imkoniyati yuqori. Sababi rasmda cho'l hududi tasvirlangan. Cho'l hududida esa yil bo'yi issiq bo'ladi.
- d) Rasmda **geyzerlardan** olinadigan energiyadan foydalanish imkoniyati yuqori. Chunki rasmda yer ostidan otilib chiqayotgan geyzerlar (qaynab turgan buloqlar) tasvirlangan. Bunday geyzerlar yer qimirlashlari, vulqonlar otilib turadigan joyda ko'p uchraydi. Sababi yer ostidagi qaynoq magma yer betiga yaqin joylashgan bo'ladi.

3. Nima uchun jahonda tashiladigan yuklarning asosiy qismi dengiz transporti orqali amalga oshirilishini tushuntiring. Transportning ushbu turi jahon xo'jaligi shakllanishi va rivojlanishiga qanday ta'sir ko'rsatgan? Atlasdagi transport xaritasidan asosiy dengiz yo'llari va eng yirik dengiz portlarini toping.

Javob:

Dengiz transporti orqali jahonda tashilayotgan yuklarning 60% idan katta qismi tashiladi. Unda yuk tashuv ishlari dengiz savdo floti tomonidan amalga oshiriladi. Uning yalpi sig'imiga ko'ra Panama, Liberiya, Marshall orollari, Xitoy, Singapur, Gretsiya kabi

davlatlar yetakchilik qiladi.

Dengiz transportida umumiy yuk tashish hajmida eng katta ulush Tinch okeanga to'g'ri keladi. Dengiz transport vositalariga xizmat ko'rsatuvchi 2 mingdan ortiq portlar mavjud bo'lib, **Shanxay, Singapur, Rotterdam** portlari ular orasida yuk qabul qilish hajmiga ko'ra oldingi o'rinlarda turadi. Dengiz transporti rivojiga xalqaro kanallar va dengiz bo'g'izlari katta ta'sir ko'rsatadi. Xalqaro kanallar orasida **Suvaysh va Panama** kanallarining ahamiyati eng katta. Dengiz bo'g'izlari orasida esa eng katta transport ahamiyatiga **Malakka, Bob-al-Mandeb, La Mansh, Xormuz, Gibraltar, Eresunn (Zond), Bosfor** kabi bo'g'izlar egadir.

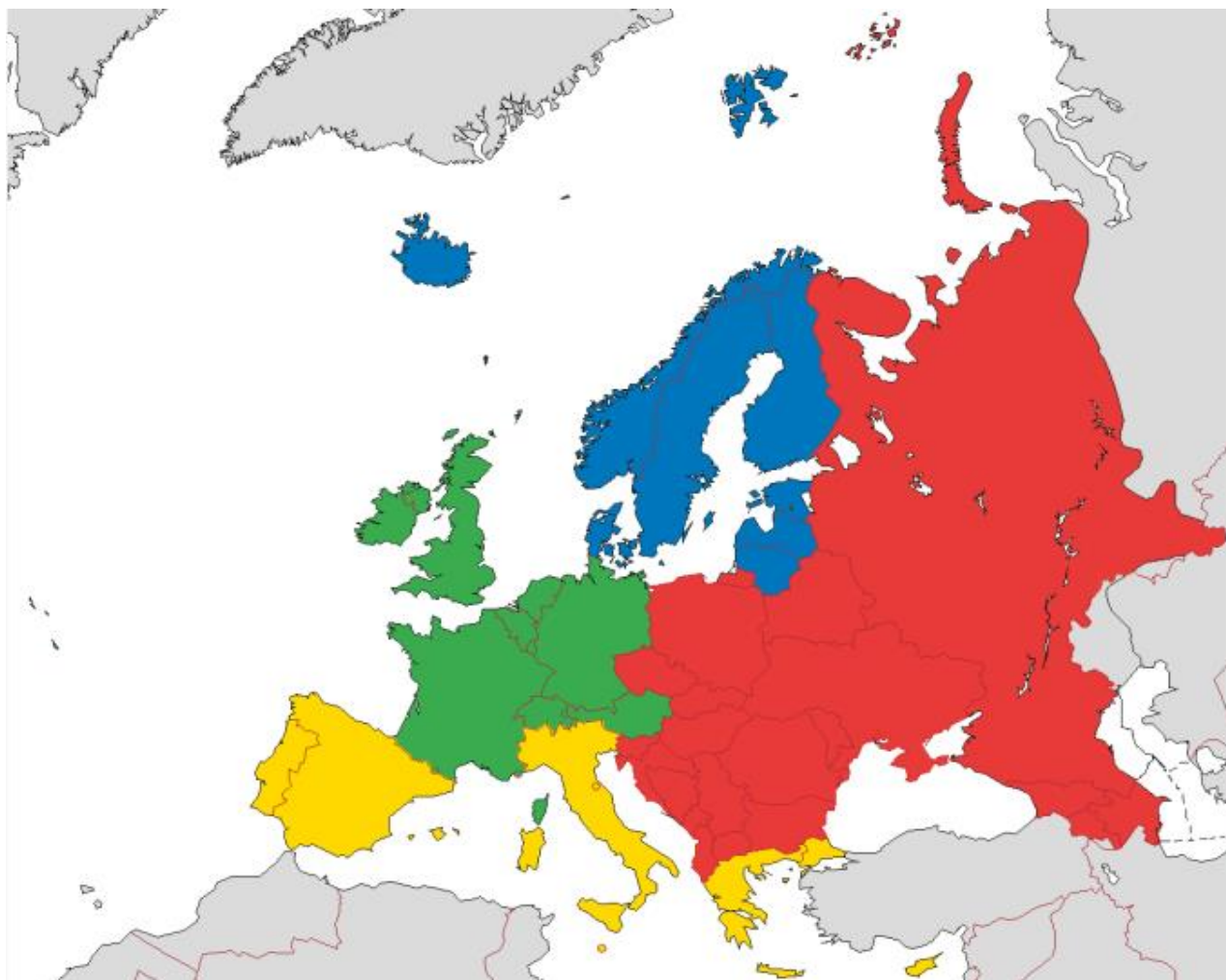
5-BOB. YEVROPA MAMLAKATLARI.

22-§. YEVROPANING GEOGRAFIK O'RN, CHEGARALARI VA SIYOSIY XARITASI.

1. Yevropa qaysi yarimsharlarda joylashgan? Xaritadan qit'a chegaralarini ko'rsating.

Javob:

Yevropa ekvatorga nisbatan Shimoliy yarimsharda, bosh meridianga nisbatan esa asosan Sharqiy yarimsharda joylashgan. Lekin Portugaliya, Irlandiya, Islandiya butunligicha, Ispaniya va Buyuk Britaniyaning katta qismlari hamda Fransiyaning chekka g'arbiy hududlari G'arbiy yarimsharda joylashgan.

2. Quyidagi savollarga mos variantlarni toping va daftaringizga belgilang.

Nº	Savollar	A	B	D	E
1	Yevropa qit'asining maydoni qancha?	4,1 mln km ²	12 mln km ²	10 mln km ²	5,9 mln km ²
2	Qaysi javobda Yevropadagi yarimorol davlatlar berilgan?	Italiya, Islandiya	Ispaniya, Daniya	Gretsiya, Fransiya	Portugaliya, Irlandiya
3	Yevropa qaysi tomonda asosan quruqlik orqali chegaralanadi?	shimolda	g'arbda	janubda	sharqda
4	Yevropada nechta davlat federativ tuzilishga ega?	6 ta	8 ta	4 ta	10 ta
5	Berilgan davlatlardan qaysi biri konstitutsion monarxiya boshqaruv shakliga ega emas?	Daniya	Vatikan	Shvetsiya	Norvegiya

Javob:

1 – D; 2 – B; 3 – E; 4 – A; 5 – B.

3. Atlasdagi jahonning siyosiy xaritasidan foydalanib quyidagi davlatlar juftligining qaysilari bir-biri bilan chegaradosh ekanligini aniqlang.

Italiya — Avstriya
Fransiya — Andorra
Belgiya — Daniya
Serbiya — Vengriya
Rossiya — Finlandiya

Germaniya — Slovakiya
Litva — Rossiya
Ruminiya — Estoniya
Polsha — Xorvatiya
Lyuksemburg — Niderlandiya

Albaniya — Bolgariya
Ukraina — Chexiya
Norvegiya — Shvetsiya
Belarus — Latviya
Lixtenshteyn — Sloveniya

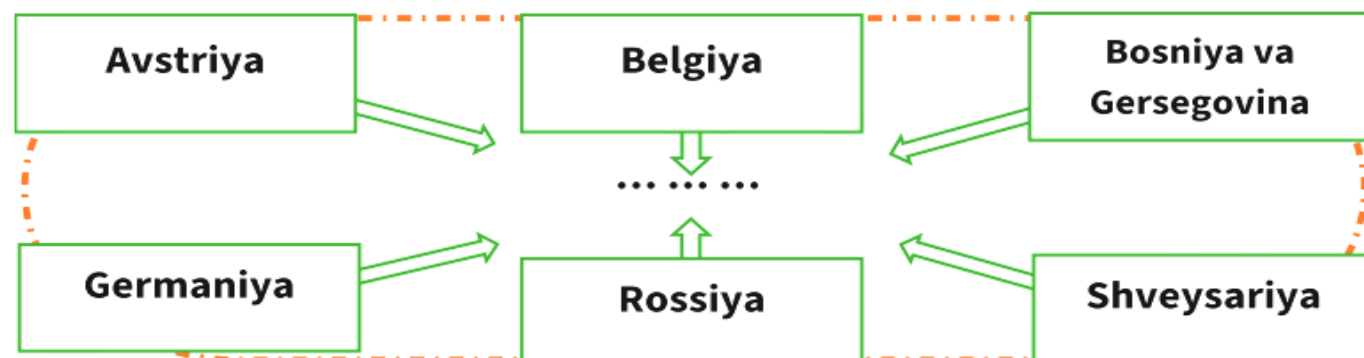
Javob:

Italiya — Avstriya;
Rossiya — Finlandiya;
Belarus — Latviya.

Fransiya — Andorra;
Litva — Rossiya;

Serbiya — Vengriya;
Norvegiya — Shvetsiya;

4. Ushbu davlatlarning umumiy jihatini toping.

Javob:

Yevropadagi 6 ta davlat federativ tuzilishga ega — Avstriya, Belgiya, Bosniya va Gersegovina, Germaniya, Rossiya, Shveysariya. Demak shunday ekan yuqoridagi davlatlarning umumiy jhati **federativ tuzilishga** ega davlatligida.

23-§. AMALIY MASHG'ULOT.

Yevropa siyosiy xaritasini o'rganish.

1. Ushbu davlatlarga mos ma'lumotlarni toping va daftaringizga belgilang.

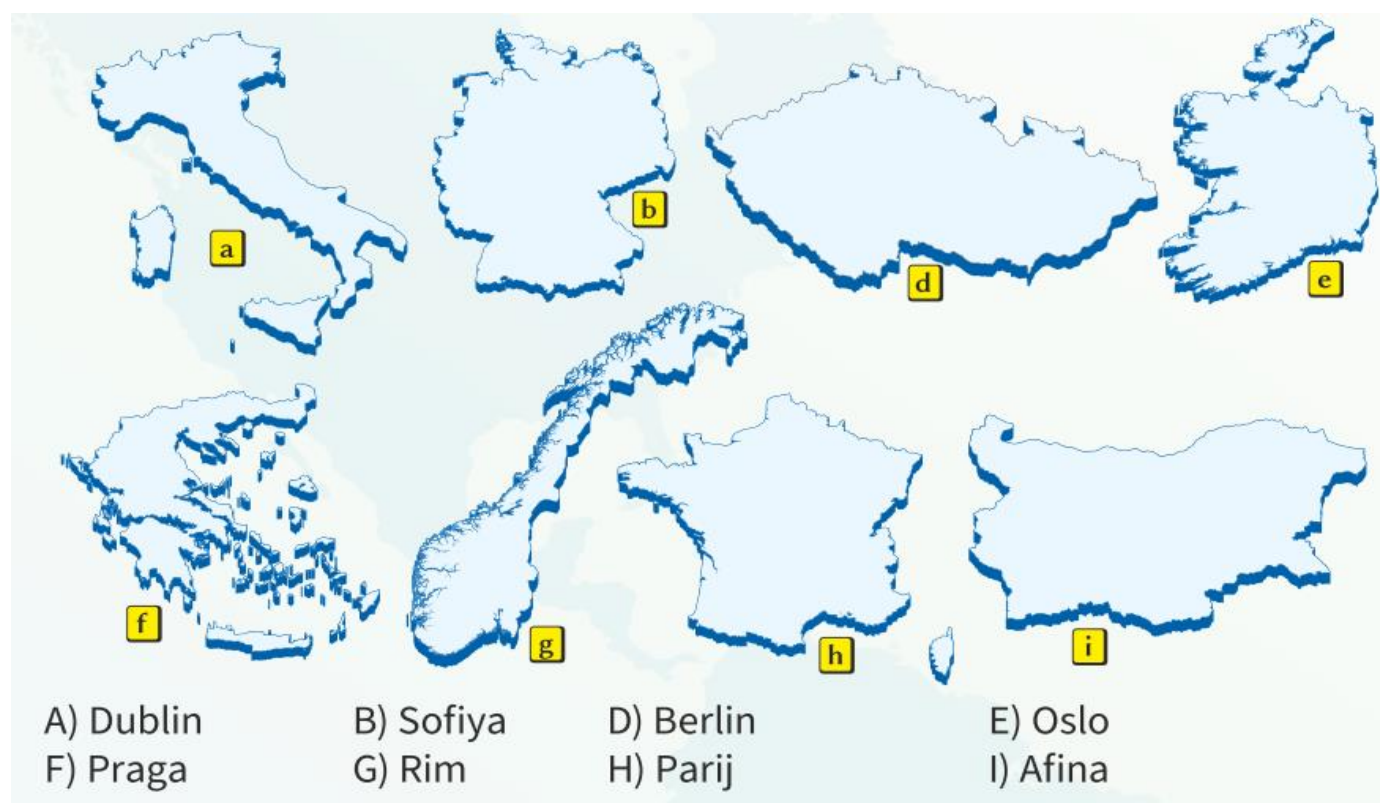
I. Avstriya II. Portugaliya III. Islandiya IV. Ruminiya

a) Ispaniya bilan chegaradosh; b) Sharqiy Yevropada joylashgan; d) ichki kontinental davlat; e) poytaxti Reykyavik shahri; f) Qora dengiz qirg'oqlarini yuvadi; g) Janubiy Yevropada joylashgan; h) Federativ tuzilishga ega; i) orol davlat; j) G'arbiy Yevropada joylashgan; k) dengizbo'yi kontinental davlat; l) yarimorol davlati; m) Shimoliy Yevropada joylashgan.

Javob:

Belgilanishi	Davlatlar	Davlatlarga mos ma'lumotlar
I	Avstriya	d, h, j
II	Portugaliya	a, g, l
III	Islandiya	e, i, m
IV	Ruminiya	b, f, k

2. Quyidagi xaritalarda qaysi davlatlar aks ettirilganini toping va berilgan variantlar orasidan ushbu davlatlar poytaxtini tanlang.

Xaritada belgilanishi	Davlat nomi	Poytaxti va belgilanishi	
a	Italiya	Rim	G
b	Germaniya	Berlin	D
d	Chexiya	Praga	F
e	Irlandiya	Dublin	A
f	Gretsiya	Afina	I
g	Norvegiya	Oslo	E
h	Fransiya	Parij	H
i	Bolgariya	Sofiya	B

3. Darslik ilovasidagi ma'lumotlardan foydalanib Yevropadagi maydoni 100 ming km² dan yirik davlatlar nomini daftaringizga yozib oling.

T/R	Davlat nomi	Maydoni (ming km ²)	Poytaxti	Qaysi subregionda joylashganligi
1	Rossiya	17098,2	Moskva	Sharqiy Yevropa
2	Ukraina	603,5	Kiyev	Sharqiy Yevropa
3	Fransiya	547	Parij	G'arbiy Yevropa
4	Ispaniya	504,8	Madrid	Janubiy Yevropa
5	Shvetsiya	449,9	Stokgolm	Shimoliy Yevropa
6	Germaniya	357,4	Berlin	G'arbiy Yevropa
7	Finlandiya	338,1	Xelsinki	Shimoliy Yevropa
8	Norvegiya	324,2	Oslo	Shimoliy Yevropa
9	Polsha	312,7	Varshava	Sharqiy Yevropa
10	Italiya	302,1	Rim	Janubiy Yevropa
11	Buyuk Britaniya	243,8	London	G'arbiy Yevropa
12	Ruminiya	237,5	Buxarest	Sharqiy Yevropa
13	Belarus	207,6	Minsk	Sharqiy Yevropa
14	Gretsiya	131,9	Afina	Janubiy Yevropa
15	Bolgariya	110,9	Sofiya	Sharqiy Yevropa
16	Islandiya	103	Reykjavik	Shimoliy Yevropa

4. Darslik va jahonning siyosiy xaritasidan foydalanib berilgan ma'lumotlarning to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini aniqlang.

T/R	Ma'lumotlar	Xa yoki Yo'q	Izoh
1	Shimoliy Makedoniya dengizbo'yi kontinental davlatlar guruhiga kiradi.	Yo'q	Ichki kontinental davlat
2	Daniya quruqlikda faqat Germaniya bilan chegaradosh.	Xa	
3	Gretsiya Janubiy Yevropada joylashgan.	Xa	
4	Yevropada faqat Buyuk Britaniya, Islandiya va Irlandiya orol davlatlar hisoblanadi.	Yo'q	Orol davlatlar (4 ta): Buyuk Britaniya, Irlandiya, Islandiya, Malta

5	Italiya Pireney yarimorolida joylashgan.	Yo'q	Apennin yarim orolida joylashgan
6	Belgiya poytaxti — Bryussel shahri.	Xa	
7	Shvetsiya parlamentar respublika hisoblanadi.	Yo'q	Konstitutsion monarxiya
8	Yevropa subregionlari ichida maydoni eng yirigi bu — Sharqiy Yevropa.	Xa	
9	Bosniya va Gersegovina Yevropadagi federativ davlatlardan biri.	Xa	Yevropadagi 6 ta davlat federativ tuzilishga ega — Avstriya, Belgiya, Bosniya va Gersegovina, Germaniya, Rossiya, Shveysariya
10	Fransiya ikkita okean akvatoriyasida joylashgan.	Yo'q	Faqat 1 ta, Atlantika (agarda mustamlakalari bilan xisoblansa 2 ta Atlantika va Tinch okeani)

5. Quyidagi harflar bilan belgilangan Yevropadagi “mitti” davlatlar nomini toping.

Xaritada belgilanishi	Davlat nomi	Poytaxti	Maydoni, ming km ²
A	Lixtenshteyn	Vaduts	0,16
B	San Marino	San Marino	0,06
F	Andorra	Andorra la Velya	0,4
G	Monako	Monako	0,002
D	Malta	Valetta	0,3
E	Vatikan	Vatikan	0,0004
H	Lyuksemburg	Lyuksemburg	2,6

24-§. GERMANIYA FEDERATIV RESPUBLIKASI.

1. Germaniya haqida qiziqarli faktlar.

- Birinchi bosma kitob Germaniyada chiqarilgan. Nemislarga bosma ishida birinchilik ma'qul kelgan va 1663 yilda birinchi jurnal ham Germaniyada chiqarilgan. Hozir Germaniya eng ko'p kitob bosib chiqaradigan mamlakat sanaladi. Yiliga 93 ming nashr dunyo yuzini ko'radi.
 - Nemis tilini fuqarolar astoydil o'rganadi. Bu oson emas. Chunki nemis tilida 35ta sheva bor. Germaniyaning biror chetida yashaydigan nemis nariga chetida yashaydigan kishini arang tushunadi.
 - Germaniyada pivo ishlab chiqarish qonun bilan tartibga solinadi. Qulmoqli ichimlik tarkibida suv, arpa, achitqi va qulmoq (xmél) bo'lishi lozim. Bir yarim mingga yaqin turi bor.
 - Germaniyada besh yuz turdagi non mahsuloti tayyorlanadi.
 - Turli davrlarda har xil shaharlar Germaniyaning poytaxti bo'lgan: Aaxen, Regensburg, Frankfurt-na-Mayne, Nyurnberg, Veymar, Berlin, Bonn va yana Berlin.
 - Nemislarning o'ntadan sakkiztasida velosiped bor. Hattoki, qishda ham velosipedda sayr qilishni yoqtirishadi.
 - Berlinda 960 ta ko'prik bor. Hatto, suvda joylashgan shahar Venetsiyadagidan ham ko'p. Berlin ko'priklari kanallar, daryolar ustidan o'tkazilgan bo'lib, umumiy uzunligi 180 kmga boradi.
 - Har kuni Germaniyada Ikkinchi jahon urushidan qolib ketgan o'rtacha 15ta bomba topiladi. Koblenz shahrida vazni bir tonnali bomba topilganda aholi o'ta zich yashaydigan rayonligi sababli 800 metr radiusda yashovchi 10 ming fuqaro ko'chirilgan.
2. Atlasdagi jahonning siyosiy xaritasidan foydalanib Germaniyaga chegaradosh davlatlar nomini daftaringizga yozib oling.

Javob:

Germaniya quruqlikda jami 9 ta davlat bilan chegaradosh.	
<i>Shimolda</i>	<i>Daniya</i>
<i>Shimoli - sharqda</i>	<i>Polsha</i>
<i>Sharqda</i>	<i>Chexiya</i>
<i>Janubi – sharqda</i>	<i>Avstriya</i>
<i>Janubda</i>	<i>Shveysariya</i>
<i>Janubi – g'arbda</i>	<i>Fransiya</i>
<i>G'arbda</i>	<i>Belgiya va Lyuksemburg</i>
<i>Shimoli – g'arbda</i>	<i>Niderlandiya</i>
Gidrografik chegaralari	
<i>Shimoli - sharqda</i>	<i>Boltiq dengizi</i>
<i>Shimoli – g'arbda</i>	<i>Shimoliy dengiz</i>

3. Germaniyaga oid quyidagi ma'lumotlar orasidan xatolarini toping va ularni tuzatib, daftaringizga yozib oling.

T/R	Ma'lumotlar	Xa yoki Yo'q	Izoh
1	Maydoni bo'yicha Yevropa mamlakatlari orasida 9-o'rinda turadi	Yo'q	Germaniya maydoni bo'yicha qit'a mamlakatlari orasida 6-o'rinda turadi
2	“Katta yettilik” guruhiga a'zo davlat	Xa	
3	Siyosiy-hududiy tuzilishi jihatidan federativ davlat	Xa	16 ta federal yerga bo'linadi
4	Qishloq xo'jaligining tayanch tarmoqlari sut-go'sht qoramolchiligi va parrandachilik hisoblanadi	Yo'q	Sut-go'sht qoramolchiligi va cho'chqachilik
5	Eng yirik shaharlari — Berlin, Gamburg, Myunxen, Kyoln, Frankfurt Mayn, Bremen	Xa	
6	Yevropadagi eng yirik dengiz portiga ega	Yo'q	Yevropadagi eng yirik aeroportga ega
7	Mamlakat hududi mo'tadil iqlim mintaqasida joylashgan	Xa	
8	Yevropada YIM va sanoat ishlab chiqarish hajmi bo'yicha 2-o'rinda turadi	Yo'q	Germaniya YIM va sanoat ishlab chiqarishi hajmi bo'yicha 1-o'rinda turadi
9	Ichki suv transport yo'llari Reyn orqali Shimoliy va Boltiq dengizlari portlarini Qora dengiz portlari bilan bog'laydi	Yo'q	Dunay orqali Shimoliy va Boltiq dengizlari portlarini Qora dengiz portlari bilan bog'laydi
10	Sanoatining yetakchi tarmoqlari qatoriga mashinasozlik, kimyo va farmatsevtika, ko'mir, qora metallurgiya, oziq-ovqat sanoati kiradi.	Xa	

25-§. BUYUK BRITANIYA VA SHIMOLIY IRLANDIYA BIRLASHGAN QIROLLIGI.

QIZIQARLI FAKTLAR.

1. Yomg'irdan himoya qilish uchun soyabondan foydalanish g'oyasini inglizlar o'ylab topdilar, shu paytgacha soyabonlar faqat quyoshdan himoyalaniş uchun ishlatilgan.
2. Buyuk Britaniyada juda ko'p kir yuvish joylari mavjud, chunki inglizlar kir yuvishni uy yumushlari deb bilishmaydi.
3. Buyuk Britaniyada maxsus xizmatlarning oldindan ruxsatisiz uy hayvonini olish mumkin emas.
4. Shuning uchun Angliya ko'chalarida uysiz hayvonlarni uchratib bo'lmaydi.
5. Bizga tanish bo'lgan moment so'zi taxminan 1,5 soniyaga teng bo'lgan ma'lum vaqt birligini bildiradi.
6. Eng uzun joy nomlari Buyuk Britaniyada.
7. Angliyadagi muzeylar deyarli barchasi bepul, lekin siz xayriya qoldirishingiz mumkin, bu muzeyga tashrif buyurish uchun to'lov hisoblanadi.
8. Buyuk Britaniyada eng mashhur ichimlik choy hisoblanadi.
9. Amerika Qo'shma Shtatlari davlat bayrog'ini loyihalashtirgan va yaratgan inglizlar edi.
10. Vindzordagi Qirollik saroyi dunyodagi eng katta saroydir.
11. Buyuk Britaniya qirolichasi mamlakatning hududiy suvlarida joylashgan kitlar, delfinlar va barcha ostar baliqlarining egasidir.
12. Buyuk Britaniyadagi birinchi bank xizmatlari zargarlar va yuridik firmalar tomonidan taqdim etilgan.
13. Ikkinchi jahon urushi davrida Buyuk Britaniya qirolichasi mexanik bo'lib ishlagan.
14. Qadim zamonlarda pivo yoki ale har qanday taomning ajralmas qismi edi.
15. Hayvonot bog'lari tarixi Buyuk Britaniyada boshlangan.
16. Britaniya valyutasi o'zining oltin standartlarini bu xizmatlari uchun ritsar unvonini olgan Isaak Nyuton tufayli oldi.
17. Buyuk Britaniya qirolichasi juda tejamkor va boshqalarda bu fazilatni qadrlaydi.
18. Uilyam Shekspir qanday ko'rinishga ega bo'lganligi hali ham noma'lum, chunki bugungi kungacha birorta ham umrboqiy portretlar topilmagan.
19. Aynan Shekspir ingliz tilini 1700 ta so'zga kengaytirdi.
20. Buyuk Britaniyadagi eng mashhur minora Big Ben o'z nomini soat tufayli emas, balki minora ichida joylashgan qo'ng'iroq tufayli oldi.
21. Oyoq kiyimi uchun zarur bo'lgan bog'ichlar 1790-yilda Buyuk Britaniyada ixtiro qilingan.
22. Minoraning eng muhim mehmonlari qarg'alardir.
23. Angliya parlamenti spikeri yig'ilishlarda faqat jun qoplarda o'tirishi mumkin.
24. Parlament majlisida Spiker o'z ovozini berish huquqiga ega emas.
25. Shotlandiya Yevropadagi eng baland davlatdir.
26. Bolalar ertaklarining sevimli qahramoni Vinni Pux o'z ismini London hayvonot bog'idagi haqiqiy ayiq tufayli oldi.
27. Bu ertakning barcha qahramonlari kichik o'g'li Milnning sevimli o'yinchoqlari orasida o'z prototiplariga ega edi.
28. Rang ko'rligining birinchi holatini ingliz olimi Jon Dalton tasvirlab bergan, bu kasallik uning nomi bilan atalgan.

29. *“qamchi bola” Angliyadan keladi. Shoh qoni bilan birga tarbiyalangan va ular uchun jazo olgan o’g’il bolalarning ismi shunday edi.*
30. *XVII-XIX asrlarda tish protezlari uchun ingliz stomatologlari jangda halok bo’lgan askarlarning tishlaridan foydalanganlar.*
31. *Rossiya madhiyasi “Xudo podshohni asrasin” Buyuk Britaniyada ixtiro qilingan va keyin oddiygina rus tiliga tarjima qilingan.*
32. *Sirk uchun dumaloq arenani ingliz Filipp Astli ixtiro qilgan bo’lib, u otlarni uzoq vaqt kuzatgandan so’ng, bu hayvonlar uchun aylana bo’ylab yugurish eng qulay ekanligini anglab yetdi.*
33. *Buyuk rus podshosi Ivan Dahliz 1 Yelizavetaga bir necha bor turmush qurishni taklif qilgan, ammo rad etilgan.*
34. *Buyuk Britaniyaning barcha qabul qilingan qonunlari va qonunlari buzoq terisidan tayyorlangan qog’ozda chop etilgan.*
35. *XIX-asr boshlarida Buyuk Britaniyada ustritsa kambag’allarning taomi hisoblangan.*
36. *Jonni Donut haqidagi ingliz ertagi Kolobok haqidagi rus xalq ertakining analogidir.*
37. *Har qanday transport turi uchun birinchi yo’l tezligi chegaralari 1865 yilda Angliyada joriy qilingan.*
38. *Buyuk Britaniyada yo’l bo’ylab yugurayotgan qora mushuk omad va boylikni anglatadi.*
39. *Zamonaviy pulemyotning birinchi prototipi ingliz Jeyms Pukl tomonidan 1718-yilda ixtiro qilingan.*
40. *Buyuk Britaniyada, wallabies kichik koloniyalari bor – bular qizil-kulrang mayda kengurular.*
41. *Buyuk Britaniyaning tabiiy muhitida ilonlar deyarli uchramaydi.*
42. *Konstitutsiya kabi muhim qonunchilik hujjati Buyuk Britaniyada oddiygina mavjud emas.*
43. *Qirolicha Viktoriya 63 yil davomida Buyuk Britaniyani boshqargan.*
44. *Musiqachilar uchun maxsus joylar London metrosida spektakllar yaratilgan.*
45. *1916-yilda Irlandiyada bo’lgan qo’zg’olon paytida urushayotgan tomonlar shahar parki qo’riqchisi o’rdaklarni boqishi uchun har kuni qisqa muddatli sulh e’lon qildi.*
46. *Britaniya poytaxtida ko’plab osmono’par binolarda muhandislik xatolari mavjud bo’lib, buning natijasida quyoshli kunlarda ulkan ko’zoynaklar reflektorga aylanadi, bu esa boshqalarga katta zarar, kuyishgacha olib kelishi mumkin.*
47. *Jorj Vashington Buyuk Britaniyaga hech qachon tashrif buyurmagan.*
48. *Buyuk Britaniya qirolichasi hech qachon pasportga ega bo’lmagan, bu uning turli mamlakatlarga borishiga to’sqinlik qilmaydi.*
49. *Buyuk Britaniyada kiyim o’lchamlari asta-sekin o’sib bormoqda, etiketkalarda oldingi belgilar qolmoqda, bu esa vazn ortib borayotgan ayollarning xarid qobiliyatiga hissa qo’shadi.*
50. *Eng qimmat jun mato Buyuk Britaniyada ixtiro qilingan.*
51. *Balaklava yaqinida, Qrim urushi paytida inglizlar juda qattiq sovuqqa duch kelishdi va ingliz armiyasining askarlari uchun ko’zlari, burunlari va og’izlari uchun tirqishli chuqur shlyapalar yaratildi.*
52. *Buyuk Britaniyadagi barcha kinoteatrlar o’zlarining alohida repertuariga ega, ular bir-biriga mos kelmaydi.*
53. *Britaniyalik uchun smoking – bu mutlaqo normal kundalik kiyim.*
54. *Buyuk Britaniyaning chekka hududlarida qo’ychilik juda rivojlangan.*

55. *Buyuk Britaniyada farroshlar faqat ijtimoiy ob'ektlarni tozalashadi, shahar ko'chalari esa ko'plab restoran va pablar egalarini tozalashga majbur.*
56. *Buyuk Britaniyada 24 soatlik oziq-ovqat do'konlari yo'q, barcha do'konlar 21:10 da yopiladi.*
57. *Britaniya taksisida xorijliklar ishlamaydi, mahalliy aholi esa juda qattiq tanlovdan o'tadi.*
58. *Buyuk Britaniya supermarketlarida asosan yaroqlilik muddati 3 kundan oshmaydigan yarim tayyor mahsulotlar sotiladi.*
59. *Sushi-barlar Buyuk Britaniyada mashhur emas.*
60. *Birinchi temir yo'l Buyuk Britaniyada ixtiro qilingan.*
61. *Muallifi Uilyam Bosqinchi qonunga ko'ra, Buyuk Britaniyaning butun aholisi kechki soat 20:00 dan kechiktirmay uxlashi kerak edi.*
62. *Buyuk Britaniya aholisi 300 dan ortiq tilda muloqot qiladi.*
63. *Buyuk Britaniya poytaxti barcha mamlakatlardagi restoran biznesining 16 foiziga ega.*
64. *2012-yilda Buyuk Britaniyada bo'lib o'tgan Olimpiya o'yinlari ochilishini dunyo aholisining yarmidan ko'pi tomosha qilgan.*
65. *Futbol, polo, regbi kabi sport turlari Buyuk Britaniyada paydo bo'lgan.*
66. *Buyuk Britaniyadagi eng katta muammo semirishdir.*
67. *Ma'lumki, ingliz taomlari butun dunyoda eng sifatsiz va ta'msiz hisoblanadi.*
68. *Buyuk Britaniya restoranlari odatda naqd pul talab qiladi.*
69. *London metrosi juda keng qamrov sxemasiga ega va uning narxi shaharning qaysi chekkasidan borishingiz kerakligi hisoblab chiqiladi.*
70. *Yomg'irni Buyuk Britaniyada taniqli kimyogar, rassom va dizayner Charlz Makintosh ham ixtiro qilgan. Shuning uchun Buyuk Britaniyadagi yomg'ir paltosi bugungi kungacha Mac deb ataladi.*
71. *Buyuk Britaniya gerbida fransuz tilidagi shior mavjud.*
72. *Buyuk Britaniyada qirolicha kira olmaydigan yagona joy bu Jamoatlar palatasi.*
73. *Sayyoradagi birinchi dasturchi ingliz ayol, Ada Lavleys ismli ayol edi.*
74. *Butun dunyoda Shotlandiya ichimligi sifatida tanilgan viski O'rta Qirollikda, ya'ni Xitoyda ixtiro qilingan.*
75. *Buyuk Britaniyada XVII- XVIII -asrlarda okeanda ushlangan shishalarni ochuvchining alohida pozitsiyasi mavjud edi va agar odam o'zi bunday shishani ochsa, u albatta qatl qilinadi.*
76. *London metrosida turli yo'nalishdagi barcha poyezdlar turli ranglarga bo'yalgan.*
77. *Dunyodagi barcha pochta markalarida lotin yozuvi bo'lishi kerak va faqat Buyuk Britaniya bu majburiyatdan ozod qilingan.*
78. *Buyuk Britaniya dunyodagi eng tez havo yo'liga ega, u atigi bir daqiqa davom etadi.*
79. *Buyuk Britaniyada birinchi yong'in xizmati Edinburg shahrida paydo bo'lgan.*
81. *Buyuk Britaniyada bankni o'g'irlash ish kunida va odamlar ko'z o'ngida sodir etilgan bo'lsa, tan olinadi.*
80. *Shotlandiya milliy valyutasi Buyuk Britaniyada tan olinmagan, ammo shunga qaramay, uni istalgan bank filialida Britaniya valyutasiga almashtirish mumkin.*
81. *Ilgari foydalanishga yaroqsiz banknotlarni yoqish natijasida olingan issiqlik davlat darajasida muqobil isitish manbai sifatida ishlatilar edi.*
82. *Buyuk Britaniya nafaqat Yevropaning, balki butun dunyodagi eng boy davlatdir.*
83. *Inglizlar sovuqqa juda chidamli, shuning uchun ular noyabrgacha engil kiyim kiyishadi.*

84. *Buyuk Britaniya maktablarida ta'lim 13 yil davom etadi.*
85. *Buyuk Britaniyadagi ilmiy darajalardan faqat doktorlik darajasini olishingiz mumkin.*
86. *Buyuk Britaniyada demokratik davlatlar xayrixoh.*
87. *O'rta asrlarda Buyuk Britaniyada go'sht qovurilgan tupurish uchun uy itlari ishlatilgan.*
88. *Ingliz dengizchilari birgalikda qiyin ishlarni bajarayotganda yo-ho-ho undovini tez-tez baqirishadi.*
89. *XVIII-XIX asrlarda Buyuk Britaniyada erkaklar va ayollar uchun quyoshga botish va plyajlardan bir vaqtda foydalanish taqiqlangan.*
90. *Birinchi xaker kompyuter paydo bo'lishidan ancha oldin paydo bo'lgan va u turli xil texnikalarni yaxshi ko'radigan va ajoyib sehrGAR bo'lgan ingliz Nevil Maskelyn edi.*
91. *Irlandiyada yozning oxirgi oyi avgust allaqachon kuzning boshi hisoblanadi.*
92. *Buyuk Britaniya imperiyasi 1921-yilda yer sharining barcha quruqlik maydonining ¼ qismini egallagan.*
93. *Buyuk Britaniyadagi ko'plab orollarda haydash uchun tezlik chegarasi yo'q.*
94. *Buyuk Britaniyada har qanday xonada chekish taqiqlangan.*
95. *Britaniyaliklarning umr ko'rish davomiyligi dunyodagi eng yuqori ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi.*
96. *Yomg'irdan himoya qilish uchun soyabondan foydalanish g'oyasini inglizlar o'ylab topdilar, shu paytgacha soyabonlar faqat quyoshdan himoyalaniSH uchun ishlatilgan.*
97. *Buyuk Britaniyada juda ko'p kir yuvish joylari mavjud, chunki inglizlar kir yuvishni uy yumushlari deb bilishmaydi.*

26-§. FRANSIYA RESPUBLIKASI.

FRANSIYA HAQIDA QIZIQARLI FAKTLAR.

1. *Mamlakat nomi german qabilasi vakillari franklar nomidan kelib chiqqan. "Frank" so'zi "erkin"degan ma'noni anglatadi.*
2. *Ushbu mamlakat turizm bo'yicha yetakchi hisoblanadi. Har yili u yerga boruvchi sayyohlar soni mamlakat aholisi sonidan oshib ketadi.*
3. *Fransiya – Yevropa Ittifoqidagi eng katta mamlakat (643,801 km²). Hududi olti burchakli shaklga o'xshaydi, shuning uchun ko'pincha uni "L'Hexagone" deb atashadi.*
4. *Fransiya shiori 1789-yildagi Buyuk inqilob davrida paydo bo'lgan "Liberté, Egalité, Fraternité" (ma'nosi – "Erkinlik, tenglik, birodarlik")ni hozir hamma joyda uchratish mumkin.*
5. *Gall xo'rozi Fransiyaning norasmiy ramzi hisoblanadi. Rimliklar Fransiya hududiga kelishganida, uning aholisini gallar deb atashadi, chunki ularning sochlari qizil jingalak bo'ladi va soch turmaklari xuddi xo'roznikiga o'xshardi ("xo'roz" lotin tilida "gallus"deyiladi), mamlakat o'zini Galliya deb nomlaydi. XVIII asrdagi Fransiya inqilobi davrida yangi yigirma frankli tangalar chiqariladi. Tangalarga xo'roz surati tushiriladi. Mana shundan keyin xo'roz Fransiya ramzi bo'lib qoladi. O'shandan boshlab xo'roz surati markalar, medallar, plakatlar ustida paydo bo'ladi va hatto Fransiya Milliy Olimpiya qo'mitasining emblemasiga aylandi. Ularning fikricha xo'roz fransuz jangovar ruhi va g'ayratining eng yaxshi ramziy ifodasidir.*
6. *Fransiyaning yana bir ramzi – bu Marianna, burmali shapka kiygan yosh ayol. U Fransiya "Erkinlik, Tenglik, Birodarlik" shiorining ramzidir. Uning byusti barcha muassasalarda bo'lishi kerak. Mariannaning prototipi turli yillarda Fransiyaning eng*

chiroyli aktrisalari ichidan tanlangan. Bular Brijit Bardo, Katrin Deno 'v, Laetitiya Kasta, Sofi Marso va boshqalar.

7. Fransuzlar aholi jon boshiga sharob iste'mol qilish bo'yicha birinchi o'rinni egallaydi. Fransuzlar sharob ishlab chiqarish bo'yicha Italiya bilan raqobatlashib turadi. Fransuzlarda 450 dan ortiq sharob turlari mavjud. Mahalliy aholi sharob turlarini yaxshi bilmasliklarini tan olishadi.

8. Ko'pchilik yaxshi biladiki, fransuzlar maxsus uzun, ingichka non - bagetni yaxshi ko'rishadi. Aytishlaricha bunday nonlar Fransiya metrosi qurilishi vaqtida paydo bo'lgan ekan. Ma'lum bo'lishicha qurilish vaqtida ishchilar o'rtasida ko'plab nizolar chiqib turgan. Bunday vaziyatlarda non kesish uchun cho'ntaklarda olib yurilgan pichoqlar ko'plab ko'ngilsizliklar kelib chiqishiga sabab bo'lgan. Shuning uchun nonvoylardan pichoq bilan kesmasdan qo'l bilan ushatib yeyish mumkin bo'lgan non chiqarishlarini so'rashgan. Fransuzlar haligacha bagetni qo'llari bilan sindirib yeyishadi. Hozirgi kunda Parijning o'zida har kuni 500 mingga yaqin baget sotiladi!

9. Fransiya bayrog'i uchburchak bo'lib, unda oq rang Burbonlar qirollik oilasini, qizil va ko'k ranglar Parij kommunasini anglatadi. Ular mana shu tarzda monarxiya va revolyutsiyani birlashtirishga harakat qilishgan.

10. Mamlakatning madhiyasi "Marselyeza" Fransiya inqilobi yillarida yozilgan. Nomiga qaramay, u Marselda emas, balki Strasburgda harbiy muhandis Klod Jozef Ruje de Lil tomonidan askarlarning kayfiyatini ko'tarish uchun yaratilgan. Qo'shiq "Reyn armiyasining harbiy marshi" deb nomlangan, ammo qo'shiq Marsel batalyoniga shu qadar yoqib qoladiki, uni o'z batalyonlari uchun tanlab oladilar. Hech kim qo'shiq muallifini tanimaganligi uchun qo'shiq Marsel batalyonida yangraganida hamma odamlar qo'shiq Marselda yozilgan deb o'ylashadi. 1973-yilga kelib bu qo'shiq Fransiya madhiyasiga aylanadi.

11. Fransuzlar eng depressiv xalq hisoblanadi. Ular antidepressant dorilar ichish bo'yicha dunyoda birinchi o'rinni egallashadi.

12. Fransiyada (dengiz hududlarini hisobga olganda) 12 ta vaqt zonasi mavjud, bu dunyoning boshqa mamlakatlariga qaraganda ko'proq.

13. Fransiya adabiyot bo'yicha eng ko'p Nobel mukofotiga (15) ega, undan keyin AQSh (13 laureat) va Buyuk Britaniya (10) turadi.

14. Fransuz armiyasi xat tashuvchi kabutarlarga ega bo'lgan Yevropadagi yagona harbiy kuch. Ular biron bir ofat yuzaga kelganda ishlatish uchun zaxirada saqlanadi.

15. Fransiya aholi jon boshiga yadro qurollari soni bo'yicha dunyoda birinchi o'rinni egallaydi. Undan keyin Yaponiya va AQSh turadi.

16. Fransiya jamoat transport tizimi paydo bo'lgan dunyodagi birinchi mamlakatdir. 1660-yilda transport vositalari 5 yo'nalishda sayohatchilar uchun xizmat qilgan. Bundan tashqari marshrutlar mahalliy aholining kvartallararo yurishlariga yordam bergan. Ushbu tizim olim Blez Paskal tomonidan ixtiro qilingan.

17. Ikkinchi jahon urushidan oldin Fransiya soati London vaqti bilan bir xil bo'lgan. Ishg'ol qilish vaqtida soat Berlin vaqti bilan yura boshlagan va bu vaqt mintaqasi hozirgacha saqlanib qolgan.

18. Fransuz kommunalaridan biri Y deb ataladi va uning aholisi Ipsilon deb ataladi.

19. Fransiyada aholi yashamaydigan ammo o'z merlariga ega oltita kommunalar bor. Ushbu kommunalar Birinchi jahon urushi paytida vayron qilingan va merlar u yerdagi tartibni saqlash uchun tayinlangan.

20. Fransiyaning bayramona taomlari, barcha marosim va taom tortish an'analari

YUNESKO'ning nomoddiy-madaniy merosi ro'yxatiga kiritilgan.

- 21. Fransiyada juda g'alati qonunlar mavjud. Masalan, cho'chqalarni Napoleon deb atash taqiqlanadi. Shuningdek, temir yo'l relslarida o'pishish taqiqlanadi. Ayollarga shim kiyish taqiqlangan qonun 2012-yili bekor qilingan. Provansdagi Shatonef-dyu-Pap shahrida Noma'lum uchar jismlarga qo'nish taqiqlangan.*
- 22. Fransiyada 400 ga yaqin pishloq turlari ishlab chiqariladi!*
- 23. Parijning eng qadimiy ko'prigi Yangi ko'pri (Le Pont Neuf) deb nomlanadi.*
- 24. Parijdagi eng ommabop joy ko'pchilik o'ylaganidek Eyfel minorasi yoki Luvr muzeyi emas balki Parij Disneylendidir.*
- 25. Fransiyada vafot etgan kishi bilan rasmiy ravishda turmush qurish mumkin, nikohdan keyin turmush qurgan odam shu zahotiyoq beva bo'lib qoladi. Bunday nikohga ruxsat beradigan qonun shaxsan mamlakat prezidenti tomonidan imzolangan.*
- 26. Fransuzlar kruassansiz nonushtani tasavvur qila olishmaydi. Biroq kruassan ularning milliy pishirig'i emas. Bu yegulik Fransiyaga Avstriyadan kirib kelgan.*
- 27. 1964-yilgacha fransuz ayollari erining ruxsatisiz pasport ololmagan va bankda hisob raqami ochtira olmagan.*
- 28. Fransuzlarning mashhur "fua gra" taomi Misrda taxminan 4500 yil oldin paydo bo'lgan. Keyin u Qadimgi Yunonistonga kelgan va nihoyat, rimliklar bilan birgalikda Fransiyaga kirib kelgan.*
- 29. Nikotin nomi fransuzlar bilan bo'g'liqligini bilarmidingiz. 1559-yilda Portugaliyadan tamaki olib kelgan fransuz elchisi Jan Nikon sharafiga nikotin nomi paydo bo'lgan.*
- 30. Fransiyada 40 000 qasr va saroy bor, Luvr dunyodagi eng katta saroy hisoblanadi.*
- 31. Olimpiya o'yinlarini o'tkazish bo'yicha Fransiya AQShdan keyin ikkinchi o'rinda turadi. Fransiyada 5 ta yozgi, 3 ta qishgi olimpiya o'yinlari o'tkazilgan.*
- 32. Fransiyada har kuni ikkita oshpazlik kitobi nashr qilinadi.*
- 33. Fransuz tezyurar poyezdlari dunyodagi eng tezyurar poyezdlar hisoblanadi, ularning o'rtacha tezligi soatiga 263 kilometrni tashkil etadi.*
- 34. Oddiy fransuz yiliga besh yuzga yaqin shilliqurt yeydi.*
- 35. Fransiyagi chorrahalar dunyoning boshqa mamlakatlariga qaraganda ko'p (taxminan 30,000).*
- 36. Fransuz savdogarlari xaridorlarga qaytim qaytarishga majbur emaslar. Shuning uchun xaridorlar narsalarni aniq bir pulga olishga harakat qilishadi.*
- 37. Fransiyaning Grass shahri butun dunyo parfyumeriya shahri hisoblanadi. Aynan shu yerda atir-upa sohasidagi ta'limlar olib boriladi va aynan shu yerda mashhur Chanel-5 paydo bo'lgan.*
- 38. 1889-yilda qurilgan Eyfel minorasi 40 yil davomida insonlar tomonidan qurilgan eng baland bino bo'lib qoldi. Uning balandligi 342 metrga yetadi va unda 1665 zina bor.*
- 39. Fransuz kurortlari o'zining she'riy nomlari bilan ajralib turadi. Ularning aksariyatiga qimmatbaho tosh nomlari berilgan: Zumrad qirg'og'i, Alebastr qirg'og'i, Rubin qirg'og'i, Opal qirg'og'i, Pushti granit qirg'og'i. Bundan tashqari, Kumush qirg'og'i, Sevgi qirg'og'iga va, albatta, dunyoga mashhur Moviy qirg'og'iga tashrif buyurishingiz mumkin.*
- 40. Fransuz ayollari Yevropa Ittifoqidagi eng uzoq umr ko'ruvchi ayollar hisoblanadi. Fransuz erkaklari bu ro'yxatda uchinchi o'rinda turishadi.*
- 41. Fransiyada hisoblash mashinasi, havo kemasi, parashyut, suv osti kemasi, tez yordam xizmati, fotografiya va kino ixtiro qilingan.*
- 42. Fransiya moda aksessuarlari, kosmetika va parfyumeriya ishlab chiqarish bo'yicha dunyodagi yetakchi mamlakat hisoblanadi.*

43. Nitsa shahridagi "Petite Syrah" fransuz kafesida qahvaning narxi mehmonning qanday muomala qilishiga bog'liq. Agar siz salom berishni va "iltimos" deyishni unutsangiz, bir necha baravar ko'p pul to'lashingizga to'g'ri keladi.
44. Fransiyada bolalarning go'zallik tanlovlarida qatnashishi taqiqlanadi.
45. Fransiyadagi McDonald's kompaniyasi eng katta daromad olish bo'yicha AQShdan keyingi o'rinda turadi. Mamlakatda McDonald'sning 1000 ga yaqin restoranlarni topish mumkin.
46. 2011-yilda Monparnas temir yo'l stansiyasida bo'lib o'tgan kichik bir konsert dasturidan so'ng bitta pianino qolib ketadi. Yo'lovchilar uni ko'ngil ochish uchun qo'yilgan deb o'ylab chala boshlaydilar. Bu ish Temir yo'l kompaniyasi rahbariyatiga yoqib qoladi. Shundan so'ng boshqa stansiyalarda ham pianino qo'ya boshlashadi.
47. Fransiyada 1981-yili o'lim jazosini bekor qiluvchi qonun qabul qilinmaguncha gilyotina ishlatilgan.
48. 2016-yili supermarketlarda sotilmasdan muddati o'tgan mahsulotlarni tashlashi taqiqlangan edi. Endi fransuzlar ularni xayriya jamiyatlariga topshirishga majbur.
49. XVIII asrda kartoshka Fransiyada o'lat tarqatuvchi mahsulot hisoblangan. Shuning uchun uni 24 yil davomida iste'mol qilish taqiqlangan.

1. Atlasdagi jahonning siyosiy xaritasidan foydalanib quyidagilar orasidan Fransiyaga chegaradosh davlatlar poytaxtlari berilgan variantlarni toping.

a Amsterdam; **b** Lyuksemburg; **d** Bern; **e** Vena; **f** Madrid; **g** Kopengagen; **h** Berlin; **i** Rim; **j** Vaduts; **k** Bryussel; **l** Monako; **m** Andorra la Velya;

Javob:

Belgilanishi	Poytaxtlar	Davlat
b	Lyuksemburg	Lyuksemburg
d	Bern	Shveysariya
f	Madrid	Ispaniya
h	Berlin	Germaniya
i	Rim	Italiya
k	Bryussel	Belgiya
l	Monako	Monaka
m	Andorra la Velya	Andorra

Fransiya quruqlikda jami 8 ta davlat bilan chegaradosh.	
Shimolda	Belgiya
Shimoli - sharqda	Lyuksemburg va Germaniya
Sharqda	Shveysariya va Italiya
Janubi – sharqda	Monako
Janubda	Ispaniya va Andorra
Gidrografik chegaralari	
G'arbda	Biskay qo'ltig'i
Shimoli – g'arbda	La-Mansh bo'g'izi

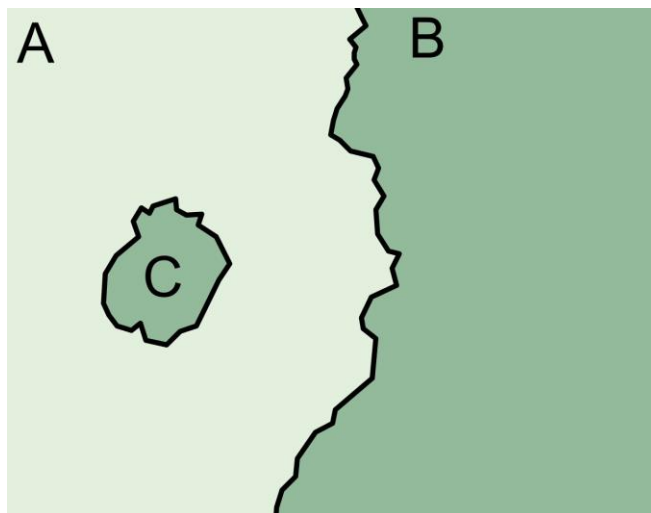
27-§. ITALIYA RESPUBLIKASI

1. Italiyaga chegaradosh davlatlar orasida Vatikan hamda San Marino qanday xususiyatlari bilan ajralib turadi? Aynan shu kabi holat yana qaysi davlatga xos?

Javob:

*Italiyaning qo'shnilari orasida San Marino hamda Vatikan "mitti" davlatlari alohida o'ringa ega, chunki bu mamlakatlar har tomondan Italiya hududi bilan o'ralgan va boshqa davlatlar yoki dengiz suvlari bilan chegaraga ega emas. Bunday geografik joylashuvga ega mamlakatlar **anklav** deb ataladi.*

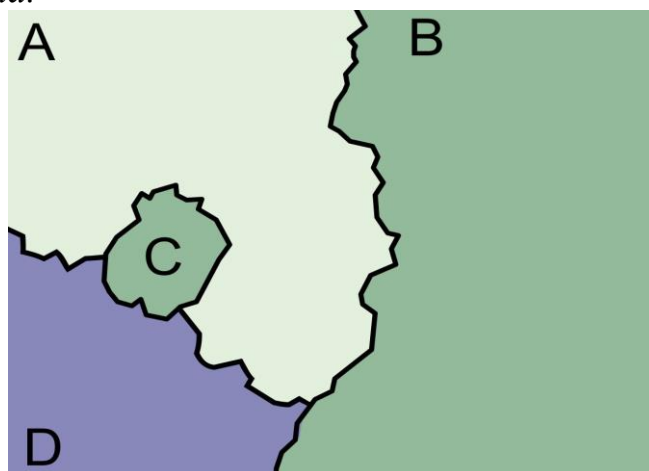
Anklav (lotincha *inclavatus* – „yopiq“ va „*clavis*“ – „kalit“) – boshqa davlat hududdagi yer.

C – A mamlakatida A mamlakati hududi bilan o'ralgan B mamlakatining anklavi. U B mamlakatiga eksklav hisoblanadi.

Anklav (frans. *enclave*, lot. *inclavare* – qulflab olish) – bir davlatning hamma tomondan boshqa davlat hududi bilan o'rab olingan hududi yoki hududining bir qismi. Masalan, Lesoto davlati JAR hududidagi anklav hisoblanadi. Agar anklav dengizga tutash bo'lsa, u yarim anklav deb ataladi.

Eksklav — suveren mustaqillikka ega bo'lmagan, atrofi boshqa bir va bir nechta davlat bilan o'ralgan hudud.

C — A va D mamlakatlarining hududlari bilan o'ralgan B mamlakatining eksklavi. C hududi A va D uchun anklav hisoblanmaydi.

Qirg'iziston Respublikasida joylashgan Farg'ona viloyatiga qarashli So'x Cho'ng'ara, Shohimardon va Jangail hududlari O'zbekistonning eksklavlari hisoblanadi.

Shuningdek, Qirg'izistonning Barak nomli qishlog'i, Tojikistonning Qayrag'och va Sarvan qishloqlari O'zbekiston hududidagi anklavlar hisoblanadi, shu bilan birga Qirg'iziston va Tojikiston davlatlarining eksklavlaridir.

ITALIYA HAQIDA QIZIQARLI FAKTLAR

1. Italiyada bolalar uylari mavjud emas.
2. Bu mamlakatda uysiz hayvonlar yo'q.
3. Italiyalik oilalardagi erlar o'z xotinlaridan qo'rqishadi.
4. Italiya fuqarolarining aksariyati dachaga ega.
5. Har bir italyancha so'z unli bilan tugaydi.
6. Italiyada ayolning imo-ishorasi qo'pol deb hisoblanadi.
7. Italiya ko'p millatli davlatdir.
8. O'tinda pishirilgan haqiqiy italyan pitssa.
9. Italiyada tunda plyajda bo'lish qonun bilan taqiqlangan. Bunday xatti-harakatlar jarima bilan jazolanadi.
10. Italiyaliklar ishni yoqtirmaydilar.
11. Italiyaliklar ko'k ko'zli odamlardan ehtiyot bo'lishadi.
12. Italiyaliklar punktual emaslar.
13. Italiyaliklar baqirish va so'kinishga odatlanmagan, ular shunchaki shunday suhbat qurishadi.
14. Italiyada uy ichida soyabon ochish taqiqlangan, chunki bu omadsizlikka olib keladi.
15. Italiya Yevropadagi eng gavjum davlat hisoblanadi.
16. Italiyadagi tepaliklar va tog'lar umumiy maydonning 80% ni egallaydi.
17. Mustaqil davlatlar Italiyada joylashgan. Bular San-Marino va Vatikan.
18. Bu mamlakatda tez-tez zilzilalar sodir bo'ladi.
19. Italiyada juda ko'p vulqonlar mavjud.
20. Italiyaga har yili 50 millionga yaqin sayyoh keladi.
21. Italiyada bir-biridan juda farq qiluvchi 20 ta mintaqqa mavjud.
22. Italiyada ingliz tilida qahva so'ragan kishiga bu 2 barobar qimmatga tushishi mumkin.
23. Rim universitetida 150 000 dan ortiq talaba tahsil oladi.
24. Italiya universitetlarida yotoqxonalar mavjud emas.
25. Italiyaliklarning umr ko'rish davomiyligi boshqa mamlakatlarnikiga qaraganda ancha uzun.
26. Tiramisu shirinligi Italiyada ixtiro qilingan.
27. Termometr ham shu mamlakatda ixtiro qilingan.
28. Italiyada Apennin yarim oroli (boot), Alp tog'lari, Padana tekisligi, shuningdek, Sitsiliya oroli, Sardiniya va ko'plab kichik orollar bor.
29. Har bir italiyalik yiliga taxminan 26 litr vino iste'mol qiladi.
30. Italiyaliklar yozuv mashinkasini ixtiro qildilar.
31. Italiyada futbol milliy sport turi hisoblanadi.
32. Shtat bo'ylab 3000 ga yaqin muzey bor.
33. Makaron Italiyaning milliy taomi hisoblanadi.
34. Opera birinchi marta Italiyada eshitilgan.
35. Italiyadagi ko'plab kafelarning menyusida sharbatlar yo'q.
36. Italiyada yashovchi har bir kishi yiliga taxminan 25 kilogramm makaron iste'mol qiladi.
37. Italiyaliklar violonchel va skripkani yaratdilar.

38. Italiya o'z mamlakatida uch marta Olimpiya o'yinlariga mezbonlik qilgan.
39. Italiyaliklar dunyodagi eng dindor odamlardir.
40. Konusli muzqaymoq birinchi marta shu holatda paydo bo'lgan.
41. Ballar birinchi marta Italiyada paydo bo'lgan.
42. Bu mamlakatda taxminan 58 million kishi istiqomat qiladi.
43. Italiyaliklar lotereyalarni afzal ko'rishadi.
44. Italiyada plyajdagi dengiz suvini uyga olib ketish taqiqlangan.
45. Italiya o'xshashi bo'lmagan ko'plab turdagi pishloqlarning vatani hisoblanadi.
46. Leonardo da Vinchi eng mashhur italiyalik hisoblanadi.
47. Italiyada ular o'z joniga qasd qilgan arqon muvaffaqiyat keltiradi, deb hisoblashadi.
48. Italiyada konditsionerlar zararli uskunalar hisoblanadi va shuning uchun u yerda ularga afzallik berilmaydi.
49. Ko'pincha italiyaliklar garniturani asosiy taomdan alohida yeyishadi.
50. Eng yaxshi go'shtni Italiyada tatib ko'rish mumkin.
51. Bir paytlar qizlarni omma oldida o'pgan italiyaliklar ularga uylanishga majbur bo'lgan.
52. Italiyalik ko'plab dizaynerlar o'z ijodlarini Rossiyada sotish orqali boyib ketishdi.
53. Italiyada kamdan-kam hollarda spirtli ichimliklarni iste'mol qilmaydigan odamlar bor.
54. Italiyada 260 ga yaqin vino turlari mavjud.
55. Italiyada odamlarning oldida tarash odobsizlikdir.
56. Italiyada taxminan 300 dialekt mavjud.
57. Italiya lifti besh burchakli bo'lishi mumkin.
58. Italiyadagi har bir shahar o'z jadvaliga ega.
59. Diplomga ega bo'lgan har bir kishini Italiyada shifokor deb atash mumkin.
60. Italiyada kapuchino faqat ertalab ichiladi.
61. Italiya dunyodagi eng qadimgi mamlakatlardan biri hisoblanadi.
62. Italiyaliklar ochiqko'ngil odamlardir.
63. Italiya aholisi juda sekin harakatlanuvchi odamlardir.
64. Italiyaliklar hech qachon yashash uchun boshqa davlatga ko'chib o'tmaydilar, chunki ular o'z davlatiga sodiqdirlar.
65. Italiyadagi ko'plab do'konlar yakshanba kuni yopiladi.
66. Italiyada bolalarni kamsitishmaydi.
67. Italiyalik oilalardagi ko'plab erkaklar xotini o'rniga ovqat pishiradi, va ular buni yaxshiroq qilishadi.
68. Ular Italiyada kech turmush qurishadi.
69. Italiyadagi belgisiz eng yaxshi restoranlar.
70. Italiyada mushuklarni o'ldirish qonun bilan jazolanadi. Buning uchun katta jarima tahdid soladi.
71. Italiya aholisi suhbat davomida 10 dan ortiq imo-ishoralardan foydalanadilar.
72. Tug'ilishning eng past darajasi Italiyada.
73. Pitsaga ketchup qo'shilishi italiyaliklar uchun nomaqbul ohangdir.
74. Italiyadagi mushuk muqaddas hayvon hisoblanadi.
75. Birinchi kinofestival Italiyada bo'lib o'tdi. Bu 1932 yilda bo'lib o'tgan Venetsiya festivali.
76. Italiyaliklarning uchdan bir qismi hech qachon Internetdan foydalanmagan.
77. Italiyaliklar qimor o'ynaydigan odamlardir.
78. Italiyada 45 yoshgacha ona bilan yashash oddiy hodisa hisoblanadi.

79. Deyarli barcha italiyalik tadbirkorlar daromadning bir qismini mafiyaga beradilar.
80. Italiyaliklar juda xurofotli.
81. Italiyadagi barcha unli taomlar makaron deb ataladi.
82. 1892- yildan beri Italiyada siz 12 yoshdan boshlab turmush qurishingiz mumkin.
83. Italiyada dunyo mo'jizalaridan biri joylashgan: Piza minorasi.
84. Italiyaliklar musiqali xalq hisoblanadi.
85. Italiyada 54 ta politsiya tashkiloti mavjud.
86. Glut va tavsiyalar ayniqsa Italiyada qadrlanadi.
87. Italiyada oila boshlig'i ayol hisoblanadi.
88. Italiyada erkaklar zamonaviy kiyinadilar.
89. Bu mamlakatda poyga mashhur.
90. Italiyada ko'plab xalqlarga oid yodgorliklar bor
91. Italiyada 17 raqami omadsiz hisoblanadi.
92. 20-asrning 70-yillarigacha Italiyada ajrashish taqiqlangan.
93. Italiyada Yangi yil arafasida qizil ichki kiyim kiyish odat tusiga kirgan.
94. Italiya bozorlarida yalang qo'l bilan meva va sabzavotlarni olish taqiqlanadi.
95. 21-asrda "Italiya onalari" asosan uy bekalari.
96. Italiyada keksa qarindoshlarga hurmat bilan qarashadi.
97. Italiyada bolalar erkalanadi.
98. Italiyaliklar issiq odamlardir.
99. Italiyada kechki ovqatdan oldin sayrga chiqish odat tusiga kiradi.
100. Italiyada favvoralarda suzish va kechqurun sohilda bo'lish taqiqlanadi.

28-§. ROSSIYA FEDERATSIYASI.

1. Atlasdagi Rossiya xaritasidan foydalanib Rossiyaga chegaradosh davlatlarni aniqlang va daftaringizga yozib oling.

Javob:

T/R	Rossiyaga chegaradosh davlatlar	Poytaxti
1	Norvegiya	Oslo
2	Finlandiya	Xelsinki
3	Estoniya	Tallin
4	Latviya	Riga
5	Litva	Vilnyus
6	Polsha	Varshava
7	Belorus	Minsk
8	Ukraina	Kiyev
9	Gruziya	Tibilisi
10	Ozarbayjon	Boku
11	Qozog'iston	Nur Sultan (Astana)
12	Xitoy	Pekin
13	Mongoliya	Ulan Bator
14	KXDR (Shimoliy Koreya)	Pxenyan
Chegarasi suv bilan o'tadigan davlatlar		
15	Yaponiya	Tokio
16	AQSH	Vashington

2. Quyida nomlari keltirilgan millatlar qaysi dinga e'tiqod qilishini toping va mos ravishda daftaringizga belgilang.

a) mordvalar;

b) qalmiqlar;

d) ukrainlar;

d) tatarlar;

e) ruslar;

f) boshqirdlar;

g) osetinlar;

h) tuvaliklar;

i) buryatlar;

k) chuvashlar;

l) Shimoliy Kavkazdagi ko'plab xalqlar.

I. Pravoslav xristianlik diniga; II. Islom diniga; III. Buddaviylik diniga.

Javob:

T/R	Dinlar	Etiqod qiladigan millatlar
I	<i>Pravoslav xristianlik diniga</i>	a, d, e, g, k
II	<i>Islom diniga</i>	d, f, l
III	<i>Buddaviylik diniga</i>	b, h, i,

29-§. ROSSIYA FEDERATSIYASI XO'JALIGI.

1. Rossiya iqtisodiyotning turli ko'rsatkichlari bo'yicha jahon mamlakatlari orasida nechanchi o'rinlarda turishini topib, tegishli javoblarni daftaringizga belgilang.

A) 1-o'rin B) 2-o'rin D) 3-o'rin E) 4-o'rin F) 5-o'rin G) 6-o'rin

Javob:

1	Maydoni bo'yicha	A
2	Chegaradosh davlatlar soni bo'yicha	A
3	Yalpi ichki mahsulot hajmi bo'yicha	G
4	Neft zaxiralari bo'yich	G
5	Ko'mir zaxiralari bo'yicha	B
6	Tabiiy gazning zaxiralari bo'yicha	A
7	Elektr energiyasini ishlab chiqarish bo'yicha	E
8	Temir rudasini qazib olish bo'yicha	F
9	Cho'yan eritish bo'yicha	E
10	Po'lat eritish bo'yicha	F
11	Po'lat eksporti bo'yicha	D
12	Alyuminiy va nikelni eritish bo'yicha	B
13	Alyuminiy va nikel eksporti bo'yicha	A
14	Oltin qazishda	D
15	Barcha turdagi mineral o'g'itlarni ishlab chiqarish bo'yicha	B
16	Azot va kaliy o'g'itlarini eksport qilishda	B
17	Qishloq xo'jaligi yerlarining maydoni bo'yicha	D
18	Temir yo'llarining uzunligi bo'yicha	D
19	Elektrlashtirilgan temir yo'llarining uzunligi bo'yicha	B
20	Don ekinlarining yalpi hosili bo'yicha Rossiya jahonning yetakchi 5 ta davlatlari qatoriga kiradi	

2. Rossiyada transportning qaysi turlari yaxshi rivojlangan? Nima uchun? Mamlakatning qaysi hududlarida daryo transportidan foydalanish muhim ahamiyatga ega? Rossiyaning eng yirik daryolarini xaritadan ko'rsating.

Javob:

Rossiyada transportning barcha turlari yaxshi rivojlangan, lekin transport yo'llarining zichligi mamlakatning turli qismlarida keskin farq qiladi. Buning asosiy sabablari tabiiy-iqlim sharoiti va aholi zichligi bilan bog'liq. Yuk aylanmasida eng katta ulush temir yo'l va quvur transportlariga to'g'ri keladi. Temir yo'llarining uzunligi bo'yicha Rossiya dunyoda AQSH va Xitoydan keyingi 3-o'rinni, elektrlashtirilgan temir yo'llarining uzunligi bo'yicha esa Xitoydan keyingi 2-o'rinni egallaydi. Jahondagi eng uzun temir yo'l Moskvani Vladivostok bilan bog'laydigan Transsibir magistrali hisoblanadi.

Mamlakatning ayrim rayonlarida ayniqsa shimoliy o'lkalarida daryo transportining ahamiyati yuqori. Lekin daryolar bir necha oy davomida muzlashi hisobiga kemalar asosan yozda harakat qiladi. Volga daryosi Rossiyaning Yevropa qismida daryo transporti tarmoqlarining o'zagi bo'lib xizmat qiladi. U turli irmoq va kanallar orqali Boltiq, Oq va Azov dengizlari bilan bog'langan.

Rossiyaning 7 ta shahrida (Moskva, Sankt-Peterburg, Nijniy Novgorod, Samara, Yekaterinburg, Novosibirsk va Qozon) metropoliten faoliyat ko'rsatmoqda.

T/R	Daryo nomi	Uzunligi	Quyilish joyi
1	Ob	3650 km (Irtish daryosining boshlanishidan hisoblaganda 5410 km)	G'arbiy Sibir hududini janubidan shim.ga kesib o'tib, Kara dengizining Ob qo'ltig'iga quyiladi
2	Amur	2824 km, Argun irmog'i boshidan esa 4440 km	Shilka va Argun daryolari qo'shilishidan hosil bo'ladi. Amur limani va Saxalin qo'ltig'i orqali Oxota dengiziga quyiladi
3	Kolima	2129 km	Xalqa tizmasidan boshlanib, Sharqiy Sibir dengiziga quyiladi
4	Lena	4400 km	Baykal tizmasining g'arbiy yon bag'ridan boshlanib, Laptevlar dengiziga delta hosil qilib quyiladi.
5	Ural	2428 km	Uraltov tizmasidan boshlanib, Kaspiy dengiziga quyiladi
6	Shimoliy Dvina	750 km	Oq dengizning Dvina qo'ltig'iga quyiladi.
7	Pechora	1809 km	Shimoliy Ural tog'laridan boshlanib, Pechora pasttekisligi bo'lib oqadi. Barents dengizining Pechora qo'ltiqchasiga quyiladi
8	Indigirka	1726 km	Sharqiy Sibir dengiziga delta (mayd. 5,5 ming km ²) hosil qilib quyiladi
9	Yenisey	3487 km (Ka-Xem daryosi boshidan 4092 km)	Kara dengizining Yenisey qo'ltig'iga quyiladi

10	Yana	1490 km	Dulgalax va Sartang daryolarining qo'shilishidan hosil bo'ladi. Shim.ga tomon oqa borib Laptevlar dengiziga quyiladi.
11	Don	1870 km	O'rta Rossiya qirlarining sharqiy yon bag'ridan boshlanib, Azov dengizining Taganrog qo'ltig'iga quyiladi.
12	Volga	3530 km (suv omborlari qurilishidan oldin 3690 km)	Valday qirlaridan boshlanib (228 m balandlikdan), Kaspiy dengiziga delta hosil qilib (maydoni 19 ming km ²) quyiladi.
13	Irtish	4248 km	Mongoliya Oltoyi tog'laridan (Xitoyda) boshlanib, Zaysan ko'liga quyilguncha Qora Irtish deb ataladi

30-§. §. UMUMLASHTIRUVCHI DARS.

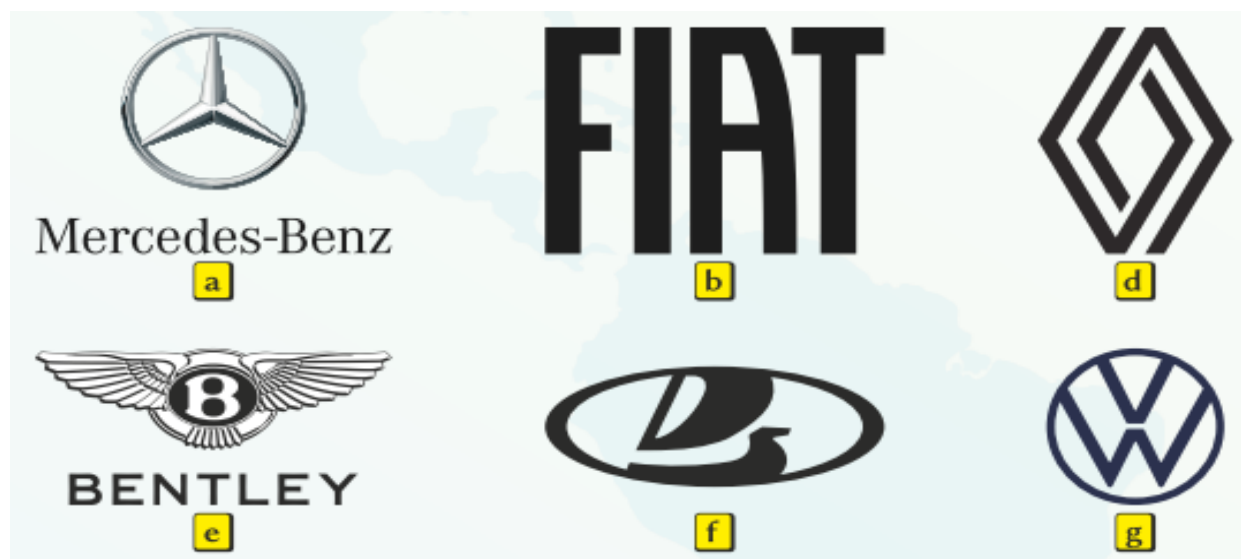
1. Quyidagi savollarga “Ha” yoki “Yo‘q” deb javob bering.

Javob:

T/R	Savollar	“Ha” yoki “Yo‘q”	Izoh
1	Fransiya hududining kattaligi bo'yicha Yevropadagi eng yirik davlatlardan biri hisoblanadimi?	Ha	Maydoni: 547 ming km ²
2	San Marino anklav davlatmi?	Ha	Anklav davlat — hamma tomondan bitta davlat hududi bilan o'ralgan hamda boshqa biror davlat yoki dengiz suvlari bilan chegaraga ega bo'lmagan davlat.
3	Yevropa hududi beshta subregionga bo'linadimi?	Yo'q	4 ta subregionga bo'linadi: Shimoliy Yevropa, G'arbiy Yevropa, Janubiy Yevropa va Sharqiy Yevropa
4	Rossiya ikkita qit'ada joylashganmi?	Ha	Yevropa va Osiyo
5	Lissabon shahri Portugaliya davlati poytaxtimi?	Ha	Mamlakatning g'arbida joylashgan
6	Yevropa qirg'oqlarini Hind okeani suvlari yuvib turadimi?	Yo'q	Yevropa qirg'oqlari shimolda Shimoliy Muz okeani, g'arbda Atlantika okeani, janubda O'rta va Qora dengiz suvlari bilan yuviladi. O'rta dengiz va Gibraltar bo'g'izi uni Afrikadan ajratib turadi.

7	Ispaniya “Katta yettilik” davlatlari guruhiga kiradimi?	<i>Yo’q</i>	<i>Yevropada 4 ta davlat Germaniya, Fransiya, Buyuk Britaniya va Italiya kiradi.</i>
8	Italiya va Germaniya davlatlari chegaradoshmi?	<i>Yo’q</i>	
9	Malta yarimorol davlati hisoblanadimi?	<i>Yo’q</i>	<i>Yarimorol davlatlar (7 ta): Gretsiya, Daniya, Ispaniya, Italiya, Norvegiya, Portugaliya, Shvetsiya</i>
10	Buyuk Britaniya YIM hajmi bo’yicha Yevropada 1-o’rinda turadimi?	<i>Yo’q</i>	<i>YIM hajmi bo’yicha Yevropada Germaniyadan keyingi 2-o’rinda turadi.</i>

2. Qo’shimcha manbalar asosida quyidagi dunyoga mashhur tovar brendlari Yevropaning qaysi davlatlariga tegishli ekanini toping.

Javob:

Rasmda belgilanishi	Qaysi davlatga tegishli ekanligi	Qisqacha ma’lumot
a	Germaniya	<i>Mercedes-Benz avtobus va yuk avtoulavlari brendidir. Mercedes-Benz shtab-kvartirasi Shtutgartda joylashgan. Mercedes-Benz Audi va BMW qatorida „Olmoniya katta uchligiga“ kirib, dunyo bo’ylab eng ko’p luks avtomobil sotadigan ishlab chiqaruvchilardan biridir.</i>
b	Italiya	<i>"FIAT" (FIAT; Fabbrica Italiana Automobili Torino) — Italiyadagi eng yirik avtomobil korporatsiyasi. Yengil, sport, yuk avtomobillari, sanoat (metro poyezdlari, vagonlar) va qishloq xo’jaligi texnikalari ishlab chiqaradi, shuningdek, aerokosmik mahsulotlar ishlab chiqaradigan korxonalari ham bor. Uning bosh idorasi Turin shahrida.</i>

d	Fransiya	<i>Renault Group — 1899-yilda tashkil etilgan fransuz avtomobil korporatsiyasi. Kompaniyaning bosh qarorgohi Parij yaqinidagi Bulon-Bilyankur shahrida joylashgan. Renault-Nissan-Mitsubishi alyansining bir qismi.</i>
e	Buyuk Britaniya	<i>Bentley Motors Limited — hashamatli avtomobillar va sport carlar ishlab chiqaruvchi Buyuk Britaniya ishlab chiqaruvchisi va sotuvchisi hamda 1998-yildan beri Volkswagen guruhining sho'ba korxonasi va 2022-yildan beri Volkswagenning premium brendi Audi bilan birlashtirilgan. Bosh qarorgohi Crewe shahrida (Angliya) joylashgan kompaniya 1919-yilda Shimoliy Londonning Cricklewood shahrida W. O. Bentley tomonidan Bentley Motors Limited sifatida tashkil etilgan</i>
f	Rossiya	<i>Lada - AvtoVAZ (dastlab VAZ) tomonidan ishlab chiqarilgan avtomobillar markasi, frantsuz Renault Groupega tegishli Rossiya kompaniyasi. AvtoVAZ tomonidan Fiatning texnik yordami bilan ishlab chiqarilgan dastlabki avtomobillar dizayner A. M. Chernyning taklifiga binoan tanlangan "Jiguli" brendi ostida sotilgan.</i>
g	Germaniya	<i>Volkswagen Aktiengesellschaft — nemis avtomobil konserni (kompaniyalar guruhi). Kompaniyaning bosh ofisi Volfzburg (nemischa: Wolfsburg), Germaniyada joylashgan. Kompaniya Volkswagen (nemischadan tarjimasi — "Xalq mashinasi") markasi bo'yicha nomlangan.</i>

3. Quyidagi ta'riflar qaysi davlatlarga tegishli ekanini toping.

Javob:

Belgilanishi	Ta'riflar	Qaysi davlatga tegishli ekanligi
A	Yarimorolda joylashgan, katoliklar soni bo'yicha Yevropada birinchi o'rinda turadi, qishloq xo'jaligi subtropik dehqonchilikka ixtisoslashgan	Italiya
B	Mo'tadil dengiz iqlimi shakllangan, aholisi asosan tashqi migratsiya hisobiga o'smoqda, sanoat inqilobi vatani	Buyuk Britaniya
D	Yer yuzidagi eng ko'p chuchuk suv yig'ilgan ko'li bor, kimyo sanoatining eng muhim mahsuloti turli mineral o'g'itlar hisoblanadi, rasman 12 ta iqtisodiy rayonga bo'linadi	Rossiya Federatsiyasi

E	Shimoli-sharqda Boltiq dengizi suvlari bilan yuviladi, aholisi yirik daryolarning vodiylarida juda zich joylashgan, turli sanoat mahsulotlarining yuqori sifati bilan dunyoga mashhur	Germaniya
F	Hududining 2/3 qismini tekisliklar egallaydi, elektr energetikasida AESlar birinchi darajali ahamiyatga ega, jahon mamlakatlari ichida turistlar eng ko'p tashrif buyuradigan davlat hisoblanadi	Fransiya

31-§. OSIYO QIT'ASINING GEOGRAFIK O'RNI, CHEGARALARI VA SIYOSIY XARITASI.

1. Osiyoning tabiiy va siyosiy xaritalarini solishtiring. Qaysi davlatlarda tog'li relyef ustunlik qiladi?

Javob:

Nepal, Butan, Xitoy, Vetnam, Qirg'iziston, Tojikiston, Eron, Afg'oniston davlatlarida tog'lik relyef ustunlik qiladi.

2. Quyidagi ma'lumotlarning to'g'ri yoki noto'g'ri ekanini tasdiqlang.

T/R	Ma'lumotlar	“To'g'ri” yoki “noto'g'ri”	Izoh
1	Osiyoda maydoni 1 ming km ² dan kichikroq bo'lgan 2 ta davlat mavjud — Singapur va Maldiv Respublikasi.	noto'g'ri	3 ta davlat mavjud — Bahrayn, Singapur va Maldiv Respublikasi.
2	Osiyo to'rtta okean bilan yuviladigan yagona qit'a.	to'g'ri	Uning qirg'oqlari shimolda (Rossiyaning hududi) Shimoliy Muz okeani, janubda Hind okeani, sharqda Tinch okean va g'arbda Atlantika okeani havzasiga tegishli O'rta va Qora dengiz suvlari bilan yuviladi. Suvaysh kanali Osiyoni Afrikadan, Bering bo'g'izi esa Shimoliy Amerikadan ajratadi.
3	Rossiya, Xitoy, Saudiya Arabistoni va Qozog'iston jahonning 10 ta eng yirik davlatlari guruhiga kiradi.	noto'g'ri	Rossiya, Xitoy, Hindiston va Qozog'iston jahonning 10 ta eng yirik davlatlari guruhiga kiradi. Yana 4 ta davlat — Saudiya Arabistoni, Indoneziya, Eron va Mongoliyaning maydoni 1 mln km ² dan katta. Shuningdek, hududi 500 ming km ² dan ziyod bo'lgan Pokiston, Turkiya, Afg'oniston, Myanma, Yaman va Tailand ham

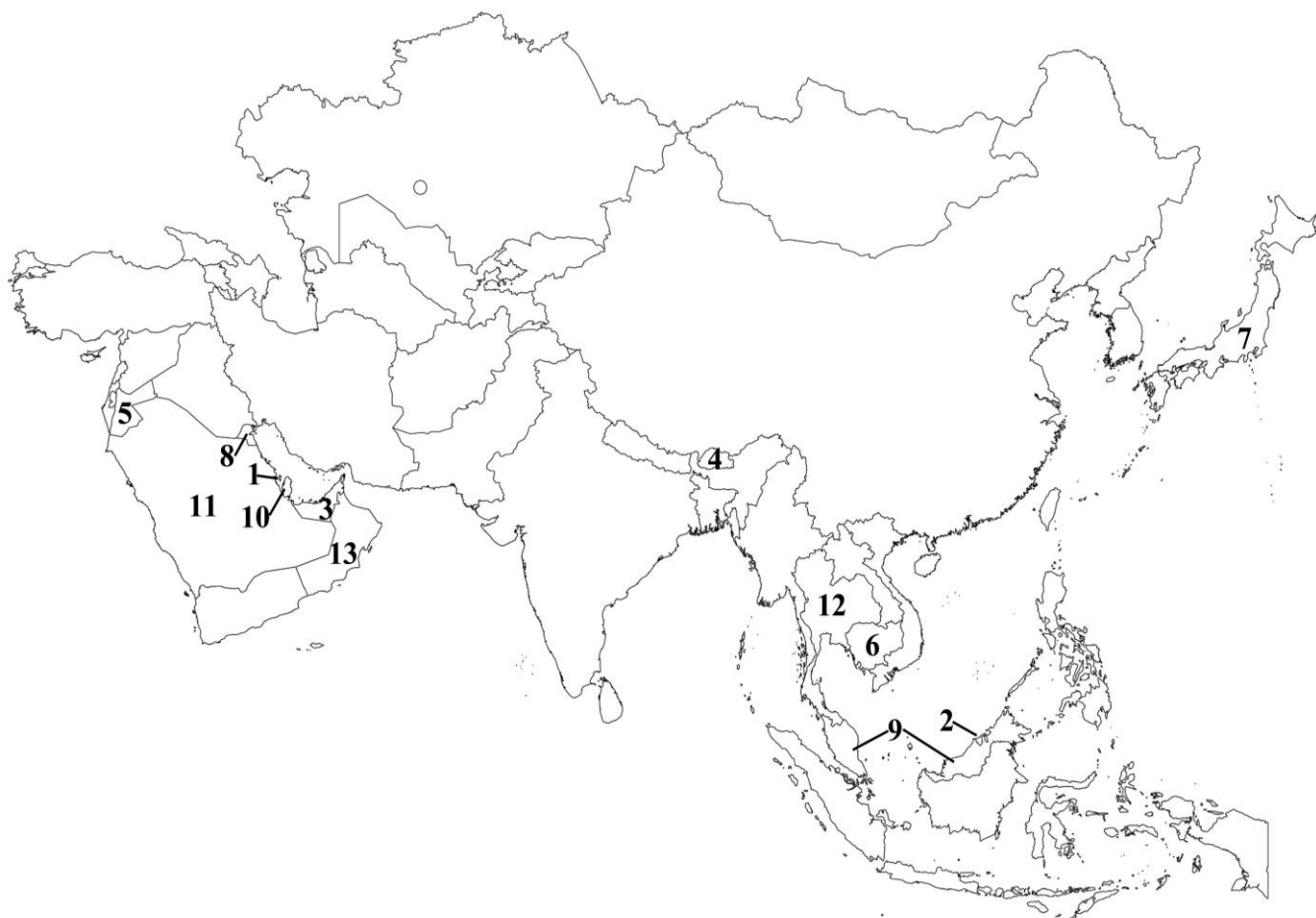
			<i>katta mamlakatlar hisoblanadi.</i>
4	Osiyoda Yevropaga nisbatan kichik davlatlar sezilarli darajada ko'p.	noto'g'ri	<i>Osiyoda Yevropaga nisbatan katta va yirik davlatlar sezilarli darajada ko'p.</i>
5	KXDR, Koreya Respublikasi, Mongoliya, Xitoy, Yaponiya Sharqiy Osiyo subregionida joylashgan.	to'g'ri	
6	Indoneziya Osiyoning eng yosh davlatlari qatoriga kiradi.	noto'g'ri	<i>Qit'aning eng yosh davlatlari qatoriga 1991-yil sobiq Ittifoq parchalanishi natijasida mustaqillikni qo'lga kiritgan O'zbekiston, Qozog'iston, Turkmaniston, Tojikiston, Qirg'iziston, Ozarbayjon, Gruziya va Armaniston davlatlari hamda 2002-yil mustaqil davlatga aylangan Sharqiy Timor kiradi.</i>
7	Dunyoda ichki kontinental davlatlardan eng yirik ikkitasi Turkmaniston va Mongoliya hisoblanadi.	noto'g'ri	<i>Dunyoning ichki kontinental davlatlaridan eng yirik ikkitasi (Qozog'iston va Mongoliya) aynan Osiyoda joylashgan.</i>
8	Iroq mutlaq monarxiya boshqaruv shakliga ega.	noto'g'ri	<i>Qit'adagi 47 ta davlatdan 34 tasi respublika, 13 tasi monarxiya boshqaruv shakliga ega. Osiyoda dunyodagi 5 ta mutlaq monarxiyadan 4 tasi (Saudiya Arabistoni, Ummon, Qatar, Bruney) joylashgan.</i>
9	Osiyo qit'asi bosh meridianga nisbatan asosan Sharqiy yarimsharda joylashgan.	to'g'ri	<i>Osiyo qit'asi ekvatorga nisbatan asosan Shimoliy yarimsharda, bosh meridianga nisbatan esa asosan Sharqiy yarimsharda joylashgan</i>
10	Osiyo subregionlari ichida Janubi-sharqiy Osiyo davlatlar soni bo'yicha yetakchilik qiladi.	noto'g'ri	<i>Janubi-g'arbiy Osiyoda – 19 ta, Janubi-sharqiy Osiyoda – 11 ta, Janubiy Osiyoda – 7 ta, Markaziy Osiyoda – 5 ta, Sharqiy Osiyoda – 5 ta.</i>

17-jadval. Osiyo subregionlari tarkibi haqida ma'lumot

Osiyo subregionlari	Davlatlar
Janubi-g'arbiy Osiyo	Afg'oniston, Armaniston, Bahrayn, BAA, Gruziya, Eron, Iordaniya, Iroq, Isroil, Kipr, Livan, Ozarbayjon, Qatar, Kuvayt, Saudiya Abaristoni, Suriya, Turkiya, Ummon, Yaman
Markaziy Osiyo	Qirg'iziston, Qozog'iston, O'zbekiston, Tojikiston, Turkmaniston
Janubiy Osiyo	Bangladesh, Butan, Hindiston, Maldiv Respublikasi, Nepal, Pokiston, Shri Lanka
Sharqiy Osiyo	KXDR, Koreya Respublikasi, Mongoliya, Xitoy, Yaponiya
Janubi-sharqiy Osiyo	Bruney, Filippin, Indoneziya, Kambodja, Laos, Malayziya, Myanma, Sharqiy Timor, Singapur, Tailand, Vetnam

3. Mavzu matni hamda darslik ilovasidan foydalangan holda Osiyodagi monarxiya davlatlarini toping hamda ularni yozuvsiz xaritaga tushiring.

Javob:

Xaritada belgilanishi	Davlat nomi	Poytaxti	Qaysi subregionga qaraydi
1	Bahrayn	Manama	Janubi-gʻarbiy Osiyo
2	Bruney	Bandar Seri Begavan	Janubi-sharqiy Osiyo
3	Birlashgan Arab Amirliklari	Abu Dabi	Janubi-gʻarbiy Osiyo
4	Butan	Tximpxu	Janubiy Osiyo
5	Iordaniya	Ummon	Janubi-gʻarbiy Osiyo
6	Kambodja	Pnompen	Janubi-sharqiy Osiyo
7	Yaponiya	Tokio	Sharqiy Osiyo
8	Quvayt	Al Quvayt	Janubi-gʻarbiy Osiyo
9	Malayziya	Kuala Lumpur	Janubi-sharqiy Osiyo
10	Qatar	Doxa	Janubi-gʻarbiy Osiyo
11	Saudiya Arabistoni	Ar Riyod	Janubi-gʻarbiy Osiyo
12	Tailand	Bangkok	Janubi-sharqiy Osiyo
13	Ummon	Maskat	Janubi-gʻarbiy Osiyo

Qitʼadagi 47 ta davlatdan 34 tasi respublika, 13 tasi monarxiya (shundan Janubi-gʻarbiy Osiyoda 7 ta, Janubi-sharqiy Osiyoda 4 ta, Janubiy Osiyo va Sharqiy Osiyoda 1 ta dan) boshqaruv shakliga ega. Osiyoda dunyodagi 5 ta mutlaq monarxiyadan 4 tasi (Saudiya Arabistoni, Ummon, Qatar, Bruney) joylashgan.

4. Osiyoning orollarda joylashgan davlatlarini xaritadan topib, ularning nomlari va poytaxtlarini daftaringizga yozib oling.

Javob:

№	Davlat nomi	Poytaxti
1	Indoneziya	Jakarta
2	Filippin	Manila
3	Sharqiy Timor	Dili
4	Singapur	Singapur
5	Brunej	Bandar Seri Begavan
6	Yaponiya	Tokio
7	Shri Lanka	Kolombo
8	Maldiv Respublikasi	Male
9	Kipr	Nikosiya
10	Bahrayn	Manama
<i>Osiyo davlatlaridan 10 tasi orollarda joylashgan</i>		

32-§. AMALIY MASHG'ULOT. OSIYO SIYOSIY XARITASINI O'RGANISH.

1. Atlasdagi jahonning siyosiy xaritasidan foydalanib quyidagi Osiyo davlatlari orasidan quruqlik ichkarisida joylashganlarini toping.

Gruziya	Kambodja	Suriya	Nepal
Afg'oniston	Livan	Mongoliya	Armaniston
Butan	Iroq	Laos	Qozog'iston
Brunej	Iordaniya	Qatar	Bangladesh

Javob:

Afg'oniston, Butan, Iordaniya, Mongoliya, Laos, Nepal, Armaniston, Qozog'iston.

2. Osiyo qirg'oqlarini yuvib turuvchi okean, dengiz, qo'ltiq va bo'g'izlar nomlarini daftaringizga yozib oling.

Javob:

Okean	Dengiz	Qo'ltiq'	Bo'g'iz
Tinch	Arabiston	Fors	Xormuz
Atlantika	Qizil	Ummon	Bob-al-Mandeb
Hind	Andaman	Bengal	Malakka
Shimoliy Muz	Yava	Adan	Koreya
	Janubiy Xitoy	Bakbo (Tonkin)	Tayvan
	Oxota	Sharqiy Koreya	Bashi
	Sulu	G'arbiy Koreya	

	Sulawesi	Siam	
	Sariq		
	Sharqiy Xitoy		
	Sharqiy (Yapon) dengiz		
	Timor		
	Qora		
	O'rta		
	Arafur		

3. Atlasdagi jahon va Osiyoning siyosiy xaritalari hamda darslik ilovasidagi ma'lumotlar asosida quyidagi davlatlarning poytaxtlari to'g'ri yoki noto'g'ri berilganini aniqlab, xatolarni tuzating.

Tailand — Bangkok

Gruziya — Boku

Yaman — Sana

Yaponiya — Tokio

Eron — Islomobod

Qirg'iziston — Bishkek

Turkiya — Bag'dod

Vetnam — Xanoy

Qatar — Abu Dabi

Sharqiy Timor — Dili

Tojikiston — Dushanbe

Shri Lanka — Dakka

Filippin — Male

Bahrayn — Manama

Indoneziya — Jakarta

Javob:

Tailand — Bangkok

Gruziya — Tbilisi

Yaman — Sana

Yaponiya — Tokio

Eron — Tehron

Qirg'iziston — Bishkek

Turkiya — Anqara

Vetnam — Xanoy

Qatar — Doha

Sharqiy Timor — Dili

Tojikiston — Dushanbe

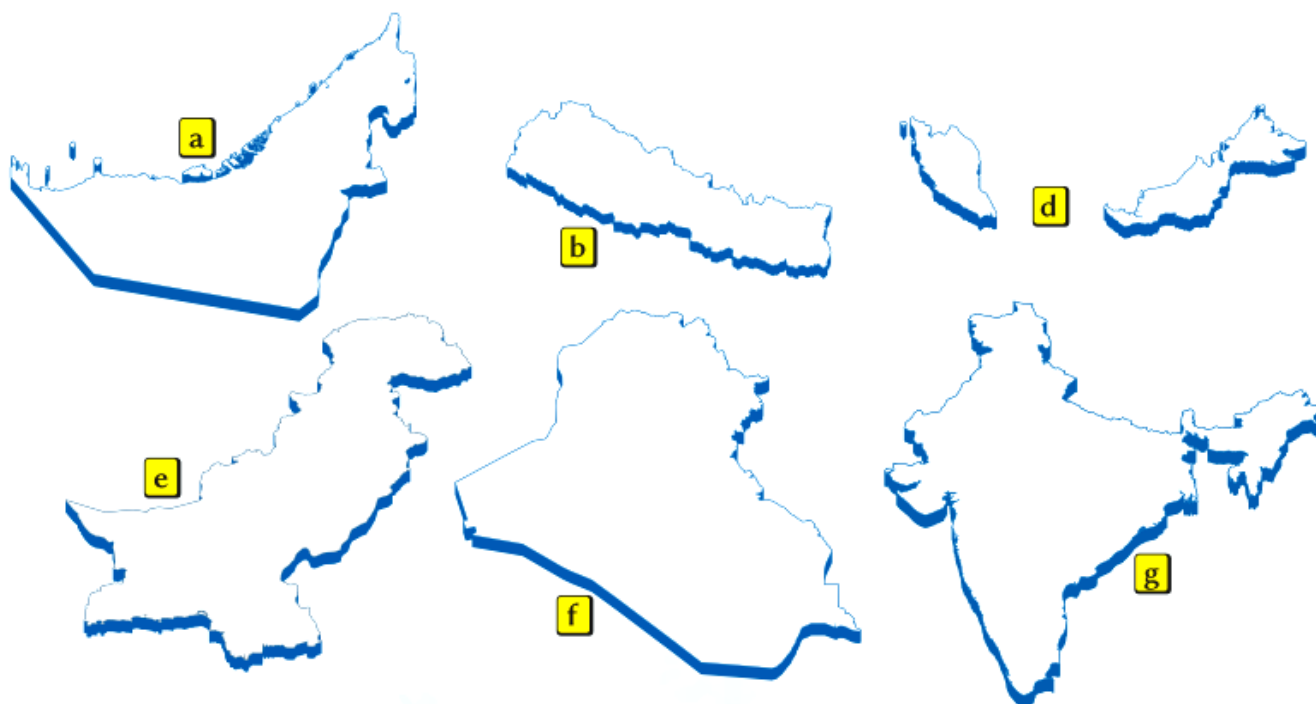
Shri Lanka — Kolombo

Filippin — Manila

Bahrayn — Manama

Indoneziya — Jakarta

4. Rasmda berilgan davlatlar nomini aniqlang va ularning umumiy o'xshash jihatini toping.

Javob:

Rasmda belgilanishi	Davlat nomi	Potaxti
a	Birlashgan Arab Amirliklari	Abu Dabi
b	Nepal	Katmandu
d	Malayziya	Kuala Lumpur
e	Pokiston	Islomobod
f	Iroq	Bag'dod
g	Hindiston	Dehli

Ma'muriy-hududiy jihatdan Osiyodagi 6 ta davlat federativ tuzilishga ega — Hindiston, Pokiston, Iroq, Malayziya, Nepal va Birlashgan Arab Amirliklari.

5. Quyidagi xaritada ajratib ko'rsatilgan davlatlar nomini toping va ularga tegishli ma'lumotlarni to'g'ri tanlang.

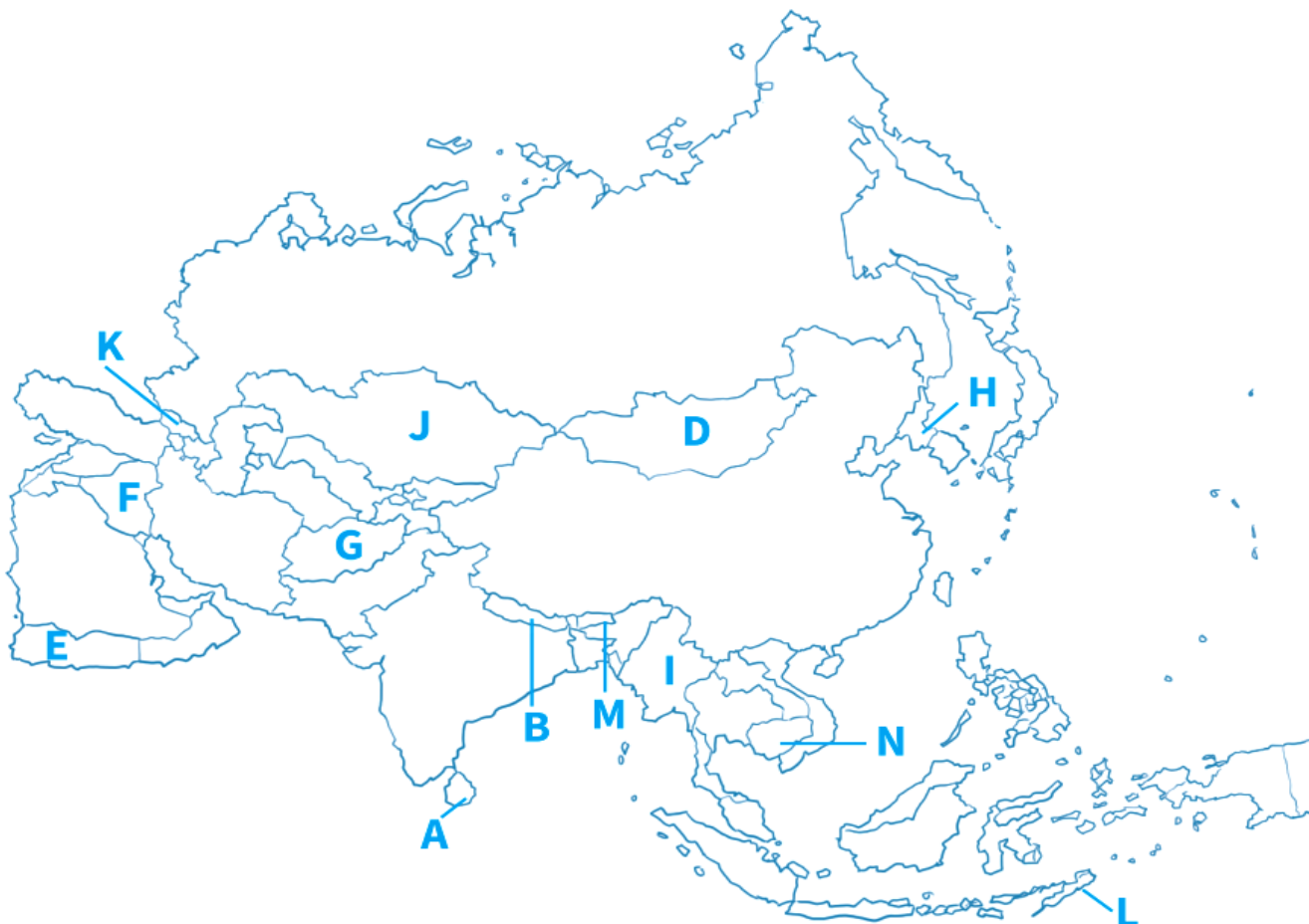
- a) federativ tuzilishga ega;
- b) jahonning 2 ta eng yirik ichki kontinental davlatlaridan biri;
- d) jahonning 10 ta eng yirik davlatlari qatoriga kiradi;
- e) Osiyoning eng yosh davlatlaridan biri;
- f) mutlaq monarxiya boshqaruv shakliga ega;
- g) poytaxti Tximpxu shahri.

Javob:

Xaritada belgilanishi	Davlat nomi	Mos kelgan ma'lumot
1	Gruziya	<i>e</i>
2	Butan	<i>g</i>
3	Pokiston	<i>a</i>
4	Xitoy	<i>d</i>
5	Saudiya Arabistoni	<i>f</i>
6	Mongoliya	<i>b</i>

33-§. OSIYO MAMLAKATLARINING IQTISODIY RIVOJLANGANLIGI.

- Quyidagi davlatlar nomini aniqlang va ular orasidan iqtisodiyoti eng qoloq agrar davlatlarni toping. Ushbu davlatlardan qaysilari iqtisodiy taraqqiyoti sustligiga tabiiy sharoiti va relyef tuzilishidagi murakkabliklar katta ta'sir ko'rsatadi?

Javob:

Xaritada belgilanishi	Davlat nomi	Poytaxti	Iqtisodiyoti eng qoloq agrar davlatlar	Iqtisodiy taraqqiyoti sustligiga tabiiy sharoiti va relyef tuzilishidagi murakkabliklar katta ta'sir ko'rsatadigan davlatlar
A	Shri Lanka	Kolombo		
B	Nepal	Katmandu	+	+
D	Mongoliya	Ulan Bator		
E	Yaman	Sana	+	
G	Afg'oniston	Qobul	+	
H	Shimoliy Koreya	Pxenyan		
F	Iroq	Bag'dod		
K	Gruziya	Tibilisi		
L	Sharqiy Timor	Dili	+	
M	Butan	Tximpxu	+	+
N	Kambodja	Pnompen		
J	Qozog'iston	Nur Sulton (Astana)		
I	Myanma	Neypido	+	

2. Osiyoning turizm va xizmatlar sohasiga ixtisoslashgan davlatlarini xaritadan ko'rsating.

Javob:

Xaritada belgilanishi	Davlat nomi	Poytaxti	Qit'a mamlakatlari iqtisodiy rivojlanganligi va xo'jaligining ixtisoslashuviga ko'ra bir nechta guruhlari
1	Kipr	Nikosiya	<i>Turizm va xizmatlar sohasiga ixtisoslashgan davlatlar</i>
2	Livan	Bayrut	
3	Maldiv Respublikasi	Male	
4	Yaponiya	Tokio	<i>"Katta yettilik" davlati</i>
7	Isroil	Tel Aviv	<i>"ko'chirilgan kapitalizm" davlati</i>
5	Xitoy	Pekin	<i>Tayanch rivojlanayotgan mamlakatlar</i>
6	Hindiston	Dehli	
8	Koreya Respublikasi	Seul	<i>Osiyoning yangi industrial davlatlari</i>
11	Singapur	Singapur	
9	Malayziya	Kuala Lumpur	
10	Tailand	Bangkok	
12	Indoneziya	Jakarta	<i>Yirik industrial-agrar davlatlar</i>
13	Pokiston	Islomobod	
14	Flippin	Manila	
15	Vetnam	Xanoy	
16	Turkiya	Anqara	
17	Eron	Tehron	
18	Qozog'iston	Nur Sulton (Astana)	<i>O'tish iqtisodiyotidagi davlatlar</i>
19	Qirg'iziston	Bishkek	
20	O'zbekiston	Toshkent	
21	Tokikison	Dushanbe	
22	Turkmaniston	Ashxobod	
23	Ozarbayjon	Boku	
24	Armaniston	Yerevan	
25	Gruziya	Tibilisi	
26	Kambodja	Pnompen	<i>Sust rivojlangan agrar-industrial davlatlar</i>
27	Shri Lanka	Kolombo	
32	Iordaniya	Ummon	
30	Iroq	Bag'dod	
32	Suriya	Damashq	
29	Koreya Xalq Demokratik Respublikasi	Pxenyan	
33	Afg'oniston	Qobul	
34	Nepal	Katmandu	

35	Yaman	Sana	<i>Iqtisodiyoti eng qoloq agrar davlatlar</i>
36	Myanma	Neypido	
37	Sharqiy Timor	Dili	
38	Butan	Tximpxu	
39	Laos	Ventyan	
<i>Neft eksport qiluvchi davlatlar — Fors qo'ltig'i arab davlatlari va Bruneý.</i>			

34-§. QOZOG'ISTON RESPUBLIKASI.

Qozog'iston yoki Qazaqston Respublikasi (qozoqcha: Қазақстан, Qazaqstan, Қазақстан Республикасы, Qazaqstan Respublikası) – O'rta Osiyo va Sharqiy Yevropada joylashgan mamlakat. Ushbu davlat ma'muriy jihatdan 17 viloyat, viloyatlar esa audan (tuman) larga bo'linadi. Poytaxti – Astana shahri. BMT a'zosi. Qozog'istonning eng yirik megapolis shaharlari Olmota Astana, Chimkent shaharlari hisoblanadi. Undanan keyingi yirikroq shaharlari esa Qarag'andi va Aqto'be. Qozog'iston yer maydoni bo'yicha (2 million 724,9 ming km²) jahonda 9-o'rinda turadi. Beshta davlat bilan chegaradosh, Shimol tarafida Rossiya bilan – 6 467 km, janubda – Turkmaniston– 380 km, O'zbekiston– 2 300 km va Qirg'iziston– 980 km, sharqida – Xitoy bilan – 1 460 km chegaradosh. Umumiy quruqlik chegarasining uzunligi – 13392,6 km hosoblanadi. Shuningdek, g'arbiy tarafida Kaspiy dengizi va janubda Orol dengizi suvlari yuvib turadi. Qozog'iston aholisi soni 19,17 mln. kishi (2022-yil)

Qozog'iston haqida qiziqarli faktlar

- Bu dunyodagi eng katta davlat, dengizga chiqish imkoniyati yo'q.
- Dunyodagi eng katta chodir Qozog'istonda joylashgan – polimer materialdan yasalgan ulkan gumbaz ostida do'konlar, kafelar, sun'iy suv oqimi bilan xususiy plyaj va istirohat bog'i joylashgan savdo va ko'ngilochar markaz mavjud. Norman Foster tomonidan ishlab chiqilgan Xon Shatir inshootining maydoni 127 ming kvadrat metrni tashkil etadi.
- Qozoq tog'larida dengiz sathidan deyarli 1700 metr balandlikda joylashgan Medeo konki maydoni dunyodagi eng katta va eng baland tog 'muz arenasidir. Maydoni 10,5 ming kvadrat metr bo'lgan konkida bir vaqtning o'zida 8 ming kishini sig'dira oladi.
- Qozog'istonning Kaindi ko'li butun dunyodan yuzlab sayyohlar va g'avvoslarni o'ziga tortadi – Suv ombori tubida suv bosgan o'rmon bor va suvdan chiqib turgan daraxt tepalari hayratlanarli darajada go'zal manzara yaratadi.
- Erning birinchi sun'iy yo'ldoshi va birinchi kosmonavt Qozog'istonning "Boyqo'ng'ir" kosmodromidan orbitaga chiqdi. Ayni paytda Rossiya va Qozog'iston o'rtasida kosmodromni 2050 yilgacha ijaraga berish bo'yicha shartnoma tuzilgan.
- Qozoq tili dunyodagi eng boy shevalardan biri sanaladi. Olimlarning fikricha, til 2,5 millionga yaqin so'zdan iborat.
- Qozog'iston hududidagi qadimiy shaharlar Buyuk Ipak yo'li tufayli paydo bo'lgan, chunki savdogarlar dashtlardan xavfsiz o'tish va qulay dam olish imkoniyati uchun pul to'lashga tayyor edilar.

- Qozog'istonda yirikligi bo'yicha to'qqizinchi davlat. dunyoda atigi 18 million kishi, shu jumladan poytaxtda 2 million kishi bor.
- Qozog'istondagi Korgaljinskiy qo'riqxonasi sayyoradagi flamingolarning eng shimoliy panohidir. Bu yerga har yili 35 minggaacha pushti qushlar keladi (qushlar haqida qiziqarli ma'lumotlar).
- Qozog'iston qa'rida davriy sistemani tashkil etuvchi 105 ta elementdan 99 tasini qazib olish mumkin.
- Qozog'istonda nemis, koreys va uyg'ur milliy teatrlari faoliyat yuritadi.
- 1970-yillarda qozoq hayvonot bog'ida fil Botir yashagan, u inson nutqi va boshqa tovushlarga taqlid qilishni bilgan.
- Aktau shahridan uzoqda, noodatiy masjid bor – unga kirish uchun musulmon bir yarim kilometr yer ostiga tushishi kerak.
- Qadimda qozoqlar tashnalik va ochlikni maxsus choy yordamida qondirgan, unda sut, sariyog', tuz, bo'laklari quyruq yog'i va un qo'shildi.
- Qozog'istonning Balxash ko'lidagi suvning yarmi chuchuk, qolgan yarmi sho'r. Bu sirning ilmiy izohi haligacha yo'q.
- Ikkinchi jahon urushi yillarida Qizil Armiya qurollari uchun har uchinchi o'q Qozog'istonda qazib olingan metallardan quyilgan.
- Qozog'iston yiliga o'rtacha 1,2 kg choy iste'mol qiladi. Taqqoslash uchun, Hindistonda bu ko'rsatkich bor-yo'g'i 650 grammni tashkil etadi.
- Qozog'iston uran qazib olish bo'yicha dunyoda yetakchi hisoblanadi.

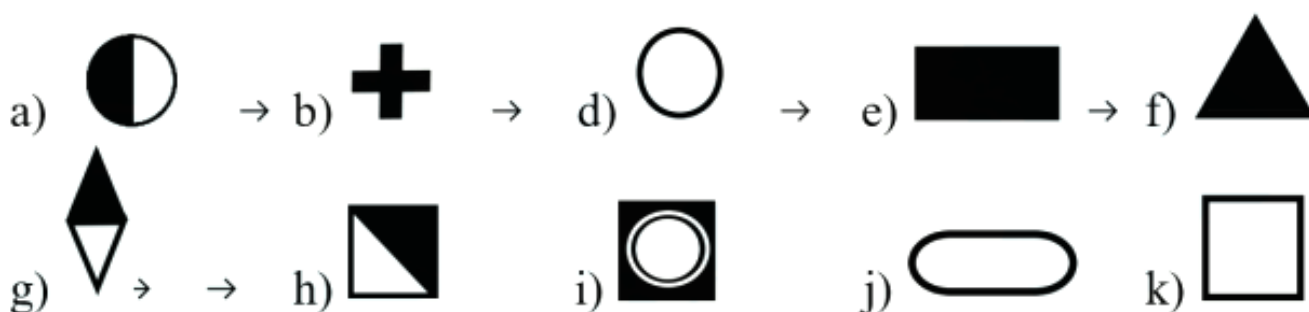
35-§. QIRG'IZ RESPUBLIKASI.

Qirg'iziston haqida faktlar.

- Mamlakatning poytaxti Bishkek uning eng katta shahri hisoblanadi. 2019-yilda bu yerdagi aholi soni bir million kishidan oshdi.
- MDHning barcha davlatlari orasida Qirg'iziston hududi bo'yicha 7-o'rinda turadi.
- Qirg'iziston yong'oqning vatani bo'lsa kerak.
- Sovet davrida Bishkek bir vaqtlar «Frunze» deb atalgan. Shu bilan birga, sovet hokimiyati "f" tovushi qirg'iz tilida yo'qligini hisobga olmadi va shahar "Prunze" deb ataldi.
- Bir paytlar mashhur Iskandar Zulqarnaynning yo'li hozirgi Qirg'iziston hududidan o'tgan (Iskandar Zulqarnayn haqida qiziqarli faktlar).
- Qirg'izistonda qirg'iz tili davlat tili hisoblanadi, lekin rus tilida ham bor. rasmiy maqom.
- Kosmonavtlarning ta'kidlashicha, Yer yaqinidagi orbitada Qirg'izistonning mashhur Issiqko'l ko'li odam ko'ziga o'xshaydi.
- Qirg'izistonda «oy gulining» noyob endemik kenja turi o'sadi. Bu erda «aygul» deb ataladi. Qolaversa, Oygultosh tog'ining bir yon bag'ridagina o'sadi.
- Bishkek markazida, Ala-Too maydoni ostida Sovet davrida mahalliy hokimiyatlar uchun boshpana sifatida qurilgan yer osti bunker bor. Endi siz hatto tashrif buyurishingiz mumkin, vaqti-vaqti bilan turli ko'rgazmalarga mezbonlik qiladi.
- Dunyodagi eng katta yong'oq va mevali o'rmonlar Qirg'izistonda joylashgan. Go'zal Arslonbob daryosi vodiysida ular qariyb 600 ming gektar maydonni egallaydi.

- Bu yerda noyob Merzbaxer ko'li bor. Ikki tog 'tizmasi orasiga joylashib, paydo bo'ladi va yo'qoladi. Ushbu hodisaning mohiyatini tushunishga urinishlar hali natija bermadi.
- Qirg'izistonning dengizga chiqish imkoni yo'q. U har tomondan Xitoy, O'zbekiston, Tojikiston va Qozog'iston bilan o'ralgan (Qozog'iston haqida qiziqarli ma'lumotlar).
- Qirg'izistonda yuqorida tilga olingan Issiqko'l ko'li joylashgan bo'lib, u dunyodagi ikkinchi yirik tuzli ko'ldir (va barcha ko'llarning chuqurligi bo'yicha oltinchi). Birinchi o'rin Kaspiy dengiziga tegishli bo'lib, u aslida ko'l hisoblanadi.
- Qirg'iz muzliklaridan birida biz ming yillar avval ibtidoiy ovchilar qilgan sovuq tufayli mukammal saqlanib qolgan o'qlarni topishga muvaffaq bo'ldik.
- Qimiz Qirg'izistonda juda mashhur ichimlikdir. U ot sutidan tayyorlanadi.
- Hech qachon erimaydigan muzliklar Qirg'iziston hududining taxminan 4% ni egallaydi.
- Bu erda, xuddi Mo'g'ulistondagi kabi, haqiqiy ko'chmanchilar hamon yashaydi. Ular uylarda yashaydilar va o'z podalariga ergashadilar.
- Issiqko'lda suvning shaffofligi Baykalning shaffofligidan keyin ikkinchi o'rinda turadi (Baykal haqida qiziqarli faktlar). Va bu ko'l ham Tinch okeani bilan yer osti daryolari tizimi orqali bog'langan.
- Tog'lar Qirg'iziston hududining qariyb 90% ni egallaydi.
- Qirg'izistondagi Pobeda cho'qqisi eng shimoliy tog'dir. dunyoda dengiz sathidan balandligi 7 kilometrdan ortiq bo'lganlar orasida.
- Qozog'istonda qirg'iz tangalari, Malta va Fransiyada banknotalar zarb qilinadi.
- Issiqko'l — bir vaqtlar Kuba inqilobi yetakchisi Fidel Kastroga tegishli bo'lgan villa.
- Qirg'izistonda Qumtor joylashgan bo'lib, balandligi bo'yicha Perudagi Yanakocha konidan keyin ikkinchi o'rinda turadi. Qumtor dengiz sathidan 4 km dan ortiq balandlikda joylashgan.
- Qirg'iziston hududida jami 3500 dan ortiq o'simlik turlari o'sadi.
- Har yili Qirg'izistonga tashrif buyuradigan sayyohlar soni. taxminan bu mamlakat aholisiga teng.
- Qirg'iziston dunyodagi yagona baland tog'li harbiy flotga ega.

1. Quyidagilar orasidan Qirg'izistonning asosiy yer osti boyliklari qatoriga kiradigan foydali qazilmalarni anglatuvchi shartli belgilarni toping.

Javob:

Rasmda belgilanishi	Foydali qazilmalar nomi	Qirg'izistonning asosiy yer osti boyliklari qatoriga kiradigan foydali qazilmalari
a	Oltin	+
b	Asbest	
d	Simob	+
e	Mis	
f	Temir	
g	Surma	+
h	Kaolin, alunit	
i	Aluminiy	
j	Qalay	+
k	Volfram	+

36-§. TURKMANISTON RESPUBLIKASI.

Turkmaniston haqida qiziqarli faktlar.

1. Turkmanistonda faqat bitta uyali aloqa operatori mavjud.
2. Turkmanistonda 33 ta bayram nishonlanadi.
3. Turkmaniston qonun qabul qilishga muvaffaq bo'ldi, unga ko'ra, turkmanlar bilan munosabatlarni qonuniylashtirib, davlat hisobiga 50 ming dollar kiritish kerak edi.
4. Turkmanistonda yashovchi ayollar to'y kunida ko'p kumush taqishadi.
5. Turkmanistonda non, tuz esa muqaddas taom hisoblanadi.
6. Turkmaniston aholisi ona va otani hurmat qiladi.
7. Bunday holatda qabriston yonida haydashda musiqani o'chirish tavsiya etiladi.
8. Turkmaniston tabiiy gaz zaxiralari bo'yicha ikkinchi davlatdir.
9. Bu mamlakatda yagona gilam muzeyi mavjud.
10. Turkmaniston kommunal xizmatlar uchun to'lamaydigan yagona davlatdir.
11. Bu davlat Turkmaniston hududidan olib chiqish taqiqlangan qimmatbaho buyumlarga boy.
12. Turkmanistonning bo'ri itlari milliy boylikdir.
13. Turkmaniston taomlari oz miqdorda sabzavotlardan iborat.
14. Turkmanlar uzoq vaqt davomida qabilalarga bo'lingan.
15. Turkmanistonda endi yangi va eski banknotalar muomalada.
16. Naqd pul Turkmaniston birligi – manat.
17. Turkmanistonda har yili ko'plab sog'lomlashtirish lagerlari quriladi.
18. Ot go'shtini yemaydigan yagona xalq turkmanlardir.
19. Turkman otlari bayrami aprel oyining oxirgi yakshanbasida nishonlanadigan bayramdir.
20. Qoraqum cho'li Turkmanistonda joylashgan.
21. Turkmaniston, viza rejimiga qaramay, turistik davlatdir.
22. Turkmaniston xalqi o'z yurtini muqaddas deb ataydi.
23. Bu mamlakatda faqat bitta til bor – Turkman.
24. Turkmanistonda aholi kiyimiga nisbatan hech qanday taqiqlar mavjud emas.
25. Turkmanistonda sho'rvalarning juda ko'p navlari tayyorlanadi, bunday turlarini boshqa hech qayerda uchratib bo'lmaydi.
26. Turkmanistonning viza siyosati boshqa davlatlar aholisi uchun juda noqulay.

27. Turkmanistondan qora ikra va baliq eksport qilish taqiqlangan.
28. Turkmanistonda internet cheklangan.
29. Turkmaniston aholisi mehmondo'stligi va xayrixohligi bilan ajralib turadi.
30. Turkman oilalarining asosiy qismini erkaklar tashkil qiladi.
31. Turkmanistonning davlat gerbi faqat 2003 yilda qabul qilingan.
32. Turkmaniston bayrog'ini yaratishda diniy va siyosiy motivlar hisobga olinmagan.
33. Bu davlat qadimiy tarixga va o'ziga xoslikka ega.
34. Turkmaniston prezidenti 5 yil muddatga saylanadi.
35. Saparmurod Niyozov Turkmanistonning umrbod birinchi prezidenti.
36. Turkmanistonda birinchi ikkita internet-kafe 2007 yilda ochilgan.
37. "Do'zax darvozalari" deb nomlangan gaz krateri; – Turkmanistonning mashhur diqqatga sazovor joyi. 1971-yildan beri u yerda gaz yonib kelinadi.
38. Axalteke zotli otlar Turkmaniston mulki hisoblanadi.
39. Hatto Turkmaniston gerbida ham otlar bor.
40. Turkmanistonda oddiy uy hayvonlari bilan bir qatorda tuyaqushlar ham yuradi.
41. Turkmaniston aholisi yoshiga qarab har doim soch turmagini yaratadi.
42. Turkmaniston Markaziy Osiyo hududida joylashgan eng kam o'rganilgan davlat hisoblanadi.
43. Turkmaniston bayrog'i yashil rangda.
44. Turkmaniston bayrog'idagi besh yulduz mamlakatning besh viloyatidir.
45. Turkmaniston hududida joylashgan Qugitang eng g'ayrioddiy joy. Bu Yura parkining bir turi.
46. Turkmanistonda Axalteke otlariga bag'ishlangan ko'rgazmalar, bayramlar, shou va musobaqalar.
47. Gilam Turkmanistonning eng mashhur brendi hisoblanadi.
48. Turkmanistonda bola tug'ilganda gilam to'qish shart.
49. Turkmanistondagi kuyovning onasi bo'lajak keliniga ikkita lehimli yurak sovg'a qilishi kerak.
50. Turkmanistonda zargarlik san'ati mashhur hisoblanadi.
51. Turkmanistonda eng hurmatli mangal echki go'shtidan tayyorlanadigan mangal hisoblanadi.
52. Palov Turkmaniston xalqi orasida eng mashhur taom hisoblanadi.
53. To'liq foydalanish mumkinligi va tayyorlashning qulayligi Turkmaniston oshxonasining o'ziga xos xususiyati hisoblanadi.
55. Turkmanistonda to'ylarda bo'lajak xotinning bosh kiyimi uchun kelin-kuyovlar bilan jang qilishning kulgili marosimi o'tkaziladi.
56. Turkmanistonning har bir fuqarosi o'z Vatanini hurmat qiladi.
57. Turkmanistonning bepoyon kengliklarida hozir ham uy uyini uchratish mumkin.
58. Turkmanlar uchun musiqa ularning hayotidir.
59. Turkmaniston Osiyodagi eng xavfsiz davlatlardan biri hisoblanadi.
60. Turkmanistonning ayrim hududlari xorijlik mehmonlar uchun yopiq.
61. Turkmanistonda narxlar qat'iy belgilangan.
62. Turkmaniston qishloqlarida o'g'rilar deyarli yo'q.
63. Turkmanistonda joylashgan Ashxobod "Sevgi shahri" deb tarjima qilingan.
64. 1948-yilda Ashxobod zilzila natijasida vayron bo'ldi va o'sha paytda 110 mingga yaqin turkman halok bo'ldi.
65. Qadimda Turkmaniston hududida joylashgan Marv shahri Osiyoning eng yirik shahri

hisoblangan.

66. Turkmanlarda ko'plab bayramlar bor, masalan, chaqaloq tug'ilishi yoki uy qurilishi, birinchi tish paydo bo'lishi yoki sunnat.
67. Turkmanistondagi barcha bayramlar rang-barang.
68. Turkman libosida juda ko'p taqinchoqlar bor.
69. Turkmanistonda bahor eng qulay fasl hisoblanadi.
70. Turkmanistonda yozda ham kechasi sovuq.
71. Agar Turkmanistonda bola yomg'irli havoda tug'ilgan bo'lsa, u odatda Yag'mir deb atalgan.
72. Qurbon hayiti turkmanlar uchun musulmonlarning muhim bayramidir, bu kunda hamma maroqli bo'ladi.
73. Turkman liboslari ayollar va qizlarning bosh kiyimlarini ajratib turadi.
74. Turkmaniston xalqi o'z davlatining an'alariga juda ehtiyotkor.
75. Qovun Turkmanistonda alohida mahsulot hisoblanadi, chunki u mehnatsevarlik va mahorat timsoli hisoblanadi.
76. 1994 yilda Turkmanistonda Qovun bayrami paydo bo'ldi.
77. Dagdan — Turkmanistonning faqat tog'lar yaqinida o'sadigan daraxti.
78. Turkmanistonda Chandir vodiysi bor.
79. Turkmanistonda juda mashhur faoliyat — bu yog'ochdan yasalgan idishlar yaratish.
80. Turkmanistonda joylashgan dinozavrlar platosining uzunligi 400 metrni tashkil qiladi.
81. Turkmanlarda qadimdan ilonga sig'inish bo'lgan.
82. Turkmaniston o'z hududi bo'yicha MDH davlatlari orasida 4-o'rinni egallaydi.
83. Turkmanistonda joylashgan Qora-Bog'oz-Gol ko'li eng sho'r ko'lidir.
84. Turkmanistonning Internet domeni barcha domenlar dunyosida yangilik sanaladi.
85. Turkman kelinlarida eng ko'p kumush buyumlar bor.
86. Ashxobod nafaqat Turkmaniston poytaxti, balki dunyodagi eng issiq shahardir.
87. Turkmanistonning o'ziga xos faunasi bor, u yerda ko'pchilik hayvonlar tunda yashaydi.
88. Turkmaniston agrar-industrial davlat hisoblanadi.
89. Firuza Turkmanistondagi eng yaxshi kurort hisoblanadi.
90. Turkmanistonda majburiy sug'urta tizimi mavjud.
91. Turkmaniston aholisi ish haqining 2 foizini sug'urta uchun to'laydi.
92. Turkmanistondagi yosh er-xotinning his-tuyg'ulariga sodiqdirlar.
93. Turkmanlar o'zaro munosabatlarini qonuniylashtirishdan avval moddiy bazani yaratadilar.
94. Turkmanistonda bolalar va oilalarga g'amxo'rlik qilish og'irligi erkakning yelkasida.
95. Turkmanistonda sovg'alar to'yga noz-ne'matlar bilan kelishadi.
96. Turkmaniston to'yida kelinning ota-onasi bolalarga qimmatbaho va katta sovg'a berishlari kerak.
97. Turkmaniston tabiiy gazning katta zahiralariga ega.
98. Turkmanistonda gaz quvurlari tarmog'i juda katta.

37-§. TOJIKISTON RESPUBLIKASI.

1. Quyidagi geografik nomlar qanday geografik obyektlarga tegishli ekanligini topib, daftaringizga jadval shaklida yozib oling.

Zarafshon, Xo'jand, Pomir, Qorako'l, Dushanbe, Panj, Ko'lob, Vaxsh, Sarez, Sirdaryo, Boxtar, Hisor-Oloy

Javob:

Tog'	Daryo	Ko'l	Shahar
Pomir	Zarafshon	Qorako'l	Dushanbe
Hisor-Oloy	Panj	Sarez	Xo'jand
	Vaxsh		Ko'lob
	Sirdaryo		Boxtar

38-§. AMALIY MASHG'ULOT.

MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARINING QIYOSIY GEOGRAFIK TAVSIFI.

1. Darslik va atlasdagi Markaziy Osiyo davlatlari to'g'risidagi ma'lumotlardan foydalanib daftaringizda quyidagi ko'rinishdagi jadvalni to'ldiring:

Markaziy Osiyo davlatlariga qiyosiy geografik tavsif.

QOZOG'ISTON
<i>Iqtisodiy geografik o'rni: qulay va noqulay jihatlari</i>
Qulay jihati: Osiyo va Yevropa davlatlarini bog'lovchi temir yo'l va avtomobil magistralarining o'tganligi, katta transport ahamiyatiga ega Kaspiyga tutashligi, Rossiya va Xitoydek yirik davlatlarga chegaradosh ekanligi.
Noqulay jihati: dengiz va okeanlardan uzoqda, berk havzada joylashganligi, iqlimi qurg'oqchil, hududining katta qismini cho'l va chalacho'llardan iborat ekanligi.
Maydoni (ming km²)
2724,9 ming km ² (2 724 900 km ²). Jahonda 9-o'rinda.
Aholisi (mln kishi)
2020-yilda - 18,7 mln. 2022-yilda - 19,17 mln. Jahonda 63-o'rinda
Aholisi zichligi (kishi/km²)
1 km ² ga 7 kishi. (18 700 000:2 724 900=6,86)
Aholisi joylashuvining xususiyatlari
Aholi respublika janubida sug'orma dehqonchilik rivojlangan daryo vodiylarida va tog'oldi tekisliklarda hamda mamlakat shimolidagi sanoatlashgan hududlarda birmuncha zichroq joylashgan.
Relyefi
Qozog'iston relyefida tekisliklar hukmronlik qiladi, faqat respublikaning janubi-sharqiy qismida tog' tizmalari joylashgan, markaziy rayonlari relyefi esa kuchli parchalangan yassitog'likdan iborat.
Asosiy foydali qazilmalari

Qozog‘iston foydali qazilmalarga dunyodagi eng boy davlatlardan biri hisoblanadi. Neft va tabiiy gazning yirik konlari Kaspiy dengiziga yaqin hududlarda, toshko‘mirning asosiy zaxiralari (Qarag‘anda, Ekibastuz havzalari) esa markaziy mintaqada mujassamlangan. Shuningdek, Qozog‘istonning markaziy va sharqiy viloyatlari temir, marganes, xrom, uran, mis, volfram, rux, qo‘rg‘oshin va boshqa metallarning katta zaxiralari ega. Noruda mineral boyliklaridan fosforit va oltingugurt alohida e‘tiborga loyiq.

Suv resurslari bilan ta‘minlanganlik darajasi va asosiy manbalari

Yog‘inlarning ozligi, hududining aksariyat qismini tekisliklar ishg‘ol qilgani mamlakatning katta qismida suv resurslari tanqisligini keltirib chiqargan. Asosiy daryolari hisoblanadigan Irtish, Ili, Sirdaryo, Ural respublikaning chekka qismlaridan oqib o‘tadi, to‘yinish manbalari esa qo‘shni mamlakatlar hududida joylashgan. Eng katta ko‘llari: Kaspiy, Balxash, Olako‘l, Tengiz, Zaysan.

Elektr stansiyalarning asosiy turi

Elektr energiyasining 90% idan ortiq qismi IESlarda ishlab chiqariladi.

Qishloq xo‘jaligining asosiy tarmoqlari

Dehqonchilikning yetakchi tarmog‘i donchilik. U ayniqsa mamlakatning shimoliy viloyatlaridagi lalmi yerlarda yaxshi rivojlangan. Janubiy viloyatlarida dehqonchilik sug‘orish yordamida rivojlantirilib, bu yerda uning asosiy tarmoqlari sabzavotchilik, sholichilik, polizchilik va bog‘dorchilik hisoblanadi.

Chorvachilikning yetakchi tarmoqlari: qo‘ychilik, qoramolchilik, yilqichilik, tuyachilik.

Sanoatining asosiy tarmoqlari

Neft-gaz, ko‘mir, qora va rangli metallurgiya, kimyo va mashinasozlik.

QIRG‘IZISTON

Iqtisodiy geografik o‘rni: qulay va noqulay jihatlari

Qulay jihatlari: *Qirg‘iz Respublikasi (Qirg‘iziston) Yevrosiyo materigining o‘rta qismida asosan Tyanshan tog‘li o‘lkasi hududida joylashgan. Bu esa o‘z navbatida gidroenergiya resurslari bilan yaxshi ta‘minlanganligini bildiradi.*

Noqulay jihatlari: *dengiz va okeanlardan uzoqda, berk havzada joylashgan, xalqaro ahamiyatga ega transport magistrallari uning hududidan deyarli o‘tmaydi. Bu holat Qirg‘izistonning murakkab relyef sharoiti bilan bog‘liq.*

Maydoni (ming km²)

199,9 ming km² (199 900 km²). Jahonda 86-o‘rinda.

Aholisi (mln kishi)

2020-yilda 6,6 mln (6 600 000). Jahonda 110-o‘rinda.

Aholisi zichligi (kishi/km²)

1 km² ga 33 kishi. (6 600 000:199 900=33.01)

Aholisi joylashuvining xususiyatlari

Qirg‘iziston aholisi tog‘li relyef sharoitida juda notekis joylashgan bo‘lib, aksariyat qismi tog‘ oralig‘idagi vodiylar va botiqlarda jamlangan. Aholi eng zich ravishda Farg‘ona va Chuy vodiylarida yashaydi. Bu holat o‘sha hududlarning dehqonchilik uchun qulay tabiiy sharoiti bilan bog‘liq.

Relyefi

Qirg‘iziston tabiatining asosiy xususiyatlari uning tog‘liligi bilan bog‘liq. Mamlakat hududining deyarli 90% i tog‘ tizmalari bilan band. Qirg‘izistonning Xitoy bilan chegarasida Tyanshanning eng baland tog‘i — G‘alaba cho‘qqisi joylashgan, u

mamlakatning eng baland nuqtasi hisoblanadi.

Asosiy foydali qazilmalari

Qirg'izistonning asosiy yer osti boyliklari **oltin, surma, simob, volfram, uran, qalayidan** iborat.

Suv resurslari bilan ta'minlanganlik darajasi va asosiy manbalari

Tyanshan tog'larida yirik muzliklarning mavjudligi hisobiga Qirg'iziston suv-energetika resurslari bilan yaxshi ta'minlangan. Eng katta daryolari **Norin, Chuy va Talas**. Eng katta ko'li — Qirg'iziston va uning xalqi uchun beqiyos ahamiyatga ega bo'lgan **Issiqko'ldir**.

Elektr stansiyalarning asosiy turi

Qirg'izistonda elektr energetika asosan **GES**larga tayanadi. Eng yirik GESlar Norin daryosida qurilgan.

Qishloq xo'jaligining asosiy tarmoqlari

Dehqonchilik tog' oraliq'idagi vodiylarida rivojlangan. Asosiy qishloq xo'jalik ekinlari qatoriga **bug'doy, paxta, kartoshka, sabzavot, kungaboqar, tamaki** kiradi.

Chorvachilikning **qo'ychilik, echkichilik, qoramolchilik, yilqichilik** singari tarmoqlari yaxshi rivojlangan.

Sanoatining asosiy tarmoqlari

Sanoati hozirgi vaqtda asosan **tog'-kon** tarmog'iga ixtisoslashgan. Sanoatning boshqa tarmoqlaridan **yengil, oziq-ovqat va mashinasozlik** sanoatlari katta ahamiyatga ega.

TURKMANISTON

Iqtisodiy geografik o'rni: qulay va noqulay jihatlari

Qulay jihatlari: Markaziy va Janubi-g'arbiy Osiyo mamlakatlarini bog'lovchi temir yo'l va avtomobil magistrallari o'tgan. Shuningdek, Kaspiy dengizi orqali Turkmaniston Rossiya va Kavkaz davlatlari bilan bog'langan.

Noqulay jihatlari: dengiz va okeanlardan uzoqda, berk havzada joylashgan, cho'lli tekisliklar katta maydon egallagan.

Maydoni (ming km²)

491,2 ming km² (491 200 km²). Jahonda 52-o'rinda.

Aholisi (mln kishi)

2020-yilda 6,0 mln (6 000 000). Jahonda 112-o'rinda.

Aholisi zichligi (kishi/km²)

1 km² ga 12 kishi. (6 000 000:491 200=12.21)

Aholisi joylashuvining xususiyatlari

Aholi joylashuvi mamlakatning tabiiy geografik xususiyatlari bilan belgilanadi. Aholi asosan Amudaryo, Murg'ob va Tajan daryolarining vodiylarida, Kopetdog' etagidagi tekislikda va Kaspiy sohilida istiqomat qiladi.

Relyefi

Turkmaniston hududini asosan keng tekisliklar ishg'ol etadi va uning 80% idan ortig'i Qoraqum cho'liga to'g'ri keladi. Tog'lar faqat chegarabo'yi janubiy va sharqiy hududlarida joylashgan. Janubiy tog' va tog' oldi hududlari seysmikligi bilan ajralib turadi. Ashxobod shahrida 1948-yilda sodir bo'lgan zilzila mintaqada XX asr mobaynida ro'y bergan eng falokatli zilzilalardan biri hisoblanadi.

Asosiy foydali qazilmalari

Turkmanistonning eng muhim mineral boyliklari **tabiiy gaz, neft** va turli **kimyoviy tuzlardan** iborat. Turkmaniston tabiiy gaz zaxiralari bo'yicha jahon mamlakatlari orasida

4-o'rinda turadi.

Suv resurslari bilan ta'minlanganlik darajasi va asosiy manbalari

Cho'lli tekisliklar katta maydon egallagani uchun Turkmaniston suv resurslariga boy emas. Respublikadagi eng yirik suv manbai **Amudaryo** hisoblanadi. Amudaryodan to'yinadigan **Qoraqum kanali** (Qoraqumdaryo) dunyodagi eng yirik sug'orish kanalidir.

Elektr stansiyalarning asosiy turi

Yoqilg'i resurslari bilan yaxshi ta'minlangani va suv resurslarining taqchilligi tufayli respublikada elektr energiyasi faqat **IES**larda ishlab chiqariladi.

Qishloq xo'jaligining asosiy tarmoqlari

Qishloq xo'jaligining asosiy tarmoqlari **donchilik, paxtachilik** (xususan, qimmatbaho ingichka tolali navlar yetishtiriladi), **uzumchilik, qorako'lchilik, yilqichilik, tuyachilik** hisoblanadi. Turkmanistonda boqiladigan Axalteki zotli otlari butun dunyoga mashhur bo'lib, turkmanlarning ramzi va faxridir. Hatto respublika gerbida ham axalteki oti tasvirlangan.

Sanoatining asosiy tarmoqlari

Turkmaniston iqtisodiyotining asosini **yoqilg'i-energetika** va **kimyo sanoati** tashkil etadi. **Gaz sanoati** davlat byudjeti uchun eng katta daromad manbaidir. **Neft va neftni qayta ishlash sanoati** ham Turkmanistonda yaxshi rivojlangan.

TOJIKISTON

Iqtisodiy geografik o'rni: qulay va noqulay jihatlari

Qulay jihatlari: tog'li o'lka hududida joylashgan. Bu esa o'z navbatida gidroenergiya resurslari bilan yaxshi ta'minlanganligini bildiradi.

Noqulay jihatlari: Dunyo okeaniga chiqish imkoniyatining yo'qligi, baland tog' tizmalari sharoitida quruqlik transportini rivojlantirishning ancha murakkabligi, harbiy-siyosiy vaziyati notinch bo'lgan Afg'oniston bilan qo'shniligi.

Maydoni (ming km²)

141,4 ming km² (141 400 km²). Jahonda 93-o'rinda.

Aholisi (mln kishi)

2020-yilda 9,4 mln (9 400 000). Jahonda 96-o'rinda.

Aholisi zichligi (kishi/km²)

1 km² ga 66.5 kishi. (9 400 000:141 400=66.47)

Aholisi joylashuvining xususiyatlari

Tog'li relyef sharoiti tufayli dehqonchilik uchun qulay yerlarning yetishmovchiligi aholi asosiy qismining tog' oralig'idagi vodiylar va botiqlarda mujassamlashuviga olib kelgan. Aholisining yuqori zichligi bilan mamlakat shimolidagi Farg'ona vodiysi, janubi-g'arbida joylashgan Hisor hamda Vaxsh vodiylari alohida ajralib turadi. Pomir tog'larida esa aholi daryo vodiylari va tog' yonbag'irlaridagi mayda qishloqlarda siyrak holda joylashgan.

Relyefi

Tojikiston tog'li mamlakat hisoblanadi. Hududining 90% idan ko'prog'ini baland tog' tizmalari egallaydi. Sharqida o'rtacha balandligi 4000 metrdan yuqori bo'lgan Pomir tog' o'lkasi joylashgan. Eng baland nuqtasi Ismoil Somoniy cho'qqisi — 7495 m. Seysmik jihatdan faol mintaqada joylashgani bois respublikada kuchli zilzilalar sodir bo'lib turadi.

Asosiy foydali qazilmalari

Tojikiston zamini turli ma'dan zaxiralariga boy. Xususan, respublika hududida **uran, oltin,**

kumush, surma, polimetall rudalarining yirik konlari mavjud. Ammo Tojikiston yoqilg'i-energetika resurslariga boy emas.

Suv resurslari bilan ta'minlanganlik darajasi va asosiy manbalari

Tojikiston Respublikasi suv va gidro energetika resurslari bilan eng yaxshi ta'minlangan davlatlar qatoriga kiradi. Mamlakat hududidan **Panj, Vaxsh, Sirdaryo, Zarafshon** kabi daryolar oqib o'tadi. **Qorako'l, Sarez, Iskandarko'l** respublikaning eng katta ko'llaridir. Ulardan ayniqsa Pomirda joylashgan, 1911-yili kuchli zilzila natijasida Murg'ob daryosi o'zanida vujudga kelgan yirik to'g'onli ko'l — Sarez ko'li mashhur.

Elektr stansiyalarning asosiy turi

Tojikiston elektr energetikasi Qirg'iziston singari **GES**larga asoslangan. Eng yirik GESlar Vaxsh daryosida barpo qilingan va ular orasida Norak GESi alohida iqtisodiy ahamiyatga ega.

Qishloq xo'jaligining asosiy tarmoqlari

Tojikistonda dehqonchilikning asosiy tarmoqlari: **donchilik, paxtachilik, bog'dorchilik** va **uzumchilik**. Paxta va turli mevalar respublikaning muhim eksportbop mahsulotlari qatorida turadi. Sug'orma dehqonchilik tog' oralig'idagi vodiylarda yaxshi rivojlangan, ammo hududining aksariyat qismini tog'lar egallagani hamda aholi zichligining yuqoriligi haydaladigan maydonlarning taqchilligini keltirib chiqarmoqda.

Tog'-yaylov chorvachiligi **qoramolchilik** va **qo'ychilikka** ixtisoslashgan. Qishloq xo'jaligi tarmoqlari ichida **pillachilik** ham katta ahamiyatga ega.

Sanoatining asosiy tarmoqlari

Mamlakat sanoatining yetakchi tarmoqlari tarkibiga **rangli metallurgiya, tog'-kon, kimyo, qurilish materiallari** va **yengil sanoat** kiradi. Mamlakatning eng katta sanoat korxonasi Tursunzoda shahridagi Tojikiston alyuminiy zavodi hisoblanadi. Yengil sanoat tarmoqlari orasida **to'qimachilik sanoati** muhim o'rin tutadi.

2. Qirg'iziston va Tojikiston geografik sharoitining umumiy xususiyatlarini aniqlang va sabablarini tushuntiring.

Javob:

Transport-geografik sharoiti ancha murakkab bo'lgan Tyanshan va Pomir baland tog'lari hududida joylashgan Qirg'iziston va Tojikiston Respublikalarining iqtisodiy-geografik o'rni, subregiondagi boshqa davlatlarning joylashuviga nisbatan birmuncha noqulay hisoblanadi.

Bu ikkala davlat O'rta Osiyoning sharqiy va janubi-sharqiy tog'li qismida joylashgan bo'lib, relyefi asosan tog'lardan iborat. O'z navbatida bunday relyef shakli shu davlatlarda gidroenergiya resurslari va chorvachilik tarmoqlarini rivojlanishiga olib kelgan.

Bu davlatlarning elektr energetikasi GESlarga asoslangan.

3. Qozog'iston va Turkmanistonning o'xshash jihatlarini aniqlang va izohlang.

Javob:

Qozog'iston bilan Turkmaniston Respublikalari Kaspiy dengiziga tutash bo'lib, bu holat ikkala davlatning iqtisodiy-geografik o'rni, transport-geografik imkoniyatlari va tabiiy-resurs salohiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bu davlatlarning relyefida tekisliklar hukmronlik qiladi. Iqtisodiy geografik o'rni qulay,

boshqa mintaqalarni bog'lovchi temir yo'l va avtomobil magistrallari o'tgan. Elektr energiyasi IESlarda ishlab chiqariladi. Boshqaruv shakli prezidentlik respublika.

4. Markaziy Osiyo mamlakatlarini qanday ikkita guruhga ajratish mumkin? Fikringizni asoslang.

Javob:

Markaziy Osiyo davlatlarini ikkita tekislik hamda tog'li hududlarga bo'lish mumkin.

Tekislik hududlarga: *Qozog'iston, Turkmaniston va O'zbekiston, tog'li hududlarga:* *Qirg'iziston (90 %), Tojikiston (90 %) misol bo'ladi.*

Markaziy Osiyo davlatlarini barchasi o'tish iqtisodiyotidagi davlatlar bo'lib, asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha yuqori bo'lgan davlatlar: Qozog'iston, Turkmaniston va O'zbekiston, eng past darajadagilari esa Qirg'iziston va Tojikistonga tegishli.

5. Markaziy Osiyo davlatlari geografik sharoitining o'zaro to'ldiruvchi jihatlarini ko'rsating hamda subregion mamlakatlari o'zaro hamkorligining zarurati va muhim yo'nalishlarini asoslang.

Javob:

Markaziy Osiyo mamlakatlari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi istiqbollari ko'p jihatdan ularning uzaro iqtisodiy integratsiyasiga bog'liq. Subregion davlatlari o'zaro integratsiyalashuvining bir qator muhim geografik omillarini ajratish mumkin:

- iqtisodiy-geografik o'rnining umumiyligi;*
- temiryo'l va avtomobil transport tizimlarining yagonaligi, o'zaro bog'langanligi;*
- yirik daryolar va sug'orish kanallarining transchegaraviyligi;*
- tog'li va tekislikli mamlakatlar tabiiy resurslari, ayniqsa energiya manbalarining bir-birini to'ldiruvchi xususiyatga ega ekanligi;*
- subregion xalqlarining qardoshligi, tarixiy-madaniy jihatdan yaqinligi;*
- Orolning qurishi, cho'llashish, yerlarning sho'rlanishi, tog' muzliklarining intensiv erishi, havo va suv havzalarining zararli chiqindilar bilan ifloslanishi kabi umumiy dolzarb ekologik muammolarining mavjudligi;*
- zilzila, sel va suv toshqinlari, qor ko'chkilari va boshqa tabiiy ofatlarga birgalikda qarshi kurashishning zarurati.*

39-§. TURKIYA RESPUBLIKASI.

Turkiya haqida qiziqarli faktlar.

1. Turkiya sayyohlar eng ko'p tashrif buyuradigan mamlakatlardan biridir.
2. Ushbu mamlakat dunyodagi yong'oq va findiqning asosiy eksportchisi hisoblanadi.
3. 1934 yilgacha turklarda familiyalar mavjud emas edi.
4. Turkiya davlati 81 viloyatga bo'lingan.
5. Turklar choyni juda yaxshi ko'radilar, shuning uchun ular kuniga 10 stakan ichishadi.
6. Turkiya juda savodli aholiga ega.
7. Turkiya - bu o'zining ajoyib plyajlari bilan mashhur bo'lgan davlat.
8. Gilos birinchi marta Evropaga Turkiyadan keltirilgan.
9. Turkiyaliklarning 95 foizga yaqini Xudoning mavjudligiga ishonishadi.
10. Futbol turklar orasida eng mashhur sport turi.
11. Turkiya tibbiyot sohasida dunyoda etakchi hisoblanadi.
12. Evropa mamlakatlari orasida eng uzoq ta'til davri Turkiyada.
13. Turkiyada siz ko'chmas mulkni boshqa Evropa poytaxtlariga qaraganda 5 baravar arzonroq sotib olishingiz mumkin.
14. Turkiya dunyodagi eng xavfsiz mamlakatdir.
15. Turk tili lotin alifbosidan foydalanadi.
16. 1509 yilda Turkiyada 45 kun davom etgan eng uzun zilzila sodir bo'ldi.
17. Turkiyadagi qo'l siqish G'arb mamlakatlariga qaraganda ancha zaifroq.
18. Turklar O'rta dengizni Oq dengiz deb atashadi.
19. Oddiy turkiy janjal bir zumda janjalga aylanishi mumkin.
20. Turklar mehnatsevar odamlardir.
21. Savdolashish turk aholisining turmush tarzi deb hisoblanadi. Ular hatto o'zlarining maoshlari to'g'risida boshliqlari bilan kelishib olishadi.
22. Turkiyaning ba'zi hududlarida qor 5 oygacha yotishi mumkin.
23. Turklarda yangi yil va tug'ilgan kunlar bo'lmaydi. Bu bayramlar u yerda nishonlanmaydi.
24. Turkiyani 4 ta dengiz yuvadi: Qora, Marmara, O'rta er dengizi va Egey.
25. Birinchi marta kofe Turkiyaga keltirildi.
26. Turkiya 10 ta chang'i kurorti bilan mashhur.
27. Eng qimmat ipak gilam Turkiyaning Canya muzeyida saqlanadi.
28. Birinchi xristian kengashi aynan shu davlatda tashkil etilgan.
29. Turkiyaning plyajlari 8000 kilometr uzunlikda.
30. Suzishga qodir turk turk mushuki bor.
31. Dunyoda 90 millionga yaqin odam turk tilida gaplashadi.
32. Arxitektura yodgorliklari soni bo'yicha Turkiya etakchi o'rinni egallaydi.
33. Har bir turk restoranida bepul non, choy va suv beriladi.
34. Ushbu shtatdagi ko'chmas mulk solig'i yiliga atigi bir marta to'lanadi.
35. Ushbu mamlakatda yiliga taxminan 2 million avtomobil ishlab chiqariladi.
36. Turkiya 3 marta harbiy to'ntarishni boshdan kechirdi.
37. Faqatgina 2001 yilda ushbu shtatda o'lim jazosi bekor qilindi.
38. Turkiyalik yangi turmush qurganlarga to'y uchun oltin beriladi.
39. 23 aprel Turkiya bulutsiz baxt bayramini nishonlamoqda. Shu kuni kattalar bolalar bilan ko'p vaqt o'tkazadilar.
40. Turkiyada samolyot ishlab chiqaradigan zavod mavjud.

41. VII asrda zamonaviy Turkiya hududida odamlar sigirlarni uyushtirgan.
42. Turkiyada yonilg'i quyish uchun mashinadan chiqish shart emas. Har bir yoqilg'i quyish shoxobchasida yonilg'i quyish shoxobchalari mavjud.
43. Turkiyada Agave daraxtlari qishda gullaydi.
44. Turkiyaning janubiy qirg'og'i hududida panelli va g'ishtli uylar qurish taqiqlanadi.
45. Turkiya, betaraf bo'lib, Ikkinchi Jahon urushida qatnashmadi.
46. Formula-1 poygalari Turkiyada bo'lib o'tadi.
47. Turkiyada minerallarning taxminan 100 navlari mavjud.
48. Ozarbayjonlik eng yosh turkiyalik milliarder hisoblanadi.
49. 1983 yilda Turkiya barcha kazinolarni qonuniylashtirishga muvaffaq bo'ldi.
- 50 Zamonaviy turk tilida juda ko'p qarz so'zlari mavjud.
51. Turkiyada harbiy yurishlar otlarni tortib olish bilan birga keladi.
- 52 Turkiyaning Mardin shahrida bugungi kungacha siz Iso Masihning ona tili bo'lgan oromiy nutqini eshitishingiz mumkin.
53. Afsonaviy Troya zamonaviy Turkiya hududida joylashgan.
54. 1950 yildan boshlab har 100 ayolga to'g'ri keladigan erkaklar soni kamayib bormoqda. 1950 yilda har 100 ayolga 101 dan ortiq erkak to'g'ri kelgan. 2015 yilda allaqachon 97 kishidan kam erkak bor.
55. Turkiya aholisi bir-birlari bilan salomlashganda, yonoqlariga tegib, ikki marta quchoqlashadi.
56. Turkiyada joylashgan Marash shaharchasi uzoq muddatli muzqaymoq bilan mashhur.
- 57 Eng mazali zaytun mevalari Turkiyada etishtiriladi.
58. Turkiya non mahsulotlari iste'mol qilish bo'yicha ikkinchi o'rinda turadi.
59. Balandligi 2 metr 45 santimetr bo'lgan turk dunyodagi eng uzun odamdur.
60. Turkiyadagi armiya Yevropa davlatlari orasida eng qudratli kuchdir.
61. Turkiya dorixonasida ular qon bosimini o'lchashlari va grippga qarshi dorilarni bepul berishlari mumkin.
62. Turkiyaning Istanbul shahrida joylashgan akvarium Yevropadagi eng katta deb nomlanadi.
- 63 Turkiyada uyga kirayotganda poyabzalingizni echib, oyoq kiyimingizni eshik oldida qoldirish odat tusiga kirgan.
64. Turkiya - Oliy sudning ayol sudyasiga ega bo'lgan birinchi davlat.
65. Turkiya dunyodagi eng yirik to'qimachilik ishlab chiqaruvchisi.
66. 3,5 milliondan ortiq turkiyalik fuqaro Germaniyada rasman yashaydi.
67. Aynan Turkiyada dunyodagi birinchi universitet tashkil etilgan.
68. Uchuvchisiz raketani uchgan birinchi kishi turkiyalik erkak edi.
69. Vladimir Jirinovskiy turk tilini yaxshi biladi.
70. Ushbu mamlakatda findiqning taxminan 70% etishtiriladi.
71. Turkiya savdo sohasida rivojlangan mamlakat.
72. Dunyoning yettita mo'jizasidan 2 tasi Turkiyada joylashgan.
- 73 Turkiyada turli xil ko'zlarga ega mushuklar mavjud.
74. Turkiyada yashovchi erkaklar egri ayollarni yaxshi ko'radilar.
75. Turkiyada har bir burchakda sartaroshlar bor, chunki aholi go'zallik uchun ko'p vaqt ajratishadi.
76. Turkiya aholisi tobora ko'proq chet ellik ayollarga uylanishmoqda.
77. Turk ayollari epilatsiyani faqat oyiga bir marta amalga oshiradilar. Ular juda yuqori sifatli jarayonga ega.

- 78 Turkiyada gladiator qabristoni mavjud.
- 79 Bu mamlakatda juda ko'p gullar bor. Ularning 9000 ga yaqin navlari mavjud.
80. Turk oshxonasi dunyodagi eng yaxshi uchlikka kirdi.
- 81 Turkiyada 17-asrda kofe ichish taqiqlangan. Ushbu qonunni buzganlar qatl etildi.
82. Turklarning bir-birlarini ismlari bilan chaqirishlarini kamdan-kam uchraydi.
83. Turkiyada Pamukkale bor - mashhur termal buloqlar.
84. Turkiyada joylashgan Agri tog'i bu mamlakatning eng baland nuqtasidir.
85. Dunyoning eng yaxshi apelsinlari Turkiyaning Finike shahrida yetishtirilgan.
86. Qadimgi davrlarda Turkiyada amazonkalar bo'lgan.
87. Agar biror kishi Turkiyadan sayohatga chiqsa, an'anaviy ravishda suv havzasini to'kish kerak.
- 88 Turkiyada mushuklar yashaydigan noyob Van ko'l mavjud.
89. Faqat 1923 yilda turklar millatga aylandi.
90. Turk va rus tillarining fonetikasi to'liq mos keladi.
91. Moskvadan Turkiyaga uchish uchun taxminan 3 soat vaqt ketadi.
92. Turkiyada rasmiy din mavjud emas.
93. Turkiya xalqi barcha savdo-sotiqqlarning jekidir, ular hamma narsani soxtalashtirishi mumkin.
94. Bunday holatda, uyali qo'g'irchoqlarga o'xshagan raqamlar mashhur deb hisoblanadi.
95. Turkiyaning o'ziga xos kurash turi bor: neft uchun kurash.
96. Kasikchi olmosi Turkiyaning Istanbul shahrining saroyida taqdim etilgan.
97. Bu mamlakatda to'ylarda ziyofatdan ko'ra ko'proq raqslar bor.
98. Yomon ko'z va fezdadan olingan tumorlar Turkiyada eng keng tarqalgan yodgorlikdir.
99. Bolaligidanoq turkiyalik ota-onalar bolalarni futbol tomosha qilish uchun tashviqot qilishni boshladilar.

1. Turkiya iqtisodiy-geografik o'rnining o'ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat? Mazkur omil mamlakat iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyotiga qanday ta'sir ko'rsatadi? Shu kabi juda qulay iqtisodiy-geografik o'ringa ega bo'lgan mamlakatlarga misollar keltiring va ularni xaritadan ko'rsating.

Javob:

Turkiya Respublikasining eng muhim o'ziga xos jihatlaridan biri — uning geografik o'rnini. Hududining 97% i Janubi-g'arbiy Osiyoda, 3% qismi esa Sharqiy Yevropada joylashgan. Osiyodagi hududi asosan Kichik Osiyo yarimoroliga to'g'ri keladi, Yevropa qismi esa Bolqon yarimorolida joylashgan bo'lib, Sharqiy Frakiya deb ataladi. Turkiya Respublikasining turli qit'alarda joylashgan qismlarini Qora va O'rta dengizlarini o'zaro bog'laydigan Marmar dengizi, Bosfor va Dardanell bo'g'izlari ajratib turadi. Mamlakat qirg'oqlari shimoldan Qora dengiz, g'arbdan Egey dengizi, janubdan O'rta dengiz suvlari bilan yuviladi.

Mamlakat iqtisodiy-geografik o'rnining qulayligi uning bir nechta dengizga tutashligi, hududidan Yevropa va Osiyoni, O'rta va Qora dengiz havzalarini bog'laydigan xalqaro ahamiyatga ega bo'lgan transport yo'llarining o'tganligi bilan belgilanadi.

Chegaradosh davlatlarning xaritada belgilanishi	Nomi	Gidrografik chegaralarining xaritada belgilanishi	Nomi
1	Ozarbayjon	A	Qora dengiz
2	Gruziya	B	O'rta dengiz
3	Armaniston	D	Egey dengizi
4	Eron	E	Iskandarun qo'ltig'i
5	Iroq	G	Antalya qo'ltig'i
6	Suriya	C	Marmar dengizi
7	Bolgariya	F	Bosfor bo'g'izi
8	Gretsiya	K	Dardanelli bo'g'izi

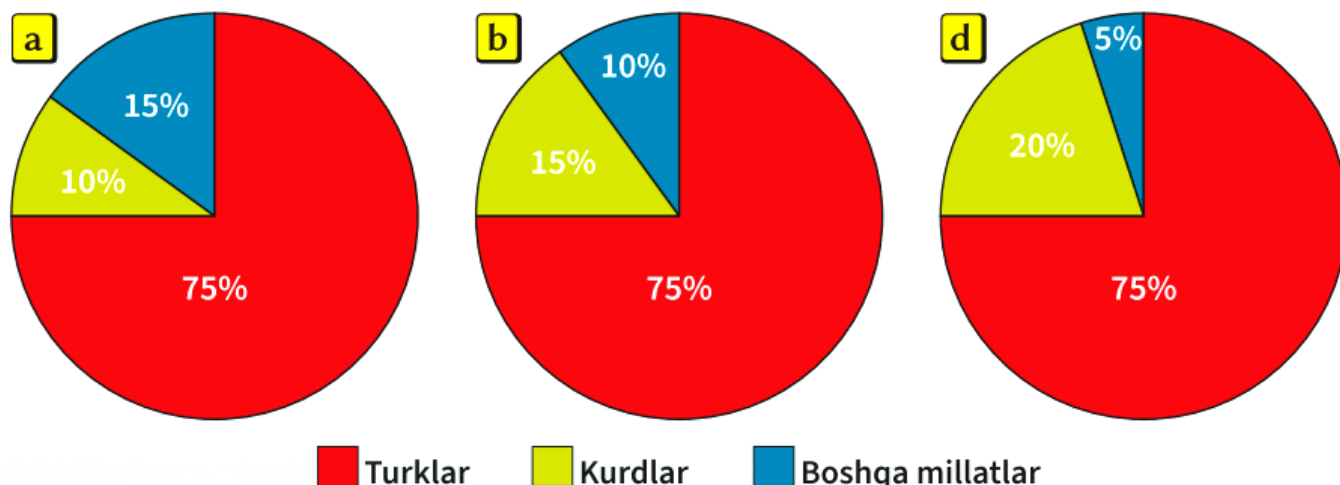
2. Turkiyaning tabiiy sharoiti aholi joylashuvi va xo'jalik ixtisoslashuviga qanday ta'sir ko'rsatadi? Nima uchun mamlakatning shimoli-g'arbiy qismida aholi juda zich joylashgan? Sanoat Turkiyaning ko'proq qaysi hududlarida rivojlangan? Nega?

Javob:

Aholi Turkiya hududi bo'ylab ancha notekis joylashgan. Mamlakatning Marmar dengiziga tutash shimoli-g'arbiy qismida aholi zichligi juda yuqori. Jumladan, mamlakat aholisining 1/5 qismi Sharqiy Frakiyada istiqomat qiladi. Markaziy va sharqiy tog'li hududlarida aholi ancha siyrak. Bunday tafovutlarga hududlarning tabiiy sharoiti va iqtisodiy-geografik o'rnining qulayligi hamda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanganlik darajasidagi farqlar katta ta'sir ko'rsatgan.

Sanoat mamlakatning g'arbida yaxshi rivojlangan bo'lsa, uning ichki hududlari agrar iqtisodiyotga ega.

3. Turkiya aholisining milliy tarkibi qaysi diagrammada to'g'ri aks ettirilganini toping.

Javob:

B diagrammada to'g'ri ko'rsatilgan.

Aholisining etnik tarkibida turklar ko'pchilikni tashkil etadi (75% dan ortiq). Jami aholining 15% idan ko'proq qismini tashkil etadigan kurdlar mamlakat janubi-sharqida istiqomat qiladi.

40-§. AMALIY MASHG'ULOT.

ERON, AFG'ONISTON VA POKISTONNING QIYOSIY GEOGRAFIK TAVSIFI.

Eron, Afg'oniston va Pokiston davlatlari haqida berilgan ma'lumotlar hamda Atlasdagi xaritalardan foydalangan holda quyidagi topshiriqlarni bajaring.

1. Eron, Afg'oniston va Pokistonning iqtisodiy-geografik o'rnini taqqoslang. Qaysi davlatlarning iqtisodiy-geografik o'rni qulay hisoblanadi? Aksincha, qaysi davlatda biroz noqulay? Nima uchun? Fikringizni xarita yordamida tushuntiring.

Javob:

IQTISODIY-GEOGRAFIK O'RNI		
Eron	Afg'oniston	Pokiston
Eron qirg'oqlari janubda Arabiston dengizi va Fors qo'ltig'i, shimoli-g'arbda Kaspiy dengizi suvlari bilan yuviladi.	Afg'oniston Janubi-g'arbiy Osiyoda joylashgan, bevosita Dunyo okeaniga chiqish imkoniyati yo'q. Mamlakat hududida Osiyoning turli qismlaridagi davlatlarni bog'lovchi transport yo'llari qurilsa, uning iqtisodiy geografik o'rni ancha yaxshilanishi mumkin.	Pokiston Janubiy Osiyoda, asosan Hind daryosi havzasida joylashgan. Qirg'oqlari janubda Arabiston dengizi suvlari bilan yuviladi.

Qaysi davlatlarning iqtisodiy-geografik o'zni qulay hisoblanadi? Aksincha, qaysi davlatda biroz noqulay? Nima uchun?

<i>Iqtisodiy-geografik o'zni Janubi-g'arbiy, Janubiy va Markaziy Osiyo davlatlarini bog'laydigan transport yo'llari o'tgani hisobiga qulay.</i>	<i>Dengiz va okeanlarga chiqish imkoniyati mavjud emas. Afg'onistondagi siyosiy vaziyat juda murakkab va beqaror bo'lib, o'tgan asrning 70-yillaridan buyon davom etayotgan fuqarolik urushi holati bilan tavsiflanadi.</i>	<i>Geografik o'rnining ijobiy xususiyatlari xalqaro ahamiyatga ega bo'lgan dengiz va quruqlikdagi transport yo'llari o'tganligi, salbiy jihatlari siyosiy vaziyati beqaror mintaqada joylashganligi. Mamlakatning amaldagi siyosiy geografik holati Hindiston bilan Kashmir hududi borasidagi ko'p yillik ziddiyat ta'sirida shakllangan.</i>
---	---	---

2. Jadvalni to'ldiring va quyidagi savollarga javob topib, topshiriqlarni bajaring.

Davlatlar	Maydoni, ming km ²	Aholisi, mln kishi	Aholi zichligi, kishi/km ²	Urbanizatsiya darajasi, %	Shahar aholisi soni, mln kishi	Qishloq aholisi ulushi, %	Qishloq aholisi soni, mln kishi
Eron	1648	84,2	...	75	...	...	...
Afg'oniston	652,8	38,9	...	24	...	...	...
Pokiston	803,9	220,9	...	37	...	...	...

a) ushbu davlatlardan qaysi biri aholi zichligi bo'yicha yuqori ko'rsatkichga ega? Bunga qanday omillar ta'sir ko'rsatgan deb o'ylaysiz?

b) qaysi davlatda qishloq aholisining ulushi eng ko'p? Bu mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot darajasi bilan nechog'lik aloqador?

Javob:

Davlatlar	Maydoni, ming km ²	Aholisi, mln kishi	Aholi zichligi, kishi/km ²	Urbanizatsiya darajasi, %	Shahar aholisi soni, mln kishi	Qishloq aholisi ulushi %	Qishloq aholisi soni, mln kishi
Eron	1648	84,2	51,0	75	63,15	25	21,05
Afg'oniston	652,8	38,9	59,5	24	9,336	76	29,564
Pokiston	803,9	220,9	274,7	37	81,733	63	139,167

Dastlab jadvalda berilgan ma'lumotlar asosida aholi zichligi topiladi. Buning uchun bizga aniqlanayotgan davlatlarni yer maydoni va jami aholisi soni kerak bo'ladi. Aholi zichligini topish uchun esa berilgan davlat yer maydonini jami aholi soniga bo'lamiz.

Eron - $84\,200\,000 : 1\,648\,000 = 51,09$ kishi;

Afg'oniston – $38\,900\,000 : 652\,800 = 59,58$ kishi;

Pokiston – $220\,900\,000 : 803\,900 = 274,78$ kishi.

Endi berilgan aholi soni va urbanizatsiya darajasiga qarab shahar aholisi sonini aniqlaymiz. Buning uchun proporsiya tuzib olamiz. Quyidagi ko'rinishda.

Eron davlati: (X – topshimiz kerak bo'lgan shahar aholisi soni, 75 % - shahar aholisi ulushi, 84,2 mln – jami aholi soni, 100 % - jami aholi ulushi)

$$\begin{array}{l} X \text{ ----- } 75 \% \\ 84,2 \text{ mln} \text{ ----- } 100 \% \end{array} \quad x = \frac{84,2 \text{ mln} \times 75\%}{100\%} = 63,15 \text{ mln}$$

Afg'oniston davlati: (X – topshimiz kerak bo'lgan shahar aholisi soni, 24 % - shahar aholisi ulushi, 38,9 mln – jami aholi soni, 100 % - jami aholi ulushi)

$$\begin{array}{l} X \text{ ----- } 24 \% \\ 38,9 \text{ mln} \text{ ----- } 100 \% \end{array} \quad x = \frac{38,9 \text{ mln} \times 24\%}{100\%} = 9,336 \text{ mln}$$

Pokiston davlati: (X – topshimiz kerak bo'lgan shahar aholisi soni, 37 % - shahar aholisi ulushi, 220,9 mln – jami aholi soni, 100 % - jami aholi ulushi)

$$\begin{array}{l} X \text{ ----- } 37 \% \\ 220,9 \text{ mln} \text{ ----- } 100 \% \end{array} \quad x = \frac{220,9 \text{ mln} \times 37\%}{100\%} = 81,733 \text{ mln}$$

Yuqoridagi ma'lumotlarni aniqlab olganimizdan so'ng qolgan grafalardagi qishloq aholisi ulushi va sonini keltirib chiqarish osongina kechadi. Qishloq aholisi ulushini topish uchun jami ya'ni 100 % dan urbanizatsiya darajasini ayirib chiqasiz. Qishloq aholi sonini topish uchun esa, jami aholi sonidan shahar aholi sonini ayirasiz javobi kelib chiqadi.

a) Jadvaldan ko'rinib turganidek yuqoridagi davlatlari ichida aholi zichligi bo'yicha yuqori ko'rsatkichga ega davlat **Pokiston**.

b) Qishloq aholisining ulushi eng ko'p bo'lgan davlat **Afg'oniston**.

3. Darslik matni va atlasdagi jahonning siyosiy xaritasidan foydalanib Eron, Afg'oniston va Pokistonga mos ma'lumotlarni toping va tegishli javoblarni daftaringizga belgilang.

A) Eron

B) Afg'oniston

D) Pokiston

№	Ma'lumotlar	Mos davlat belgisi
1	<i>Janubiy Osiyoda joylashgan</i>	D
2	<i>Kaspiy dengizi suvlari qirg'oqlarini yuvadi</i>	A
3	<i>Ichki kontinental davlat</i>	B
4	<i>Aholisining diniy tarkibida shia musulmonlari yetakchi</i>	A
5	<i>Sanoatining yetakchi tarmog'i yengil sanoat</i>	D
6	<i>Qorako'l terilarni tayyorlashda jahonda 1-o'rinda turadi</i>	B
7	<i>Ma'muriy-siyosiy tuzilishi jihatidan federativ davlat</i>	D
8	<i>Davlat byudjeti uchun eng katta daromad manbai neft va gaz eksporti hisoblanadi</i>	A
9	<i>Mamlakatning katta qismini Hind daryosining vodiysi egallaydi</i>	D
10	<i>Shahar joylarida aholining 1/4 qismi yashaydi</i>	B
11	<i>Sanoat ishlab chiqarishi juda sust rivojlangan</i>	B
12	<i>Aholisining 60% idan ko'prog'ini forslar tashkil etadi</i>	A
13	<i>Qishloq xo'jaligi bug'doy, sholi, shakarqamish, paxta yetishtirishga ixtisoslashgan</i>	D
14	<i>Qora ikra eksporti bo'yicha jahonda yetakchi o'rinda turadi</i>	A
15	<i>Aholisining yillik tabiiy ko'payish darajasi 2,5% dan yuqori</i>	B

4. Afg'oniston iqtisodiyotini rivojlantirishda qanday omillarga tayanishi mumkin va ulardan unumli foydalanilishi uchun qanday sharoitlar yaratilishi lozim? Mazkur davlatda siyosiy vaziyatning barqaror bo'lishi mamlakatimiz va butun Markaziy Osiyo mintaqasi iqtisodiy-geografik o'rni qanday ta'sir ko'rsatadi?

Javob:

Afg'oniston iqtisodiy jihatdan sust rivojlangan agrar davlat. Iqtisodiy rivojlanishida xorijiy davlatlar va xalqaro tashkilotlar tomonidan ko'rsatilayotgan moliyaviy yordam katta ahamiyatga ega.

Afg'oniston iqtisodiyoti qanday edi?

So'nggi yillarda Afg'oniston iqtisodiyoti zaiflik va yordamga qaramlik natijasida shakllanib keldi.

JST ma'lumotlari asosida oxirgi 20 yillik bo'yicha mamlakat YaIM o'sishi tahlil qilib chiqilganda ham, 2003 yildan keyingi 10 yillik davr mobaynida mamlakat iqtisodiyoti o'rtacha 9 foizdan yuqori o'sdi. Bundan keyingi yillarda esa (xalqaro yordamlar kamayishi ta'sirida) o'sish sur'ati sekinlashdi va 2015–2020 yillar oralig'ida yillik o'rtacha ko'rsatkich 2,5 foizga tushib qoldi.

2020 yilda aholisi 40 millionga yaqin bo'lgan Afg'onistonda YaIM hajmi 19,8 mlrd dollar bo'lib, aholi jon boshiga bu ko'rsatkich 509 dollarni tashkil qiladi.

Mamlakat tashqi savdo aylanmasiga e'tibor qaratilsa, 2019 yilda mamlakat eksportining umumiy hajmi 870 mln dollarni, import esa 8,6 mlrd dollar (salbiy tashqi savdo saldosi deyarli 10 baravar yuqori) atrofida bo'lgan.

Bundan tashqari, siyosiy nizolar sabab xavfsizlik uchun ajratiladigan budjet iqtisodiyotining 29 foizini tashkil qilgan.

Qochqinlar inqirozi

«Tolibon»ning hokimiyatga kelishi fonida Qo'shma Shtatlar Afg'oniston markaziy bankining AQShda saqlanayotgan aktivlarini muzlatib qo'ydi. Ma'lumotlarga ko'ra, aprel oyi oxirida Afg'oniston markaziy bankining valuta zaxiralari 9,4 mlrd dollarni tashkil etgan. Shundan so'ng AQShning ta'siri kuchli bo'lgan Xalqaro valuta jamg'armasi (XVF), Jahon banki (JB) kabi tashkilotlar tomonidan Afg'oniston iqtisodiyotiga ko'rsatib kelinayotgan yordamlar ham to'xtatildi. Natijada valuta hisoblari muzlatilishi ortidan Afg'onistonda naqd pul yetishmasligi tufayli oziq-ovqat mahsulotlari va yonilg'i narxi keskin qimmatlashib ketdi.

XVFning oxirgi prognozlariga ko'ra, joriy yilda Afg'oniston iqtisodiyoti 30 foizga qisqarishi kutilmoqda. Bu millionlab odamlar qashshoqlashib ketishi va ayanchli gumanitar inqirozga olib kelishi mumkin, bu esa birinchi navbatda qochqinlar soni ortishiga sabab bo'ladi.

Qochqinlarning katta oqimi ularni qabul qiladigan qo'shni respublikalarda davlat resurslariga yuk bo'lishi, mehnat bozorida bosimni kuchaytirishi va ijtimoiy keskinlikka olib kelishi mumkin.

Avgust oyidagi eng yomon ssenariyda mintaqada yana 500 ming yangi afg'on qochqini paydo bo'lishi kutilayotgani aytilgan bo'lsa, ayni paytda bu raqamlar qariyb 1 million kishigacha yetishi mumkinligi taxmin qilinmoqda.

BMT ma'lumotlariga ko'ra, havo harorati pasayib borishi natijasida uysiz qolgan afg'onlarning ahvoli yomonlashmoqda. Yordamga muhtoj afg'onistonliklar soni 20 millionga yetgan va ularning soni har kuni o'sishda davom etmoqda.

Qo'shni mamlakatlar qochqinlarni qabul qilishi mumkinmi?

Afg'on qochqinlarini qabul qilishi mumkin bo'lgan qo'shni mamlakatlar sifatida asosan Tojikiston, Pokiston va Eron ko'rilmogda. XVF hisob-kitoblariga ko'ra, bu Tojikiston uchun 100 million dollar, Eronga 300 million dollar va Pokistonga 500 million dollarga tushishi mumkin. Shuningdek, qochqinlarni qabul qilishda Markaziy Osiyo mamlakatlari asosiy nomzodlar sifatida ko'rilyotgan bo'lsa-da, ularning aksariyati buni mutlaqo xohlamaydi.

Mintaqa mamlakatlaridan faqatgina Tojikistonda afg'onlarni qabul qilish bo'yicha qisman xohish bo'lsa-da, mamlakatning iqtisodiy holati bunga to'la darajada imkon bermaydi. Shu sabab Tojikiston xalqaro moliyaviy yordam olmaguncha ko'p sonli qochqinlarni qabul qila olmasligini ma'lum qilgan.

O'zbekiston hukumati ayni paytda afg'on qochqinlarini qabul qilish rejalari mavjud emasligini bildirgan. Bunga asosli sabablarni ham keltirish mumkin.

Birinchiidan, qochqinlarni joylashtirish O'zbekiston budjeti uchun katta moliyaviy xarajatlarni talab qiladi. Xalqaro hamjamiyat tomonidan bu borada aniq dastur va miqdorlarga asoslangan amaliy ishlar qilinmadi, ya'ni xalqaro moliyaviy yordam qaysi davlatlar tomonidan ko'rsatilishi yoki uning aniq miqdori mavjud emas. 2015 yildagi og'ir migratsion inqirozdan keyin Yevropa Ittifoqi afg'on qochqinlarini qabul qilmasligini va ularni qo'shni mamlakatlarga joylashtirish uchun yordam ko'rsatish bo'yicha ishlar qilinishini aytishgan bo'lsa-da, yakuniy va yakdil qaror qabul qilinmadi.

Ikkinchiidan, afg'on qochqinlarini qabul qilish mamlakatdagi ijtimoiy kayfiyatga jiddiy ta'sir o'tkazadi. Aholining ko'pligi afg'onlardan xavfsirashadi va ularga nisbatan ishonchsizlik yuqori darajada.

Uchinchiidan, O'zbekiston oldida hech qanday xalqaro majburiyat ham mavjud emas. Mamlakat BMTning qochqinlar to'g'risidagi konvensiyasiga qo'shilmagan.

To'rtinchidan, pandemiya holatidagi sanitariya-epidemiologiya muammolari, transchegaraviy jinoyatlar va giyohvand moddalar savdosi kengayish xavfining ortishi kabi muammolarni ham ko'rsatish mumkin.

Afg'onistondagi vaziyatning Markaziy Osiyo mamlakatlari iqtisodiy holatiga ta'siri

Afg'oniston qadimdan Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan faol savdo aloqalarida ishtirok etib kelgan va o'ziga xos ko'priq vazifasini ham o'tagan. Ayni paytdagi iqtisodiy beqaror holat bir qancha salbiy oqibatlarini yuzaga keltiradi:

Birinchidan, Afg'oniston ilgari katta miqdordagi xorijiy yordam olgan. Birgina Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti davlatlari 2001 yildan 2019 yilgacha Afg'onistonga 65 milliard dollar xayriya qilgan. Bu mablag'ning katta qismi savdo aloqalari orqali yaqin qo'shni mamlakatlar Eron, Pokiston, Turkmaniston va O'zbekiston bozoriga kirib borgan. Ayni vaziyatda esa ko'plab davlatlar va tashkilotlar Afg'onistonga «terrorizmni moliyalashtirish»dan o'zlarini tiyish uchun pul ajratishni to'xtatganini ma'lum qilgan.

Ikkinchidan, beqaror siyosiy holat Afg'oniston bilan qo'shni mamlakatlarning xalqaro imiji va ichki investitsion muhitiga ta'sir o'tkazadi. Masalan, Afg'oniston inqirozi natijasida Pokistonning dollardagi obligatsiyalari narxi taxminan 1 foizga, O'zbekistonning 2030 yilda to'lanadigan dollarlik obligatsiyalari esa qariyb chorak foizga kamayib ketdi.

Shuningdek, beqarorlik xorijiy investorlar va biznes vakillariga Markaziy Osiyo davlatlariga investitsiya kiritishdan o'zlarini tiyishga majbur qiladi.

Uchinchidan, Markaziy Osiyo davlat rahbarlarining oxirgi uchrashuvlarida Afg'oniston ham bevosita mintaqadagi savdo aloqalarida teng huquqli a'zo davlat sifatida ko'rilyotgandi. Xususan, Qozog'istonning Afg'onistonga eksporti 2017 yilda 560 mln dollar, 2018 yilda 510 mln dollarni, 2019 yilda esa qariyb 400 mln dollarni tashkil etgan. O'zbekiston va Afg'oniston o'rtasidagi 2020 yildagi o'zaro tashqi savdo aylanmasiga e'tibor qaratiladigan bo'lsa, 777 mln dollarni tashkil etib, shundan 774,6 mln dollar eksport ulushiga, 2,3 mln dollar esa import hissasiga (ijobiy TSA saldos 337 barobar ko'p) to'g'ri kelgan. Moliyaviy holat yomonlashishi oqibatida esa Afg'onistonning qo'shni respublikalardan qarzdorligi ortib bormoqda. Xususan, mamlakatdagi DABS energetik korporatsiyasi ma'lumotlariga ko'ra, birgina Afg'onistonning qo'shni davlatlar oldida elektr energiya uchun qarzi 62 mln dollarga yetgan. Ta'kidlanishicha, Tojikistonga 11,2 mln dollar, O'zbekistonga 9,9 mln dollar va Turkmanistonga 5,1 mln dollar to'lab berishi kerak. Bu kabi holatlar ortib borishi esa moliyaviy jihatdan qudratli bo'lmagan qo'shni respublikalar bilan munosabatlarga salbiy ta'sir o'tkaza boshlaydi. Xavf yuqoriligi sabab mahalliy tadbirkorlar tavakkalchilik asosida savdo-sotiq uchun mablag' jalb qilishda katta risklarga duch keladi (avval ham risklar yuqori bo'lgan, ammo xalqaro yordamlar evaziga afg'on xalqida hozirgiga qaraganda ko'proq mablag' bor edi).

To'rtinchidan, Afg'oniston hududi Markaziy va Janubiy Osiyoni bog'laydigan o'ziga xos yo'lak vazifasini bajaradi. Birgina «Termiz-Hayraton» ko'prigidagi nazorat-o'tkazish punkti orqali har yili 5 million tonnagacha turli yuklar tashilgan, ularning qariyb 70 foizi Afg'oniston orqali Pokiston portlariga olib o'tilgan. Gumanitar inqirozning kuchayishi ortidan esa tahdidlar ortib boraveradi.

Xulosa o'rnida aytadigan bo'lsak, Afg'onistonning iqtisodiy tiklanishi haqida gapirishga hali ancha erta va bu borada asosli omillar ham mavjud emas. Gumanitar inqirozning kuchayishi ortidan qochqinlar sonining ortib borishi esa qo'shni mamlakatlarga nisbatan salbiy ta'sir o'tkazadi va bosimni kuchaytiradi.

41-§. XITOIY XALQ RESPUBLIKASI.

Xitoy haqida qiziqarli faktlar.

1. Xitoy dunyodagi eng qadimiy sivilizatsiya hisoblanadi.
2. Bu mamlakatda topilgan arxeologik topilmalarning yoshi 8000 yilgacha.
3. Xitoyda badavlat odamlar o'xshashlarni yollab, kerak bo'lsa, o'zlariga emas, qamoqqa jo'natadi.
4. Xitoy San-Fransisko havosining 29% ifloslanishi uchun javobgardir.
5. Xitoyda ingliz tilini biladiganlar AQShdagiga qaraganda ko'proq.
6. Xitoyda qizni haftasiga 31 dollarga ijaraga oladigan sayt bor.
7. Xitoy dunyodagi eng zich joylashgan davlat hisoblanadi.
8. Tualet qog'ozini birinchi marta Xitoyda 1300-yillarda paydo bo'lgan.
9. Birinchi marta porox shu holatda paydo bo'lgan.
10. Xitoy faqat bir vaqt mintaqasida yashaydi.
11. Oq rang Xitoyda motam sanaladi.
12. Xitoyda hayotning zaruriy qismi choy ichishdir.
13. Xitoyliklar quyosh botishni yoqtirmaydilar. Quyoshda kuyish ular orasida moda hisoblanmaydi.
14. Xitoyda nikohlar ko'pincha kech tuziladi.
15. Xitoyda bayramning rangi qizil.
16. Xitoyda eng past ajralish darajasi.
17. Xitoyda omad timsoli ko'rshapalak hisoblanadi.
18. Xitoy jahon qo'ziqorin ishlab chiqaruvchisi hisoblanadi.
19. Xitoy navbatlarida qabul qilinmaydi.
20. Xitoy aholisining 70 foizi ko'zoynak taqib yuradi.
21. Xitoyda jigar va buyraklarni iste'mol qilishni afzal ko'rmaydilar.
22. Xitoyliklar hayvonlarga nisbatan rahmdil emas. Shuning uchun ular qo'shimcha pul topish uchun hayvonlardan foydalanadilar.
23. Xitoyda sabzavotlar hech qachon xom iste'mol qilinmaydi. Ular qaynatiladi yoki bug'lanadi.
24. Xitoyda siz shimlarida teshiklari bor bolalarni ko'rishingiz mumkin, shuning uchun ular xohlagan vaqtda o'zlarini yengillashtirishlari mumkin.
25. Xitoyda dam olish hamma bir vaqtda, Yangi yil oldidan boshlanadi.
26. Chop tayoqchalari Xitoyda ixtiro qilingan.
27. Guruch ko'pchilik xitoy taomlarining asosidir.
28. Xitoyda bola tug'gan ayollar tug'ilgandan keyin 30 kun davomida yotoqda yotish odat tusiga kirgan.
29. Xitoyliklar spirtli ichimliklarni faqat yirik kompaniyalarda ichishadi.
30. Xitoyda vegetarianlar ulushi katta.

Qadimgi Xitoy haqida 20 ta qiziqarli fakt

1. Futbol qadimgi Xitoyda paydo bo'lgan, chunki qadimgi odamlar bu o'yinni 1000 yil oldin o'ynashgan.
2. Qo'ziqorinlar qadimgi xitoyliklarning sevimli taomidir.
3. Qadimgi xitoy kalendarlarida yil qishki kun to'xtashidan keyingi birinchi yangi oy bilan boshlangan.

4. Qadimgi Xitoyda ajdaho sharaflari ramz hisoblangan. U mifologiyada tasvirlangan.
5. Qadimgi Xitoyning asosiy ramzlari qushlar edi.
6. Qadimgi Xitoyda haramlar bo'lgan.
7. Qadimgi Xitoy mifologiyasida aytilishicha, oyna uyni himoya qiladi.
8. O'sma ko'priklarni qadimgi xitoyliklar ixtiro qilgan.
9. Qog'oz qadimgi xitoylar tomonidan yaratilgan.
10. Ipak yasash qadimgi xitoylarning mahoratidir.
11. Taxminan 6000 yil oldin qadimgi Xitoy sivilizatsiyasi paydo bo'lgan.
12. Qadimgi xitoyliklar lakni ixtiro qildilar. Poyafzal va yog'och buyumlarni namlashdan himoya qilish uchun ular bilan qoplangan.
13. Qadimgi Xitoy mutafakkirlari falsafa rivojiga katta hissa qo'shgan.
14. Qadimgi Xitoyda ipak kontrabandasi uchun odamlar shafqatsizlarcha qatl etilishi mumkin edi.
15. Qadimgi xitoyliklar qo'ziqorinni taxminan 3000 yil oldin iste'mol qila boshlaganlar.
16. Konfutsiy qadimgi xitoylik donishmand edi.
17. Kompas Qadimgi Xitoyda yaratilgan.
18. Qadimgi Xitoyda yotoqlar isitish va markaziy isitish bilan jihozlangan.
19. Oq choy qadimgi xitoyliklarning sevimli ichimlikidir.
20. Qadimgi Xitoyda dunyodagi birinchi seysmograf ixtiro qilingan.

Buyuk Xitoy devori haqida 20 ta qiziqarli fakt

1. Buyuk Xitoy devorining umumiy uzunligi 8851 km 800 m ga etadi.
2. Buyuk Xitoy devori dunyodagi eng uzun sun'iy inshootdir.
3. Devorni qurish uchun tosh bloklarni yotqizishda o'chirilgan ohak qo'shilgan yelimli guruch pyuresi ishlatilgan.
4. Bu bino dunyodagi eng uzun va eng katta qabriston hisoblanadi.
5. Xitoy devorini koinotdan ko'rish mumkin.
6. Buyuk Xitoy devori YuNESKO ro'yxatiga kiritilgan.
7. Xitoy devori Xitoyning tan olingan ramzi hisoblanadi.
8. 2004 yilda Xitoy devoriga eng yirik turistik tashrif qayd etilgan bo'lib, unga 41,8 milliondan ortiq sayyoh tashrif buyurgan.
9. Xitoy devori qurilishiga 2 ming yilga yaqin vaqt sarflangan.
10. Buyuk Xitoy devori qadimgi dunyo mo'jizalaridan biri emas.
11. Devor bir necha marta nomini o'zgartirgan.
12. Birinchi yevropaliklar Xitoy devori hududiga qadam bosa olmadilar.
13. 1644 yilda Buyuk Xitoy devori qurilishi tugallandi.
14. Xitoydagi devor ko'plab sport turlari uchun joy bo'lgan.
15. Xitoy devori hududidagi janglar uzoq yillar davomida olib borilgan.
16. Xitoy devori miloddan avvalgi 221 yilda qurila boshlandi.
17. Xitoy devorida tungi tashriflar tashkil etiladi.
18. Harbiylar Buyuk Xitoy devorini qurganlar.
19. Mahalliy valyutada Xitoy devorini ko'rishning iloji yo'q.
20. Devor yaxshi akustikaga ega.

Xitoy tili haqida 20 ta qiziqarli faktlar.

1. Xitoy tilida taxminan 1,4 milliard kishi gaplashadi.
2. Xitoy tili eng qadimiy tillardan biridir.
3. Bu tilda juda ko'p dialektlar mavjud.
4. 100 mingga yaqin xitoycha belgilar mavjud.
5. Xitoy tilining o'ziga xos xususiyati uning tonalligidir.
6. Xitoy tili oddiy grammatikaga ega.
7. Xitoy tilidagi belgilarning aksariyati o'xshash.
8. Qiyinchiliklar haqida gapiradigan personajda bitta tom ostida 2 ayol tasviri bor.
9. Xitoy tilida tinish belgilari yo'q.
10. Dunyoda xitoycha klaviatura mavjud emas.
11. Bu til Ginnesning rekordlar kitobiga kiritilgan.
12. Xitoy tili haqli ravishda dunyodagi eng qiyin tillardan biri hisoblanadi.
13. Xitoy tilida "Ha", "Yo'q" so'zlari yo'q.
14. Xitoydagi ko'pchilik familiyalar bir bo'g'inda yozilgan.
15. Xitoy tilida so'zlashuvchilar yaxshi eshitish qobiliyatiga ega.
16. Xitoy tili dunyodagi barcha tillar orasida ikkinchi eng mashhur tildir.
17. Xitoy tili maqom va hurmatli til hisoblanadi: u BMTning barcha ishchi tillari ichida 6-tili hisoblanadi.
18. Xitoy tilida alifbo yo'q.
19. Xitoy tilida 7 dialekt guruhi mavjud.
20. Intonatsiyaga qarab, xitoy tilidagi so'zlar turlicha jaranglashi mumkin.

1. Xitoy iqtisodiy-geografik o'rnining ijobiy va salbiy tomonlarini izohlang. Atlasdagi jahonning siyosiy xaritasidan Xitoy bilan chegaradosh davlatlarni aniqlang va daftaringizga yozib oling. U qaysi davlatlar bilan eng uzun davlat chegaralariga ega?

Javob:

IQTISODIY-GEOGRAFIK O'RNII	
<i>Ijobiy tomonlari</i>	<i>Salbiy tomonlari</i>
<i>Xitoy iqtisodiy-geografik o'rnining qulayligi Tinch okean qirg'oqlariga bevosita chiqish imkoniyatiga ega ekani bilan belgilanadi.</i>	<i>Xitoy hududi va chegaralarida bahsli hududlarning mavjudligi. Janubiy va janubi-sharqiy tomonlari baland tog'lar bilan o'ralganligi o'z navbatida shu chegaradagi davlatlar bilan iqtisodiy aloqalarni o'rnatish bir oz murakkabligi.</i>

Chegaradosh davlatlarning xaritada belgilanishi	Davlat nomi	Xitoy davlati bilan chegarasining uzunligi	Xitoy bilan chegarasi uzunligiga ko'ra o'rni
1	Rossiya	shimoli-g'arbda 40 km va shimoli-sharqda 3605 km (3645 km)	3
2	Shimoliy Koreya	1416 km	6
3	Vetnam	1281 km	7
4	Laos	423 km	12
5	Myanma	2185 km	4
6	Butan	470 km	11
7	Nepal	1236 km	8
8	Hindiston	3903 km	2
9	Pokiston	523 km	10
10	Afg'oniston	76 km	14
11	Tojikiston	414 km	13
12	Qirg'iziston	858 km	9
13	Qozog'iston	1533 km	5
14	Mo'g'uliston	4677 km	1
Gidrografik chegaralari			
Xaritada belgilanishi		Nomi	
A		Tinch okeani	
B		Sariq dengiz	
D		Sharqiy Xitoy dengizi	
C		Tayvan bo'g'ozi	
F		G'arbiy Koreya qo'ltig'i	

E	<i>Janubiy Xitoy dengizi</i>
G	<i>Bakbo (Tonkin) qo'ltig'i</i>

42-§. XITOIY IQTISODIYOTI VA IQTISODIY RAYONLARI.

1. Xitoyning turli sohalarda jahon miqyosidagi o'rnini topib, tegishli javoblarni daftaringizga belgilang.

A) 1-o'rinda

B) 2-o'rinda

D) 3-o'rinda

1) avtomobil ishlab chiqarishda;

2) shakarqamish yetishtirishda;

3) meva yetishtirishda;

4) ko'mir qazib olishda;

5) makkajo'xori yetishtirishda;

6) asal tayyorlashda;

7) elektr energiyasi ishlab chiqarishda;

8) choy yetishtirishda;

9) baliq ovlash hajmi bo'yicha;

10) sholi yetishtirishda.

Javob:

1 – A;

2 – D;

3 – A;

4 – A;

5 – B;

6 – A;

7 – A;

8 – A;

9 – A;

10 – A.

20-jadval. Xitoyning jahon bo'yicha qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarishdagi o'rni (2018-yil yakunlari bo'yicha)

№	Qishloq xo'jaligi mahsulotlari	O'lchov birligi	Yetishtirish	Jahondagi ulushi (%)	Jahon bo'yi-cha o'rni
1	Bug'doy	mln tonna	131,4	17,9	1
2	Sholi	mln tonna	214,1	27,4	1
3	Makkajo'xori	mln tonna	257,3	22,4	2
4	Kartoshka	mln tonna	90,3	26,3	1
5	Shakarqamish	mln tonna	108,1	5,7	3
6	Sabzavot	mln tonna	549	52,3	1
7	Meva	mln tonna	240,8	24,3	1
8	Choy	mln tonna	2,6	41,2	1
9	Go'sht	mln tonna	88,1	25,7	1
10	Tuxum	mln tonna	27	39,6	1
11	Jun	ming tonna	417	19,9	1

2. Quyidagi savdo brendlari asosida faoliyat yurituvchi Xitoy kompaniyalari to'g'risida nimalarni bilasiz?

a **Hisense**

b **Alibaba.com**

Javob:

Rasmda belgilanishi	Savdo brendi nomi	Kompaniya to'g'risida ma'lumot
a	Hisense	Xitoycha nomlanishi - 海信有限公司 Rimlashtirilgan ism - Hǎixìn yǒuxiàn gōngsī. Turi – Ommaviy. Sanoat - Elektron mahsulotlar, maishiy texnika. Tashkil etilgan - 1994 yil sentyabr; Bosh ofis - Tsindao, Shandun, Xitoy. Xizmat ko'rsatiladigan maydon - Butun dunyo bo'ylab mahsulotlar Mobil telefonlar, smartfonlar, televizorlar, konditsionerlar, muzlatgichlar, kir yuvish mashinalari. Daromad - 18,3 milliard AQSh dollari (2019). Operatsion daromad - 288,59 million AQSh dollari (2018). Sof daromad 1,14 milliard AQSh dollari (2019). Egasi - Qingdao Hisense Electric Holdings Co., Ltd. (29,9%). Filiallar - 54 ta kompaniya va idoralar.
b	Alibaba.com	Alibaba Group Holding Limited — Alibaba Group va Alibaba.com sifatida tanilgan, Xitoyning elektron tijorat, chakana savdo, Internet va texnologiyalarga ixtisoslashgan transmilliy texnologik kompaniyasi. 1999-yil 28-iyunda Chjetszyan shahrining Xanchjou shahrida tashkil etilgan. Kompaniya veb-portallar orqali iste'molchidan iste'molchiga (C2C), biznesdan iste'molchiga (B2C) va biznesdan biznesga (B2B) savdo xizmatlarini taqdim etadi. Elektron to'lov xizmatlari, xarid qilish qidiruv tizimlari va bulutli hisoblash xizmatlari mavjud. U dunyodagi ko'plab biznes sohalarida turli xil kompaniyalar portfeliga egalik qiladi va ishlaydi. Buyuk Britaniyaning dunyo bozorini o'rganuvchi «Kantar» kompaniyasi dunyoning eng qimmat kompaniyalari reytingini e'lon qildi. Reytingning kuchli o'nligidan „Alibaba“ ham o'rin olgan.

		2014-yil 19-sentabrda Nyu York fond birjasida Alibaba'ning ommaviy aksiyalari (IPO) 25 milliard dollarni tashkil etdi va kompaniyani 231 milliard dollar kapitallashuvini taminladi. Shu bilan dunyo tarixidagi eng yirik ommaviy taklif bo'ldi. Dunyodagi eng qimmat 10 korporatsiyadan biri va „Forbes Global 2000“ 2020 ro'yxatida dunyodagi 31-eng yirik ommaviy kompaniya deb keltirilgan. 2018-yil yanvar oyida Alibaba raqibi Tencentdan keyin 500 milliard dollarlik savdo hajmidan o'tgan ikkinchi Osiyo kompaniyasi bo'ldi. 2020-yilga kelib, Alibaba global brendning oltinchi eng yuqori bahosiga ega bo'ldi. Alibaba dunyodagi eng yirik chakana savdo va elektron tijorat kompaniyalaridan biridir. 2020-yilda u beshinchi yirik sun'iy intellekt kompaniyasi sifatida ham baholandi. Shuningdek, u eng yirik venchur kapital firmalaridan biri va dunyodagi eng yirik investitsiya korporatsiyalaridan biridir. Kompaniya dunyodagi eng katta B2B (Alibaba.com), C2C (Taobao) va B2C (Tmall) bozorlariga mezbonlik qiladi. U media sohasiga kirib bormoqda, daromadlari yildan-yilga uch baravar ko'paymoqda. Shuningdek, u dunyodagi eng katta onlayn va oflayn xarid qilish kuni bo'lgan Xitoyning Singles Day kuni (2018 yildagi) rekordini o'rnatdi
d	HUAWEI	Huawei Technologies Co. Ltd. (xitoycha: 华为; pinyin: Huáwèi — Xitoy kompaniyasi, telekommunikatsiya sohasidagi dunyodagi eng yirik kompaniyalardan biri . 1987 - yilda Xitoy Xalq ozodlik armiyasining sobiq muhandisi Ren Zhengfey tomonidan tashkil etilgan. Huawei 1987-yil 15-sentabrda asos solingan. Huawei mahsulotlariga quyidagilar kiradi: Maishiy elektronika, Mobil qurilmalar: smartfonlar (shu jumladan, Honor markasi) va planshetlar ular uchun operatsion tizim (Harmony OS) ham ishlab chiqilmoqda. Tarmoq xizmatlari : AppGallery ilovalar do'koni, 2018-yilda 266 million oylik foydalanuvchilarga yetdi. AppGalleryda 560 000 foydalanuvchi ro'yxatdan o'tgan. ishlab chiquvchilar Telekommunikatsiya uskunalari simsiz tarmoq uskunalari asosiy tarmoq uskunalari (IMS, Mobile Softswitch, NGN), tarmoq qurilmalari (FTTx, xDSL, optik qurilmalar, routerlar, tarmoq kalitlari) ilovalar va apparat vositalari (IN, mobil ma'lumotlar xizmatlari, BOSS) terminallar (UMTS / CDMA). 2015 - yilda Huawei dunyodagi uchinchi yirik smartfon ishlab chiqaruvchisi bo'ldi. 2017 - yilning birinchi choragi natijalariga ko'ra, kompaniya bozorda uchinchi o'rinni ham

		egalladi - etkazib berish hajmi 34,2 million smartfonni tashkil etdi, bu 6,1% ulushga to'g'ri keladi . 2018-yilning ikkinchi choragida Huawei Apple'ni ortda qoldirib, dunyodagi ikkinchi yirik smartfon ishlab chiqaruvchisiga aylandi. 2018-yil iyun oyida Huawei Rossiyada smartfonlarni onlayn sotish bo'yicha Samsung ortda qoldirib, yetakchiga aylandi. 2019-yil mart oyida kompaniya Koreyaning Gentle Monster moda brendi bilan hamkorlikda yaratilgan o'zining birinchi aqlli ko'zoynaklarini taqdim etdi. Ularning ramkasiga dinamiklar, mikrofon, antenna va batareya o'rnatiladi. 2019-yil iyul oyida kompaniya 5G ulanishiga ega birinchi smartfonni taqdim etdi. Smartfon modeli HUAWEI Mate 20 X deb nomlandi
e	UnionPay	UnionPay — 2002 yilda tashkil etilgan xalqaro to'lov tizimi. Xitoy Davlat kengashi va Xitoy Xalq banki tashabbusi bilan yaratilgan. Uning aksiyadorlari 200 dan ortiq moliyaviy tashkilotlardir. 2015-yilda amalga oshirilgan to'lovlar hajmi bo'yicha u Visa va Mastercard'dan o'zib ketdi va dunyodagi eng yirik to'lov tizimiga aylandi, biroq to'lovlarning atigi 0,5 foizi Xitoydan tashqarida amalga oshiriladi.
f	Xiaomi	Xiaomi Corporation (talaffuzi: Shuomi Korpareyshn) — Xitoyning elektron uskunalar ishlab chiqaruvchi kompaniyasi bo'lib, 2010-yilning aprel oyida asos solingan. Bosh ofisi Pekinda joylashgan. Xiaomi smartfonlar, mobil dasturlar, noutbuklar, sumkalar, quloqchinlar, MI televizorlar, oyoq kiyimlar, fitnes brasletlar va boshqa ko'plab mahsulotlar ishlab chiqaradi va ularni ishlab chiqarishga investitsiya qiladi. Xiaomi shuningdek, Apple, Samsung va Huaweidan so'ng telefon chiplarini o'zi ishlab chiqara olgan to'rtinchi kompaniyadir. Xiaomi o'zining dastlabki smartfonini 2011-yil avgustda taqdim etdi va tezkorlik bilan Xitoy bozoriga tarqaldi va 2014-yilga kelib mamlakatning eng katta smartfon kompaniyasiga aylandi. 2018-yilning to'rtinchi choragiga kelib esa Xiaomi dunyoning to'rtinchi eng katta smartfon ishlab chiqaruvchisiga aylandi, Hindiston va Xitoy bozorlarida ham yetakchilikni qo'lga oldi. 2019-yilning may oyida qirqdan ortiq mamlakat smartfon bozorlarida dastlabki beshlikda turdi. Xiaoming dunyo bo'ylab 16700 dan ortiq ishchilari mavjud. U Hindiston, Yaponiya, Rossiya, Janubiy Koreya, Janubiy Afrika va boshqa ko'plab Janubiy Osiyo va G'arbiy Yevropa mamlakatlari bo'ylab keng yoyilib bormoqda. Hozirgi

	kunda kelib Xiaomi dunyoning 90dan ortiq mamlakatlari bo'ylab sotiladi. Forbes jurnali ma'lumotlariga ko'ra kompaniya asoschisi Lei Jun 12.5 milliard AQSh dollarining egasidir. Xiaomi o'z investorlaridan 1.1 milliard AQSh \$ olganidan so'ng 46 milliard AQSh dollarlik kompaniyaga aylana olgan dunyoning texnologiya bo'yicha eng yaxshi to'rtinchi start-upidir. O'zining arzonligi tufayli Xiaomi smartfonlari O'zbekiston bozorlariga ham shiddat bilan kirib kelmoqda. Devicelarning arzonligiga to'xtalib o'tar ekan kompaniya vitse-prezidenti, ular smartfonlarning apparat qismidan deyarli hech qanday foyda olmasliklarini ta'kidlab o'tadilar. Foydaning asosiy qismi smartfonlarda reklama ko'rsatishdan ekan.
--	---

43-§. KOREYA RESPUBLIKASI.

Janubiy Koreya haqida qiziqarli faktlar.

1. Janubiy Koreya dunyodagi eng xavfsiz davlatlardan biri.
 2. Agar Janubiy Koreyada jinoyat sodir bo'lsa, u bir hafta davomida mahalliy gazetalarda yoritiladi.
 3. Ushbu davlatning hududi juda kichik, bu borada sivilizatsiya hamma joyda mavjud.
 4. Beysbol Janubiy Koreyadagi eng ommabop sport turi.
 5. Janubiy Koreyadagi ikkinchi eng mashhur sport o'yini - bu golf.
 6. Koreyslar tog'larda sayr qilishni yaxshi ko'radilar, chunki bu ularning sevimli mashg'ulotlari.
- Janubiy Koreyaliklarning 7,90% miyopikdir, shuning uchun ular linzalar yoki ko'zoynak taqishlari kerak.
8. Internet Explorer - bu Janubiy Koreyada ishlatiladigan brauzer, shu sababli ushbu mamlakatda barcha saytlar ushbu brauzer uchun yaratilgan va boshqasida ishlamasligi mumkin.
 9. Janubiy Koreyada qahvaxonalar hamma joyda mavjud, chunki koreyslar qahvaxonani juda yaxshi ko'radilar.
 10. Bepul Internetni Janubiy Koreyaning deyarli barcha muassasalarida topish mumkin.
 11. Janubiy Koreya mahalliy ishlab chiqaruvchilarni alohida ishonch bilan qo'llab-quvvatlaydi.
 12. Qishloq xo'jaligi Janubiy Koreya iqtisodiyotining eng muhim tarmog'i hisoblanadi.
 13. Janubiy Koreyada stomatologiya xizmati juda qimmat deb hisoblanadi, shuning uchun bu mamlakat aholisi og'iz bo'shlig'ini diqqat bilan kuzatib boradi.
 14. Koreyslar o'qish uchun muhim rol o'ynaydilar, chunki ular ertalabdan kechgacha o'qishadi.
 15. Janubiy Koreyada ta'til yo'q.
 16. Bu mamlakatda 2 ta asosiy katta bayramlar mavjud. Bu Yangi yil va kuz festivali. Shu kunlarda koreyslar 3 kun dam olishadi.
 17. Janubiy Koreyada ortiqcha vaznga ega odamni uchratish kamdan-kam uchraydi.
 18. Faqat prezidentlar Janubiy Koreyadan kelgan o'qituvchilarni ishdan bo'shatishlari mumkin.

22. Janubiy Koreyaning aholisi sochlari va o'z terilariga qanday g'amxo'rlik qilishni bilishadi, shuning uchun ularni bo'yanishsiz tasavvur qilish qiyin.
23. Ko'pchilik, koreys ayollari, ularning go'zalligi sun'iy ravishda yaratilganiga qaramay, yapon ayollariga qaraganda ancha go'zalroq deyishadi.
24. Janubiy Koreyada har kimning uyali telefoni bor, hatto uysizlar ham.
25. Janubiy Koreya toza mamlakat bo'lishiga qaramay, siz u erda urnni kamdan-kam uchratasiz.
26. Janubiy Koreyaning har bir fuqarosi qo'shiq aytishni afzal ko'radi, shuning uchun karaoke ularning asosiy sevimli mashg'ulotidir.
27. Janubiy Koreyaning xarid qilish shovqini taxminan soat 19:00 dan keyin boshlanadi.
28. Janubiy Koreyadagi motellar cherkovlarga qo'shni.
30. Har bir yigit, nogironlardan tashqari, Janubiy Koreyada harbiy xizmatdan o'tishi shart.
31. Janubiy Koreyada oziq-ovqat kulti mavjud.
32. Koreyslar, do'stingizning hayoti haqida so'rash o'rniga, "yaxshi ovqatlaningizmi?"
33. Janubiy Koreyadan kelgan har bir taom haqida ushbu mamlakat aholisi sog'liq uchun foydali ekanligini aytishadi.
34. Janubiy Koreyaliklar ruslarga qaraganda ancha ko'proq ichishadi.
35. Koreyaning har bir aholisi ichish uchun yuzta qiziqarli o'yin-kulgini biladi.
37. Koreyalik turmush qurgan erkaklar o'zlarining turmush o'rtog'ini aldaydilar.
39. Janubiy Koreyadagi keksa ayollar taxminan bir xil ko'rinishga ega.
40. Janubiy Koreyada qarovsiz hayvonlar yo'q.
41. Janubiy Koreyadagi chet elliklar 2 turga bo'linadi: ingliz tili o'qituvchilari va almashinuvchi talabalar.
42. Janubiy Koreyaliklar stul yoki divanga emas, balki polga o'tirishni afzal ko'rishadi.
43. Koreysni yomg'ir ostida qo'riqchiga olib chiqish haqiqiy emas.
44. Koreys musiqasi asosan estrada musiqasi.
45. Janubiy Koreyada kuchli yog'ingarchilik tufayli suv toshqini tez-tez uchraydi.
46. Janubiy Koreyada hech qanday hudud yo'q.
47. Ko'pgina koreys barlari pivo uchun gazak buyurtma qilishni taklif qilishadi.
48. Koreyaliklar, kimdir bilan uchrashganda, avvalo ularning yoshini so'rashadi.
49. Janubiy koreyalik yosh yigitlar xuddi filmlardagi kabi romantik munosabatlarni o'rnatadilar.
50. Bunday holatda chekishga deyarli hamma joyda ruxsat beriladi.
51. Koreyada chekadigan ayollar juda kam.
52. Janubiy Koreyada deyarli hech kim ism bilan chaqirilmaydi.
53. Janubiy Koreya aynan Sharqiy Osiyoning o'rtasida joylashgan davlatdir.
54. Koreys tili eng o'ziga xosdir.
55. Ushbu davlat eng yirik avtomobil ishlab chiqaruvchilar beshligiga kiradi.
56. Janubiy Koreya - aholi zich joylashgan ko'plab davlatlardan biri.
57. Ushbu davlat hududida 20 dan ortiq milliy bog'lar mavjud.
58. Barcha professional videoo'yin musobaqalari Janubiy Koreyada paydo bo'lgan.
59. Xangang - Janubiy Koreyadagi eng uzun daryo.
60. Taekvondo, yakkakurash san'ati ham shu mamlakatda paydo bo'lgan.
61. Spirtli ichimliklar - Janubiy Koreyaning azaliy dushmani.
62. Qo'pol odamga o'xshamaslik uchun Janubiy Koreyada qo'l berib ko'rishish qoidalarga muvofiq amalga oshiriladi.
63. Janubiy Koreya - konservativ davlat.

- 64 1979 yilgacha Janubiy Koreyada ayollar kiyimlari qattiq nazorat ostida edi. Keyin, nafaqat yubka uzunligi, balki soch uzunligi ham tartibga solingan.
65. Janubiy Koreya o'zining istirohat bog'lari bilan mashhur.
66. Janubiy Koreyada hojatxona parki yaratildi, u erda turli davrlardagi hojatxonalardan turli xil narsalar namoyish etildi.
67. Koreyada va buqalar kurashida uning o'ziga xos xususiyati, chunki buqalar jangdan oldin spirtli ichimlik ichishlari kerak.
- 68 Janubiy Koreya butun dunyodagi eng qiziqarli mamlakat.
69. Koreyslar qizil rangdan qo'rqishadi.
70. Janubiy koreyalik talabalar g'ayrioddiy aql bilan ajralib turadi.
71. Janubiy Koreyadagi ko'plab restoranlar o'z uylariga ovqat etkazib berishadi.
72. Koreyalik erkaklar go'zallik mahsulotlarini yaxshi ko'radilar va ular ayollar kabi bo'yanish bilan shug'ullanishadi.
73. 1998 yildan beri Janubiy Koreyada dastlab oddiy reklama hisoblangan loy festivali bo'lib o'tdi.
76. Janubiy Koreyadagi qon shaxsni aniqlashga yordam beradi.
77. Seul moda markazi va Janubiy Koreyaning poytaxti.
78. Koreyada ichki kiyimlar, kiyim-kechaklar va poyabzallarning o'lchamlari umuman boshqacha hisoblanadi.
79. Soju - koreyslarning eng sevimli spirtli ichimliklari.
80. Janubiy Koreyada eng kam tarqalgan protsedura - bu go'zallik salonlarida sochlarni tekislash.
81. Aynan koreyslar kamerani mobil telefonlarning old qismiga surish g'oyasini ilgari surishdi.
82. Selfi ham Janubiy Koreyadan kelgan.
83. Janubiy Koreya aholisi kelajakda bolasi shifokor bo'lishi uchun ko'p pul berishga tayyor.
85. Koreyslar bir necha soat davomida ko'p sababsiz kulishlari mumkin.
87. Ushbu mamlakatda uyali aloqa arzon emas.
88. Janubiy Koreyadagi oshxonada bepul suv doimo mavjud.
89. Koreyslar "J" va "R" harflarini deyarli aytishmaydi.
91. Klubdagi koreyslar raqsga tushishmaydi, ular sakrashadi.
92. Janubiy Koreyada sayyohlarni yaxshi ko'rishadi va ularga yaxshi munosabatda bo'lishadi.
93. 1960 yilgacha Koreya eng qashshoq davlatlardan biri hisoblanardi.
- 94 Janubiy Koreyada giyohvandlik deyarli mavjud emas.
95. Ushbu mamlakatda sut mahsulotlari zamonaviy hisoblanadi.
- 96 Janubiy Koreyada topilgan Dharani Scroll eng qadimiy bosma nashr hisoblanadi.
97. Koreyaliklar o'zlarining fotosuratlari bilan ovora.
- 98 Janubiy Koreyada oqsoqollarga yaxshi munosabatda bo'lish va hatto begonalarga salom berish odat tusiga kiradi.
99. Janubiy Koreya xalqi dunyodagi eng mehnatkash odamlardir.
100. 99% bu koreyslarning savodxonlik darajasi.

1. Mamlakat aholisining yosh tarkibiga qanday jarayon katta ta'sir ko'rsatmoqda? Quyidagi jadvalni daftaringizga chizib oling va mavzu matnida berilgan ma'lumotlardan foydalanib to'ldiring.

	14 yoshgacha bo'lgan bolalar	15—64 yoshdagilar	65 yosh va undan kattalar
Ulushi, %	...	...	...
Soni, mln kishi	...	...	...

Javob:

	14 yoshgacha bo'lgan bolalar	15—64 yoshdagilar	65 yosh va undan kattalar
Ulushi, %	12 %	72 %	16 %
Soni, mln kishi	6,2	37,3	8,3

Darslik matnida 14 yoshgacha bo'lgan hamda 65 yosh va undan katta bo'lgan aholi ulushi berilgan. Shu ma'lumotlardan kelib chiqib 15-64 yoshdagilarni aniqlaymiz. Buning uchun 14 yoshgacha hamda 65 yosh va undan kattalar ulushini qo'shib chiqqan natijani 100 % aholi ulushidan ayiramiz.

$12 \% + 16 \% = 28 \%$; $100 \% - 28 \% = 72 \%$. Demak 15 – 64 yoshdagilar ulushi 72 % ekan.

Yuqoridagi foiz ko'rsatkichlaridan kelib chiqib, ularning sonini aniqlashga harakat qilamiz. Koreya aholisi 2020-yil ma'lumotiga ko'ra **51,8 mln** kishini tashkil etadi. Endi yoshga doir aholi sonini aniqlash uchun proporsiya tuzib olamiz (berilgan yoshga doir ulushni jami aholi soniga ko'paytirib chiqqan natijani yuz soniga bo'lsak javobi kelib chiqadi).

$$\begin{array}{l} 51,8 \text{ mln} \text{ ----- } 100 \% \\ X \text{ ----- } 12 \% \end{array}$$

$$x = \frac{12 \% \times 51,8 \text{ mln}}{100 \%} = 6,216 \text{ mln}$$

14 yoshgacha bo'lgan bolalar ulushi 12 %, soni 6,2 mln kishi.

$$\begin{array}{l} 51,8 \text{ mln} \text{ ----- } 100 \% \\ X \text{ ----- } 72 \% \end{array}$$

$$x = \frac{72 \% \times 51,8 \text{ mln}}{100 \%} = 37,296 \text{ mln}$$

15-64 yoshgacha bo'lganlar ulushi 72 %, soni 37,3 mln kishi.

$$\begin{array}{l} 51,8 \text{ mln} \text{ ----- } 100 \% \\ X \text{ ----- } 16 \% \end{array}$$

$$x = \frac{16 \% \times 51,8 \text{ mln}}{100 \%} = 8,288 \text{ mln}$$

65 yosh va undan kattalar ulushi 16 %, soni 8,3 mln kishi.

2. Mamlakatimiz va Koreya Respublikasi o'rtasidagi iqtisodiy aloqalar qaysi yo'nalishlarda rivojlanmoqda? Qo'shimcha manbalar asosida ikki davlat o'rtasidagi savdo aylanmasi hajmi va uning tovarlar tarkibi to'g'risida ma'lumotlar toping.

Javob:

Davlatimiz rahbari Koreya Respublikasini mamlakatimizga raqamli va "yashil" texnologiyalarni keltirishda asosiy hamkorlardan biri deb bilishini alohida ta'kidladi.

2021 yil 28 yanvar kuni O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Koreya Respublikasi Prezidenti Mun Chje In bilan videoanjuman shaklida uchrashuv o'tkazdi. Davlat rahbarlari ikki tomonlama munosabatlar borasida alohida strategik sheriklikni yanada mustahkamlash va hamkorlikni har tomonlama kengaytirishni ta'kidladilar.

Oliy, kasb-hunar va maktabgacha ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniy meros ob'yektlarini raqamlashtirish va restavratsiya qilish sohalaridagi hamkorlikning joriy va istiqbolli dasturlari ko'rib chiqildi.

Joriy yilda janubiy koreyalik hamkorlar ishtirokida amalga oshirilayotgan loyihalar doirasida jami 400 million dollargacha investitsiyalarni o'zlashtirilishi ma'lum qilindi. Bundan tashqari, ikki davlat hamkorligining yangi yo'nalishi sifatida yuqori texnologik sohalar, shu jumladan energetika, neft-gaz, kimyo va neft-kimyo, farmatsevtika, qayta ishlash sanoati, qishloq xo'jaligi, infratuzilmani modernizatsiya qilish, transport va logistika, turizm va ko'plab boshqa tarmoqlarda jami qiymati 3,4 milliard AQSh dollardan ziyod bo'lgan 55 ta yangi loyiha amalga oshiriladi.

Bugungi kunga qadar ikki davlat Tashqi ishlar vazirliklari o'rtasida 14 raund siyosiy maslahatlashuvlar bo'lib o'tdi (oxirgisi 2020 yil 5 noyabrda videoanjuman shaklida o'tkazilgan). 2018 yil 17 – 18 aprel kunlari Koreya Respublikasi tashqi ishlar vaziri Kan Gyon Xva O'zbekistonga rasmiy tashrif bilan keldi. 2007 yil noyabr oyidan buyon "Koreya Respublikasi – Markaziy Osiyo" yillik hamkorlik forumi faoliyat ko'rsatib kelmoqda. 2020 yil noyabr oyida Tashqi ishlar vaziri A. Kamilov Forumning 13-yig'ilishida ishtirok etdi.

Xalqaro tashkilotlar doirasidagi hamkorlikda O'zbekiston Respublikasi bugungi kunga qadar Koreya Respublikasining barcha tashabbuslarini qo'llab-quvvatlab kelgann. Xususan, BMT ning irqiy kamsitishni bartaraf etish bo'yicha Qo'mitasiga (2018 – 2021 yillar), EKOSOS (2016 y.), inson huquqlari Kengashiga (2013 – 2015 y. va 2016 – 2018 y.), xalqaro huquq Komissiyasiga (2017 – 2021 y.), BMTning xalqaro savdo huquqi bo'yicha komissiyasiga (2013-2019 y. va 2019-2025 y.), xalqaro telekommunikatsiya Ittifoqi Kengashiga (2010 – 2014 y., 2014 – 2018 y. va 2018 – 2022 y.), xalqaro telekommunikatsiya Ittifoqi Kengashi telekommunikatsiya standartlashtirish byurosi direktorligiga (2014 y.), Jahon meteorologiya tashkiloti Ijroiya Kengashi a'zoliciga (2011 y., 2015 y., 2019 y.) ilgari surgan nomzodlarini qo'llab quvvatladi.

O'z navbatida rasmiy Seul ham BMT Bosh assambleyasi doirasida O'zbekistonning tashabbusi bilan 2018 yilda qabul qilingan ikkita, ya'ni "Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik, barqarorlik va barqaror taraqqiyotni ta'minlash bo'yicha mintaqaviy va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash" hamda "Ta'lim va diniy bag'rikenglik" rezolyusiyani qo'llab-quvvatladi va unga hammualliflik qildi Shuningdek, Janubiy Koreya 2021 – 2023-yillar davomida O'zbekistonning BMT inson huquqlari Kengashiga nomzodini qo'llab-quvvatladi.

Hamkorlikning shartnomaviy – huquqiy asoslariga to'xtaladigan bo'lsak,

respublikalar o'rtasida 181 ta hujjat imzolangan bo'lib, ulardan 4 tasi davlatlararo, 53 tasi hukumatlararo, 75 tasi idoralararo va 49 tasi boshqa hujjatlar (xalqaro shartnoma maqomiga yega bo'lmagan xalqaro hujjatlar).

Koreya Respublikasi O'zbekistonning Osiyo-tinch okeani mintaqasi davlatlari savdo hamkorlari orasida yetakchi o'rinlarni egallaydi. Xususan, 1992 yilda imzolangan savdo bitimiga muvofiq mamlakatlar o'rtasida eng qulay afzalliklar rejimi o'rnatilgan. Ikki davlat o'rtasidagi savdo-iqtisodiy munosabatlar yildan yilga o'sib borishi tomonlar o'rtasidagi munosabatlar mustahkam "poydevor"ga egaligi bilan ajralib turadi.

2015 – 2020 yillarda ikki davlat o'rtasidagi savdo aylanmasi

Yillar	Savdo aylanmasi mln. AQSh doll.	Eksport mln. AQSh doll.	Import mln. AQSh doll.	Saldo mln. AQSh doll.
2015 y.	1 739,6	176,4	1 563,2	-1 386,8
2016 y.	1 070,4	201,8	868,7	-666,9
2017 y.	1 387,6	143,3	1 244,3	-1 101
2018 y.	2 159,1	108,6	2 050,5	-1 941,9
2019 y.	2 755,3	93,5	2 661,8	-2 568,3
2020 y.	2 142,3	45,5	2 096,8	-2 051,3

O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining ma'lumotlariga ko'ra 2020 yil yakuni bo'yicha ikki davlat o'rtasidagi tashqi savdo aylanmasi 2 142,3 million AQSh dollarni tashkil qildi. Shundan eksport – 45,5 million AQSh dollarni, import esa – 1 872,7 million AQSh dollarni tashkil qildi.

O'zbekistonning Janubiy Koreyaga eksport qiladigan asosiy mahsulotlari transport, qurilish, turizm xizmatlari (33,5%), yog'och va yog'och mahsulotlari (20,6%), to'qimachilik mahsulotlari (13,4%), kimyoviy mahsulotlar (10,3%), elektr uskunalar va uning qismlari (6,2%), oziq-ovqat mahsulotlari (4,3%), qurilish materiallari (4,1%), yog'li urug'lar, mevalar (2,6%) va boshqalar.

Koreyadan keltiriladigan import mahsulotlarining asosiy qismini transport vositalari va ularning ehtiyot qismlari (41,1%), turli xil mexanik va elektr uskunalar (23,1%), plastmassa va ulardan tayyorlangan mahsulotlar (5,5%), qurilish materiallari (5,3%), qora metall va undan tayyorlangan mahsulotlar (4,1%), optik uskunalar va apparatlar (3,2%), kimyoviy mahsulotlar (2,4%), kauchuk va rezina mahsulotlari (2,3%) va boshqalar.

Tomonlar investitsion hamkorlik bo'yicha ham ulkan yutuqlarga erishib kelmoqda. Xususan, 1992-2020 yillar mobaynida Koreyaning O'zbekiston iqtisodiyotiga jalb qilingan to'g'ridan – to'g'ri investitsiyalari hajmi 7 milliard AQSh dollardan ortiq. Koreya investitsiyasi ishtirokidagi korxonalar soni esa 875 tani tashkil qilib, ulardan 539 tasi – 100% Koreya kapitali ishtirokida shakllantirilgan. Ushbu korxonalarning faoliyati asosan savdo, yengil sanoat, tog'-kon, kimyo, oziq – ovqat sanoatlariga, mashinasozlik va metalga ishlov berish, uy-joy-kommunal xo'jaligi, sog'liqni saqlash, turizm va xizmatlar sohalariga ixtisoslashgan.

O'zbekistonga investitsiya kiritgan eng yirik kompaniyalar "Koreya milliy neft korporatsiyasi" (KNOC), "Koreya gaz korporatsiyasi" (KoGas), "Daewoo International", "Korean Air", "Shindong Enercom", "Haintex" va "LG" hisoblanadi.

Shu jumladan, "Koreya gaz korporatsiyasi" (KoGas) "O'zbekneftgaz" AJ bilan hamkorlikda O'zbekiston shimoli-g'arbidagi Ustyurt yassi tog'ligida qiymati 4 milliard

AQSh dollar bo'lgan gaz-kimyo majmuasini 2016 yilda qurib bitirdi. "Koreya milliy neft korporatsiyasi" esa Farg'ona vodiysida yangi neft konlarini qidirib topish loyihalarini amalga oshirish ustida ish olib bormoqda.

Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi tomonidan 74 ta Koreya kompaniyalarining vakolatxonalari akkreditatsiyadan o'tgan.

Moliya-texnikaviy ko'mak sohasida Koreya Eksimbanki iqtisodiy rivojlanish va hamkorlik Fondi (EDCF) tizimidagi hamkorlik doirasida:

- 2014 – 2017 y. – 179,5 million AQSh dollarli 4 ta loyiha;*
- 2018 – 2020 y. – 659,4 million AQSh dollarli 7 ta loyiha;*
- 2021 – 2022 y. – 1,37 milliard AQSh dollarli 12 ta loyiha amalga oshiriladi.*

Undan tashqari, Xalqaro Hamkorlik bo'yicha Koreya Agentligi (KOICA) yo'nalishidagi texnik hamkorlik O'zbekistonga beg'araz asbob-uskunalar taqdim etish, mutaxassislar va xodimlarni Koreya Respublikasida o'qitish, koreys ekspertlari va ko'ngillilarni O'zbekistonga yuborish yo'nalishlarida amalga oshirmoqda. Xususan, 1995 – 2020 yillar mobaynida KOICA yo'nalishida O'zbekiston Respublikasiga ko'rsatilgan beg'araz yordamning umumiy hajmi 130 million AQSh dollarni tashkil qilib, mablag'lar sog'liqni saqlash, ta'lim, axborot texnologiyalar, kommunal xo'jalik, qishloq va suv xo'jaligi, energetika sohaslaridagi loyihalarni amalga oshirishga maqsadida yo'naltirilgan. Shuningdek, bugungi kunga qadar KOICAning texnik hamkorligi doirasida O'zbekiston vazirliklari va idoralarining 2 000 dan ortiq vakillari Koreya Respublikasida tahsil oldi hamda 70 dan ortiq koreyalik ekspertlar hamda 500 dan ortiq ko'ngillilari O'zbekistonda o'z missiyasini amalga oshirdi.

2007 yildan buyon davlatlarimiz o'rtasida mehnat migratsiyasi sohasidagi hamkorlik doirasida Bandlikka ruxsat berish tizimi bo'yicha 31,5 mingdan ortiq O'zbekiston fuqarosi Janubiy Koreyaga yuborildi. Hozirgi kunda Janubiy Koreyada 17 mingga yaqin o'zbekistonliklar mehnat qilmoqda. Har yili Koreya Hukumati tomonidan O'zbekiston uchun 3 – 3,2 ming kishi atorofida kvota ajratiladi.

2018 yil sentyabr oyida Koreyaning Kvanju shahrida O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi huzuridagi tashqi mehnat migratsiyasi agentligining vakolatxonasi tashkil etildi.

Madaniy-gumanitar hamkorlik yo'nalishida ham bir qator yutuqlarga erishilmoqda. Xususan, ta'lim sohasida Toshkentda 1992 yildan boshlab Koreya ta'lim markazi faoliyat ko'rsatib kelmoqda. O'zbekistonning 7 ta oliy ta'lim muassasida va 48 ta maktab va litseylarida koreys tili o'rgatiladi.

Mahalliy oliygohlar Koreyaning 45 dan ortiq universitet, ilmiy-tadqiqot va ishlab chiqarish tashkilotlari bilan hamkorlik qilib kelmoqda.

O'zbekistonda Koreyaning Inxa, Puchon, Yaju universitetlari, filiallari hamda Farg'onada Koreya xalqaro universiteti faoliyat yuritib kelmoqda. 2021 yil 1 fevralda esa Aju universitetining filiali ochildi.

Toshkentda Koreya metodologiyasi bo'yicha tashkil etilgan 324-sonli maktabgacha ta'lim muassasasi faoliyat yuritadi.

Sog'liqni saqlash sohasidagi hamkorlik doirasida hozirga qadar respublikamizning 400 dan ortiq tibbiyot mutaxassislari Koreyaning yetakchi klinika va markazlarida malakasini oshirdi. 2019 yil aprel oyida sog'liqni saqlash sohasida O'zbekiston-Koreya hamkorlik markazi tashkil etildi.

2020 yil may oyida EDCF fondi ko'magida Toshkentda qiymati 130 million AQSh dollarli "Bolalar ko'p tarmoqli tibbiyot markazi" qurilishi yakunlandi. Bugungi kunda

Koreya tomoni bilan qiymati 150 million AQSh dollarli “Kattalar ko‘p tarmoqli tibbiyot markazi” hamda 150 million AQSh dollarli “Onkologik klinika” qurilishi bo‘yicha loyihalar ishlab chiqilmoqda.

Ikki davlat o‘rtasida madaniyat sohasida aloqalar ham izchillik bilan davom etmoqda. 2014 yilda Toshkentdagi “Do‘stlik bog‘i” hududining bir qismida Seul bog‘i tashkil etildi. 2018 yil oktyabr oyida Seulda “O‘zbekiston madaniyati haftaligi” tashkil etildi.

2019 yil mart oyida “Koreya – Markaziy Osiyo” hamkorlik forumi kotibiyati tomonidan tashkil yetilgan “Seulda Navro‘z” xalqaro festivalida “Navro‘z” va “Lazgi” ijodiy guruhlar ishtirok etdi. 2019 yil aprel oyida Toshkentda Koreya madaniyati va san‘ati uyi faoliyatini boshladi. Toshkent ko‘chalaridan biri “Seul” deb nomlandi.

Turizm sohasida 2018 yil 10 fevraldan buyon O‘zbekistonda Koreya Respublikasi fuqarolari uchun 30 kunga qadar vizasiz rejimi joriy etildi. 2019 yilda Janubiy koreyalik mashhur aktrisa Li Yong-aye O‘zbekistonning Koreyadagi sayyohlik elchisi etib tayinlandi. 2020 yil davomida O‘zbekistonga 6 489 ta Koreya fuqarosi tashrif buyurdi (2019 yilda – 35 524 ta, 2018 yilda – 27 269 ta).

Bugung kunda, hamkorlikning yangi yo‘nalishi sifatida O‘zbekiston Respublikasi va Janubiy Koreya o‘rtasidagi tashqi savdo aylanmasining nomutanosibligini tenglashtirish hamda eksport-import operatsiyalari nomenklaturasini diversifikatsiya qilish maqsadida ikki davlat o‘rtasida Erkin savdo to‘g‘risida bitim imzolanishi bo‘yicha muzokaralar olib borilmoqda.

O‘zbekiston bilan Erkin savdo to‘g‘risida bitim imzolanishi to‘g‘risida Koreya Respublikasi Prezidenti 2020 yil 31 dekabrda Koreya xalqiga yo‘llagan yangi yil tabrigida ham alohida to‘xtalib o‘tdi.

Ma‘lumot uchun: Erkin savdo to‘g‘risida bitim – xalqaro integratsiyaning bir turi bo‘lib, xalqaro shartnomaga muvofiq ishtirokchi davlatlar o‘rtasida o‘zaro savdoda bojxona to‘lovlari, soliqlar, yig‘imlar, shuningdek miqdoriy cheklovlar bekor qilinadi.

Joriy yil 24 sentyabrda O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vaziri o‘rinbosari B Abidov hamda Koreya Respublikasi Savdo, sanoat va energetika vazirligining Erkin savdo bitimlari bo‘yicha Bosh direktori Yang Gi Uk videokonferensiya shaklida Erkin savdo to‘g‘risida Bitim loyihasi yuzasidan navbatdagi sessiyalararo muzokaralar o‘tkazdi.

Tomonlar Bitim loyihasini ko‘rib chiqdilar hamda ayrim tovarlarga qo‘llaniladigan tarif cheklovlarini soddalashtirish istiqbollarini muhokama qildilar.

Shu bilan birga, Janubiy Koreya O‘zbekiston Respublikasini Jahon savdo tashkilotiga a‘zo bo‘lishida ko‘maklashib kelmoqda. Jumladan, O‘zbekistonni Jahon savdo tashkilotiga a‘zo bo‘lish bo‘yicha tashkil etilgan ishchi guruhga Koreya Respublikasining Jahon savdo tashkilotidagi doimiy vakili janob Li Te Xon raislik qiladi. 2020 yil avgust oyida JST kotibiyat bilan Ishchi guruh yig‘ilishining 5 raundi o‘tkazildi.

Umuman olganda, diplomatik aloqalar o‘rnatilganidan buyon Koreya Respublikasi barcha yo‘nalishlarda, xususan amalga oshirilayotgan iqtisodiy-ijtimoiy o‘zgarishlarda, xalqaro masalalarda O‘zbekistonning sinalgan, ishonchli strategik hamkoriga aylandi. O‘z navbatida O‘zbekiston bilan siyosiy, iqtisodiy jabhalarda keng aloqalarni yo‘lga qo‘yish Koreya tomoni manfaatlariga ham to‘la mos keladi. Bundan kelib chiqqan holda tomonlar yaqin va uzoq istiqbolda ikki tomonlama aloqalarini yanada rivojlantirish va mustahkamlashga harakat qiladilar.

(Xurshidbek Samiyev)

44-§. YAPONIYA.

Yaponiya va yaponlar haqida 100 ta qiziqarli faktlar

Yaponiya, shubhasiz, noyob davlatdir. Xalqning qadimiy an'analari har doim boshqa mamlakatlar aholisini qiziqtirgan. Yaponiya haqidagi qiziqarli faktlar nafaqat bu davlatdagi hayotning o'ziga xos xususiyatlari, balki bu xalqning tabiati, aholisi, madaniyati haqida ham ma'lumot beradi.

Yaponiya haqida 70 ta fakt

1. Yaponiyada 11 fevral milliy bayramdir – Imperiya tashkil topgan kun.
2. Yaponiyada delfinlarni yeyish odat tusiga kirgan.
3. Yaponiyada Sevishganlar kunida sovg'alar beriladi va faqat qizlar hamdardlik bildiradilar.
4. Eng sekin McDonald's Yaponiyada ishlaydi.
5. Yaponiyada faqat ikkita shardan qor odam yasash odat tusiga kirgan.
6. Yaponiyada mevalar juda qimmat, lekin baliq va go'sht arzon.
7. Yaponiyada chegirma berilmaydi.
8. Bu shtatda zilzila paytida talonchilik bo'lmaydi.
9. Polkovnik Sanders Yaponiyada Rojdestvoning eng muhim ramzlaridan biridir.
10. Yaponiyada hatto oziq-ovqat do'konida ham kattalar uchun jurnal va filmlar sotiladi.
13. Yaponiyalik politsiyachilar dunyodagi eng halol odamlardir, chunki ular hech qachon pora olmaydilar.
14. Yaponiyada o'quv yili 1-aprelda boshlanadi va trimestrlarga bo'linadi.
16. Yaponiyada maktab formasining yubkalari yoshiga qarab uzunligi turlicha bo'ladi: o'quvchi qanchalik katta bo'lsa, etak shunchalik qisqa bo'ladi.
18. Yaponiya poyezdning 1 daqiqaga kechikishi sezilarli kechikish hisoblangan dunyodagi yagona davlatdir.
19. Bu mamlakat o'z joniga qasd qilish holatlari bo'yicha eng yuqori davlatlardan biri hisoblanadi.
20. Yaponiyada nikohlarning 30% ota-onalar tomonidan uyushtirilgan kelishish natijasida sodir bo'ladi.
22. Qishda qor yog'adigan shimolda joylashgan Yaponiyaning barcha shaharlarida piyodalar yo'laklari va ko'chalar isitilmoqda.
23. Bu mamlakatda markaziy isitish tizimi mavjud emas. Har kim uyini imkoni boricha isitadi.
24. Bu mamlakatda ishga vaqtida kelish yomon odobdir.
25. Yaponiyada aeroportlar va vokzallardan tashqari hamma joyda chekishingiz mumkin.
26. Rasmiy jihatdan Yaponiya hali ham imperiya hisoblanadi.
27. Yaponiya ko'chalarida soyabonli gulzorni ko'rishingiz mumkin, ular uyda soyabonni unutganlar uchun mo'ljallangan.
28. Yapon tilida bir vaqtda 3 xil yozuv qo'llaniladi: katakana, hiragana va kanji.
29. Yaponiyada mehmon ishchilari yo'q.
30. Yaponiyadagi deyarli barcha temir yo'llar xususiydir.
31. Yapon tilida oylarning nomlari yo'q. Ular raqamlar bilan belgilanadi.
32. Yaponiya aholisining 98,4 foizini etnik yaponlar tashkil etadi.
33. Bu mamlakatda mahkumlar saylovda ovoz berish huquqiga ega emas.
34. Yaponiya hududida 200 ga yaqin vulqon joylashgan.
35. Yaponiya poytaxti dunyodagi eng xavfsiz megapolis hisoblanadi.

36. Yaponiya Konstitutsiyasining 9-moddasi mamlakatning o'z armiyasiga ega bo'lishini va urushlarda qatnashishini taqiqlaydi.
37. Yaponiyada chiqindixona yo'q. Bu barcha axlatlarning qayta ishlanishi bilan bog'liq.
38. Yaponiya ko'chalarida bitta ham axlat qutisi yo'q.
39. Yaponiyada pensiyalar juda kichik.
40. Vandalizmning eng past darajasi Yaponiyada.
41. Yaponiyada erkaklar birinchi bo'lib salomlashadilar.
42. Yaponiyadagi barcha hojatxonalar isitish tizimi bilan jihozlangan.
43. Yaponiyada eng sevimli ichimlik choy hisoblanadi.
44. Yaponiyada teatr tomoshasi hatto 8 soat davom etishi mumkin.
45. Yaponiyada o'lim jazosi mavjud.
46. Bu mamlakatda imzo o'rniga ular nominal muhr qo'yishadi – hanko. Har bir yaponiyalik bu muhrga ega.
47. Yaponiya shaharlarida tirbandlik chap tomonda.
48. Yaponiyada sovg'ani bergan odamning huzurida ochish haqoratli hisoblanadi.
49. Yaponiyaning oltidan bir qismi o'rmonlar bilan qoplangan.
50. Yaponiyada tijorat maqsadlarida o'rmonlarni kesish taqiqlangan.
51. Yaponiyada siz baland ovozda champing yeyishingiz mumkin.
52. Bu shtatda 200 yoshdan oshgan 3000 ga yaqin kompaniya joylashgan.
53. 2017 yilda Yaponiya o'zining 2677 yilligini nishonladi. U rasman miloddan avvalgi 660 yil 11 fevralda tashkil etilgan.
54. Yaponiyada 100 yoshdan oshgan 50 000 dan ortiq kishi yashaydi.
55. Yaponiyada jamoat transporti chiptasi juda qimmat.
56. Yaponiyada yashovchi maymunlar hamyonni o'g'irlashni bilishadi.
57. Yaponiyada hayvonlar 15 yoshgacha bo'lgan bolalarga qaraganda ko'proq.
58. Yaponiya Quyosh chiqishi mamlakati deb ataladi.
59. Hinomaru — Yaponiya davlat bayrog'ining nomi.
60. Asosiy yapon ma'budasi – Quyosh ma'budasi.
61. Yaponiyaning madhiyasi "Imperator qoidasi"
62. Yaponiyada sotiladigan telefonlarning aksariyati suv o'tkazmaydigan.
63. Yaponiyada kvadrat shaklidagi tarvuzlar sotiladi.
64. Yaponiyada savdo avtomatlari juda keng tarqalgan.
65. Yaponiyada qiyshiq tishlar go'zallik belgisi hisoblanadi.
66. Qog'oz raqamlarni yig'ish san'ati – origami, asli Yaponiyadan.
67. Yaponiyada maymunlar ofitsiant bo'lib ishlaydigan restoran bor.
68. Yapon taomlari butun dunyoda juda mashhur.
69. Guruch Yaponiyada asosiy oziq-ovqat hisoblanadi.
70. Yaponiyada pul yo'qdan ishlab chiqariladi. Pul haqidagi faktlarni ham o'qing.

Yaponlar haqida 30 ta fakt

1. Yaponlar don va mayonezdan pizza tayyorlashni yaxshi ko'radilar.
2. Yaponlar nonushta, tushlik va kechki ovqat uchun guruch iste'mol qiladilar.
3. Yaponlar umr ko'rish davomiyligi bo'yicha yetakchilardan biri hisoblanadi.
4. Uyga kirishdan oldin yaponlar har doim oyoq kiyimlarini yechib olishadi.
5. Yaponlarda vilkalar pichoq o'rniga tayoqchalar bor.
6. Bu mamlakat aholisi har kuni go'sht, sabzavot va baliq sotib oladi, chunki ular yangi mahsulotlarni afzal ko'radilar.
7. Yaponlar uchun shifoxonalarda qavat yo'q.

8. Uylarini himoya qilish uchun yaponlar nafaqat itlardan, balki kriketlardan ham foydalanishadi.
10. Jamoat joyida burningizni cho'ktirish yaponlarga to'g'ri kelmaydi.
11. Yaponlar nihoyatda xushmuomala odamlardir.
12. Yaponlar dam olishni bilishmaydi. Ular hatto ketma-ket 4 ta dam olish kunlarini ta'til deyishadi.
13. Ko'pchilik yaponiyaliklar chiroyli qo'shiq aytadilar va chiroyli chizadilar.
15. Yaponlar vanna va issiq buloqlarni yaxshi ko'radilar.
16. Yapon oilalarida aka-uka va opa-singilning gaplashmasligi juda normal holat.
17. Har qanday sababga ko'ra yaponlar pul berishadi.
18. Yaponlar deyarli hamma narsaga ishonadilar, shuning uchun ular juda sodda odamlar hisoblanadilar.
19. Yaponlar raqsga tushishni juda yaxshi ko'radilar.
20. Yaponlarni chalkashtirib yuborish juda oson.
21. Taxminlarga ko'ra, agar siz yaponni hayajonlantira olsangiz, uning burni qonadi.
22. Yaponlar uy hayvonlarini juda yaxshi ko'radilar.
23. Yaponlar supermarketlarda kamdan-kam gapiradilar "rahmat".
24. Yaponiyada ko'p odamlar o'z davlatlarini haqorat qilishadi.
25. Yaponlar katta yoshdagi bolalarni asrab olishning juda keng tarqalgan amaliyotiga ega.
27. Yaponlar har ovqatdan keyin choy beradilar.
28. Yaponlar ishda uxlashni yaxshi ko'radilar va ular buning uchun jazolanmaydilar.
29. Yaponlar hamma narsani takrorlashni yaxshi ko'radilar.
30. Yapon qizlari yigit bilan ajrashgandan keyin sochlarini qirqishadi

1. Quydagi jadvalni daftaringizga chizib oling va to'ldiring.

Yaponiyaning tabiiy sharoiti va resurslari	
Ijobiy tomonlari	Salbiy tomonlari
Yaponiya davlati dengiz va okeanga chiqish imkoniyati mavjud. Mamlakat qirg'oqlari shimolda Oxota, g'arbda Yapon, janubi-g'arbda Sharqiy Xitoy dengizi, sharq va janubda Tinch okean suvlari bilan yuviladi. Mamlakat hududi sersuv daryolarga boy bo'lib, ulardan sug'orma dehqonchilik va gidroenergetikada keng foydalaniladi.	Tinch okean seysmik mintaqasida joylashgani bois, Yaponiyada zilzila va sunamilar tez-tez sodir bo'ladi. Bu tabiiy xususiyat aholi turmush tarziga katta ta'sir ko'rsatadi, shuning uchun ham yaponiyaliklarga bolalik davridanoq zilzila vaqtida o'zini to'g'ri tutish qoidalari o'rgatiladi. Mamlakat hududining 3/4 qismi tog' va qirlar bilan band. Yaponiyaning eng baland tog' cho'qqisi — Fudziyama vulqoni yapon xalqi uchun muqaddas qadamjo hisoblanadi. Relyefining tog'liligi qishloq xo'jaligi yerlarining yetishmovchiligiga olib kelgan. Yaponiya foydali qazilmalarga boy emas. Yaponiya iqlimiga tayfunlarning tez-tez takrorlanishi xos.

2. Quyida keltirilgan geografik nomlar qaysi obyektlarga tegishli ekanligini aniqlang.

a) Kanto; b) Tokaydo; d) Seykan; e) Sapporo; f) Fudziyama; g) Xonsyu

1) Yaponiyadagi eng yirik orol;	5) Yaponiyaning eng baland tog' cho'qqisi;
2) Xokkaydo orolida joylashgan yirik shahar;	6) Yaponiyada shakllangan jahondagi eng
3) Yaponiya poytaxti joylashgan tekislik;	yirik megalopolislardan biri.
4) Yaponiyadagi eng uzun suv osti tunneli;	

Javob:

1 – g; 2 – e; 3 – a; 4 – d; 5 – f; 6 – b.

3. Yaponiyaning xalqaro iqtisodiy aloqalarida quyidagi transport turlaridan qaysilari asosiy ahamiyatga ega, deb hisoblaysiz? Fikringizni asoslang.

Javob:

B rasmdagi transport xalqaro iqtisodiy aloqalar uchun muhim hisoblanadi. Sababi bu mamlakat orol davlat. Mamlakat qirg'oqlari shimolda Oxota, g'arbda Yapon, janubi-g'arbda Sharqiy Xitoy dengizi, sharq va janubda Tinch okean suvlari bilan yuviladi. Boshqa davlatlar bilan iqtisodiy aloqalarni amalga oshirish uchun eng arzon transport turi bo'lgan dengiz transportidan ko'p foydalanadi.

45-§. HINDISTON RESPUBLIKASI.

Hindiston haqida qiziqarli faktlar.

1. Mamlakatlar orasida Hindiston ingliz tilida so'zlashuvchilar soni bo'yicha AQShdan keyin ikkinchi o'rinni egallaydi. Hindistonda 125 million kishi ingliz tilida so'zlashadi, bu mamlakat aholisining bor-yo'g'i 10 foizini tashkil qiladi. Ingliz tilida so'zlashadigan hindlar soni tobora ortib bormoqda.
2. Dunyodagi eng ko'p vegetarianlar Hindistonda yashaydi. Hindlarning 40 foizga yaqini – vegetarianlar. Jon boshiga go'sht iste'mol qilish bo'yicha eng past ko'rsatkichga ega.
3. XVIII asrda Braziliyada olmoslar topilguniga qadar Hindiston olmoslarni qazib olish va ishlab chiqarish bo'yicha birinchi o'rinni egallagan. Ilk marta olmoslar Krishna daryosi deltasidagi Guntur va Krishna rayonlaridan topilgan.
4. 100 million nafarga yaqin kishi har uch yilda bir o'tkaziladigan ziyoratchilar to'planadigan Kumbh Mela Festival marosimiga tashrif buyurishadi. Bu dunyoda ko'p sonli odamlarning bir joyga to'planishi bo'yicha yirik yig'ilish.
5. Dunyodagi 20 ta eng iflos shaharlardan 13 tasi Hindistonda joylashgan. Mumbai havosidan bir kun davomida nafas olish 100 ta sigaret chekishga teng.
6. Dunyodagi eng katta oila Hindistonda yashaydi: u bitta erkak, uning 39 ta rafiqalari va 94 ta farzandlaridan iborat.
7. Jami ziravorlarning 70 foizga yaqini Hindistonda paydo bo'lgan.
8. Hindistonda 14 millionta qul istiqomat qiladi. Bu jami mamlakatlar orasidagi eng yuqori ko'rsatkich.
9. Bir Makka pul ishlab topish uchun o'rtacha kishi Hindistonda taxminan 6 soat mehnat qilishiga to'g'ri keladi.
10. Iudaizm 2500 yil avval paydo bo'lgan. O'sha vaqtdan beri mahalliy aholi hech qanday antisemitizm belgilarini namoyish etmagan.
11. Prognozlariga ko'ra, 2050 yilga kelib, Hindiston dunyodagi aholisi eng zich joylashgan mamlakatga aylanadi. O'sha vaqtda aholisi soni 1,6 mlrd bo'lishi mumkin. Bu esa AQSh va Xitoy birgalikda qo'shib hisoblangandagi ko'rsatkichga teng bo'ladi.
12. Hind uy xo'jaliklari dunyoning 11 foiz oltiniga egalik qiladi.
13. 74 foiz hindlar shaxsiy tanlovga qaraganda kelishuv asosidagi nikohni afzal ko'rishadi. Ehtimol shuning uchun 100 ta nikohdan bor-yo'g'i 1 donasi ajralish bilan yakunlanadi. Bu dunyodagi eng past ko'rsatkichlardan biri.
14. Hindistondagi Shimoliy Sentinel oroli aholisi (North Sentinel Island) hayotiga zamonaviy sivilizatsiya yetib bormagan so'nggi odamlardandir.
15. Megxalaydagi Mawsynram qishlog'i – dunyoda odam yashaydigan eng nam joy. Dunyodagi o'rtacha yog'ingarchilik miqdorining eng yuqori ko'rsatkichi unga to'g'ri keladi.

1. Hindiston aholisining qanday xususiyatlari bilan alohida ajralib turadi? Hindiston va Xitoyning aholi tabiiy harakati, milliy va diniy tarkibini taqqoslang.

Javob:

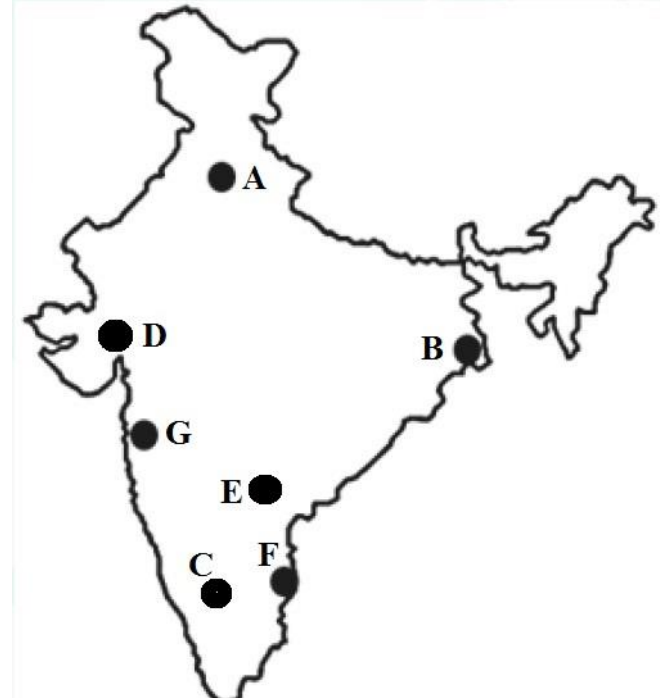
Hindiston aholisi soni jihatidan dunyo bo'yicha Xitoydan keyingi ikkinchi o'rinni egallaydi (2020-y.). Lekin Hindiston aholisining tabiiy o'sish sur'atlari (yillik hisobda 1,4%) Xitoyga nisbatan ancha yuqoriligi sababli ikki mamlakat aholisi soni orasidagi farq tobora qisqarib bormoqda. Mutaxassislarning fikricha, yaqin yillarda Hindiston jahonning aholisi eng ko'p bo'lgan davlatiga aylanadi.

Hindiston jahondagi eng ko'pmillatli davlatdir. Mamlakatdagi millat, elat va qabilalar turli til oilalariga mansub. Hindlar, bengallar, bixarlar, telugular, panjobliklar, tamillar eng ko'psonli millatlar hisoblanadi. Hindlarning jami aholidagi ulushi 40% dan biroz ko'proq. Umummilliy rasmiy tillari — hind va ingliz. Shuningdek, turli shtatlarda yana 19 ta til rasmiy maqomga ega.

Mamlakat aholisining diniy tarkibi ham murakkab. Aholining 80% i induizm diniga mansub. Ikkinchi o'rinda jami aholining 14% ini tashkil qiladigan musulmonlar turadi. Hindistonda xristianlar, sikklar, buddistlar va boshqa din vakillari ham yashaydi.

	Hindiston	Xitoy
Aholi soni	1400,1 mln (2020-yil)	1434,2 mln (2020-yil)
Zichlik (1 km² hududga)	426 kishi	150 kishi
Aholining yillik tabiiy ko'payishi	1,4 %	0,3 %
Diniy tarkibi	Aholining 80% i induizm diniga mansub. Ikkinchi o'rinda jami aholining 14% ini tashkil qiladigan musulmonlar turadi.	Milliy dinlaridan biri — konfutsiylik eng keng tarqalgan. Shu bilan birga, daosizm, buddizm, islom, xristian dinlariga e'tiqod qiluvchilar soni ham ko'p. Musulmonlar asosan Shinjon-Uyg'ur muxtor rayonida yashaydi.
Milliy tarkibi	Jahondagi eng ko'p millatli mamlakat. Hindlarning jami aholidagi ulushi 40% dan biroz ko'proq.	Ko'p millatli mamlakat. Mamlakat aholisining 90% dan ko'prog'ini xitoyliklar — xanlar tashkil qiladi.
Urbanizatsiya	35%	61%

2. Quyidagi xaritada belgilangan Hindistonning yirik shaharlari nomini aniqlang.

	Xaritada belgilanishi	Nomi
	A	Dehli
	B	Kolkata (Kalkutta)
	C	Bangalor
	D	Ahmadobod
	E	Haydarobod
	F	Chennay (Madras)
	G	Mumbay (Bombey)

3. Hindiston to'g'risidagi ma'lumotlar orasidan xatolarini toping va ularni to'g'rilang.

<i>Ma'lumotlar</i>	<i>Ma'lumotlar orasidagi hatolar</i>	<i>Izoh</i>
Yirik industrial-agrar mamlakatlar guruhiga kiradi	Xato	Xitoy va Hindiston — tabiiy resurslar, aholi soni va YIM hajmi bo'yicha ulkan salohiyatga ega bo'lib, tayanch rivojlanayotgan mamlakatlar guruhiga kiradi.
Siyosiy-hududiy tuzilishiga ko'ra federativ davlat hisoblanadi	<i>To'g'ri</i>	Hindiston boshqaruv shakli jihatidan parlamentar respublika, davlat tuzilishiga ko'ra federatsiya hisoblanadi. Tarkibida 28 ta shtat va 8 ta ittifoqdosh hududlari mavjud. Federatsiya birliklari asosan etnik tamoyil bo'yicha ajratilgan.
Aholi zichligi markaziy va g'arbiy qismlarida juda yuqori	Xato	Aholi zichligi Ganga daryosi vodiysi va dengizbo'yi pasttekisliklarida juda yuqori bo'lsa (1 km^2 ga 1000 kishidan ko'proq), baland Himolay tog'i yonbag'irlari, Shimoli-g'arbiy va markaziy qurg'oqchil hududlarida esa, aksincha, ancha siyrak joylashgan
Aholisining asosiy qismi buddizm diniga e'tiqod qiladi	Xato	Aholining 80%i induizm diniga mansub. Ikkinchi o'rinda jami aholining 14% ini tashkil qiladigan musulmonlar turadi.
Mashhur Toj Mahal majmuasi Agra shahrida joylashgan	<i>To'g'ri</i>	
Eng yirik daryolari Ganga va Hind daryolari	Xato	Eng yiriklari Himolaydan boshlanib, Bengaliya qo'ltig'iga quyiladigan Ganga va Braxmaputra daryolaridir. Shu bilan birga, Godavari, Maxanadi, Kaveri, Krishna, Narmada va Tapti ham yirik daryolar hisoblanadi.
Ekin maydonlarining kattaligiga ko'ra jahonda Xitoydan keyingi ikkinchi o'rinda turadi	Xato	AQSHdan keyingi 2-o'rinda turadi. Sug'oriladigan maydonlar hajmiga ko'ra Hindiston faqat Xitoydan keyin turadi.

<i>YIM hajmi bo'yicha jahonda uchinchi o'rinda turadi</i>	<i>To'g'ri</i>	<i>Xitoy va AQSHdan keyingi 3-o'rinda turadi</i>
<i>Mumbay shahri butun dunyoga mashhur zamonaviy axborot texnologiyalarining markazi hisoblanadi</i>	Xato	Bangalor shahri butun dunyoga mashhur zamonaviy axborot texnologiyalarining markazi hisoblanadi
<i>Ayni paytda Hindistonni ko'pincha "tafovutlar mamlakati" deyishadi</i>	<i>To'g'ri</i>	<i>Chunki unda boylik bilan kambag'allik, eng zamonaviy ishlab chiqarish korxonalari bilan natural ishlab chiqarishga asoslangan oddiy xo'jaliklar uyg'unlashib ketgan</i>

46-§. FORS QO'LTIG'I ARAB DAVLATLARI.

1. Fors qo'ltig'i arab davlatlarining iqtisodiy-geografik o'rnini izohlang.

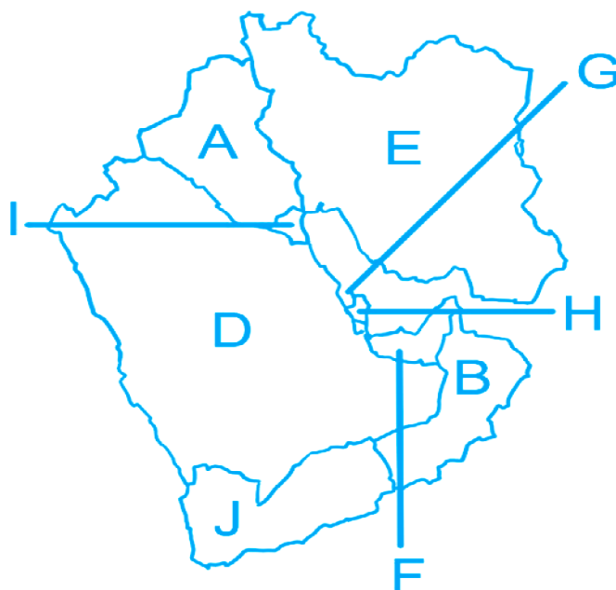
Javob:

Fors qo'ltig'i atrofida 8 ta davlat joylashgan bo'lib, ulardan 6 tasi — Saudiya Arabistoni, Birlashgan Arab Amirliklari (BAA), Ummon, Qatar, Quvayt, Bahrayn — tabiiy geografik, ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, demografik va milliy-madaniy jihatdan bir-biriga ancha o'xshaydi. Bu mamlakatlar guruhi Fors qo'ltig'i arab davlatlari deb ataladi. Fors qo'ltig'idagi kichik orollarda joylashgan Bahrayndan tashqari, shu guruhdagi barcha davlatlar Arabiston yarimorolida joylashgan. Mintaqa iqtisodiy-geografik o'rnining qulayligi uchta qit'a — Osiyo, Afrika va Yevropa tutashgan hududda, xalqaro ahamiyatdagi dengiz yo'llari bo'yida joylashganligi bilan belgilanadi.

T/r	Fors qo'ltig'i arab davlatlar	Geografik o'rni
1	Saudiya Arabistoni	<i>Saudiya Arabistoni, (Saudiya Arabistoni Qirolligi) Saudiya Arabistoni Podshohligi (Al-Mamlaka al-Arabiya as-Saudiya) — Osiyoning janubi-g'arbida joylashgan davlat. BMT a'zosi bo'lgan bu mamlakat Arabiston yarim orolning taxminan 2/3 qismini va Qizil dengiz hamda Fors qo'ltig'idagi qator qirg'oqbo'yi orollarni egallaydi.</i>
2	Birlashgan Arab Amirliklari	<i>Birlashgan Arab Amirliklari hududi Arabiston yarim orolining shimoli-sharqiy qismida joylashgan. BAA janubda va g'arbda Saudiya Arabistoni, sharqda Ummon bilan chegaradosh. Uning shimoliy qirg'og'i Eron qarshisidagi Fors ko'rfazi bo'ylab joylashgan. Qatar esa shimoli-g'arbda atigi 50 km uzoqlikda joylashgan. BAA yettita amirlikdan iborat — Abu Dabi, Ajman, Dubay, Fujayra, Ras al-Xayma, Sharja va Umm al-Qayvayn. Bu amirliklar birgalikda Portugaliya bilan bir xil kattalikdagi maydonni egallaydi.</i>

3	Ummon	Arabiston yarimorolida joylashgan. Janubi g'arbiy Osiyo davlati. G'arbda Saudiya Arabistoni (chegara uzunligi 676 km), janubi g'arbda Yaman (288 km) davlati bilan chegaradosh. Mamlakatning sharqiy va janubiy qirg'oqlarini Arab dengizi suvlari, shimoliy qirg'oqlarini Ummon ko'rfazi suvlari yuvib turadi. Quruqlikdagi chegaralarining umumiy uzunligi 2092 km. Mamlakatning katta qismi tog'li hududlardan iborat. Ummon ko'rfazi qirg'oqlari bo'ylab Hojar tog'i tik qoyalari yastanib yotibdi. Tog'lar va Ummon ko'rfazi o'rtasida tor Al-Botina pasttekisligi joylashgan. Mamlakatning markaziy qismida Rub-al-Xali qumli cho'lining sharqiy chegarasi joylashgan. Ummon boy neft zaxiralariga ega bo'lib, foydali qazilmalardan mis, xrom va tabiiy gaz ham qazib olinadi.
4	Qatar	Qatar Osiyoning janubi g'arbida, Qatar yarimoroli (Arabiston yarimorolining sharqiy sohillari) da joylashgan. Janubda Saudiya Arabistoni (chegara uzunligi — 40 km) va BAA (Birlashgan Arab Amirliklari) (20 km) bilan chegaradosh. Qatar yarimoroli hamma tomonidan Fors qo'ltig'i suvlari bilan o'ralgan. Chegarasining umumiy uzunligi — 60 km. Landshafti cho'lli tekisliklardan tashkil topgan.
5	Quvayt	Quvayt Davlati (Davlat al-Quvayt) — Arabiston yarimorolida, Fors qo'ltig'ining shimoli-g'arbiy sohilidagi davlat. Janubda Saudiya Arabistoni (chegara uzunligi — 222 km), shimolda va shimoli g'arbda Iroq (242 km) bilan chegaradosh. Chegarasining umumiy uzunligi — 499 km. Hududining katta qismi cho'lli pasttekisliklardan iborat.
6	Bahrayn	Bahrayn (Davlat al-Bahrayn) — Janubi-g'arbiy Osiyoda, Fors qo'ltig'ining Bahrayn orollaridagi davlat (amirlik). Fors ko'rfazining shimoli-g'arbiy qismida Saudiya Arabistoni va qator davlatlar qirg'oqlari bilan chegaradosh. 33 ta oroldan iborat. Ularning orasida eng yirigi Arabiston yarimoroli bilan uzunligi 25 km gacha yaqin bo'yin vositasida bog'langan Bahrayn orolidir. Bahrayn orolining uzunligi 25 km, eni — 16 km ni tashkil etadi. Orollar materik va marjonli kelib chiqishga ega.

2. Atlasdagi jahonning siyosiy xaritasi yordamida quyidagi xaritada Fors qoʻltigʻi arab davlatlari qaysi harflar bilan koʻrsatilganini toping.

Javob:

T/r	Xaritada belgilanishi	Davlatlar	Poytaxti
1	G	Bahrayn	Manama
2	F	Birlashgan Arab Amirliklari	Abu Dabi
3	I	Kuvayt	Al Kuvayt
4	H	Qatar	Doxa
5	D	Saudiya Arabistoni	Ar Riyod
6	B	Ummon	Maskat
7	A	Iroq	Bagʻdod
8	J	Yaman	Sana
9	E	Eron	Tehron

3. Jadvalni toʻldiring. Mintaqadagi aholi zichligi eng yuqori va eng past davlatlarni aniqlang.

Javob:

T/r	Davlatlar	Maydoni (ming km ²)	Aholisi (mln kishi, 2020-y.)	Zichligi
1	Bahrayn	0.8	1.5	1875
2	Birlashgan Arab Amirliklari	83.6	9.8	117.2
3	Kuvayt	17.8	4.7	264
4	Qatar	11.6	2.8	241.4
5	Saudiya Arabistoni	2149.7	35	16.3
6	Ummon	309.5	4.7	15.2

Ishlanishi: buning uchun jadvalda berilgan davlatlarning maydoni va aholi sonidan kelib chiqib zichlikni aniqlaymiz. Zichlikni topishda berilgan davlat aholi soniga shu davlatning yer maydonini bo'lamiz.

Bahrayn: $1500000:800=1875$ kishi. Yoki $(1.5:0.8 \times 1000=1875)$.

Birlashgan Arab Amirliklari: $9800000:83600=117.2$ kishi. Yoki $(9.8:83.6 \times 1000=117.2)$.

Kuvayt: $4700000:17800=264$ kishi. Yoki $(4.7:17.8 \times 1000=264)$.

Qatar: $2800000:11600=241.4$ kishi. Yoki $(2.8:11.6 \times 1000=241.4)$.

Saudiya Arabistoni: $35000000:2149700=16.3$ kishi. Yoki $(35:2149.7 \times 1000=16.3)$.

Ummon: $4700000:309500=15.2$ kishi. Yoki $(4.7:309.5 \times 1000=15.2)$.

47-§. UMUMLASHTIRUVCHI DARS.

1. Darslik matnidagi ma'lumotlar asosida quyidagi davlatlar qanday ko'rsatkichlar bo'yicha jahonda oldingi o'rinlarda turishini topib jadvalni to'ldiring.

<i>Jahon bo'yicha egallagan o'rni</i>	<i>Davlatlar</i>
<i>Qozog'iston</i>	
<i>I</i>	<i>Uranni qazib chiqarishda Qozog'istonning dunyodagi ahamiyati yuqori, chunki u 2009-yildan buyon ushbu sohada jahonda birinchi o'rinni egallab kelmoqda.</i>
<i>II</i>	<i>Qozog'istonning Rossiya bilan chegarasi uzunligi (7548 km) bo'yicha dunyoda AQSH va Kanada o'rtasidagi chegaradan keyingi 2-o'rinda turadi.</i>
<i>III</i>	-
<i>IV</i>	-
<i>Yetakchi 10 talikka kiradi</i>	- Maydoni bo'yicha jahon mamlakatlari ichida 9-o'rinni egallaydi. - Ko'mir, mis, ruxni qazish hajmi bo'yicha esa birinchi o'ntalikka kiradi.
<i>Turkmaniston</i>	
<i>I</i>	-
<i>II</i>	-
<i>III</i>	-
<i>IV</i>	<i>Turkmaniston tabiiy gaz zaxiralari bo'yicha jahon mamlakatlari orasida 4-o'rinda turadi.</i>
<i>Yetakchi 10 talikka kiradi</i>	<i>Turkmaniston tabiiy gazni qazish va eksport qilish bo'yicha jahonning yetakchi 10 ta mamlakati qatoriga kiradi.</i>
<i>Turkiya</i>	
<i>I</i>	-
<i>II</i>	-
<i>III</i>	-
<i>IV</i>	-
<i>Yetakchi 10 talikka kiradi</i>	<i>Mamlakat eng ko'p xorijiy sayyohlarni qabul qiladigan jahonning yetakchi 10 ta davlatidan biridir.</i>

Xitoy	
I	- Aholisi soni bo'yicha. - YIM hajmi bo'yicha bo'yicha. - Gidro energetika resurslari hajmiga ko'ra. - Ko'mir qazib olish, elektr energiyasi ishlab chiqarish, po'lat, cho'yan, alyuminiy, mis, rux, qo'rg'oshin, nikel, oltin hamda boshqa qora va rangli metallarni eritish, avtomobil, turli elektrotexnika va elektronika mahsulotlari, ammiak, mineral o'g'itlar, sement, qog'oz, gazlamalar, kiyim-kechak, poyabzal mahsulotlarini ishlab chiqarishda Xitoy jahonda birinchi o'rinni egallaydi. - Elektr energiyasi ishlab chiqarish hajmiga ko'ra. - Bug'doy, sholi, kartoshka, sabzavot, meva, poliz mahsulotlari, uzum, choy, yeryong'oqning yalpi hosili, qo'y, echki, cho'chqa, parranda bosh soni, go'sht, jun, tuxum, asal tayyorlash, baliq ovlash hajmi bo'yicha.
II	Makkajo'xori
III	- Xitoy jahon mamlakatlari orasida hududining kattaligi bo'yicha uchinchi o'rinda turadi. - Shakarqamish yetishtirish
IV	-
Yetakchi 10 talikka kiradi	-
Koreya Respublikasi	
I	Kemalarni ishlab chiqarish bo'yicha.
II	-
III	-
IV	-
Yetakchi 10 talikka kiradi	- Cho'yan, rux, qo'rg'oshinni eritish, yengil avtomobillar, polimer mahsulotlarini ishlab chiqarish bo'yicha dunyoning birinchi beshtaligiga kiradi. - Eksport hajmi bo'yicha jahonning yetakchi 10 ta mamlakatlari qatoriga kiradi.
Yaponiya	
I	Yod zaxiralari bo'yicha.
II	-
III	-
IV	YIMning umumiy hajmiga ko'ra (Xitoy, AQSH va Hindistondan keyingi).
Yetakchi 10 talikka kiradi	-
Hindiston	
I	-
II	- Aholi soni bo'yicha. - Ekin maydonlarining kattaligiga ko'ra (AQSHdan kegin). - Sug'oriladigan maydonlar hajmiga ko'ra (Xitoydan kegin).

III	- Yalpi ichki mahsuloti hajmiga ko'ra (Xitoy va AQSHdan keyingi). - Sholi, bug'doy, kartoshka, shakarqamish, yeryong'oq, sabzavot, meva, paxta, choy, murch, turli dorivor ekinlar yetishtirish bo'yicha jahon mamlakatlarning birinchi uchligiga kiradi.
IV	-
Yetakchi 10 talikka kiradi	- Maydoni bo'yicha yettinchi. - Ko'mir va temir rudalari, osh tuzini qazishda, po'lat, cho'yan, mis, alyuminiy eritishda, sement, ip-gazlama, poyabzal ishlab chiqarishda jahon mamlakatlarning birinchi beshtaligiga kiradi.
Ushbu o'rinlar 2020-yilgi ma'lumotlar asosida.	

2. Quyidagi testlarning javobini daftaringizga yozing.

I variant

1. Turkmanistonda elektr energiyasi qaysi manbadan olinadi?

a) IES b) GES

2. Xitoy quruqlikda nechta davlat bilan chegaradosh?

a) 16 ta b) 12 ta d) 14 ta

3. "Sony" kompaniyasi qaysi davlatga tegishli?

a) Koreya Respublikasi b) Xitoy d) Yaponiya e) Singapur

4. "Osiyo yo'lbarzlari" guruhiga mansub davlatni toping.

a) Yaponiya b) Malayziya d) Isroil e) Xitoy f) BAA

II variant

1. Quyidagilar orasidan iqtisodiyoti uchun turizm muhim ahamiyatga ega bo'lgan davlatni toping.

a) Qirg'iziston b) Qozog'iston

2. Qaysi shahar Turkiyaning eng yirik shahri hisoblanadi?

a) Anqara b) Istanbul d) Izmir

3. Jahondagi eng ko'pmillatli davlatni toping.

a) Xitoy b) Pokiston d) Eron e) Hindiston

4. 2020-yil yakunlariga ko'ra, Koreya Respublikasi tashqi savdo aylanmasi bo'yicha O'zbekistonning savdo hamkorlari orasida nechanchi o'rinni egallagan?

a) 2-o'rinni b) 5-o'rinni d) 1-o'rinni e) 4-o'rinni f) 3-o'rinni.

3. Xaritada turli harflar bilan belgilangan davlatlarga mos tushuncha va nomlarni toping va ularni izohlang.

1) "Sinkansen";

2) Balxash;

3) "Uch dara";

4) yangi industrial mamlakat;

5) Nikobar;

6) Makka;

7) ibodiy musulmonlari;

8) Norak;

9) "Avaza";

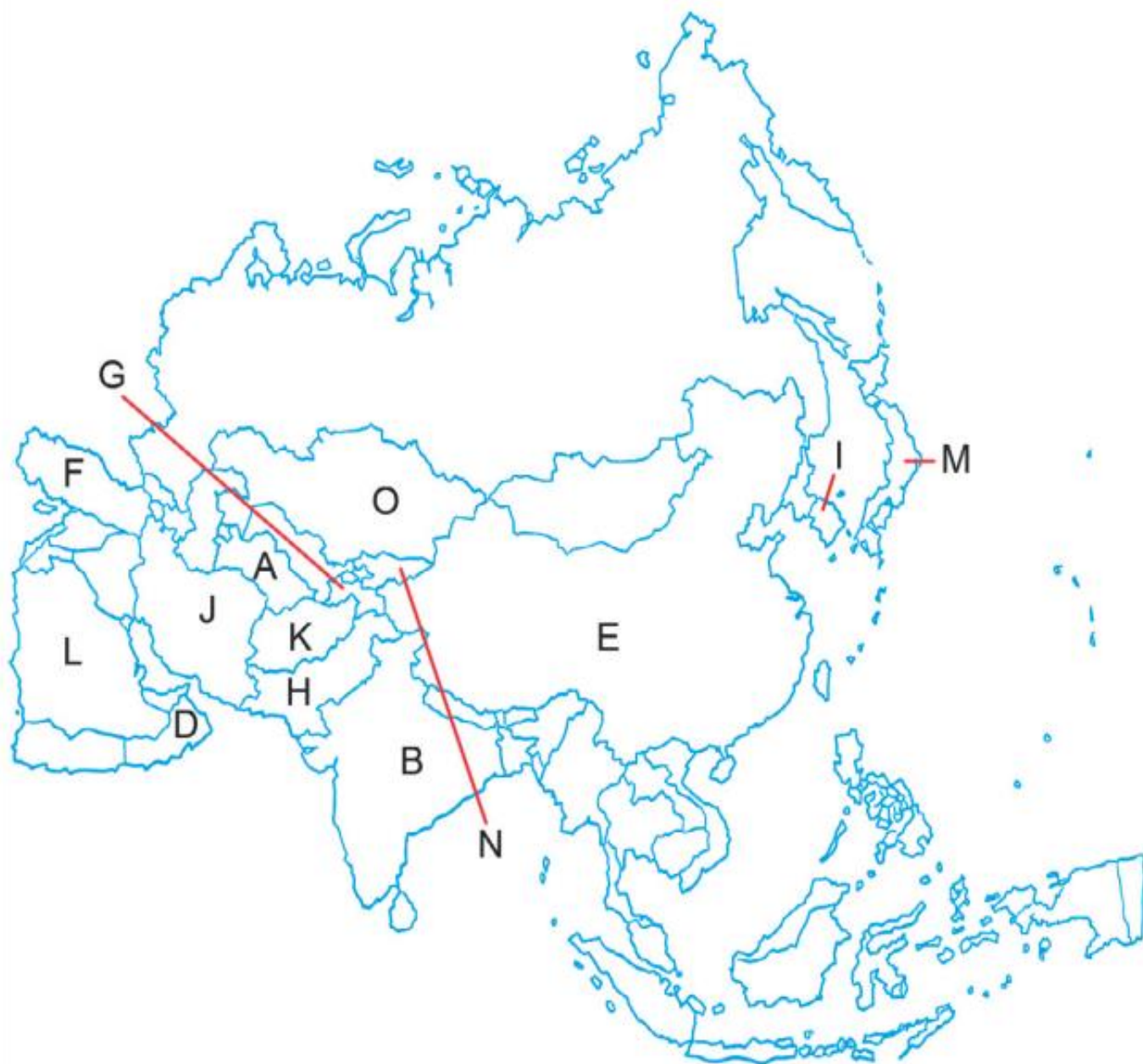
10) Issiqko'l;

11) Sharqiy Frakiya;

12) Oyatullo;

13) Karachi;

14) Hirot.

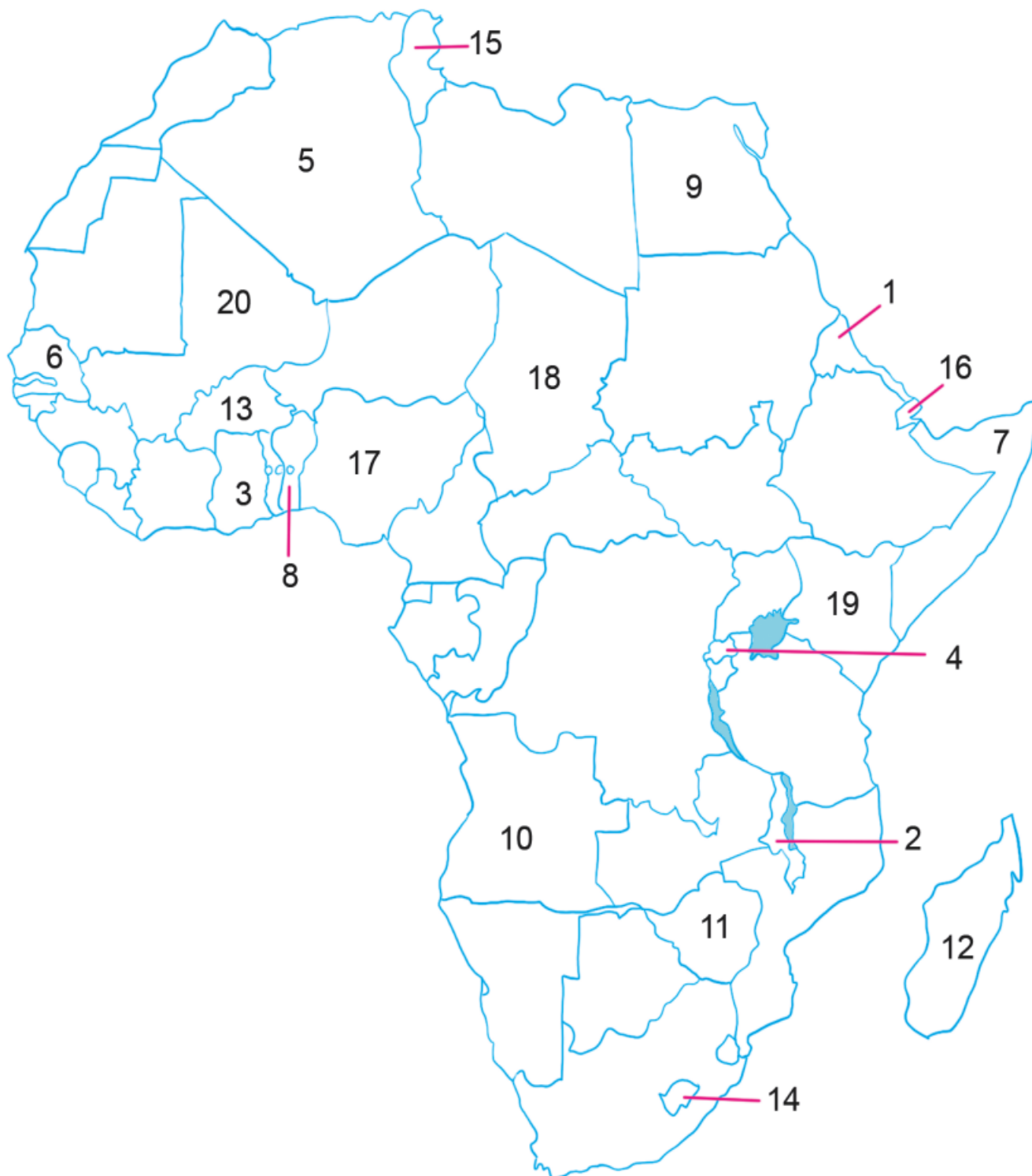

Javob:

№	Mos tushuncha va nomlar	Xaritada belgilanishi	Davlat nomi
1	“Sinkansen”	M	Yaponiya
2	Balxash	O	Qozog’iston
3	“Uch dara”	E	Xitoy
4	Yangi industrial mamlakat	I	Janubiy Koreya
5	Nikobar	B	Hindiston
6	Makka	L	Saudiya Arabiston
7	Ibodiy musulmonlari	D	Ummon
8	Norak	G	Tojikiston
9	“Avaza”	A	Turkmaniston
10	Issiqko‘l	N	Qirg’iziston
11	Sharqiy Frakiya	F	Turkiya
12	Oyatullo	J	Eron
13	Karachi	H	Pokiston
14	Hirof	K	Afg’oniston

48-§. AFRIKANING GEOGRAFIK O'RNI, SIYOSIY XARITASI, TABIIY RESURSLARI.

1. Atlasdagi jahonning siyosiy xaritasi yordamida quyidagi yozuvsiz xaritada raqamlar bilan qaysi davlatlar ko'rsatilganini toping va tegishli javoblarni daftaringizga belgilang.

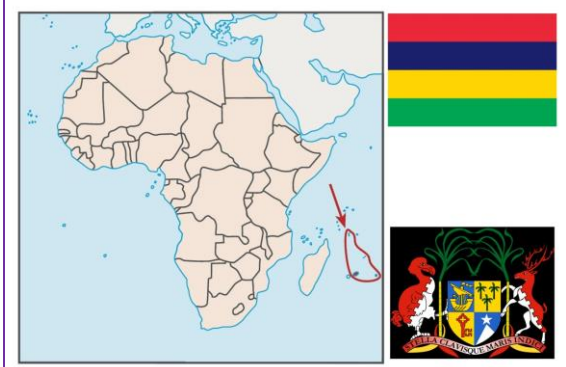
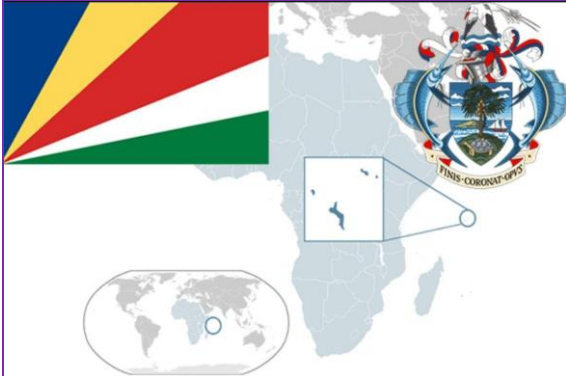
Javob:

<i>Xaritada belgilanishi</i>	<i>Davlat nomi</i>	<i>Poytaxti</i>
1	<i>Eritreya</i>	<i>Asmera</i>
2	<i>Malavi</i>	<i>Lilongve</i>
3	<i>Gana</i>	<i>Akkra</i>
4	<i>Ruanda</i>	<i>Kigali</i>
5	<i>Jazoir</i>	<i>Al Jazoir</i>
6	<i>Senegal</i>	<i>Dakar</i>
7	<i>Somali</i>	<i>Mogadisho</i>
8	<i>Benin</i>	<i>Porto</i>
9	<i>Misr</i>	<i>Qohira</i>
10	<i>Angola</i>	<i>Luanda</i>
11	<i>Zimbabve</i>	<i>Xarare</i>
12	<i>Madagaskar</i>	<i>Antananarivu</i>
13	<i>Burkina Faso</i>	<i>Uagadugu</i>
14	<i>Lesoto</i>	<i>Maseru</i>
15	<i>Tunis</i>	<i>Tunis</i>
16	<i>Jibuti</i>	<i>Jibuti</i>
17	<i>Nigeriya</i>	<i>Abuja</i>
18	<i>Chad</i>	<i>Njamena</i>
19	<i>Keniya</i>	<i>Nayrobi</i>
20	<i>Mali</i>	<i>Bamako</i>

2. Jahonning siyosiy xaritasidan Afrikaning orol mamlakatlarini topib, nomlari va poytaxtlarini daftaringizga yozib oling.

Javob:

<i>№</i>	<i>Davlat nomi</i>	<i>Poytaxti</i>	<i>Joylashgan o'rni</i>
1	<i>Madagaskar</i>	<i>Antananarivu</i>	

2	<i>Kabo Verde</i>	<i>Praya</i>	
3	<i>Komor orollari</i>	<i>Moroni</i>	
4	<i>Mavrikiy</i>	<i>Port-Lui</i>	
5	<i>San Tome va Prinsipi</i>	<i>San-Tome</i>	
6	<i>Seyshel orollari</i>	<i>Viktoriya</i>	

Afrikada orollarda joylashgan davlatlar soni – 6 ta

49-§. AFRIKA MAMLAKATLARINING AHOLISI VA XO‘JALIGI.

1. Xaritada ajratib ko‘rsatilgan davlatlarning qaysilariga quyidagi xususiyatlar xos ekanligini aniqlang:

Javob:

	<i>Davlatlarga xos xususiyatlar</i>	<i>Xaritada belgilanishi</i>	<i>Davlat nomi</i>	<i>Poytaxti</i>
a	<i>Aholisi tarkibida janubiy yevropeoid irqiga mansub arab va barbarlar ustunlik qiladi</i>	1	<i>Marokash.</i>	<i>Rabot</i>
		2	<i>Tunis</i>	<i>Tunis</i>
b	<i>Afrikada aholi soni bo'yicha yetakchi ikki davlat</i>	5	<i>Nigeriya</i>	<i>Abuja</i>
		6	<i>Efiopiya</i>	<i>Addis Abeba</i>
d	<i>Mis qazib olish va eksport qilish hajmi bilan ajralib turadi</i>	7	<i>Kongo Demokratik Respublikasi</i>	<i>Kinshasa</i>
		10	<i>Zambiya</i>	<i>Lusaka</i>
e	<i>Yeryong'oq asosiy ekin hisoblanadi</i>	3	<i>Senegal</i>	<i>Dakar</i>
		4	<i>Gambiya</i>	<i>Banjul</i>
f	<i>Urbanizatsiya darajasi 20% ga ham yetmaydi</i>	8	<i>Burundi</i>	<i>Gitega</i>
		9	<i>Malavi</i>	<i>Lilongve</i>

50-§. JANUBIY AFRIKA RESPUBLIKASI.

Janubiy Afrika haqida 100 ta fakt.

1. Bu meteoritning qulashi bilan mashhur bo'lgan Janubiy Afrikaning hududi.
2. Janubiy Afrika platina, olmos, oltin va kamdan-kam uchraydigan minerallarni qazib olish bo'yicha dunyoda etakchi hisoblanadi.
3. Janubiy Afrikada birinchi marta odam yurak transplantatsiyasi o'tkazildi.
4. Dunyodagi eng qadimgi toshlar Janubiy Afrikada ham uchraydi.
5. Janubiy Afrika sharobini Uolt Disney yuqori baholaydi.
6. Mashhur rooibos choyi Janubiy Afrikada ishlab chiqariladi.
7. Yerdagi eng chuqur teshik Janubiy Afrikada.
8. Janubiy Afrika dunyo kosmik mamlakatlaridan farq qiladi, u erda yuqori sifatli suv oqimi.
9. O'rtacha Janubiy Afrikalik erkaklar 50, ayollar esa 48 yoshgacha yashaydilar.
10. Janubiy Afrikada ovchilik qat'iy nazorat qilinadi va ov mavsumi yil davomida davom etadi.
11. Janubiy Afrikada 18000 ga yaqin mahalliy o'simliklar mavjud.
12. Janubiy Afrika - bu quyosh bilan to'liq ta'minlangan davlat.
13. Janubiy Afrika makadamiya yog'i va bir xil yong'oqlarni ishlab chiqaruvchi eng yirik mamlakatdir, ularni boshqa mamlakatlarga eksport qilmoqda.
14. Bu maymun biftekiga buyurtma berishingiz mumkin bo'lgan yagona mamlakat.
15. Hech kim Janubiy Afrikadagidek dengiz mahsulotlari va baliqlarni iste'mol qilmaydi.
16. Janubiy Afrikaning 3 ta poytaxti bor: Pretoriya, Keyptaun va Bloemfontein.
17. Janubiy Afrika - katta miqdordagi mevalarni eksport qilgan ikkinchi mamlakat.
18. Janubiy Afrika yaqinida pingvinlar koloniyasi yashaydi.
19. Janubiy Afrika - Jahon kubogida ishtirok etgan birinchi Afrika mamlakati.
20. Afrikaning eng rivojlangan davlati - Janubiy Afrika.
21. Ushbu davlat hududida qushlarning taxminan 900 turi yashaydi.
22. Janubiy Afrikada 5 millionga yaqin oq tanli odamlar yashaydi.
23. Janubiy Afrikada 11 ta rasmiy til va ko'plab shevalar mavjud.
24. Yoxannesburg - Janubiy Afrikada joylashgan eng katta shahar.
25. Ushbu mamlakatda aholining 99,9% haydovchilik guvohnomasiga ega.
26. Janubiy Afrikada ideal yo'llar mavjud.
27. Rand - bu mamlakat muomalasidagi rasmiy valyuta.
28. Janubiy Afrikada sigaretalar juda qimmat.
29. Janubiy Afrikadagi aroq yoqimsiz va juda qimmat.
30. Janubiy afrikalik 30 haydovchi odobli.
31. Janubiy Afrikaning aksariyat aholisi ruscha ismlarga ega.
32. Janubiy Afrikada ahmoq va umuman aqlli bo'lmagan odamni "babun" deb atash mumkin.
33. Janubiy Afrika ko'mirdan benzin yaratgan birinchi davlatdir.
34. Bu mamlakatda benzin arzon.
35. Janubiy Afrikada muhandisning ish haqi 3500 dollar.
37. Kingclip - Janubiy Afrikada mavjud bo'lgan eng mazali baliq.
38. Regbi Janubiy Afrikada eng mashhur sport turi hisoblanadi.
39. Ushbu davlat aholisining mentaliteti slavyannikiga o'xshaydi.

40. Janubiy Afrika qit'adagi iqtisodiy jihatdan eng rivojlangan mamlakatdir.
41. Agar Janubiy Afrikada odam xavf ostida bo'lsa, unda qonun har qanday darajada o'zini himoya qilishga imkon beradi.
42. Janubiy Afrika qirg'oqlarida 2000 ga yaqin kema cho'kib ketishi kerak edi.
43. Janubiy Afrikada eng arzon elektr energiyasi mavjud.
44. Janubiy Afrika - bu bitta ko'chada 3 Nobel mukofoti sovrindori yashagan yagona davlat.
45. Ushbu mamlakatda topilgan odam qoldiqlari 160 ming yildan ortiq.
46. Janubiy Afrikada eng katta daraxt o'sadi - mevalari "maymun noni" deb nomlangan baobab.
47. Janubiy Afrika ixtiyoriy ravishda yadro qurolidan voz kechishga muvaffaq bo'ldi.
48. Janubiy Afrika - turistik biznes istiqbolli darajada rivojlangan davlat.
49. 280000 tegirmon ushbu davlat hududida.
50. Janubiy Afrikadagi 49 million kishidan atigi 18 millioni mehnatga layoqatli odamlardir.
51. Kris Barnard Janubiy Afrikada birinchi yurak transplantatsiyasini o'tkazdi.
52. Ushbu shtat hududida 28 mingdan ortiq maktab ishlaydi.
53. Janubiy Afrikada joylashgan ko'l, ko'chki natijasida hosil bo'lgan yagona ko'ldir.
54. Janubiy Afrikada juda ko'p turli xil ziravorlar mavjud.
55. Quruq go'sht bu mamlakatda biltong deb ataladi.
56. Janubiy Afrikaning aholisi go'shtni ertalab, tushdan keyin va kechqurun yeyishlari mumkin. Ular ushbu mahsulotsiz bir kun yashay olmaydilar.
57. Janubiy Afrikaliklar achchiq ovqatni afzal ko'rishadi.
58. Janubiy Afrikalik haydovchilar deyarli hech qachon yo'l harakati qoidalarini buzmaydi.
59. Janubiy Afrikadagi ovchilarning eng orzu qilgan sovrini - sher o'ljasi.
60. Ushbu davlat hududida ov qilish jarayonida eng xavfli hayvon bufalo hisoblanadi.
61. Tau-Tona - Janubiy Afrikadagi eng chuqur kon, uning yordamida oltin qazib olinadi.
62. Janubiy Afrikada Yer yuzida mavjud bo'lgan barcha relyef shakllari mavjud.
63. Janubiy Afrika yadro qurolini ishlab chiqaradigan davlatlardan biri hisoblanadi.
64. Kullinan nomli eng katta olmos Janubiy Afrikada topilgan.
65. Janubiy Afrikada 3500 million yil oldin mavjud bo'lgan ko'k-yashil suv o'tlari topilgan.
66. Janubiy Afrikada dunyodagi eng yaxshi poezd bor, bu sayohat uchun 1500 dollar sarflanishi mumkin.
67. Afrikaans - Flaman tiliga o'xshash Janubiy Afrika tili.
68. Janubiy Afrikada yaxshi malakaga ega va oliy ma'lumotga ega odamlar munosib pul topishadi.
69. 1999 yilda Janubiy Afrikada Pan-Afrika o'yinlari bo'lib o'tdi.
70. Janubiy Afrika gullaydigan daraxtlar soni bo'yicha birinchi mamlakat hisoblanadi.
71. Mamlakat o'zining sharob sanoatiga ega.
72. Janubiy Afrika aeroportlarida bank filiallari va bankomatlar kecha-kunduz ishlaydi.
73. Janubiy Afrikada zamonaviy telekommunikatsiya tarmog'i mavjud.
74. Janubiy Afrikaning ko'plab shaharlarida jamoat transporti mavjud emas.
75. Ushbu shtatda jinoyatchilik darajasi yuqori.
76. Janubiy Afrikada OIV infeksiyasini yuqtirganlar ko'p.
77. Ushbu shtat hududida o'sadigan o'simliklarning 77,80% noyob Janubiy Afrika hisoblanadi.

78. Janubiy Afrika - bu baobablarning tug'ilgan joyi.
79. Janubiy Afrikadagi tadqiqotchilar penguinlarning mo'ynali muhrlar bilan bir necha marta zo'rlanganligini qayd etishdi.
80. Eng katta olmos 1905 yilda Janubiy Afrikada topilgan.
81. Janubiy Afrikaning milliy bog'ida siz oq sherni ko'rishingiz mumkin.
85. Janubiy Afrika Afrikadagi barcha elektr energiyasining uchdan ikki qismini ishlab chiqaradi.
86. Janubiy Afrika eng kichik sukkulentlar uchun jannat deb hisoblanadi.
87. Janubiy Afrika - bu Mercedes-Benz C sinfini ishlab chiqaradigan yagona mamlakat.
88. Bu mamlakatda dunyodagi eng tezkor beshta hayvondan uchtasi yashaydi.
89. Janubiy Afrikada eng baland sakrash ko'prigi mavjud.
90. Oq tanli odamlar Janubiy Afrikada rahbarlik lavozimlarida.
91. Janubiy Afrika - ko'p millatli mamlakat.
92. Janubiy Afrikadagi kondan ko'k olmos topildi.
93. Afrika tili nemis va golland tillarining sintezidir.
94. Bu shtatda diniy ko'pchilik yo'q.
95. Janubiy Afrikadan kelgan shifokor, retinani transplantatsiya qilishning noyob texnologiyasini ixtiro qildi, buning natijasida Margaret Tetcher ko'zlarini ko'rishni saqlab qoldi.
96. Janubiy Afrikaning aholisi kuchli alkogolli ichimliklardan ko'ra pivo ichishni afzal ko'rishadi.
97. Janubiy Afrikada avtoullovni o'g'irlikdan saqlashga yordam beradigan otashin tutqichlar ixtiro qilindi.
98. Janubiy Afrikani Agulxa burni va Yaxshi umid buruni ramziy ma'noda anglatadi.
99. Janubiy Afrika aholisining 99,20% ishsiz edi.
100. Mamlakatning yillik moliyasining 100,11% sog'liqni saqlashga yo'naltiriladi.

1. Janubiy Afrika Respublikasi iqtisodiy-geografik o'rniga baho bering. Uning ijobiy jihatlari nimalardan iborat?

Javob:

Janubiy Afrika Respublikasi (JAR) Afrika qit'asining chekka janubiy qismida joylashgan. Qirg'oqlari janubi-g'arbda Atlantika okeani, janubi-sharqda Hind okeani suvlari bilan yuviladi. JAR muhim va serqatnov xalqaro dengiz yo'llari bo'yida joylashgan. Uning Keyptaun shahri Janubiy yarimshardagi eng yirik port-shaharlardan biri.

2. Matndagi xatolarni toping va ularni tuzating.

JARning **g'arbiy qismida** Drakon tog'lari joylashgan. Eng yirik daryosi — **Zambezi**. Aholisi soni bo'yicha qit'a mamlakatlari orasida **8-o'rinda** turadi. Aholining tabiiy ko'payishi sur'atlari yillik hisobda **1,4%**. Urbanizatsiya darajasi **80%**. Mamlakatning eng yirik shahri va iqtisodiy poytaxti **Keyptaun** hisoblanadi. JAR konstitutsiyasiga binoan **9 ta** til rasmiy maqomga ega. Eng ko'p tarqalgan din — **buddaviylik**. Qishloq xo'jaligi mamlakat hududining **10%** qismida intensiv rivojlangan. Dehqonchilikning eng muhim tarmoqlari bog'dorchilik va **polizchilik** hisoblanadi.

Javob: yuqoridagi matnda belgilab qo'yilgan xato javoblar o'rniga quyidagi belgilangan ma'lumotlar to'g'ri keladi.

- Drakon tog'lari – **sharqiy qismida** joylashgan;
- JARdagi eng yirik daryo — **Oranj**;
- Janubiy Afrika Respublikasi qit'a mamlakatlari orasida aholisi soni bo'yicha **6-o'rinda** turadi.
- Aholining tabiiy ko'payishi sur'atlari aksariyat Afrika davlatlariga nisbatan pastroq bo'lib, yillik hisobda **1,1%** ni tashkil etadi;
- Shahar aholisining ulushi **67%** bo'lib, ushbu ko'rsatkich Afrikadagi ko'p davlatlarga nisbatan yuqori hisoblanadi;
- Mamlakatning eng yirik shahri va iqtisodiy poytaxti — **Yoxannesburg**. Undan tashqari, Keyptaun va Durban ham mamlakatdagi yirik shaharlar qatoriga kiradi;
- JAR konstitutsiyasiga binoan **11 ta** til, jumladan, afrikaans, ingliz va mahalliy millatlarning 9 ta tili rasmiy maqomga ega;
- Eng ko'p tarqalgan din — **xristianlik**;
- Qishloq xo'jaligi suv resurslari taqchilligi tufayli JAR hududining **15%** ida intensiv rivojlangan;
- Dehqonchilik bog'dorchilik va **uzumchilikka** ixtisoslashgan.

51-§. NIGERIYA FEDERATIV RESPUBLIKASI.

Nigeriya aholisi soni bo'yicha Afrikadagi eng yirik mamlakatdir. U materikning g'arbiy qismida, Gvineya ko'rfazi sohilida joylashgan. Uning tubida juda ko'p neft bor: Nigeriya dunyodagi o'ninchi yirik ishlab chiqaruvchi hisoblanadi.

Nigeriya haqida 5 ta qiziqarli ma'lumotlar

1. Afrika giganti

Nigeriya "Qora qit'a" ning boshqa mamlakatlaridan ajralib turadi. Bu erda 170 milliondan ortiq kishi yashaydi. Har yettinchi afrikalik Nigeriyalikdir. Nigeriyani nafaqat Afrika aholisi, balki qo'shnilariga nisbatan bir qator boshqa afzalliklari uchun ham Afrika giganti deb atashadi. Shunday qilib, u Atlantika okeanining qirg'og'ida joylashgan, neft va gazning katta zaxiralariga ega, bu uning iste'mol bozorini Afrika qit'asida eng rivojlangan mamlakatlardan biriga aylantiradi.

Yaqinda Nigeriya YaIM bo'yicha Janubiy Afrikani ortda qoldirdi. Har kuni Afrikaning turli burchaklaridan minglab savdogarlar va xaridorlar turli xil tovarlarni sotish va sotib olish uchun Nigeriyaning dengiz portlariga kelishadi, ularning assortimenti hatto zamonaviy shopaholicni ham hayratga soladi.

2. Daryoning mo'lligi

Nigeriyaning markazida katta dasht joylashgan bo'lib, undan ko'plab daryolar

oqadi. Ular mamlakatning ikkita asosiy daryosiga quyiladi: Niger va uning eng katta chap irmog'i Benue. Niger Afrikadagi eng uzun daryo bo'lib, Kongo va Nildan keyin uchinchi o'rinda turadi. Uning uzunligi 4185 m. Niger Sierra Leone va Gvineyani o'rab turgan tog'lardan kelib chiqadi va Atlantika okeaniga quyiladi. Niger deltasi botqoqli, daryoni musson yomg'irlari suvlari to'ydiradi.

3. Qul savdosi markazi

Nigeriyaning g'arbiy qirg'og'i bir paytlar qul savdosi joyi bo'lgan - o'sha erda boy G'arb davlatlari qul sotib olgan. 1472 yilda bu davlatga birinchi bo'lib portugallar kirib keldi, so'ngra bu hudud Buyuk Britaniya tomonidan qo'lga kiritildi.

4. Qadimgi davlatlar

Nigeriya hududida yirik davlatlar, masalan, Chad ko'li yaqinidagi mustamlakachilikgacha bo'lgan Kanem Borno yoki tropik o'rmonda joylashgan Oyo va Benin shohliklarini barpo etishgan. Kano, Zariya va Katsina shahar-davlatlari mamlakat shimolida joylashgan edi.

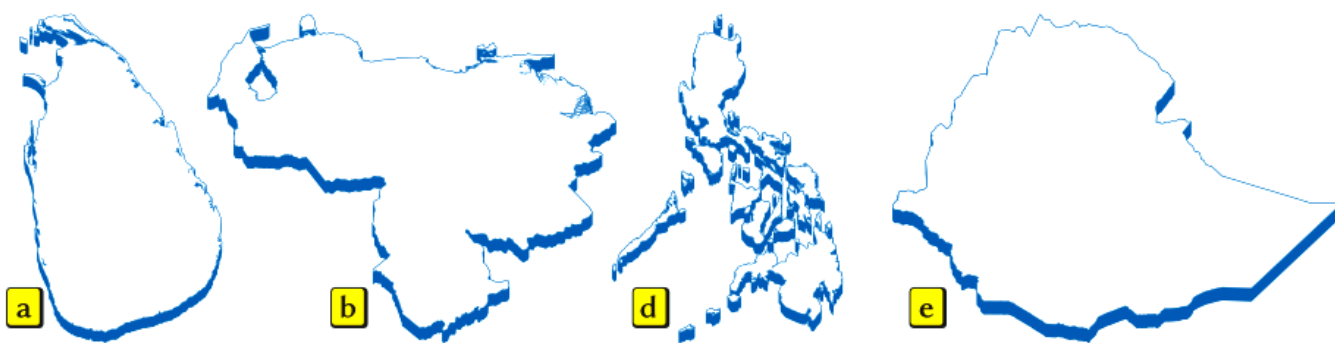
Janubda o'rmonlar kesilib, ularning o'rniga shaharlar barpo etildi, bu Afrika uchun odatiy emas. Aynan shu erda hunarmandchilik va san'at rivojlangan. XIII asrdan boshlab Nigeriyaning janubiy qismi fil suyagi, yog'och va bronza haykallari bilan mashhur.

5. Qayg'uli zamonaviy zamon

Nigeriyada asosan qishloq aholisi yashaydi. Lagos kabi juda katta shaharlar ham bor. Bu erda 10 millionga yaqin odam yashaydi. Mamlakatda 250 millat vakillari bor. Neft konlariga egalik qiluvchi nigeriyaliklar juda boy. Yaqinda katta shaharlarning chekkalarida tobora dahshatli qashshoqliklar paydo bo'ldi. Ishsizlar va kambag'allar soni doimiy ravishda o'sib bormoqda va OITS, jinoyatchilik va inflyatsiya tarqalishi barcha rekordlarni yangilamoqda.

Nigeriyada muntazam ravishda harbiy to'ntarishlar bo'lib turadi, bu demokratik tartib o'rnatishga xalaqit beradi. Musulmonlar va nasroniylar o'rtasida ziddiyat kuchaymoqda. Xorijiy investorlar Nigeriyaning chetlab o'tishga harakat qilmoqda.

1. Jahonning siyosiy xaritasi yordamida Nigeriya va quyidagi davlatlarning geografik joylashuvida qanday umumiy jihat borligini aniqlang.

Javob:

Rasmda belgilanishi	Davlat nomi	Poytaxti	Geografik joylashuvidagi umumiy jihati
a	Shri-Lanka	Kolombo	Ushbu davlatlarning barchasi shimoliy yarimsharda joylashgan bo'lib, 0° va 20° shimoliy kengliklar oralig'ida joylashgan
b	Venesuela	Karakas	
d	Flippin	Manila	
e	Efiopiya	Addis-Abeba	

52-§. MISR ARAB RESPUBLIKASI.

Misr haqida 100 ta qiziqarli faktlar

1. Tish pastasi, taroq va sovun birinchi marta Misrda paydo bo'lgan.
2. Shisha va sementni misrliklar ixtiro qilgan.
3. Kosmetikadan foydalanish Misr bilan bog'liq.
4. Misrda o'rganilgan, go'shtni saqlashda foydali bo'lgan mumiyolash sanoatidan olingan bilimlar.
5. Kontratseptivlar va antibiotiklar birinchi marta Misrda qo'llanilgan.
6. Misrda pochta birinchi marta kabutarlar yordamida ishlatilgan.
7. Misrning eng hurmatli xudosi Ra xudosidir.
8. Dunyodagi birinchi vasiyat Misr fir'avni Xafrening o'g'li tomonidan yozilgan.
9. Birinchi Misr piramidasi pog'onali toshli devorga ega bo'lgan piramida hisoblanadi.
10. Qadimgi Misrda erkaklar oq, ayollar esa qora kiyim kiyishgan.
11. Hozirgi kunda Misrda juda ko'p arablar yashaydi.
12. Pivo Qadimgi Misr aholisining eng sevimli ichimligi hisoblanadi.
13. Misrning butun mavjudligi davrida uning nomi bir necha bor o'zgargan.
14. Misrning deyarli hammasi cho'ldir.
15. Misrda faqat bitta daryo oqadi – Nil daryosi.
16. Misrning asosiy daromadi sfera turizmidan emas, balki vazifalardan kelib chiqadi.
17. Misrda mol-mulk solig'i bu tarzda to'lanmagani uchun ko'plab uylarning tomi qurib bitkazilmagan.
18. Pariklarni misrliklar ixtiro qilgan.
19. Qadimgi Misrda jarrohlar bosh transplantatsiyasini amalga oshirishga muvaffaq bo'lishgan.
20. Misrdagi yuqumli kasalliklar mog'orlangan non yordamida davolangan.
21. Misrliklar uchun non asosiy oziq-ovqat hisoblanadi.
22. Misrliklar o'zlariga qo'ygan bo'yanish kohl deb nomlangan.
23. Misrlik ayollar boshqa shtatlardagi ayollarga qaraganda ko'proq vakolatlarga ega.
24. Qadimgi Misrda jirafa dumidan yasalgan pashshalar mashhur hisoblangan.
25. Misrliklardan biri qiziga mashhur ijtimoiy tarmoq sharafiga Facebook ismini qo'ydi.
26. Misr chizmalariga ko'ra, piramida quyosh nurlarining ramzi hisoblanadi.
27. Taxminan 5000 yil oldin misrliklar birinchi liboslarni yaratdilar.
28. 22 yil davomida Kleopatra bu davlatning malikasi hisoblangan.
29. Misr alifbosida 700 ta ieroglif bor edi.
30. Qadimgi misrliklarning chizmalarini o'rganib, olimlar bu xalqning sevimli o'yini boulingga o'xshash o'yin degan xulosaga kelishdi.
31. Misr o'zining mumiyalari va piramidalari bilan dunyoga ma'lum bo'lgan yagona davlatdir.
32. Misr aholisi futbolni juda yaxshi ko'radi.
33. Misrda ko'pxotinlilik taqiqlanmagan. 4 nafar er-xotin bilan birga yashashga ruxsat beriladi.
34. Misr hukumati sayyohlarning fikrini himoya qiladi.
35. Misr "sivilizatsiya beshigi hisoblanadi".
36. Misrda bo'yanish nafaqat ayollar, balki erkaklar ham yuziga qo'llanilgan.
37. Misrlik shifokorlar o'z bemorlarining sog'lig'ini yanada kengroq davolaydilar.
38. Misrda inson anatomiyasi mumiyolash yo'li bilan o'rganilgan.

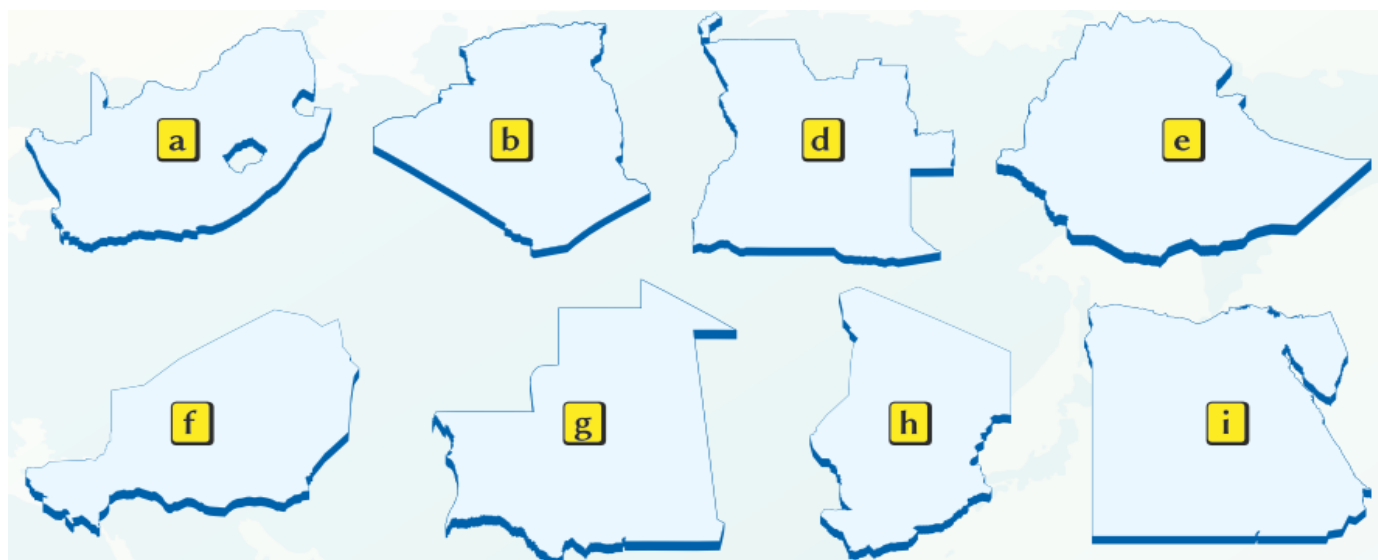
39. Qadim zamonlarda misrliklar xudolarga ibodat qilishgan.
40. Qadimgi misrliklar yostiqnlarni palak bilan emas, toshlar bilan to'ldirishgan.
41. Qadimgi Misrda tug'ilgan kun nishonlanmagan.
42. Birinchi vino qabrlari Misrda arxeologlar tomonidan topilgan.
43. Misrning iqlim sharoiti yuqori harorat bilan ajralib turadi.
44. Misr politsiyasi sayyohlarga alohida munosabatda bo'ladi, ular doimo chet el fuqarolari tomonida.
45. Misr futbol jamoasi 6 marta kubokni qo'lga kiritdi.
46. Misrda joylashgan Xeops piramidasi bugungi kungacha saqlanib qolgan dunyodagi yagona mo'jizadir.
47. Qadimgi misrliklar boy bo'lganlar, parik kiyishgan.
48. Qadimda misrlik bolalar o'smirlik davriga qadar kiyim kiymagan.
49. Barmoqlarga uzuk taqish odati Misrda qo'llanila boshlandi.
50. Misr piramidalari dastlab oq ohaktosh bilan qoplangan.
51. Misrda axlatchilar shahri bor.
52. Yaqin vaqtgacha Misr Sfenksi burni bilan edi. U 1798 yildan beri yo'q.
53. Iskandar Zulqarnayn Misrda dafn etilgan.
54. 1929-yilda Misrda birinchi haydovchilik guvohnomasi bir ayolga berildi.
55. Ptah xudosining Misr haykallari Oskar haykalchalarini yaratishga ilhom bergan.
56. Misr qishloqlarida devorlarni yorqin ranglar bilan bezash odat tusiga kirgan.
57. Qadimgi misrliklarning makiyaji qora va yashil edi.
58. Misrliklar o'ngdan chapga yozadilar.
59. Misr eng yovuz davlatlardan biri, chunki u yerdagi odamlar tajovuzkor.
60. Misr aholisi ochiq tanli ayollarni juda yaxshi ko'radilar.
61. Misrliklar bolalarni juda yaxshi ko'radilar.
62. Misr aholisi ayyorlik, obsess va mayda-chuydalik bilan ajralib turadi.
63. Misrda "Fir'avnlr vannalari" deb nomlangan issiq buloqlar bor.
64. Misrlik ayollar boshqa millat erkaklariga turmushga chiqish huquqiga ega emaslar.
65. Misr aholisi juda kambag'al.
66. Misrning Arab Respublikasiga o'xshagan to'liq nomi bor.
67. Misr qum davlatidir.
68. Misrlik ayollar hatto mashina haydashda ham pardalarini yechmaydilar.
70. Misrliklar biror narsadan oldin savdolashib, keyin sotib olishni afzal ko'radilar.
71. Misr avtobuslarining eshiklari yo'q.
75. Misrning milliy bosh kiyimi – kigizdan yasalgan yarmulka.
76. Misrda go'sht faqat bayramlarda iste'mol qilinadi.
77. Zamonaviy Misrda rezidentlar jamoat konservativ normalariga amal qiladilar.
79. Miyaning birinchi tavsifi misrliklar tomonidan yozilgan.
80. Misrdagi xudolar tabiat hodisalarining timsoli hisoblangan.
81. Fir'avn Ramzesning misrlik mumiyasida pasport bor edi.
82. Yozuv shu holatda ixtiro qilingan.
83. Pardoq qadimgi Misrda quyoshdan himoya qilish uchun ishlatilgan.
84. Misr fir'avni Pepi o'z lavozimiga 6 yoshida kelgan.
85. Qadimgi Misr piramidalari o'zga sayyoraliklar bilan aloqa qilish uchun ishlatilgan.
86. Misr nasroniylikning vatani hisoblanadi.
87. Bu qadimiy tarix va zamonaviylik o'zaro bog'langan davlat.
88. Qadimgi misrliklarning fikricha, fir'avn abadiy yashashi kerak edi.

89. Misrlik haydovchilar yo'l qoidalariga amal qilmaydi.
90. Misr aholisi yorqin quyosh tufayli ko'proq endorfin chiqaradi.
91. Misrliklar doimo nimadir kuylaydilar.
92. Misrliklarning qariyb 90% musulmonlardir.
93. Misrlik ayollar erkaklarga qaraganda ahmoqdir.
94. Qadimda misrliklar uchta kalendardan foydalanganlar.
95. Qadimda Misrda mushukni o'ldirish dahshatli jinoyat hisoblangan.
96. Misrda Kalashnikov avtomati sharafiga yodgorlik o'rnatilgan.
98. Begemotlar Misr dalalarining asosiy zararkunandalari hisoblangan.
99. Misrliklar eng itoatkor xalqlardan biridir.
100. Misrda qo'shin bor, bu yerda xizmat atamasi tasvir darajasidagi sarlavhaga bog'liq bo'ladi.

53-§. AMALIY MASHG'ULOT.

AFRIKANING SIYOSIY XARITASI, TABIIY VA IQTISODIY GEOGRAFIK SHAROITINI O'RGANISH.

1. Quyidagi Afrika davlatlari nomlari va ularning umumiy jihatini aniqlab, bu yerda yana qaysi davlatlar bo'lishi kerakligini toping.

Javob:

Rasmda belgilanishi	Davlat nomi	Poytaxti	Umumiy jhati	Yana qaysi davlatlar bo'lishi kerak
a	JAR	Pretoriya	Ushbu rasmdagi davlatlarning maydoni 1 mln km ² dan katta.	KDR, Sudan, Liviya, Mali
b	Jazoir	Al Jazoir		
d	Angola	Luanda		
e	Efiopiya	Addis Abeba		
f	Niger	Niamey		
g	Mavritaniya	Nuakshot		
h	Chad	Njamena		
i	Misr	Qohira		

Dunyodagi hududi 1 mln km² dan katta 29 ta davlatdan 12 tasi Afrikada joylashgan (Jazoir, KDR, Sudan, Liviya, Chad, Niger, Angola, Mali, JAR, Efiopiya, Mavritaniya, Misr)

2. Jadvalni to'ldiring.

Davlatlar	Maydoni, ming km ²	Aholisi, mln kishi	Aholi zichligi, kishi/km ²
Chad	1284	16,9	...
Keniya	582,6	53,5	...
Angola	1246,7	32,5	...
Senegal	196,2	16,7	...

Javob: (Berilgan davlat aholisi soni shu davlat yer maydoniga bo'linsa aholi zichligi kelib chiqadi. $16\,900\,000 : 1\,284\,000\text{ km}^2 = 13.16$ kishi).

Davlatlar	Maydoni, ming km ²	Aholisi, mln kishi	Aholi zichligi, kishi/km ²
Chad	1284	16.9	13.2
Keniya	582.6	53.5	91.8
Angola	1246.7	32.5	26.1
Senegal	196.2	16.7	85.1

3. Quyidagi davlatlar juftligi orasidan ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi bir-biriga yaqin bo'lganlarini toping.

JAR — Burundi;
Misr — Marokash;

Tunis — Uganda;
Botsvana — Mavrikiy;

Jazoir — Malavi;
Mavritaniya — Ruanda.

Javob:

Misr – Marokash (birmuncha yuqori darajada rivojlanayotgan davlatlar);

Botsvana – Mavrikiy (ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi birmuncha yuqoriroq)

4. Quyidagi fikrlarni davom ettiring.

Afrika mamlakatlari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar:	
Ijobiy tomondan	Salbiy tomondan
Issiqlik resurslari bilan yetarli darajada ta'minlanganligi	Ko'p mamlakatlarda suv resurslarining yetishmasligi
Afrika davlatlari boy va xilma-xil tabiiy resurslari ayniqsa mineral boyliklari bilan ajralib turadi.	Aksariyat Afrika mamlakatlari qishloq xo'jaligi uchun ma'lum bir ekin turining yakkahokimligi xosdir.
	Qit'adagi davlatlar iqtisodiyotida ko'proq xomashyo yetkazadigan tarmoqlar ustunlik qiladi. Buning asosiy sabablari ixtisoslashuvning mustamlakachilik davrida shakllanganligi, ishlab chiqarishning texnik va texnologik qo'liqligi bilan bog'liq.

	<i>Shimoliy Afrikada sayyoramizdagi eng yirik cho'l — Sahroi Kabir joylashgan. Uning janubiy chegarasi bo'ylab cho'zilgan Saxel deb ataluvchi chalacho'l xususiyatli tabiiy geografik o'lka jahon bo'yicha aholisi va qishloq xo'jaligi cho'llashish jarayonidan eng jiddiy zarar ko'rayotgan hudud hisoblanadi.</i>
	<i>Dengizlarga chiqish imkoniyati yo'q davlatlarning soni bo'yicha Afrika qit'alar orasida yetakchilik qiladi.</i>
	<i>Afrikadagi ko'plab davlatlarning chegaralari mustamlakachilik davrida shakllangan bo'lib, aksariyat hollarda tabiiy va etnik chegaralarga mos kelmaydigan sun'iy ko'rinishlarga ega. Buning ta'sirida qit'ada haligacha turli harbiy mojarolar va etnik ziddiyatlar tez-tez sodir bo'lib turadi.</i>

5. Quyidagi davlatlarga tegishli ma'lumotlarni topib, mos javoblarni daftaringizga belgilang.

1) JAR;

2) Misr;

3) Nigeriya.

a	<i>Asosan subekvatorial va ekvatorial iqlim mintaqalarida joylashgan</i>	3
b	<i>Aholisi qo'shni davlatlardan ko'chib kelayotganlar hisobiga ham ko'paymoqda</i>	1
d	<i>Afrika mamlakatlari orasida aholi soni bo'yicha uchinchi o'rinda turadi</i>	2
e	<i>Ko'mir, marganes, xrom, uran, oltin, olmos, platina, vanadiy va turli nodir metallarning katta zaxiralari mavjud</i>	1
f	<i>Afrika mamlakatlari orasida don ekinlari, sabzavot va mevalarning yalpi hosili bo'yicha birinchi o'rinni egallaydi</i>	2
g	<i>Iqtisodiyotining asosi va davlat byudjeti daromadlarining bosh manbai neft eksport</i>	3
h	<i>Turizm rivojlanishiga dengizbo'yi hududlarining tabiiy sharoiti hamda mamlakatning juda boy tarixiy-madaniy merosi katta ta'sir ko'rsatadi</i>	2
i	<i>10 ta "millioner" shahri mavjud</i>	3
j	<i>Tropik Afrika mamlakatlaridan yevropaliklarning nisbatan yuqori ulushi bilan ajralib turadi</i>	1

54-§. AVSTRALIYA ITTIFOQI.

Avstraliyani deyarli dunyoning eng chekkasida joylashgan eng ajoyib va izolyatsiya qilingan mamlakat deb atash mumkin. Bu mamlakatning yaqin qo'shnilari yo'q va uni har tomondan okean suvlari yuvib turadi. Bu yerda dunyodagi eng noyob va zaharli hayvonlar yashaydi. Ehtimol, hamma faqat Avstraliyada yashaydigan kengurular haqida eshitgan. Bu o'z aholisi haqida qayg'uradigan va har bir sayyohni mehmondo'stlik bilan taklif qiladigan yuqori rivojlangan mamlakat. Bu erda siz har qanday lazzat uchun bayramni topishingiz mumkin.

Avstraliya haqida qiziqarli faktlar.

1. Avstraliya qarama-qarshiliklar davlati hisoblanadi, chunki sivilizatsiyalashgan shaharlar cho'l plyajlari bilan yaqin joyda joylashgan.
2. Qadimda Avstraliyada 30 mingdan ortiq aborijenlar yashagan.
3. Avstraliyada qonunlarning eng kam tez-tez buzilishi.
4. Avstraliya fuqarolari poker o'ynash uchun pul ayamaydilar.
5. Avstraliyalik ayollarning aksariyati 82 yoshgacha yashaydi.
6. Avstraliyada dunyodagi eng katta panjara bor.
7. Xaltali hayvonlar mamlakati..
8. Avstraliya ayollarning ovoz berish huquqiga ega ikkinchi davlat hisoblanadi.
9. Eng ko'p zaharli hayvonlar Avstraliyada.
10. Saylovga kelmagan avstraliyalik jarima to'lash majburiyatini oladi.
11. Avstraliya uylari sovuqdan yomon izolyatsiya qilingan.
13. Avstraliyaliklar hech qachon restoran va kafelarda maslahat qoldirmaydilar.
14. Avstraliya supermarketlarida qo'zichoq go'shtiga muqobil hisoblangan kenguru go'shti sotiladi.
15. Avstraliyada yashovchi ilon o'z zahari bilan birdaniga yuz kishini o'ldirishi mumkin.
16. Futboldagi eng yirik g'alaba avstraliyaliklarga tegishli, hisob 31:0.
17. Avstraliya o'zining noyob "Uchar shifokor" xizmati bilan mashhur.
18. Bu mamlakat 100 million aholi uchun boshpana hisoblanadi.
19. Dunyodagi eng katta yaylov Avstraliya hududida joylashgan.
20. Avstraliya Alp tog'lari Shveytsariyaga qaraganda ko'proq qor yog'adi.
21. Avstraliyada joylashgan Buyuk to'siq rifi dunyodagi eng katta hisoblanadi.
22. Avstraliyada eng katta opera teatri joylashgan.
23. Avstraliyada 160 mingdan ortiq mahbus bor.
24. Avstraliya "janubdagi noma'lum davlat" deb tarjima qilingan.
25. Avstraliyada xoch tasvirlangan asosiy bayroqdan tashqari yana 2 ta bayroq bor.
26. Aksariyat avstraliyaliklar ingliz tilida gaplashadi.
27. Avstraliya butun bir qit'ani egallagan yagona davlatdir.
28. Avstraliyada faol vulqonlar mavjud emas.
29. Avstraliyada 1859 yilda quyonlarning 24 navi chiqarilgan.
30. Avstraliyada quyonlar soni Xitoydagi odamlardan ko'p.
31. Avstraliyaning daromadi asosan turizmdan keladi.
32. Avstraliyada 44 yil davomida plyajlarda suzishni taqiqlovchi qonun mavjud edi.
33. Avstraliyada timsoh go'shti iste'mol qilinadi.
34. 2000 yilda Avstraliya Olimpiada o'yinlarida eng ko'p medallarni qo'lga kiritishga muvaffaq bo'ldi.
35. Avstraliya chap tomonda harakatlanish bilan ajralib turadi.

36. *Bu shtatda metro yo 'q.*
37. *Avstraliya davlati mehr bilan "orol-materik" deb ataladi.*
38. *Avstraliyaning ko 'plab shaharlari va aholi punktlari plyajlar yaqinida joylashgan.*
39. *Avstraliya cho 'lining tepasida 5500 ga yaqin yulduzni ko 'rish mumkin.*
40. *Avstraliya savodxonlik darajasi bo 'yicha eng yuqori da 'vogar hisoblanadi.*
41. *Bu mamlakatda gazetalar boshqa mamlakatlarga qaraganda ancha tez-tez o 'qiladi.*
42. *Avstraliyada joylashgan Eyr ko 'li dunyodagi eng quruq ko 'l hisoblanadi.*
43. *Freyzer – bu Avstraliyada joylashgan dunyodagi eng katta qumli orol.*
44. *Avstraliya o 'zining rekordlari bilan mashhur bo 'ldi, chunki u erda eng qadimgi tosh joylashgan.*
45. *Avstraliyada eng katta olmosni topish mumkin edi.*
46. *Oltin va nikelning eng yirik konlari ham Avstraliyada joylashgan.*
47. *Avstraliyada og 'irligi 70 kg bo 'lgan oltin parchasi topildi.*
48. *Avstraliyada har bir aholiga taxminan 6 ta qo 'y to 'g 'ri keladi.*
49. *Avstraliyada ushbu mamlakatdan tashqarida tug 'ilgan 5 milliondan ortiq muhojirlar yashaydi.*
50. *Avstraliyada tuyalar soni eng ko 'p.*
51. *Avstraliya o 'rgimchaklarining 1500 dan ortiq turlari mavjud.*
52. *Eng yirik chorvachilik fermasi Avstraliyada joylashgan.*
53. *Avstraliya opera teatri tomining vazni 161 tonnani tashkil qiladi.*
54. *Avstraliyada Rojdestvo bayramlari yozning o 'rtalarida boshlanadi.*
55. *Avstraliya sun 'iy yo 'ldoshni orbitaga chiqarishga muvaffaq bo 'lgan uchinchi davlatdir.*
56. *Avstraliya faqat platypus uchun xosdir.*
57. *Faqatgina Avstraliyada bitta davlat bor.*
58. *"Avstraliyada ishlab chiqarilgan" "g 'urur bilan".yana bir ramziy nomga ega.*
59. *Avstraliya turmush darajasi yuqori bo 'lgan 10 ta davlat qatoriga kiradi.*
60. *Avstraliyada ishlatiladigan dollar plastikdan yasalgan yagona valyutadir.*
61. *Avstraliya dunyodagi eng qurg 'oqchil qit 'a hisoblanadi.*
62. *Avstraliyada joylashgan Nullarbor cho 'li eng uzun va to 'g 'ridan-to 'g 'ri yo 'lga ega.*
63. *Avstraliya 6 ta alohida shtatdan iborat.*
64. *Avstraliyaliklar juda ishtiyoqli.*
65. *Avstraliya hududiga har qanday mahsulotni import qilish qat 'iyan man etiladi.*
66. *Qurtlarning eng yirik turi Avstraliyada yashaydi.*
67. *Avstraliyada kenguru populyatsiyasi odamlar sonidan oshib ketdi.*
68. *Oxirgi 50 yil ichida Avstraliyada 50 ga yaqin odam akula chaqishi oqibatida vafot etgan.*
69. *Avstraliya ertakda Frenk Baum tomonidan tasvirlangan.*
70. *Avstraliyaga birinchi bo 'lib kelgan yevropaliklar surgun qilingan mahkumlar edi.*
71. *Avstraliya 150 yildan beri ko 'p sonli quyonlar bilan kurashishga harakat qilmoqda.*
72. *Avstraliyaliklar eng past qit 'adir.*
73. *Avstraliyada yoz davri dekabrda fevralgacha davom etadi.*
74. *Avstraliya ko 'p millatli davlat hisoblanadi.*
75. *Avstraliya dunyodagi eng tekis davlat hisoblanadi.*
76. *Avstraliya eng yosh shtatlardan biridir.*
77. *Eng toza havo Avstraliyaning Tasmaniyada joylashgan.*
78. *Avstraliya opossumlari va opossumlari turli hayvonlardir.*
79. *Avstraliyaning g 'arbiy qismida pushtirang Hillier ko 'li joylashgan.*

80. *Avstraliyada yashovchi marjon oyoqli qurbaqa shudringga o'xshash suyuqlik chiqaradi.*
81. *Avstraliyada koalalarning nobud bo'lishining oldini olish uchun yo'llarga sun'iy uzumlar o'tqazilgan.*
82. *Avstraliyada kuya sharafiga o'rnatilgan yodgorlik bor.*
83. *Qo'ylarning hayoti xavfsizroq bo'lishi va ularga dingolar hujum qilishining oldini olish uchun avstraliyaliklar «It panjarasi» o'rnatdilar.*
84. *Avstraliya eng qonunga bo'ysunuvchi davlatdir.*
85. *Avstraliya akulalari hech qachon birinchi bo'lib hujum qiladi.*
86. *Timsohlar Avstraliyadagi eng xavfli hayvonlardir.*
87. *Angliya qirolchasi rasmiy ravishda Avstraliya hukmdori hisoblanadi.*
88. *Avstraliya ko'p miqdordagi foydali qazilmalarga boy mamlakatdir.*
89. *Ajabo, Avstraliya poytaxti Sidney emas, balki Kanberra.*
90. *Qochqinlarning 90% Avstraliyaga ochiq kirishi mumkin.*
91. *Avstraliya bu mamlakat ramzi bo'lgan hayvonlar bilan oziqlanadigan Yer yuzidagi yagona davlatdir.*
92. *Evtanaziya Avstraliyada jinoyat hisoblanadi.*
93. *Avstraliyada inson huquqlari yo'q.*
94. *Yadro qurollari Avstraliyada sinovdan o'tkazildi.*
95. *Avstraliyaliklar sportni afzal ko'rishadi.*
96. *Avstraliya o'ziga xos hodisaga ega – Myurrey odam. Bu Avstraliya cho'lida cho'zilgan siluet.*
97. *Avstraliyada Stiv Irvin vafot etgan kun motam kuni hisoblanadi.*
98. *1996 yildan beri avstraliyaliklarga har qanday turdagi qurolga ega bo'lish taqiqlangan.*
99. *50 million yil avval Avstraliya va Antarktida yagona davlat edi.*
100. *Eng katta tramvay tarmog'i Avstraliyada joylashgan.*

55-§. AMERIKANING SIYOSIY XARITASI.

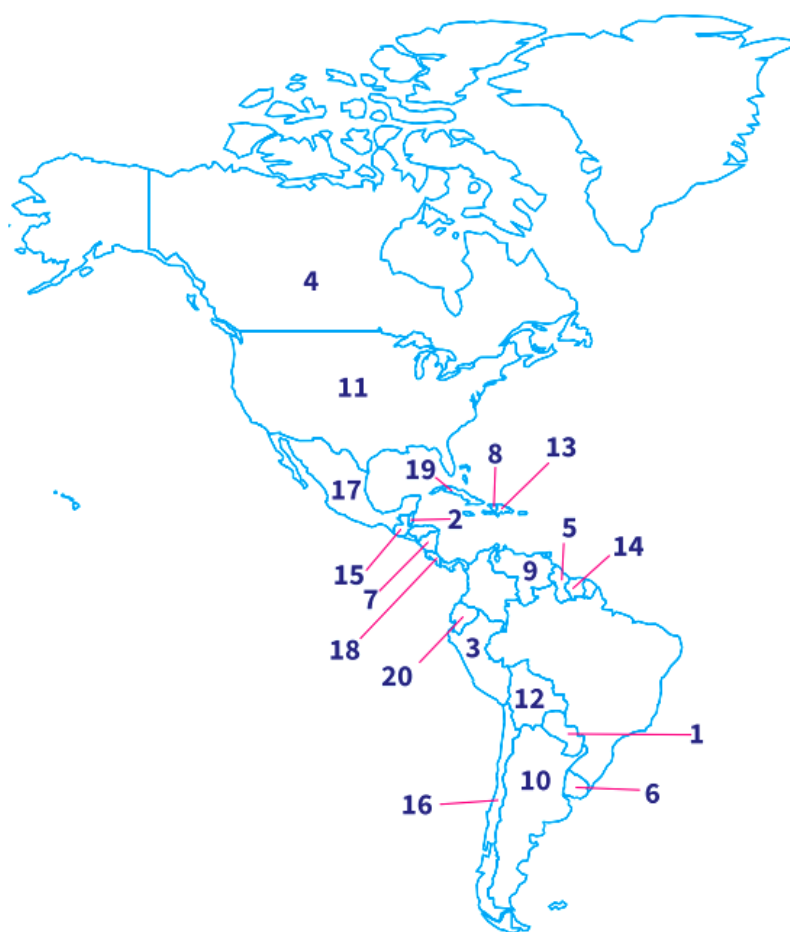
1. Amerika qit'asi qaysi hududlarni birlashtiradi? Atlasdagi dunyoning siyosiy xaritasidan qit'a chegaralarini aniqlang.

Javob:

Amerika G'arbiy yarimsharda joylashgan ikkita materik — Shimoliy va Janubiy Amerikani hamda ularga yaqin orollarni qamrab olgan qit'adir. Uning umumiy maydoni 42,5 mln km² ga teng. Shimoliy va Janubiy Amerika materiklarini Panama kanali ajratadi. Qit'a qirg'oqlari shimoldan Shimoliy Muz, sharqdan Atlantika, g'arbdan Tinch okean suvlari bilan yuviladi. Amerika janubda Dreyk bo'g'izi orqali Antarktidadan, shimoli-g'arbda esa Bering bo'g'izi bilan Osiyodan ajralib turadi.

2. Atlasdagi Shimoliy va Janubiy Amerika siyosiy xaritalaridan foydalanib quyidagi xaritada belgilangan davlatlar nomini aniqlang va ularning poytaxtlarini to'g'ri tanlang.

- a) Karakas;
b) Managua;
d) Ottava;
e) Paramaribo;
f) Gavana;
g) San-Xose;
h) Santyago;
i) Mexiko;
j) Kito;
k) Asunson;
l) Belmopan;
m) Buenos-Ayres;
n) Port-o-Prens;
o) Vashington;
p) Jorjtaun;
q) Sukre;
r) Santo-Domingo;
s) Montevideo;
t) Gvatemala;
u) Lima.

Javob:

Xaritada belgilanishi	Poytaxt belgisi	Davlat nomi	Poytaxt nomi
1	k	Paragvay	Asunson
2	l	Beliz	Belmopan
3	u	Peru	Lima
4	d	Kanada	Ottava
5	p	Gayana	Jorjtaun
6	s	Urugvay	Montevideo
7	b	Nikaragua	Managua
8	n	Gaiti	Port-o-Prens
9	a	Venesuela	Karakas
10	m	Argentina	Buenos-Ayres
11	o	AQSH	Vashington
12	q	Boliviya	Sukre
13	r	Dominikana	Dominikan Respublikasi
14	e	Surinam	Paramaribo
15	t	Gvatemala	Gvatemala

16	h	<i>Chili</i>	<i>Santyago</i>
17	i	<i>Meksika</i>	<i>Mexiko</i>
18	g	<i>Kosta-rika</i>	<i>San-Xose</i>
19	f	<i>Kuba</i>	<i>Gavana</i>
20	j	<i>Ekvador</i>	<i>Kito</i>

3. Atlasdagi dunyoning tabiiy va siyosiy xaritalari yordamida Amerika qit'asi davlatlari relyef tuzilishini solishtiring va hududining katta qismi tog'lardan iborat bo'lgan mamlakatlarni aniqlang.

Javob:

Meksika (aksariyat balandligi 1000–2000 m, eng baland joyi — harakatdagi Orisaba vulkanlari — 5700 m), **Salvador** (Salvador tog'li mamlakat, uning katta qismini 600–700 m balandlikdagi vulkan tog'lari egallaydi. Eng baland joyi Santa Ana vulkani, 2381 m). **Kosta-Rika** (mamlakatning ko'p qismi tog'lik). **Gonduras** (hududining 2/3 qismi 2865 m balandlikkacha bo'lgan tog'liklardan iborat). **Chili** (hududining katta qismini And tog'lari, balandligi 6880 m gacha).

4. Lotin Amerikasi regionini nima sababdan shunday nomlanishini tushuntiring.

Javob:

Dunyoning yirik siyosiy-geografik mintaqalaridan biri – Lotin Amerikasi – Yerning G'arbiy yarimsharida joylashgan bo'lib, Amerika qit'asidagi AQSH, Kanada davlatlari va Grenlandiya orolidan tashqari barcha mamlakatlarni o'z ichiga oladi. Aholisining aksariyat qismi qadimgi lotin tili negizida vujudga kelgan ispan va portugal tillarida so'zlashayotganligi bois bu mintaqa Lotin Amerikasi deb ataladi. Lotin Amerikasining siyosiy xaritasida hozirgi kunda 33 ta mustaqil davlat hamda qator mustamlakalar mavjud. Uning hududida bir necha kichikroq mintaqalar ham ajratiladi. Jumladan, Shimoliy Amerika materigining AQSHdan janubdagi qismi va Karib dengizidagi orollarda joylashgan davlatlar O'rta Amerika (Mezoamerika) mintaqasini tashkil etadi.

56-§. AMERIKA QO'SHMA SHTATLARI.

AQSh iqtisodiyoti haqida 100 ta fakt.

Qo'shma Shtatlar dunyodagi eng qudratli va nufuzli davlatlardan biri. Ko'p odamlar hayotning yuqori darajasi tufayli ushbu mamlakatda yashashni xohlashadi. Qo'shma Shtatlar rivojlangan iqtisodiyot, yuqori ish haqi va kam ishsizlik bilan ajralib turadi. Bu omillarning barchasi Qo'shma Shtatlarni ham sayyohlar, ham chet elliklar uchun jozibador qiladi. Keyinchalik, AQSh iqtisodiyoti haqida qiziqarli ma'lumotlarni o'qishni taklif qilamiz.

1. Bugungi kunda Qo'shma Shtatlarda 6 millionga yaqin ipoteka kreditlari muddati o'tgan.
2. Yanvar Qo'shma Shtatlarda mulk narxining pastligi bilan ajralib turdi.
3. Amerikada oilalar pul topishdan ko'ra ko'proq mablag 'sarflaydilar. Taxminan 43% oilalar ushbu printsip asosida yashaydilar.
4. Barak Obama prezidentlikka kelganidan beri ishsizlik ko'paygan.
5. Taxminan 100 million amerikalik kambag'al.

6. Har bir 7-amerikalik fuqaroning kamida o'nta kredit kartasi bor.
7. Qo'shma Shtatlarda soliq to'lamaydigan odamlar soni juda ko'p.
8. Agar siz Amerikaning qarzini YaIMga bog'lab qo'ysangiz, 101% olasiz.
9. 2012 yilda Qo'shma Shtatlarda neft qazib olish hajmi oshdi.
10. Amerikalik rezidentlar 2008 yildan beri 19 million dollarga yaqin xazina zayomlarini topshirishlari mumkin edi. Shunday qilib, ular davlat qarzini to'lashga yordam berishni xohlashdi.
11. AQSh 2011 yilda 2000 yilga nisbatan kam energiya iste'mol qildi.
12. 2011 yilda Amerikaning 50 milliondan ortiq aholisi o'z ovqatlarini sotib ololmadilar.
13. Obamaning davrida Qo'shma Shtatlar butun mavjud bo'lgan davrga qaraganda ancha ko'p qarz to'plashi mumkin edi.
14. AQSh hukumati qarzi YaIMning 344 foizini tashkil etishi taxmin qilinmoqda. Va bu 2050 yilga qadar amalga oshiriladi.
15. AQSh munitsipal va hukumat qarzi nihoyatda katta.
16. Agar siz ishingizni yo'qotib qo'ysangiz, har uch amerikalikdan biri ipoteka qarzini to'lay olmaydi yoki biror narsa uchun ijara haqini to'lay olmaydi.
17. Bugungi kunda Amerikadagi oilalar davlat hukmdorlaridan ko'proq daromad olishni boshladilar.
18. AQSh rezidentlari uchun tibbiy sug'urta narxi 9 foizga oshdi.
19. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ish bilan ta'minlangan amerikaliklarning 41 foizi qarzidor yoki sog'liqni saqlash uchun pul to'lashda qiynalmoqda. Amerikaning 20,49,9 million aholisi sug'urtasiz yashaydi, chunki buning uchun mablag' yetarli emas.
21. 1978 yildan beri Qo'shma Shtatlarda kollejlarda o'qish to'lovlari 900% ga oshdi.
- 22.2 Amerikalik talabalarning uchdan bir qismi talabalik krediti bilan bitiruvchilar.
23. AQSh kollejlari bitiruvchilarining uchdan bir qismi o'qish kerak bo'lmagan joylarda ishlaydi.
- 24.365 ming AQSh kassalari bitirgan.
25. Hozirgi kunda AQShda ofitsiantlar ham kollej darajasiga ega.
26. Bir oy ichida AQShdagi 50 mingga yaqin ish joyi yo'qoladi.
27. Amerika Qo'shma Shtatlaridagi Xitoydan keltirilgan tovarlar endi Xitoydagi Amerika mollariga qaraganda qimmatroq bo'lishi mumkin.
28. 2000 yildan beri Qo'shma Shtatlar ish joylarining taxminan 32 foizini yo'qotishi kerak edi.
29. Agar siz barcha ishsiz amerikaliklarni yig'sangiz, dunyoda 68-o'rinni egallaydigan davlatni olishingiz mumkin.
30. 25 yoshdan 34 yoshgacha bo'lgan 30,59 million amerikaliklar ota-onalari bilan yashaydilar.
31. Ishsiz erkaklar Qo'shma Shtatlarda ayollarga qaraganda ko'proq ota-onalari bilan yashaydilar.
32. Ushbu yozda o'spirinlarning taxminan 30% ishlagan.
33. Amerikalik bolalarning aksariyati oziq-ovqat plyonkalarida ovqatlanadilar.
34. Amerikalik bolalarning qashshoqligi 22 foizga oshdi.
35. AQSh qarzi har soatda 150 million dollarga ko'paymoqda.
36. 2001 yilda AQShda 36 ta katta Mac-ni 2,54 dollarga sotib olish mumkin edi.
37. Ish bilan band bo'lgan Amerika aholisining taxminan 40% kam haq to'lanadigan ishlarda ishlaydi.

38. 1997 yildan beri Qo'shma Shtatlarda ipoteka kreditlari bo'yicha arizalar kamaydi.
39. AQShning taqiqlash jarayonida spirtli ichimliklar kontrabandasi bootlegging deb nomlangan.
40. AQSh hukumat kuchlari 2010 yilda ularning qarzi boshqa dunyo davlatlarining qarzlariidan oshib ketganligini aytishdi.
41. 5.5 amerikaliklar fevral oyida har bir bo'sh ish o'rinlariga murojaat qilishdi.
42. Ushbu davlatning butun mavjudligida birinchi marta banklar yakka tartibdagi uy-joy bozorining ba'zi qismlariga egalik qilishni boshladilar.
43. AQShning cho'chqa yog'ining tijorat mulki unchalik qimmat emas.
44. 2007 yildan beri AQShda qurilayotgan ko'chmas mulk uchun ipoteka to'lovlari bo'yicha defoltlar 4,6% ga oshdi.
45. 2009 yilda AQSh banklari xususiy kreditlar segmentida rekord darajada pasayishni qayd etdi.
46. Turg'unlik 8 millionga yaqin xususiy sektordagi ish joylarini yo'q qildi.
47. 2006 yildan buyon bepul ovqatlanish joylariga tashrif buyuradigan amerikaliklar soni ortdi.
48. O'rtacha amerikalik o'tgan yili o'rtacha bosh direktorga qaraganda 343 baravar kam pul ishlab topgan.
49. Boy amerikaliklarning 49,1 foizi Amerika boyligining uchdan bir qismiga egalik qiladi.
50. Amerika aholisining 50,48% kam daromadli odamlardir.
51. Hozirda Amerikada pullik ish o'rinlari kam.
51. Amerikaning 52 uy bekasi aniq boyligi hozirda 4,1 foizga kamaydi.
53. AQShning elektr energiyasi uchun to'lovi 5 yil ichida inflyatsiya darajasidan tezroq o'sdi.
54. Amerika fuqarolarining 41 foizida tibbiy to'lovlar bilan bog'liq muammolar mavjud.
55. Amerikaliklarning xitoylik tovarlarni sotib olishga sarflaydigan barcha mablag'larining taxminan 4 dollari.
56. Voyaga etgan 6 amerikalikdan 1 nafari kambag'al.
57. Amerikaliklarning 57,48,5 foizi imtiyozlarga ega bo'lgan oilada yashaydi.
58. "Moliyaviy piramida" AQShga hijrat qilgan italiyalik tomonidan ixtiro qilingan.
59. Amerika valyutasi so'nggi 200 yil ichida sezilarli darajada o'zgardi.
60. million dollarlik banknota Teri Styuard tomonidan ixtiro qilingan.
61. Urush yillarida AQShda galvanizli tangalar chiqarildi.
63. AQShda bu shtat qarzsiz yashagan bir kun bo'lgan. Bu 1835 yil 8-yanvar.
64. Amerika fuqarolarining taxminan yarmi "qashshoqlik yoqasida yashamoqda".
65. Amerikaning Soliq kodeksi Shekspirning barcha to'plamlaridan ancha uzunroq.
66. "Apple" korporatsiyasi 2012 yilda Amerikaning hukumat kuchlariga qaraganda ko'proq daromad keltira oldi.
67. Amerika banki dastlab Italiya banki deb nomlangan.
68. Qo'shma Shtatlarda 68 kichik biznes yo'q bo'lib ketishni boshlaydi.
69. Amerikalik qishloq xo'jaligi bo'lmagan ishchilarning atigi 7 foizi biznes bilan shug'ullanadi.
70. Moddiy yordam oladigan amerikaliklar soni Gretsiyadagi odamlar sonidan oshib ketdi.
71. Hukumat kuchlari kambag'al amerikaliklarni ta'minlash uchun 70 ga yaqin dasturlarni joriy etishga majbur bo'ldilar.
72. Maktabda ovqatlanish dasturlari taxminan 20 million amerikalikni och qolmoqda.
73. AQSh YaIM va eng texnologik iqtisodiyot bo'yicha eng kuchli mamlakatdir.

74. Amerikalik firmalar Yaponiya va G'arbiy Evropadagi hamkasblariga qaraganda ancha moslashuvchan.
75. 1996 yildan beri Qo'shma Shtatlarda kapital o'sishi va dividendlar tez sur'atlarda o'sdi.
76. Qo'shma Shtatlarda neft importi iste'molning taxminan 55% ni tashkil qiladi.
77. Qo'shma Shtatlar uchun taxminan 900 milliard dollar to'g'ridan-to'g'ri xarajatlar va urushlarga sarflanishi kerak edi.
78. 2010 yildan boshlab AQShda iste'molchilar huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi mamlakat moliyaviy barqarorligini tartibga soluvchi qonun qabul qilindi.
79. Amerikaning muvaffaqiyatli odamlari ko'pincha o'zlarining muvaffaqiyatlari va boyliklarini namoyish qilmaydilar.
80. Amerikadagi fuqarolar urushi yakunida pulning taxminan 40% i qalbaki edi.
81. Qo'shma Shtatlarda - har qanday qarzni bir tiyinga silkitib beradigan eng puxta soliq idorasi.
83. AQSh iqtisodiyotining pasayishi bilan nikoh ham kamaydi.
84. Amerikada yangi ko'chmas mulk qurilishi tez orada eng past sur'atlarda yangi rekord o'rnatadi.
85. Talabalarning uchdan ikki qismidan ko'pi o'qish uchun kredit olishadi.
86. AQSh aholisi yo'qdan pul ishlashga qodir ekanligi g'ayrioddiy haqiqat.
87. amerikaliklarning yolg'on va ishonib bo'lmaydigan g'oyalari ko'proq daromad keltiradi.
88. Eng boy amerikaliklarning farzandlari oddiy do'konda ishlashga qodir.
89. AQShda nafaqaga chiqishi kerak bo'lgan ishchilarning 89,24% tadbirni keyinga qoldirdi.
90. AQSh iqtisodiyoti ilg'or texnologiyalar va investitsiya mahsulotlaridan foydalanadi.
91. Amerikaning yirik kompaniyalari daromadlarining yarmidan ko'pi chet elda ishlab topilgan.
92. Amerika iqtisodiyoti dunyo etakchisi hisoblanadi.
93. 10 yil oldin AQSh iqtisodiyoti qurilish va avtomobilsozlik tufayli rivojlanayotgan edi.
94. Endi AQSh iqtisodiyoti axborot texnologiyalari tufayli rivojlanmoqda.
95. Nyu-York Amerika moliya markazi hisoblanadi.
96. Qo'shma Shtatlar iqtisodiy rivojlanishning eng muvaffaqiyatli modeliga ega.
97. Hozirgi kunda Qo'shma Shtatlarda yoshlar ota-onalaridan ko'ra kambag'al odamlardir.
98. Hozirgi kunda barcha yoshdagi amerikaliklar 20 yil avvalgi ish haqidan kamroq daromad olishmoqda.
99. AQSh muomalasida 829 milliard dollar mavjud.
100. AQSh iqtisodiyoti ko'plab mamlakatlar tomonidan hayratga tushadi.

1. AQSHning geografik o'rni va hududiy tuzilishini tavsiflang. U qanday sabablar tufayli federativ davlat sifatida shakllanganini asoslashga harakat qiling.

Javob:

AQSH hududi 3 qismdan iborat: Shimoliy Amerika materigining o'rta qismidagi kontinental shtatlar, Shimoliy Amerikaning shimoli-g'arbida joylashgan Alyaska hamda Tinch okeandagi Gavayi orollari. AQSH 3 ta — Atlantika, Tinch okean va Shimoliy Muz okeaniga chiqish imkoniyatiga ega. U quruqlikda faqat Kanada va Meksika bilan chegaradosh. AQSH va Kanadaning chegarasi jahon bo'yicha ikkita davlat o'rtasidagi eng uzun chegara hisoblanadi. Bering bo'g'izi orqali AQSH Rossiya bilan chegaradosh.

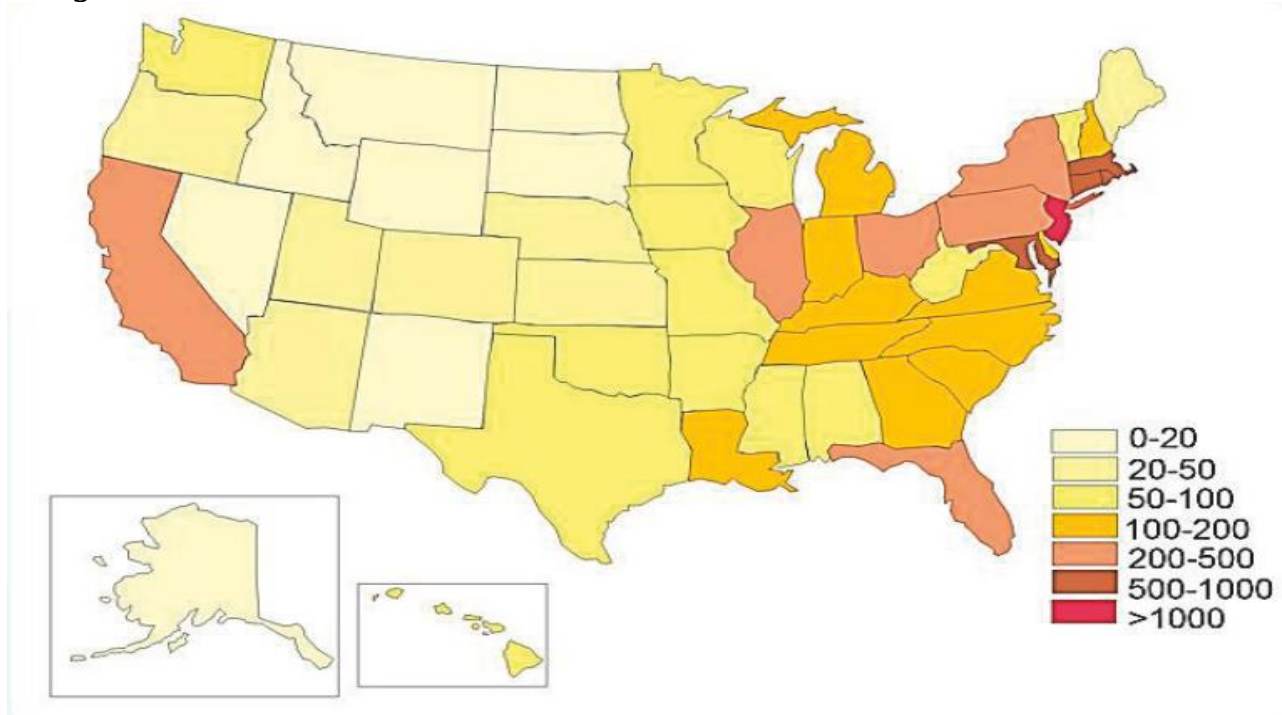
AQSH — prezidentlik respublikasi: prezident davlat va hukumat rahbari hisoblanadi. Siyosiy-hududiy tuzilishi nuqtai nazaridan, AQSH 50 ta shtat va Kolumbiya federal poytaxt okrugidan iborat federatsiyadir. 48 ta shtat hamda Kolumbiya okrugi (Vashington shahri) kontinental shtatlar hududida joylashgan, 49-shtat Alyaska, 50-shtat esa Gavayi.

2. AQSH aholisi zichligiga qanday omillar katta ta'sir ko'rsatadi? Mamlakatning qaysi qismlarida aholi zichligi yuqori? Nima uchun?

Javob:

AQSHda aholi zichligining o'rtacha ko'rsatkichi 1 km^2 ga 35 kishiga teng, lekin mamlakatning turli qismlarida u ancha farq qiladi. Bunga asosan tabiiy sharoit kuchli ta'sir etadi. Shimoli-sharqiy, janubi-sharqiy va g'arbiy okeanbo'yi shtatlarida aholi zichligi eng yuqori bo'lsa, tog'li shtatlar va ayniqsa, Alyaskada aholi ancha siyrak joylashgan.

3. Megalopolislar qanday shakllanadi? Nima sababdan davlatlar orasida eng ko'p megalopolislar AQSHda shakllangan deb hisoblaysiz?

Javob:

Megapolis (mega... va polis) — shahar aglomeratsiyalarining qo'shib ketishi natijasida hosil bo'lgan yirik shaharlar to'plami.

Urbanizatsiya jarayoni rivojlanishi natijasida AQSH hududida 3 ta megalopolis shakllangan: shimoli-sharqdagi "Boston-Vashington" (BosVash), Buyuk ko'llar bo'yidagi "Chikago-Pitsburg" (ChiPits) va Tinch okean bo'yidagi "San-Fransisko-San-Diyego" (SanSan).

58-§. KANADA.

Kanada haqida qiziqarli faktlar.

Kanada ulkan davlat bo'lib, uning hududining bir qismi yashash uchun juda qattiq iqlim zonasida joylashgan. Bu qisman uni Rossiya bilan bog'laydi – xuddi shu tayga, abadiy muzlik va ayiqlar.. Garchi, albatta, Kanada o'zining eng yaqin qo'shnisi – Qo'shma Shtatlar bilan ko'proq narsani taklif qiladi.

Kanadadagi qiziqarli faktlar

1. Dunyoning barcha davlatlari orasida Kanada hududi bo'yicha Rossiyadan keyin ikkinchi o'rinda turadi. Kanada hududi 10 million kvadrat kilometrdan ortiq.
2. Nomi "Kanada" bu hududda yashagan hindular tilida "qishloq" yoki "turar-joy".
3. Yevropaliklar orasida bu yerlarning haqiqiy kashfiyotchilari 10-asrdayoq bu yerlarga tashrif buyurgan vikinglar edi.
4. Davlat shiori. Kanadaning «Dengizdan dengizga».
5. Bu mamlakatning qirg'oq chizig'i uzunligi 202 ming kilometrni tashkil etadi va bu dunyodagi eng uzun hisoblanadi.
6. Kanada – katta bo'lsa-da, ammo kam aholi yashaydigan davlat. Uning har kvadrat kilometriga bor-yo'g'i 3,5 kishi to'g'ri keladi.
7. Kanadaliklar qor avtomobili, televizor, elektron mikroskop, insulin, telefon, kerosin va boshqa ko'plab almashtirib bo'lmaydigan narsalarni ixtiro qilgan.
8. Torontoda ko'proq narsa bor: universitetlar sayyoramizning boshqa shaharlariga qaraganda.
9. Yer ostida ikki kilometr uzoqlikda joylashgan Ontario provinsiyasida dunyodagi eng chuqur ilmiy laboratoriya joylashgan.
10. Kanada eng mashhur sport vatani hisoblanadi – muzli xokkey. Kanada jamoasi shunchalik kuchli ediki, 1930 yilda ular jahon chempionatining birorta saralash o'yinida qatnashmadi va avtomatik ravishda finalga chiqdi. Raqiblarning kanadaliklarga qarshilik qiladigan hech narsasi yo'q edi va ular osonlik bilan jahon chempionligini qo'lga kiritishdi.
11. Kanada banknotalaridan chinor siropi hidi keladi, deb ishoniladi (bu noziklikning retsepti Kanadada ishlab chiqilgan).
12. Har bir kanadalik Santa Klausdan qaytib kelgan xatga ishonishi mumkin – minglab pochta tashuvchilar va ko'ngillilar har yili kanadaliklarning Rojdestvo sehriga yo'llagan 10 000 dan ortiq maktublariga javob yozadilar.
13. 1947 yilda kanadalik bolalar shirinliklar va shokoladlar narxining oshishiga qarshi

ommaviy norozilik namoyishini o'tkazdilar.

- 14.Kanada bir necha bor sayyoramizning barcha mamlakatlari orasida eng yaxshi yashash sharoitiga ega mamlakat sifatida e'tirof etilgan.*
- 15.Kanadalik ishqibozlar NUJ qo'nish uchun maxsus maydon qurdilar.*
- 16.Bu yerda asfalt yaratish uchun zarur bo'lgan dunyo bitumining taxminan yarmi bor.*
- 17.Olimlar Kanadada deyarli 2,5 million kiyik, 55 000 ga yaqin hasharotlar va 15,5 ming oq ayiqlarni sanab chiqishdi (kiyik haqida qiziqarli ma'lumotlar).*
- 18.Kanadaning bir provinsiyasidan boshqa provinsiyaga alkogol import qilish uchun siz rasmiy murojaat qilishingiz kerak. ruxsat.*
- 19.Kanadaliklar orasida eng keng tarqalgan familiya – Li.*
- 20.Kanada – immigranlar mamlakati. Uning har beshinchi aholisi Kanada hududida tug'ilgan.*
- 21.Kanadada ko'llar soni Yerning boshqa barcha shtatlarini jamlagandan ko'ra ko'proq (ko'llar haqida qiziqarli faktlar).*
- 22.Kanadada har yili 250 ga yaqin yo'l-transport hodisasi bo'ladi. Kanaetaning yana bir rekordi mahalliy qunduzlar bilan bog'liq bo'lib, ular daryoni 850 metr uzunlikdagi to'g'on bilan to'sib qo'ygan. Bu yutuq hali dunyoning hech bir davlatida hayvonlar tomonidan ortda qolmagan.*
- 23.Juftlash mavsumida Vinnipeg yaqinida o'n minglab ilonlar to'planadi.*
- 24.Kanadada aholi jon boshiga donut korxonalari ko'proq, dunyoning boshqa mamlakatlariga qaraganda.*

- 1. Kanadaning iqtisodiy-geografik o'rnini izohlang. Uning iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyotida AQSHga qo'shniligi qanday ahamiyat kasb etadi deb hisoblaysiz?**

Javob:

Kanada Shimoliy Amerika materigining shimoliy qismi va unga yondosh orollarda joylashgan. Kanada qirg'oqlari shimolda Shimoliy Muz okeani, sharqda Atlantika okeani, janubi-g'arbda Tinch okean suvlari bilan yuviladi. Mamlakat quruqlikda faqat AQSH bilan chegaradosh. Kanada hududining kattaligi bo'yicha jahonda 2-o'rinda turadi.

2. Kanada qaysi ekinlarni yetishtirish va jahon bozoriga yetkazishda peshqadam davlatlardan hisoblanadi? Mamlakat qishloq xo'jaligi ixtisoslashuviga ta'sir etuvchi omillarni tushuntiring.

Javob:

Dehqonchilik mamlakat janubidagi unumdor qora tuproqli dashtlarda intensiv rivojlangan. Kanada jahondagi eng yirik bug'doy eksportyorlaridan biri. Raps, soya va kungaboqar kabi moyli ekinlarni yetishtirish va jahon bozoriga yetkazish bo'yicha ham Kanada jahonning peshqadam davlatlari qatorida turadi.

3. Quyidagi yozuvsiz xaritada belgilangan Kanadaning yirik shaharlari nomini aniqlang.

Xaritada belgilanishi	Shahar nomi	
1	<i>Monreal</i>	
2	<i>Ottava</i>	
3	<i>Toronto</i>	
4	<i>Vankuver</i>	

59-§. BRAZILIYA.

Braziliya haqida qiziqarli faktlar.

1. Aholisi bo'yicha Braziliya 5-o'rinni egallab turibdi.
2. Braziliyaning milliy sporti bu futbol, shu sababli ushbu shtatning barcha shaharlarida kamida 1 ta stadion mavjud.
3. Eng mazali kofe ichimlik Braziliyada tayyorlanadi.
4. Bu mamlakatda rasmiy din mavjud emas.
5. Braziliyada yashovchi odamlar birinchi bo'lishga intilishadi. Bu ularning boshqa xalqlar orasidagi asosiy farqidir.
6. Braziliyaliklarning 7,74% katolikdir.
7. Braziliya eng zo'ravon politsiyaga ega.
8. Braziliya terma jamoasi 5 marotaba futbol g'olibi bo'lgan va Jahon kubogida g'olib chiqqan.

9. Faqatgina Braziliyada 4 kunlik karnaval mavjud, chunki bu shtat aholisi raqsga tushishni yaxshi ko'radilar.
10. Braziliyada ko'chaning o'rtasida joylashgan har qanday qiz ruhoniylariga iltifotni eshitishi mumkin va bu odob-axloq chegaralarida bo'ladi.
11. Kakao Braziliya xalqining eng sevimli ichimliklari hisoblanadi.
12. Braziliya eng yirik olma ishlab chiqaruvchi hisoblanadi.
13. Braziliyalik boshlang'ich maktabning 15 o'quvchisi sut tishini sinf rahbariga berishi kerak.
14. Turmush qurganlarida, Braziliyadagi ayollar familiyalarini o'zgartirmay, shunchaki 2 familiyani birlashtiradilar.
15. Kashfiyotchilar Braziliyani "haqiqiy xoch holati" deb atashdi.
16. Braziliyaning eng katta shahri - San-Paulu.
17. Braziliyada erkaklar ham, ayollar ham futbol tomosha qilishadi.
18. Braziliyada ulkan yapon diasporasi yashaydi.
19. Braziliya - Janubiy Amerikaning eng yirik shtati.
20. Braziliyada naqd pul bilan to'lashda aniq o'zgarish ko'rsatilmaydi.
21. Braziliyada maymunlarni topish qiyin, chunki ularni ko'chalarda ko'rish mumkin emas.
22. Braziliyada kechqurun piyoda yurish xavfli o'yin-kulgidir, shuning uchun kechasi hamma uyda.
23. Braziliyada hatto kambag'al odamlar ham uyda yordam berish uchun o'zlarining uy xizmatchisiga ega.
24. Braziliyalik hech qachon o'z vaqtida tashrif buyurish uchun kelmaydi.
25. Braziliya ko'chalarida tez-tez uysizlarni uchratish mumkin, ular juda ko'p.
26. Braziliyada qizlar bilan ko'chada tanishish taqiqlangan.
27. Braziliyada tilanchilik qilish uyatli hisoblanmaydi.
28. Braziliyada aholining taxminan 15% o'qish yoki yozishni bilmaydi.
29. Hatto kichik bolalar Braziliyada qahva ichishadi.
30. Braziliyadagi shirinliklar biznikiga qaraganda ancha shirin.
31. Pishloqli non barcha braziliyaliklarning klassik nonushta hisoblanadi.
32. Braziliya telekanallari hech qachon bir vaqtning o'zida futbol va teleseriallarni namoyish qilmaydi.
33. Braziliyalik sayyoradagi eng baxtli xalqdir.
34. Braziliyada turmush qurishdan oldin, juftliklar kamida 5 yil va 10 yildan ortiq bo'lmagan muddat uchrashadilar.
35. Braziliya aholisi qarindoshlariga qattiq bog'langan, shuning uchun ular hatto eng uzoq qarindoshlari bilan ham muloqot qilishadi.
36. Kechasi Braziliyada haydovchilarga svetofor qizil bo'lsa yonilg'i quyishga ruxsat beriladi.
37. Braziliyalik oilalarning kamida 3 nafar farzandi bor.
38. Braziliya qamoqxonasida mahkum kamida bitta kitob o'qigan bo'lsa, jazo muddati kamaytiriladi.
39. Braziliyadagi deyarli barcha avtomobillar bio yoqilg'ida ishlaydi, chunki braziliyaliklar atrof-muhitni muhofaza qilish haqida qayg'uradilar.
40. Braziliyada shunday noodatiy joy - Lagun bor, u erda odamlar faqat baliq ovi tufayli omon qolishadi.
41. Braziliya aholisining ismlari 3 qismdan iborat.
42. Braziliya maymunlar shtati hisoblanadi.

43. Braziliyaning eng boy hududlari janubi-sharqda cho'zilgan.
44. Braziliyada odamlar rezina flip-flop kiyishni afzal ko'rishadi, uni hatto qimmat restoranga kiyishadi.
45. Braziliyada naqd pullardan foydalanilmaydi, faqat kredit kartalaridan foydalaniladi.
46. Hatto Braziliya xalqi yaxshi ishlamayotgan bo'lsa ham, ular bu haqda hech qachon shikoyat qilmaydilar.
47. Rojdestvo Braziliyada asosiy voqea hisoblanadi.
48. Braziliyalik o'z mamlakatining haqiqiy vatanparvarlari.
49. Har bir braziliyalikning garderobida davlat gerbi tushirilgan futbolkasi bor.
50. Karnaval paytida butun Braziliya dam oladi.
51. Braziliya eng katta yomg'ir o'rmoniga ega.
52. Qadimgi davrlarda Braziliya mustamlaka davlat bo'lgan.
53. Braziliyada mamlakatda juda keskin jinoyatchilik holati mavjud.
54. Braziliya madhiyasini hech kim tushuna olmaydi, chunki u kundalik hayotda kamdan kam ishlatiladigan so'zlardan iborat.
55. Braziliyalik portugal tilida gaplashadi, ispan, brazil va ingliz tillarida emas.
56. Braziliya dunyodagi eng kuchli iqtisodiyotlardan biridir.
57. Braziliyada yashovchi erkaklarga, agar ular 30 yoshga to'lmagan bo'lsa, turmush qurishga ruxsat berilmaydi.
58. Braziliyada taxminan 4 million o'simlik mavjud.
59. Braziliya - bu o'ng tomonda harakatlanadigan haydovchi
60. Braziliyaning milliy taomlari - bu loviya güveç - feijoada.
61. Braziliya qurolli kuchlari, shuningdek, ayollarni qabul qiladi.
62. Braziliyada deyarli har kuni o'simliklarning yangi navlari kashf etilmoqda.
63. Braziliya ko'plab raqslar mamlakati hisoblanadi.
64. Braziliya har yili noyabr oyida Bayroq kunini nishonlaydi.
65. Braziliya - eng katta bayroqli mamlakat, vazni 600 kg.
66. Braziliyaliklar karnavalda kiyadigan niqob va liboslar alohida ahamiyatga ega.
67. Baio de Sancho Braziliyaning eng yaxshi plyaj yo'nalishi hisoblanadi.
68. Braziliya eng yirik kofe eksport qilmoqda.
69. Braziliya - tirbandliklar shtati.
70. Braziliyada 4000 ga yaqin aeroport mavjud, bu o'z navbatida Amerika Qo'shma Shtatlariga qaraganda ancha ko'p.
71. Braziliyada har yili 6 millionga yaqin dam oluvchilar bor.
72. Braziliyada FIFA Jahon chempionati bo'lib o'tayotganida, kundalik hayot to'xtaydi.
73. Braziliya 7,5 tonna og'irlikdagi kitobni chop etishga muvaffaq bo'ldi.
74. Barglarini butunlay to'kadigan Ipe daraxti Braziliyani ramziy ma'noga ega.
75. Braziliyada joylashgan Laguna shahrida delfinlar har doim baliqchilarga yordam berishadi.
76. Suvda porlagan Braziliya akulalari 1,5 metrgacha cho'zilishi mumkin.
77. Braziliyadagi avtomobillar shakar qamishidan ishlab chiqarilgan yoqilg'ida ishlaydi.
78. Braziliya quyosh to'shaklarini taqiqlagan birinchi davlatdir.
79. Braziliya YuNESKO ro'yxatiga kiritilgan.
80. Braziliyadagi qisqa tropik yomg'irlar kuniga bir necha marta sodir bo'lishi mumkin.
81. Braziliyadagi asosiy katolik cherkovi yer ostida yashiringan.
82. Braziliyadagi eng afsonaviy stadion - bu 200 ming muxlisni sig'dira oladigan Marakana.

83. Braziliyada eng ko'p sotib olinadigan kiyim - bu suzish kiyimidir.

84. Braziliya karnavali - bu demokratik bayram, shuningdek foydali biznes. Hozirgi kunda naqd pul aylanmasi 2,1 million foyda keltirishi mumkin.

85. Braziliyaliklar o'zlari uchun faqat karnaval orqali ish topishadi.

1. Jahonning siyosiy xaritasi yordamida Braziliyaning iqtisodiy-geografik o'rniga tavsif bering va uning ijobiy jihatlarini izohlang.

Javob:

Braziliya Federativ Respublikasi Janubiy Amerikadagi eng yirik davlat bo'lib, ushbu materik jami maydonining salkam yarmini egallaydi. Qirg'oqlari sharqdan Atlantika okeani suvlari bilan yuviladi. Braziliya Chili va Ekvadordan tashqari Janubiy Amerikadagi barcha davlatlar bilan chegaradosh. Hududining kattaligi bo'yicha jahon mamlakatlari orasida 5-o'rinni egallaydi.

2. Braziliya qaysi turdagi tabiiy resurslarga boy? Uning iqlimi mamlakat tabiiy resurs salohiyatida qanday ahamiyatga ega?

Javob:

Braziliyada neft, ko'mir, temir, boksit, nikel, uran, marganes rudalari, olmos va boshqa foydali qazilmalarning yirik konlari mavjud.

Katta qismi ekvatorial va subekvatorial iqlim mintaqalarida joylashgani va Atlantika okeanidan esadigan passat shamollarining ta'siri sababli iqlim sharoitiga yuqori darajadagi namgarchilik va issiqlik xos.

Sernam iqlim tufayli Braziliyada gidrografik tarmoqlar juda yaxshi rivojlangan. Mamlakat shimolidan dunyoning eng uzun va sersuv daryosi — Amazonka o'tadi. Amazonka havzasida sayyoramizdagi eng yirik va qalin o'rmon massivlaridan biri

shakllangan. Braziliyada Amazonkadan tashqari, Parana, Tokantins, San Fransisku kabi yirik daryolar ham bor. Umuman olganda, Braziliya suv, gidro energetika va o'rmon resurslari bilan eng yaxshi ta'minlangan davlatlardan biri hisoblanadi.

3. Braziliya haqidagi ma'lumotlarning muqobil variantlari orasidan to'g'rilarini toping.

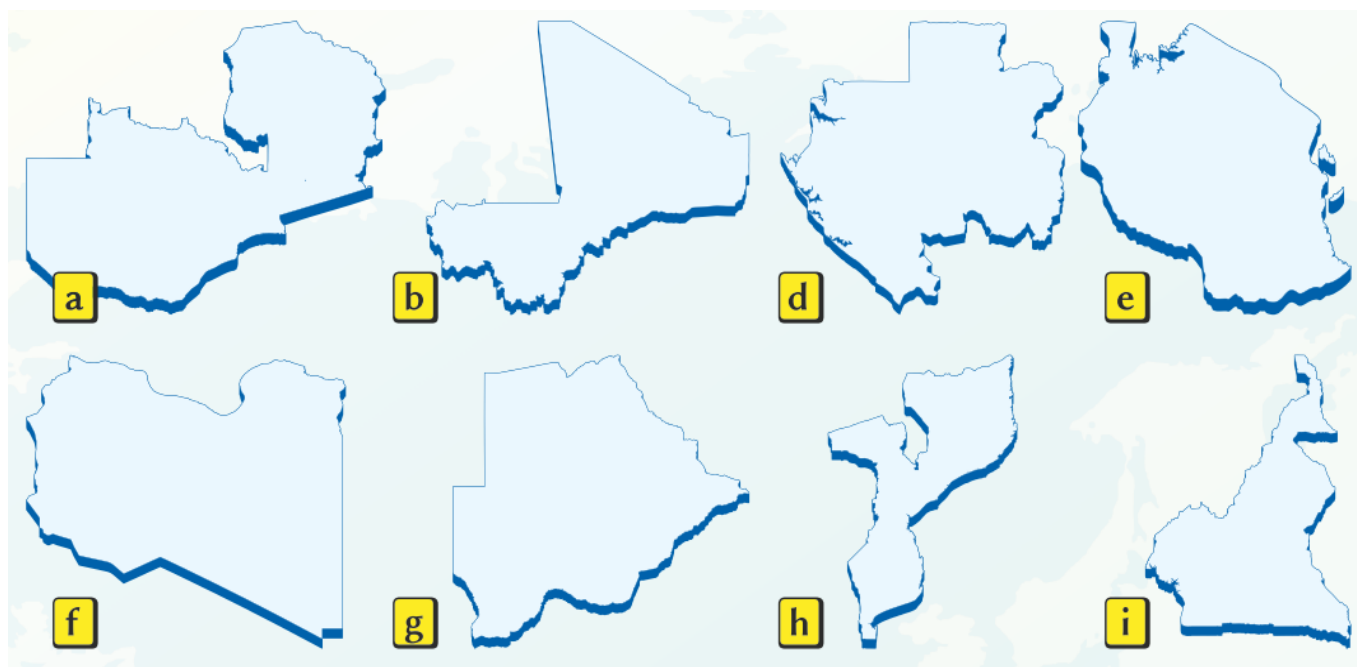
1	YIM hajmi bo'yicha dunyoda 8-o'rinni egallaydi.	6	YIM hajmi bo'yicha dunyoda 5-o'rinni egallaydi.
2	Chili va Urugvaydan tashqari Janubiy Amerikadagi barcha davlatlar bilan chegaradosh.	7	Chili va Ekvadordan tashqari Janubiy Amerikadagi barcha davlatlar bilan chegaradosh.
3	Aholining diniy tarkibida protestantlar yetakchilik qiladi.	8	Aholining diniy tarkibida katoliklar yetakchilik qiladi.
4	Kofe eksporti bo'yicha jahonda birinchi o'rinda turadi.	9	Kofe eksporti bo'yicha jahonda uchinchi o'rinda turadi.
5	Iqtisodiyotining yetakchi tarmog'i qishloq xo'jaligi.	10	Iqtisodiyotining yetakchi tarmog'i sanoat.

Javob:

To'g'ri javoblar keltirilgan ma'lumotlar: 1, 4, 7, 8 va 10 - raqamlardagi ma'lumotlar.

60-§. UMUMLASHTIRUVCHI TAKRORLASH.

1. Quyidagi Afrika davlatlarini dengizga chiqish imkoniyatiga ega va ichki kontinental davlatlarga ajrating.

Javob:

Rasmda belgilanishi	Davlat nomi	Dengizga chiqish imkoniyatiga ega davlatlar	Ichki kontinental davlatlar
a	<i>Zambiya</i>		+
b	<i>Mali</i>		+
d	<i>Gabon</i>	+	
e	<i>Tanzaniya</i>	+	
f	<i>Liviya</i>	+	
g	<i>Botsvana</i>		+
h	<i>Mozambik</i>	+	
i	<i>Kamerun</i>	+	

2. Ushbu ma'lumotlar qaysi davlatlarga tegishli ekanligini toping.

<i>Ma'lumotlar</i>	<i>Davlat nomi</i>
<i>Ko'llar soni bo'yicha jahonda birinchi o'rinda turadi.</i>	Kanada
<i>Shimoliy Amerika materigining eng baland cho'qqisi joylashgan.</i>	AQSH
<i>Shimolidan dunyoning eng uzun va sersuv daryosi o'tadi.</i>	Braziliya
<i>Maydoni jihatdan jahonda oltinchi o'rinni egallaydi.</i>	Avstraliya
<i>Jahonda jun eksporti bo'yicha birinchi o'rinda turadi.</i>	Avstraliya
<i>Turizm hisobiga eng katta daromad oladi.</i>	AQSH
<i>Aholisining 4/5 qismi mamlakatning janubiy hududlarida mujassamlashgan.</i>	Kanada
<i>Bioyoqilg'i ishlab chiqarish bo'yicha jahonda ikkinchi o'rinda turadi.</i>	Braziliya
<i>Avtomobil yo'llarining uzunligi bo'yicha jahonda birinchi o'rinda turadi.</i>	AQSH
<i>Shakar eksporti bo'yicha jahonda birinchi o'rinda turadi.</i>	Braziliya
<i>Hududining kattaligi bo'yicha jahonda ikkinchi o'rinni egallaydi.</i>	Kanada

3. Berilgan sonlar asosida kerakli hisoblashlarni bajarib, jadvalni to'ldiring.

Davlatlar	Aholisi soni, mln kishi	Urbanizatsiya darajasi, %	Shahar aholisi soni, mln kishi	Qishloq aholisi soni, mln kishi
Avstraliya	25,8	86	...	...
AQSH	329,9	82	...	...
Kanada	38,2	81	...	...
Braziliya	211,8	87	...	...

Javob:

Davlatlar	Aholisi soni, mln kishi	Urbanizatsiya darajasi, %	Shahar aholisi soni, mln kishi	Qishloq aholisi soni, mln kishi
Avstraliya	25.8	86	22.188	3.612
AQSH	329.9	82	270.518	59.382
Kanada	38.2	81	30.942	7.258
Braziliya	211.8	87	184.266	27.534

Bajarish usuli:

Avstraliya. Shahar aholi sonini topish uchun proporsiyadan foydalanamiz:

25.8 mln kishi ---- 100%

X kishi ----- 86 %

$X = (25.8 \times 86) : 100 = 22.188 : 100 = 22.188 \text{ mln.}$

Shahar aholisi soni 22.188 mln (22 188 000) kishi.

Qishloq aholisi sonini topish uchun jami aholi sonidan shahar aholisini ayiramiz:

25.8 mln – 22.188 mln = 3.612 mln.

Qishloq aholi soni: 3.612 (3 612 000) mln kishi.

AQSH. Shahar aholi sonini topish uchun proporsiyadan foydalanamiz:

329.9 mln kishi ---- 100%

X kishi ----- 82 %

$X = (329.9 \times 82) : 100 = 270.518 : 100 = 270.518 \text{ mln.}$

Shahar aholisi soni 270.518 mln (270 518 000) kishi.

Qishloq aholisi sonini topish uchun jami aholi sonidan shahar aholisini ayiramiz:

329.9 mln – 270.518 mln = 59.382 mln.

Qishloq aholi soni: 59.382 (59 382 000) mln kishi.

Kanada. Shahar aholi sonini topish uchun proporsiyadan foydalanamiz:

38.2 mln kishi ---- 100%

X kishi ----- 81 %

$X = (38.2 \times 81) : 100 = 30.942 : 100 = 30.942 \text{ mln.}$

Shahar aholisi soni 30.942 mln (30 942 000) kishi.

Qishloq aholisi sonini topish uchun jami aholi sonidan shahar aholisini ayiramiz:

38.2mln – 30.942 mln = 7.258 mln.

Qishloq aholi soni: 7.258 (7 258 000) mln kishi.

Braziliya. Shahar aholi sonini topish uchun proporsiyadan foydalanamiz:

211.8 mln kishi ---- 100%

X kishi ----- 87 %

$X = (211.8 \times 87) : 100 = 184.266 : 100 = 184.266 \text{ mln.}$

Shahar aholisi soni 184.266 mln (184 266 000) kishi.

Qishloq aholisi sonini topish uchun jami aholi sonidan shahar aholisini ayiramiz:

211.8 mln – 184.266 mln = 27.534 mln.

Qishloq aholi soni: 27.534 (27 534 000) mln kishi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- N. Fedorko, N. I. Safarova, J. A. Ismatov, E. Y. Nazaraliyeva – Geografiya (Jahon iqtisodiy-ijtimoiy geografiyasi), umumiy oʻrta taʼlim maktablarining 10- sinf oʻquvchilari uchun darslik, Respublika taʼlim markazi, 2022.
- J. A. Ismatov, M. M. Hojiyeva, F. M. Rahimov, N. I. Safarova, A. M. Tashkentov – Geografiya: 10-sinf oʻqituvchilari uchun metodik qoʻllanma — Toshkent: Respublika taʼlim markazi, 2022.
- A. AbduQayyumov, I. Safarov, M. Tillaboyeva, V. Fedorko – Geografiya (Jahon iqtisodiy-ijtimoiy geografiyasi), umumiy oʻrta taʼlim maktablarining 9-sinf oʻquvchilari uchun darslik, Toshkent – “Oʻzbekiston” – 2019.
- Sh. M. Sharipov, V. N. Fedorko, N. I. Safarova, V. A. Rafiqov - Oʻrta taʼlim muassasalarining 10-sinfi va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimi muassasalarining oʻquvchilari uchun darslik. Birinchi nashri. – T.: “Oʻzbekiston milliy endsklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti, 2017.
- Atlas. 9-sinf Geografiya. Jahon iqtisodiy-ijtimoiy geografiyasi – 2023.
- Atlas. 10-sinf Geografiya. Jahon iqtisodiy-ijtimoiy geografiyasi – 2023.
- “Oʻzbekiston milliy endsklopediyasi”.

Internet manbalari:

- www.eduportal.uz
- www.wikipedia.org
- www.worldatlas.com
- www.mininnovation.uz
- www.oz.sputniknews.uz
- www.architectureguru.ru
- www.uzedu.online
- www.istockphoto.com
- www.stock.adobe.com
- [@edurtm_uz](https://t.me/@edurtm_uz)
- <https://t.me/@geography method>

**GEOGRAFIYA FANI O'QITUVCHILARI, ABITURIYENTLAR VA
O'QUVCHILAR UCHUN
10-SINF GEOGRAFIYA FANI BO'YICHA
METODIK QO'LLANMA**

